

Coperta de Ion Petrescu

s t u d i i d e f o l c l o r

G. CĂLINESCU

ESTETICA
BASMULUI

1965

editura pentru literatură

Textul volumului de față este reprodus după revista *Studii și cercetări de istorie literară și folclor* în care a apărut în nr. 3—4 din 1957 și nr. 1—2 din 1958. Citatele din colecțiile de basme au fost colacionate în redacție. S-au păstrat formele de transcriere a personajelor din folclor și mitologie, preconizate de autor, precum și titlurile lucrărilor de specialitate în edițiile consultate.

Redacția

INTRODUCERE

Basmul este o operă de creație literară, cu o geneză specială, o oglindire în orice caz a vieții în moduri fabuloase, prin urmare supunerea lui la analiza critică este nu numai posibilă ci și obligatorie, din ea decurgînd atît adevăruri estetice cît și observații de ordin structural folcloric. Un studiu de folclor, care nu e în esență o analiză literară (bineînțeles supusă la obiectul specific) nu poate fi bun. Foarte mulți folcloriști n-au nici o competență în materie literară. Unii, plini de merit ca erudiți, se dedau unor studii hazardate de sociologie genetică, obsedați de operele capitale ale lui sir James George Frazer, Lucien Lévy-Brühl și ale altora. De prisos a spune că majoritatea nu sînt sociologi și că basmul, de pildă, este departe de a fi o manifestare a „primitivului“. Edgar Poë și Hoffmann, foarte fabuloși, sînt inexplicabili prin simplista „magie“. Studiile de folclor comparat au în general vîtiul de a se limita la tematologie, *exempli gratia*, de a urmări un motiv pe o arie geografică, în pură abstracțiune. Este cum un istoric literar ar face bibliografia adulterului. Numai cînd analizăm opera unui Flaubert și a unui Tolstoi, subiectul capătă un sens, dar atunci tematologia ca atare a pierdut orice importanță. Sînt (ca să ne mărginim la obiectul nostru) basme bune și basme anodine și rele. Acest lucru nu-i fără importanță. Un basm ratat nu poate să dea material serios pentru speculații estetice, sociologice, etnologice, cum poezia unui oarecare Titius sau Cajus nu poate caracteriza literatura latină.

Toate textele de care ne slujim și de care se folosesc toți sînt redacțiuni ale unor culegători, care, nefiind stenografi, au transcris cum i-a tăiat capul, uneori punînd

mult de la ei. Asta nu înseamnă că culegerile lor nu au valoare și că textele stenografiate de azi sînt mai bune (observațiile noastre sînt provizorii, ele vor fi reluate și verificate în cursul studiului). Între Creangă și N. D. Popescu nu-i nici o deosebire din punct de vedere folcloric, decît poate în sensul că Creangă e mai autentic în vreme ce al doilea falsifică. Amîndoi urmăresc efecte literare personale, cu deosebirea că I. Creangă are talent și chiar geniu. Un motiv de a scoate pe Creangă dintr-o antologie de folclor nu este decît pentru nepricepători. Gradul de îndepărtare de la textul auzit e variabil și vom trata într-un paragraf special această chestiune. Al. Vasiliu (*Povești și legende*, Buc., A. R., 1928) redactează un basm auzit în copilărie „după o trecere de 10 ani“. El depune în 1914 la Academia Română manuscrisul basmelor, care se pierde, și-l reface mai tîrziu după „niște copii“. Învățător, ca mulți alți culegători, dă la fiecare basm variantele cunoscute de prin publicații, ceea ce adesea îndreptățește bănuiala fie a compilației, fie a evitării deliberate a momentelor prea asemănătoare. Un culegător mai puțin instruit sau adevărat om de știință merită mai multă încredere.

Principal, geneza basmului e următoarea. Un subiect A spune unui subiect B, dintr-o carte sau din auzite (și nu trebuie exclusă nici invenția personală), o istorisire. B o transmite mai departe, nu chiar întocmai, adesea punînd de la sine și nu o dată, ci de fiecare dată altceva cînd povestește. C o transmite lui D și așa mai departe. Uneori, transmisiunea avortează; istoria, care nu are legătură cu spiritul masei, se stinge. Alteori difuziunea ia proporții gigantice, răsare în felurite regiuni, și cercetarea pe spațiu european descoperă un factor obiectiv, ce explică favoarea populară. Așa, vorbind a priori. Dar fenomenul trebuie studiat esteticeste în chip pozitiv și noi înclinăm spre cercetarea comparativă pe spații limitate, compuse din țări limitrofe, pe care o vom și întreprinde prin colaboratorii noștri.

Se vorbește mult de *contaminație* (și nu fără temei), înțelegându-se prin asta influențarea unui basm de către altul și mai ales contopirea mai multor fragmente de basme (sau dacă vreți motive) într-unul nou. Provizoriu, putem afirma, după un examen destul de vast, că lucrurile nu stau exact așa. Naratorul nu e contaminat, inconștient, ci aplică esteticeste procedeul cel mai ușor spre a face față oral, într-un timp limitat, sarcinii sale. Ceea ce-l preocupă principial, este de a traduce în materie fabuloasă o idee morală potrivită cu locul unde se află („răsplătirea hărniciei“, la o șezătoare; „norocul săracului“ acolo unde se află nemulțumiți de soarta lor etc.). Este cu neputință să inventeze pe loc intriga. Atunci recurge la situații-șablon, la momente, ca să zicem așa, prefabricate. Să analizăm *Cîmpan verde și frumos* de Al. Antemireanu.

Unui împărat sărac zmeii în chip de negură, negreață de ciori și vîntoasă năpraznică îi fură cele trei fete. Rămîne cu un fecior. Acesta e întiul *șablon*.

Feciorul izbește din greșeală o babă, care merge la apă. Aceasta îl blestemă să n-aibă hodină pînă nu se va bate cu *Cîmpan verde și frumos*. Baba blestemînd e *al doilea șablon*.

Feciorul intră într-un codru, întrebă de *Cîmpan* pe un balaur, acesta neștiind îl trimite la frate-său, care îl trimite la alt balaur, frate mai mare. *Al treilea șablon*.

În aceste drumuri feciorul face bine unui lup cu un picior rupt, unei ciori cu aripa ruptă, unei mrene aruncate pe țârm. *Al patrulea șablon*.

La zmeul al treilea vine un ciocîrlan șchiop care, acesta, știe de *Cîmpan verde și frumos* și-l duce pe fecior sub aripa lui într-acolo. *Al cincilea șablon*.

Cîmpan dă feciorului cu care s-a făcut frate de cruce, cheile casei, cu sfatul de a nu intra într-o odaie cu ușa prinsă c-un tei și c-un curmei, în care se dovedește a fi un zmeu legat de un stîlp de fier și care cînd bea apă prinde putere și sfărîmă stîlpul. *Al șaselea șablon*.

Zmeul pune pe feciorul de împărat herghelegiu și pe Cîmpan să care apă, ca Danaidele, dintr-o fîntînă din vale în una seacă din deal, răspunzînd în cea din vale. *Al șaptelea șablon.*

Feciorul și Cîmpan iau în două rînduri cai din herghelie și fug. Calul zmeului simte. Zmeul aleargă după ei și-i prinde. *Al optulea șablon.*

După a doua fugă zmeul taie bucățele pe feciorul de împărat. Ciorile vestesc pe sora cea furată de ciori a lui Ionică (așa se cheamă eroul), adună bucățelele de carne, sora le spală cu apă moartă și le stropește cu apă vie. Ionică înviază. *Al nouălea șablon.*

Sora îl sfătuiește pe Ionică să capete „iapa babei hodo-roage“. Aceasta are o ogradă cu pari de gard în care sînt înfipite capete de om. Unul, slobod, strigă : cap ! cap ! Ionică se vîră argat. E cuprins de somn păzind călare iapa care se preface în mioară albă, în stîncă, în mreană. Lupul, cioara și mreana îi vin în ajutor. Baba pofteste pe fecior să-și aleagă un cal, după ce scoate toate inimile din mînji, punîndu-le într-un ogar, băgîndu-i și un bici de foc într-o ureche. Sfătuit de fata babei, Ionică alege ogarul. *Al zecelea șablon*, ce poate fi divizat în motive mai scurte. În treacăt fie zis, unii numesc „motive“, ceea ce chemăm : „șablon“, dar nu sugerează astfel adevărata funcție tehnică a acestor prefabricate, proprii exclusiv folclorului. Ionică fură pe Cîmpan, e urmărit de zmeu care nu-l mai poate prinde, căci iapa lui Făt-Frumos îmbie pe fiu-său, calul zmeului, să facă praf și pulbere pe stăpînul său. *Al unsprezecelea șablon.*

Într-un cuvînt, nu există nimic inedit în acest basm. Naratorul a căutat să dezlege rînd pe rînd toate problemele ridicate. Invenția, cită este, e de detaliu. În materie de localizare, zmeul nu pornește pe urmele fugarului pînă nu bea, oriental, o cafea, trăgînd un ciubuc, mai cîntînd și jucînd pe deasupra. Ionică și Cîmpan, după moartea zmeului se întorc la „seraiurile lor“.

De remarcat ceea ce am numi în basm o *amnezie*. Naratorul a uitat să dea amănunte despre celelalte

surori ale lui Ionică. Adesea, neînțelegînd spiritul basmului, povestitorul eludează unele momente, atingînd cîteodată non-sensul.

Basmul e un gen vast, depășind cu mult romanul, fiind mitologie, etică, știință, observație morală etc. Caracteristica lui este că eroii nu sînt numai oameni, ci și anume ființe himerice, animale. Și fabulele vorbesc de animale dar acestea sînt simple măști pentru felurite tipuri de indivizi. Ființele neomenești din basm au psihologia și sociologia lor misterioasă. Ele comunică cu omul, dar nu sînt oameni. Cînd dintr-o narațiune lipsesc acești eroi himerici, n-avem de a face cu un basm.

O primă operație în analiza basmului este deci de a determina și caracteriza protagoniștii specifici.

· ZMEI

O fată-voinic găsește mergînd în „munți mari și înalți” „doi zmei ce se luptau de nouă ani și nu puteau să se dovedească unul pe altul”. Acești zmei amintesc de munții ce se bat în capete și sugerează noțiuni geologice. „Lupta era pe viață și pe moarte.” Unul cheamă pe fată în ajutor și-i făgăduiește un „telegar fără splină”, pe Galben-de-soare. Atunci fata taie bucățele cu paloșul pe celălalt zmeu (Ispirescu, *Ileana Simziana*). Zmeul duce pe fată la mamă-sa.

După cum se vede mai pe urmă, zmeul are casă mare, palat de bună seamă, căci dă fetei o cămară, lăsînd-o singură. Are grădină cu flori mirositoare în care îmbie pe fată, are grajd, cămară cu arme. Zmeul prezintă toate caracterele unui cavaler feudal. Mamă-sa, bănuind că voinicul e de sex feminin, ar vrea să i-o dea de nevastă. Fata-voinic mai are de-a face cu alt zmeu, care a furat pe Ileana Simziana, voind să se însoare cu ea. Zmeul este o ființă infernală, trăind pe tărîmul celălalt, dorința

lui de împerechere cu o fată de om aduce aminte de însoțirile zeilor elini cu muritoare, cu deosebirea că zmeul însuși e pieritor și în general o ființă fragilă, în ciuda înfățișării sale teribile. Fata-voinic plecând cu douăzeci de corăbii cu marfă la smîrcurile mărilor dă de palaturile zmeului, care sînt heliotropice, învîrtindu-se după soare. Zmeul are roabe (*ibid.*). Nu poate fi vorba însă decît de o mare pe tărîmul celălalt.

Zmeii sînt nu rareori hoți. Împăratul cel cu grădina cu merele de aur nu poate avea mere, fiindcă, deși a pus paznicii cei mai strașnici din toată împărăția, cineva fură merele în noaptea în care se pîrguiesc. Fiul cel mare al împăratului se pune la pîndă, însă după miezul nopții îl apucă „o piroteală de nu se mai putea ține pe picioare“. La fel se întîmplă și cu fiul mijlociu, peste un an. În anul al treilea, fiul cel mic, Prislea, așezîndu-se între țepușe, izbutește să biruie somnolența. Atunci aude un fișit prin grădină, foșnetul se apropie de pom. Prislea trage trei săgeți pe rînd, un geamăt iese de lîngă pom, se face apoi o tăcere de moarte. Voinicul poate culege cîteva mere de aur spre a le duce pe o tipsisie tatălui său, după aceea se ia pe urmele zmeului, după dîra de sînge, ce se pierde într-o pustietate. Poruncind vîrteje și funii groase, Prislea se lasă pe tărîmul celălalt după două încercări de descindere neizbutite ale fraților săi. Acolo ajunge la un palat „cu totul și cu totul de aramă“, unde o fată frumușică de pe „tărîmul nostru“ se bucură de a vedea om. Îi lămurește că se află pe moșia a trei frați zmei, care le-au răpit, pe ea și pe alte două fete de împărat. Interesant pentru caracterul zmeilor este că aceștia nu fac violență fetelor, care nevrînd să-i ia de bărbați, le cere cîte în lună și în soare, iar „ei se fac luntre și punte de le împlinesc toate voile“. Pentru acest motiv, desigur, au furat mere de aur. Zmeul cel mai mic, foarte gentil, a dăruit fetei de împărat o furcă cu caierul și cu fusul cu totul și cu totul de aur, care toarce singură, spre a o cruța de oboseală (Isp., *Prislea cel voinic și merele de aur*). Trei zmei au furat trei fete ale

unui împărat. Întîiul ține fata cea mare cu un ineluș de aur, într-un palat cu totul de argint ; al doilea o ține pe fata mijlocie într-un palat de aur ; al treilea ține pe fata cea mică într-un palat de topaz (Fundescu, *Spaima zmeilor*). Trei fete de împărat, care au mers la jocul feciorilor, sînt furate de trei zmei. Se iscă o „furtună mare cu volbură și vînt“ și jocul se sparge. Căpetenia călăreților deschizînd ușa „căruței“ nu le mai găsește, spre jalea împăratului, care pune să se dea veste că cine va aduce fetele va căpăta una de soție și jumătate din împărăție (G. Cătană, *Serilă, Mezilă și Zorilă*). Mai tîrziu, Serilă, Mezilă și Zorilă, mergînd în căutarea lor, le găsesc pe rînd scoțînd apă de la fîntînă cu vadra, în lipsa de acasă a zmeilor (*ibid.*), pe care îi omoară în luptă dreaptă.

Un împărat este „tot trist și tînjea firea într-însul“. Întrebat de Făt-Frumos asupra pricinii, răspunde că un „spurcat de zmeu mi-a furtat fata și nu pot da cu mîna de urma ei, de loc, de loc“. Două oștiri trimise în frunte cu fiii lui s-au prăpădit, împărăteasa a murit de dorul copiilor. Dus și sfătuit de calul său, Făt-Frumos ajunge la palaturi „cu totul și cu totul de sticlă“, care „străluceau de la soare te puteai uita, dară la dînele ba“. Acolo spionînd trei zile și trei nopți prin preajma palatului, află că zmeul și zmeoica, mama lui, nu erau acasă. Fata furată vede pe voinic oprindu-se la scară „d-a-n călarele și se înțeleseră la cuvinte“ (Isp., *Făt-Frumos cu carita de sticlă*). Un alt voinic dă pe un cîmp de „case mari“ în care era „împăratul zmeilor“ cu fata lui Roșiu-împărat, furată de trei zile. Intră, îl cheamă la luptă și-l omoară, schimbînd apoi inelul cu fata (Fundescu, *Făt-Frumos și fata lui Roșiu-împărat*).

Jupînul „Pogan, un zmeu cu mult mai mare decît un om pămîntean“, răpește muierea lui Crîncu iar pe acesta îl omoară (Ret., *Crîncu, vînătorul codrului*). O fată, trimisă de o văduvă la cîmp să ducă merinde fraților ei, nu vine cu mîncarea. Feciorul cel mai mare merge pînă în pădure, dă de o brazdă proaspătă și nemerește la

curțile unui zmeu, întărite „tot cu stînci de bolovani“. Urcă fără frică treptele de piatră și găsește pe soru-sa, gătită „ca o grofoaie“ și făcînd de mîncare. Se deschid ușile și un buzdugan intră în casă, se învîrte de trei ori deasupra mesei și se anină în cui, în perete. Fata vîră pe frate sub covată (Ret., *Pipăruș Pătru și Florea Înflorit*). Umblînd după Ileana Cosînzeana, care e o zîină, Ioniță Făt-Frumos o regăsește pe tărîmul celălalt și se cunună cu ea. Dar are imprudența să deschidă o pivniță, unde dă de un zmeu cît un munte, care fusese vîrît într-o bute. Zmeul fură pe Ileana Cosînzeana și pleacă cu ea peste nouă hotare. Ioniță Făt-Frumos i-o ia și de la noile curți (Frîncu și Candrea, *Ileana Cosînzeana*).

Vișin află într-o colibă trei „zeițe“ și alege una de nevestă. Plecînd la vînătoare cu frații săi de curte, nu mai găsește fetele, pe care le furase trei zmei. Un bătrîn auzise zgomot deasupra bordeiului și era încredințat că zmeii le băgase pe tărîmul celălalt. Vișin cu ai săi merg „la groapa pe care trebuia să intre ca să treacă pe tărîmul celălalt“, dă dincolo de „niște case foarte mari“ și de nevestă-sa căuțînd zmeului în cap (Fundescu, *Cei trei frați de cruce*). Craiul zmeilor ajută pe Împăratul-Verde cu cătane de fier, oțel și aramă și-i cere drept răsplată „ce n-ai acasă“, adică de fapt copilul ce era pe cale de a se naște. Împăratul încearcă să amîne predarea copilului, cînd zmeul bate noaptea la fereastră, reclamînd „făgădașul“. După o păsuire de zece ani, zmeul vine iar la miezul nopții. Împăratul ia un copil din pat, care era însă al făurăriții și i-l dă, zmeul pune copilul în căruță. Pe la prînzul cel bun, sare un raf de la roată. Zmeul dă să-l dreagă. — Să fie la tata-n făuriște — zice copilul — de atunci era gata ! — și mărturisește că e al făurarului. La miezul nopții, mînios, Craiul zmeilor dă cu pumnul în porți. Cere copilul adevărat. Împăratul îi dă pe feciorul rotăriței. Pe drum se strică o obeadă de la roată. „Oh, zice copilul, tata de-atunci punea și trei obiede nouă, de cînd te căznești tu cu aceasta.“ Și mărturisește că e copilul rotarului. Supărat, zmeul se întoarce și îm-

păratul e nevoit a-i da copilul său. „...Doamne, ce mai plîngeau împăratul și împărăteasa și curtenii, tot jele și-ntristare era-n toată împărăția verde.“ Craiul zmeilor pune pe feciorul Împăratului-Verde la capre : „alt lucru n-ai, mîncare, băutură, haine capeți, tu să păzești caprele acestea că eu merg de-acasă, merg iară pe cea lume“. Peste vreo cinci ani zmeul aduce o copilă ca de zece ani „dar așa dragă de copilă, cum nu s-a putut“, luată de la Împăratul-Galbin „iar pe te miri ce treabă, ce i-o făcuse“. O pune să păzească giștele (Ret., *Făt-Frumos zălogit*).

Un fecior de împărat se duce la un împărat și-i cere fata de nevastă. Acesta pretinde să-i scape întii pe cele două surori ale fetei din ghearele celor trei zmei. Peste noapte, zmeii răpesc și pe logodnica feciorului. Voinicul, ducîndu-se după fată, cade „plăcintă în ghearele zmeului, care îl prăpădi“ (N. D. Popescu, *Vasilică Viteazul*).

Un zmeu în chip de nor fură pe Ileana Cosînzeana : „pe la jumătatea căii, cerul se întunecă și un nor gros se ivi drept deasupra, tunete și trăznete începură să huiască, o ploaie grăunțoasă porni să pice și ca prin minune Ileana Cosînzeana pieri“ (T. Pamfile, *Tudorel*).

Alt zmeu ademenește femeii : „În vremea aceasta, proclietul de zmeu se lingusea pe lîngă muma băiatului, și cu ispite și cu marghiolii, umbla să o dea în cap să se planisească lui. Ea, biet, nu știa unde bate diavolul de zmeu. Nu cunoștea la sufletul ei ce sînt ispitele și cursele dragostei, și prin urmare nu da nas spurcatului să se întinză“ (Isp., *Voinicul cel fără tată*). Sub palatul unui zmeu sînt temnițe în care zac de ani de zile zeci și sute de nenorociți în cele mai groaznice chinuri (N. D. Popescu, *Cei trei frați și zmeul*). Cînd nu fură singuri fata, zmeii pun pe alții să le facă această treabă. Șapte zmei pun pe un voinic să fure fata unui împărat, care ședea într-o casă descuiată o singură zi pe an însă și atunci străjuită la ușă de un cocoș și la alta de un clopoțel. Voinicul omoară șase din zmei, al șaptelea fi

răpește mireasa, înălțându-se cu ea în aer și făcându-se nevăzut (Isp., *Poveste țărănească*).

Un „trăznit de zmeu“ fură în toată noaptea cîte trei oi de la o stîină iar mamă-sa așteaptă cu trei căldări de apă fierbinte să le opărească (Ret., *Stan Bolovan*). Alt zmeu bea și el apa păcurarilor și le mănîncă și din oi (Ret., *Măr și Păr*). Zmeoaica pămîntului, care e foarte rea, fură lui Țugulea, la naștere, vinele de la picioare și-l lasă olog. Vinele le ține într-o cutie după sobă (Isp., *Țugulea*). Cel mai grav furt făptuit de zmei este însă altul. Împăratul-Roșu e „foarte mîhnit că în zilele lui niște zmei furaseră soarele și luna de pre cer“ și le ascunsese într-o culă (Isp., *Greuceanu*). Alt împărat cu trei fete se trezește și el într-o bună zi că pe cer nu mai sînt nici soare, nici lună, nici stele. Împăratul făgăduiește cui le va aduce pe una din fetele lui și a treia parte din împărăție. Stelele le furase zmeul, îmbrăcat tot în aramă, cu cal și frîu de aramă, luna o luase zmeul îmbrăcat în argint, iar soarele, zmeul înveșmîntat în aur (Ret., *Aripă-frumoasă*).

Zmeul are mamă, frați, surori, fete, duce o adevărată viață de familie într-o gospodărie așezată. Nu e în nici un caz o vietate sălbatică. Încuscrirea cu zmeii e posibilă, și un împărat s-a bătut nouă ani cu zmeul Pîrjol, cel mai viteaz dintre zmei, ca să-i ia pe soră-sa de nevastă (Fundescu, *Spaima zmeilor*).

În privința caracterului, zmeoaicele, îndeosebi mama zmeilor, sînt mai aprige. Fata-voinic, furînd pe Ileana Simziana pentru stăpînul ei, împăratul, mama zmeului se ia după ea „ca o leoaică, cu o falcă în cer și una în pămînt, și aruncînd văpaie din gura ei ca dintr-un cuptor“. Amazoana zvîrle obstacole. Întîi aruncă o grezie din care se înalță un munte de piatră ce atinge cerul. Zmeoaica trece muntele, cățărîndu-se din colț în colț. Fata-voinic aruncă o perie. Se face o pădure mare și deasă „de nu se putea să treacă prin ea nici pui de fiară“. Mama zmeului roade din copaci, se agață de ramuri, sare din vîrf în vîrf. Fata ia inelul de logodnă

din degetul Ilenei Simziana și-l aruncă înapoi. Se înalță un zid de cremene pînă la cer. Mama zmeului se urcă și ajunge cu gura la gaura ce lăsase inelul și suflă văpaie din gura ei cea spurcată cale de trei ceasuri, în vreme ce fata și Ileana stau jos la rădăcina zidului. Neputînd pune mîna pe ele, zmeoaica pică și crapă ca necuratul, plesnindu-i fierea într-însa de necaz. Stîrvul ei rămîne pradă corbilor. Mama zmeului apare deci ca o ființă bilioasă, aprigă și cu multe note ale femeii senile (Isp., *Ileana Simziana*). Zmeoaica, sora cea mare a unor zmei, voind să se răzbune pe Făt-Frumos, se preface într-o grădină. Făt-Frumos dă să mănînce o pară. Calul năzdrăvan îl împiedică, deoarece perele sînt omorîtoare. Voinicul taie cu sabia în trei părți ale pomului și vede sînge curgînd. Numai după aceea ia peré și mănîncă. Altă soră a zmeului se preface în fîntînă. Făt-Frumos taie și fîntîna de trei ori cu sabia. Iese iar sînge. Numai apoi bea apă. Sora cea mică a zmeilor se preface în vie de struguri dulci ca zahărul și mirositori ca chihlibarul, dar otrăvitori. Sfătuit mereu de cal, Făt-Frumos taie cu sabia în trei părți vița, din care curge sînge, apoi mănîncă strugurii. Mama zmeilor și a zmeoaicelor se face „o flacăra cît gămălia acului de mică” și urmărește pe Făt-Frumos. Acesta se refugiază în cetatea omului de flori cu barba de mătase. Zmeoaica, rămasă afară, se roagă de Făt-Frumos să vadă cum arată cel care i-a omorît trei băieți și trei fete. Făt-Frumos face o gaură și Zmeoaica bagă capul să-l soarbă. Voinicul îi aruncă în gură un buzdugan de fier ars în foc. Baba, sorbindu-l, se umflă și plesnește (Fundescu, *Spaima zmeilor*). Altă zmeoaică-mamă se ia după Făt-Frumos, care a luat zmeului o fată furată și ținută în palatul de sticlă, roade copacii pădurii dese ieșite din perie, cățărîndu-se din cracă în cracă, strecurîndu-se prin desîș, trece o apă mare că de-abia-i vedeai marginile înconjurate cu foc, ieșită dintr-o basma, se suie ca o lipitoare pe un munte drept de piatră lustruită, ieșit dintr-o grezie. Făt-Frumos o ochește cu arcul și o izbește

în cap cu buzduganul. O duhoare rea se răspindește de nu putea nimeni să stea (Isp., *Făt-Frumos cu carita de sticlă*).

În pivnița zmeului care a zălogit un băiat și o fată de împărați, fata aude trecînd pe lîngă partea de miază-noapte a curților, un glas răgușit și rugător : „Draga mătușii, fii bună și-mi întinde o bucată de pîine și-o gură de apă, că bag seamă pe mine mă fac uitată“. Fata dă merindea ei pe fereastră iar ea, cere alta de la mama zmeilor, mințind că i-a mîncat-o un cîine. Roaba din pivnița zice că pe ea a înșelat-o de la părinți de cînd era de trei ani. Acum e prea bătrînă ca să mai fugă. Le dă la amîndoi la fereastră niște unsori fermecate să se ungă. Le mai dă un pieptene, o năframă, o perie, un amnar să scape de „bătrîna, hăranca, mama zmeului“. Copiii fug, către prînzul cel mare, zmeul aleargă pe urmele lor. Ei se dau peste cap și ea se face o turmă de oi frumoase, el un păcurar voinic. Zmeul întrebă pe păcurar dacă a văzut doi tineri. „De mult — răspunde acela — numai o mioară aveam atunci și din mioara aceea mi-am înmulțit toată turma pe care o vezi !“. Zmeul renunță la urmărire, dar zmeoaica de necaz mare începe a-l înjura : „O, mișelule, ticălosule și năucule ! Mai puțină pricepere decît tine n-are doară nici o gîscă ! Du-te după ei, aceia au fost ; păcurarul era feciorul, iar turma era ea, mișeaua de fată.“ Zmeul pleacă obosit, nemîncat, pe o arșiță „fără gîndeai, că să se aprindă lumea !“. Acum fata se face mînăstire, băiatul călugăr, care întrebă de zmeu răspunde că „văzut-am chiar cînd zideam eu la mănăstirea asta, trecea un feciorandru cu o fetișoară, ținîndu-se de mîină“. Zmeul se întoarce. Mă-sa se minie, zmeul de frică plînge „că-l bătea mamă-sa doabă cînd se minia“. „Destul, necălitule și prăpăditule și năucule“, țipă ea la zmeu și pleacă ea însăși după copii călare pe calul cel cu nouă rînze. Merge „cu-o falcă-n cer, cu alta-n pămînt, c-una brușii măturînd, cu-alta stele culegînd“. Feciorul aruncă pieptenele. Se face zid din cer pînă-n pămînt „gros de putea

umbla pe el douăsprezece cară alătura“, „lung de la un capăt de pământ pînă la celălalt“. Baba vrea să-l sară, se lovește cu capul de bolta cerului, cade jos. Cu doi colți roade la zid și trece cu cal cu tot. Feciorul aruncă năframa. Se face o apă mare și lată, turbure și spumegoasă. Zmeoaica merge la izvorul apei de la capătul lumii și trece pe acolo. Feciorul aruncă peria, se ivește o pădure mare pînă-n cer și deasă „de nici degetul nu-l puteai băga prin ea“. Baba roade „mai vrăjmaș decît capra la curechi“ și-și face loc. Feciorul aruncă amnarul : se naște un munte de oțel din cer pînă-n pământ, „gros cît ai fi putut face pe el în voia cea bună o cetate“, mai luciu decît oglinda și mai oblu decît peretele. Zmeoaica „roade la el ca la un măr“ pînă ce iese din munte călare. Prea tîrziu, căci copiii erau în țara lor, lucru de care baba îndîrjită nu ține seamă. Copiii se dau peste cap, fata se face lac mare iar feciorul rățoi înotînd pe lac. Zmeoaica strigă pi, pi, pi, pi, pi, pi, dar rățoiul nu scoate capul din apă de frică să nu-i fure vederile. Baba bea pe jumătate apa din lac, și de oboseală și de apa ce-o sorbise îi plesnește rînza. „Atunci se cutremură o dată pământul și de-atunci zmei nimeni n-a mai văzut pe lume“ (Ret., *Făt-Frumos zălogit*).

Cei trei zmei, care au furat trei fete, au o mamă, vicleană : „din gură te linge și din inimă te împunge“. Zmeoaica locuiește într-un palat cu trei fete ale sale. Cea mai mică și cea mai frumoasă e una din puterile sale ; dacă ar fi răpită, biruită ar fi și ea. Baba are mirosul dezvoltat pentru oameni de pe tărîmul nostru. Vasilică Viteazul se preface în mîrtănaș alb cu pete negre și se gudură pe la picioarele fetei celei mici. „Hm ! — zice zmeoaica bătrînă — dar ce miroase aici a om după tărîmul celălalt ?“. Și strigă la pisoi : „Tinere... schimbă-te iarăși în om“. Îl amenință că-l aruncă în iezer, în cuptor, zmeoaica mică îi ia apărarea, pisoiul sare într-un bunget, fata se ia după el, pisoiul intră și iese din pădure, se depărtează de palat, se preface în

voinic, ia fata pe cal și zboară cu ea în slava cerului. Fata țipă, zmeoaica o aude. O căldură de nesuferit silește pe fugar să se coboare. Dau de o dumbrăvioară verde și răcoroasă, cu o fântină limpede la rădăcina unei sălcii, din care ies : „aburi de rece ce era“. Vasilică vrea să bea. Calul se preface în voinic și cu sabia izbește în fântină, care suspină ca un om și se preface într-un lac de sânge. Este fata cea mare a baborniței. Dumbrava se schimbă într-o cîmpie uscată și nisipoasă. Vasilică și zmeoaica tînără cobor să se odihnească. Găsesc o viță de struguri. Calul, prefăcut în tînăr, taie cu sabia buturugii de viță. Se aude un țipăt, curge sânge roșu. E a doua fată a zmeoaicei. Baba strigă după voinic, din zbor : „Vasilică, Vasilică maică“. Îi făgăduiește să-l facă ginere. Un zăduf nesuferit silește pe fugari să coboare. Vasilică aruncă jos, fără să se uite înapoi, un pieptene din care răsare o „pădure mare și înaltă de se scăldau vîrfurile copacilor din slava norilor“. Baba vine ca un nor negru, apoi roșu, apoi ca ploaia. Vasilică aruncă o oglinjoară. Se face o baltă întinsă, baba trece balta. Se ivește orașul. În poartă îi întîmpină un nor negru, pe ulița tatălui voinicului găsesc un nor roșu, cînd descalecă plouă. Vasilică aruncă o grezie și un zid de piatră răsare pînă în cer. Voinicul pune pe tată-său să arunce un fier de plug pe foc. Cu un clește duce fierul la zid, baba îmbiată de el să facă o găurice și să se uite, pune gura să soarbă ochii dușmanului, iar Vasilică aruncă fierul de plug pînă în inima zmeoaicei (N. D. Popescu, *Vasilică Viteazul*).

Furîndu-i-se mireasa de către un zmeu, un fecior de împărat merge s-o caute. Într-un codru mare dă de Agerul-pămîntului, pe care-l scăpase odată de zmeu. Acesta îl sfătuiește să se teamă de mama zmeului, „că e și vrăjitoare de n-are căpătîi“. Zmeoaica doarme numai la nămiezi. Cînd soarele stă în cruce, slujnica din neam de boier, răpită și ea, îi caută în cap. Baba Cloanța nu moare cît va fi după ușă o cadă plină cu o mulțime de suflete din care soarbe. Pari înfiți în

curtea zmeoaicei de jur împrejur au câte un cap de om și numai unul fără cap strigă : cap, cap. Zmeoaica vine la fecior, vorbindu-i cu „graiuri mieroase și ademenitoare“, ia niște ițe agățate într-un cui, le pune pe dînsa și se schimbă într-o cătană cu sabia goală în mîină. Feciorul îi retează capul de nouă ori cu paloșul, baba sare prin casă, căutînd cada cu sufletele și negăsind-o, pică jos și crapă (Isp., *Poveste țărănească*).

Zmeul, care fură apă de la izvorul păcurarilor și oi, are un frate, care, sub chip de taur sălbatic, stă în pădurea de lîngă un sat, înspăimîntînd oamenii, și încă unul, care, ca balaur cu șapte capete, stă într-o fîntînă și cere câte o fată la o jumătate de an pentru apă. Pe toți trei îi omoară Măr. Acesta, pornind spre zîna din piatră, ajunge seara la un copac, la poalele căruia vrea să frigă niște carne vînată. Aude un glas din pom zicînd de trei ori : „Vai, că frigu-mi-e, mor de frig“. Vede o babă, căreia îi e frică de cîini și o pofteste să se dea jos. Ea îi dă trei peri din capul ei să-i arunce peste cîini și zice încet : „Lanț peste cîinii tăi“. Apoi se vaietă că-i e foame, înfige o broască în frigare, atingînd carnea lui Măr și spunînd : „Cine frige broasca, va mînce carne și cine frige carne va mînce broască“. „Taci, babă spurcată“, se răstește Măr. Dar baba îi răspunde : „Te mănînc eu pe tine“ „precum ai mîncat tu pe cei trei feciori ai mei“. Măr asmute cîinii, aceștia nu se pot mișca fiind lănțuiți prin vrajă, dă să tragă sabia și n-are putere s-o scoată, baba îl mănîncă și-i pune inima într-un buștean. Păr, feciorul bucătăresii, vestit prin trei picături de sînge pe o maramă, pornește și el la drum, trece pe la păcurari, prin satul cu bivolul, prin orașul cu fîntînă, ajunge la Sfînta Duminică, de la care află că zmeoaica cu trei feciori a omorît un împărat, o împărăteasă, împreună cu oștenii acestora, iar pe fata lor a prefăcut-o în zîna de piatră, pentru că împăratul, jignit că zmeoaica a îndrăznit să o pețească pentru fiii ei, a pornit război împotriva-i. Păr dă și el de copac, capătă de la babă trei peri pe care-i aruncă pe foc,

baba atinge carnea friptă de Păr cu broasca, voinicul asmute cîinii, pune pe babă să învie pe Măr și să dezlege cîinii acestuia, să-i arate cum să învie pe fata de piatră, apoi omoară pe babă și-i arde capul (Ret., *Măr și Păr*).

Zmeoaica pămîntului, care a lăsat un copil olog, furîndu-i vinele de la picioare, de pizmă, e tot atît de aprigă. Ea are fete și gineri, și Țugulea, ologul, prefăcut în albină și mergînd la casa ei, care e la miază-noapte, află unde sînt vinele sale. Zmeoaica cea mică era pe cale de a se mărita și zmeoaica bătrînă trimite pe gineri să vîneze. Țugulea, luîndu-și vinele și prinzînd deci putere, iese pe rînd în calea zmeilor, se bate cu ei și-i omoară pe cîteșitrei, luîndu-le caii și armele. Zmeoaica, văzînd lipsa ginerilor, trimite pe fetele ei în calea lui Țugulea și a fraților acestuia. O fată se face struguri de pădure, alta livadă cu prune, alta fîntînă. Țugulea nu lasă pe frați să mînce și să bea, taie cu paloșul strugurii din care iese un sînge negru ca pădurea, taie livada, apoi fîntîna din care curge sînge mohorît cu rea duhoare, gîlgînd ca dintr-o vacă. Țugulea se simte dogorît în spate de un norișor roșu. Intră într-o peșteră, pe lîngă care trece zmeoaica bătrînă, fără să-l vadă. Țugulea iese, încalecă, se-ntoarce spre răsărit la curtea unui împărat, care de douăzeci de ani lucra la un zid înalt din partea moșiei zmeoaicei și tocmai îl isprăvise. Țugulea pune pe împărat să facă o măciucă de fier, iar el dă o gaură în zid, înroșește măciuca și, cînd zmeoaica vrea să-l soarbă, i-o ține în dreptul gurii și zmeoaica e arsă pînă la inimă (Isp., *Țugulea*). O zmeoaică, prefăcîndu-se în păr, Greuceanu lovește părul la rădăcină cu paloșul, nelăsîndu-l pe frate-său să mînce. Curge sînge și venin scîrbos, iar un glas zice: „Mă mîncăși friptă, Greucene, precum ai mîncat și pre bărbatul meu“. Fata mare a zmeului se face o grădină frumoasă cu flori și cu fluturi și cu apă limpede și rece. Greuceanu lovește cu paloșul la tulpina unei flori, împunge fundul fîntînii și marginile, și iese în amîn-

două locurile sînge mohorit cu miros greșos. Zmeoaica bătrînă aleargă după Greuceanu ca nor, se face flăcăruie, roagă pe voinic să facă o gaură în peretele fău-riștei să-l vadă la față. Faurul pămîntului aruncă însă în gura zmeoaicei chipul de fier al voinicului, înroșit în foc, bătrîna îl înghite și crapă (Isp., *Greuceanu*).

După ce omoară pe cei trei zmei care furaseră stelele, luna și soarele, Aripă-frumoasă, plecînd iar în lume, ajunge la niște curți mari, frumoase, făcute toate numai din aur și argint. Voinicul se face muscă, intră pe gaura de la încuietoare și pătrunde pînă în a douăsprezecea odaie, unde dă de o zmeoaică bătrînă și de trei tinere. Cea bătrînă zice : „Dragi nurorilor mele ! prindeți musca aceea căci ea v-a omorît bărbații voștri și feciorii mei“. Zmeoaica posedă deci mijloace sigure de a identifica o ființă pămînteană sub orice aparență, probabil de ordin olfactiv. Aripă-frumoasă se bagă într-o crăpătură de grindă. O zmeoaică tînără zice că se va face fîntînă și împrejur va fi așa căldură că cine va trece pe acolo va fi nevoit să bea apă și se va otrăvi. A doua zice că se va face cuptor și împrejur va fi așa frig, că oricine va trece va trebui să se încălzească, și-l va otrăvi. Zmeoaica tînără și mai frumoasă zice că se va face păr cu pere de aur. Cei care vor trece pe acolo vor trebui să guste și se vor otrăvi. Musca aude și fuge afară iar lucrurile se petrec întocmai. Aripă-frumoasă face cruce peste fîntînă, care se preface în venin roșu, face cruce cu sabia și peste cuptor și peste păr, care și el se preface în venin. Apoi voinicul află la o cîrciumă de un viteaz care se bate toată ziua cu zmeii și nu mai gată, căci este o zmeoaică bătrînă care face cătane de zmei cu ițele. Aripă-frumoasă dă de zmeoaică, îi taie capul cu sabia, omoară cătanele și ia drept dovadă colții zmeoaicei, ce ajung caii pînă la genunchi (Ret., *Aripă-frumoasă*).

Zmeoaicele sînt după toate semnele foarte prolifiche, zmeii trăiesc în țări cu împărați și crai, constituie armate, apar în masă. Făt-Frumos luptă la podul de aramă cu

trei zmei, la cel de argint cu nouă, la cel de aur cu zmei „cîtă frunză și iarbă este pe cîmpie“ (Fundescu, *Făt-Frumos și fata lui Roșiu-împărat*). Castelul zmeilor în care e ținută Ileana Cosînzeana e păzit de patruzeci și doi de zmei, vînjoși (T. Pamfile, *Tudorel*). Zmeoaica e și vrăjitoare. La un război ce are cu niște zmei, fiindcă aceștia îi călcau moșia, un împărat omorînd pe zmeul cel mai mic, atunci „mă-sa care era o vrăjitoare de închiega și apele cu farmecele ei“ blestemă pe feciorul împăratului și-l prefăcu în porc. (Isp., *Porcul cel fermecat*).

În rezumat, zmeoaica bătrînă e o mamă care-și iubește cu ardență copiii, îndeosebi feciorii, îi însoară și-i răzbună cînd sînt omoriți. Ea are puteri uriașe, zboară prin aer, prefăcută într-un fenomen natural, se cațără pe munți, soarbe pe vrăjmași, îi împietrește și mai ales e o mare rozătoare, avînd colți cu care găurește piatra și mănîncă pomii. E aprigă și de un temperament incoercibil și la supărare plesnește în sensul propriu al cuvîntului.

Portretul fizic al zmeului rămîne nedeslușit. În orice caz este și el o ființă cu mari forțe fizice, epuizabile, un uriaș. Zmeul palatului de sticlă trece peste locul alunecos ieșit din săpunul aruncat de Făt-Frumos, prin pădurea ivită din perie și roade cu dinții muntele de piatră înalt pînă la cer, răsărit din grezie. Abia calul năzdrăvan, trecînd dincolo de nori și căzînd de acolo peste el, îl strivește (Fundescu, *Spaima zmeilor*). El pare a avea înfățișarea unui om mai mare avînd în vedere mediul civilizată în care trăiește, cu castel, scări, mese, scaune, veselă, tacîmuri. Faptul că se bate în luptă dreaptă cu voinicul și că stă călare pe cal, sau merge în caretă ori în căruță, confirmă anatomia lui umană. Puterea sa e herculeană. Toți aruncă buzduganul de departe, unul îl zvîrle de la nouă miluri (G. Cătană, *Serilă, Mezilă și Zorilă*). Evident, zmeul e mai mare „decît un om pămîntean“ (Ret., *Crîncu*), e „cît un munte“ (Frîncu și Candrea, *Ileana Cosînzeana*). Unul pe care îl

pălmuieste Pipăruș, pe obrazul „gras“, are un buzdugan de fier, mare cît cincizeci de ferii, pe care îl aruncă spre casă cale de două ceasuri și mănîncă nouă coaste de porc fripte, bînd nouă cupe de vin (Ret., *Pipăruș Pătru și Florea Înflorit*). Unul trimite buzduganul de peste nouă țări și nouă mări (Fundescu, *Cei trei frați de cruce*). Altul aruncă buzduganul de nouăzeci și două de măji cale de o poștă, aduce apă de la fîntînă în două mari burdufuri din piele de bivol, cîte unul într-o mîină, rupe un copac din rădăcină și-l duce acasă, ba mai ia într-o mîină și calul, pe care trebuia să-l aducă un voinic băgat slugă, cară în spinare trei perechi de desagi umpluți cu galbeni. E drept că suflă greu (Ret., *Stan-Bolovan*). Pus într-o bute, zmeul rupe obezile dacă bea trei donițe de apă (Fundescu, *N-aude, N-avede*). Salcotea zmeul are o barbă de nouăzeci și nouă stînji, din care Agheran, rămas pe tărîmul celălalt, face o scară mai lungă decît buricul pămîntului. Voinicul pune la foc „patru oale de cîte 999 de pătrare una, fiarsă carne, apoi fripsă 999 de boi sălbatici, vreo cîteva sute de gligani“. Vine Salcotea și „într-o clipită subsă zama dintr-o oală“ (Frîncu și Candrea, *Agheran Viteazul*). Zmeul e dotat cu un mare simț olfactiv, mirosind îndată prezența unui om (Isp., *Ileana Simziana*), fiind de altfel antropofag, deși nu în mod curent, deoarece bea apă, vin, probabil și lapte de capră, mănîncă pită, carne de oaie, de porc, de gîscă, avînd roabe care gătesc omenește (Ret., *Crîncu ; Pipăruș Pătru și Florea Înflorit*). E adevărat că există și voinici zmeofagi. Pipăruș, tăind zmeul cu sabia bucațele „ca de tocană“, face trei grămezi de carne din el, pune pe soru-sa să o gătească și o mănîncă împreună cu frații săi, bînd și vin (*ibid.*). Mamonul cel bătrîn, tata dracilor (zmeii sînt deci cîteodată asimilați cu dracii), stă după masă cu pipa cea cu cămaci (ciucuri) în gură și bea sînge de om dintr-o glaje mare (Ret., *Urmă-galbină și Pipăruș Pătru*). Zmeii răcnesc, varsă cîteodată foc pe gură (G. Cătană, *Serilă, Mezilă și Zorilă*). Un portret al zmeului, în care intră prea multă dezvoltare cultă, ne înfățișează

un zmeu moșier cu cîmpuri de orz. Un vînt se scornește și începe să sufle, cu așa turbare și putere încît se încovoie pînă la pămînt crăcile copacului sub care stau tupilați trei frați, care au cosit orzul crud, fără învoire. „Deodată cu vîntul se ivi spre soare-apune un nor negru gălbincios, care venea repede și posomorît de țî se făcea părul măciucă“, „nor ca păcura“ ce se despică cu fulgere și tunete în două și lasă din el „un zmeu îngrozitor“, o „dihanie spurcată“, care totuși, deși cam rînjind și plimbîndu-se prin holdă, vorbește voios tinerilor și-i laudă pentru treaba făcută. Îi pofteste la cină, luîndu-i cu el. „Ei făceau pași ca oamenii, iar zmeul saitoc, saitoc, cu crăcanele lui cît doi și trei pași omenești, astfel că după cîteva sărituri, abia se mai vedea înaintea lor, deși ei iușteau pașii.“ Bucatele zmeului avînd miros frumos, sînt totuși amestecate ca și vinul cu sînge de om, ele sînt adormitoare. Zmeul taie și mănîncă pe oricine calcă în drumul lui, beciul îi e plin de oameni. Noaptea, zmeul doarme omenește, în cămașă de noapte (N. D. Popescu, *Cei trei frați și zmeul*).

Locuința zmeilor indică o treaptă superioară de civilizație, asemănătoare cu cea a împăraților. Suită într-un pom, o fată vede niște palaturi ca de domn, care sînt „sălășluința unui zmeu“ (Isp., *Copiii văduvului și iepurele, vulpea, lupul și ursul*). Zmeul, care are locuința în palatul de sticlă, are și o carîță „care era numai și numai de sticlă, cu cai cu tot de sticlă“ (Isp., *Făt-Frumos cu carîta de sticlă*). Palatul are firește o scară la intrare, porți. În camera zmeoaicei e o sobă și după ea pe o poliță o cutie de argint în care sînt păstrate hrisoavele dezlegătoare ale unor vrăji. Un zmeu se întîlnește cu Făt-Frumos la un pod de aramă, altul la un pod de argint, al treilea la un pod de aur (Fundescu, *Făt-Frumos și fata lui Roșiu-împărat*). Zmeul Pogan are grajd unde ține calul năzdrăvan. Înainte de a urmări pe voinicul Crîncu, zmeul, fiind tacticos, întrebă calul de poate mînca un țîpău de pîine și bea un cop de vin și să doarmă un somn sau să mănînce două pîini, să

bea două copuri de vin și să doarmă două ceasuri. Roaba sa, nevasta lui Crîncu, îi aduce de la fîntînă vasele pline de apă (Ret., *Crîncu*). Craiul zmeilor, care cere copii în schimbul ajutorului militar, umblă cu căruța, știe să dreagă cercurile și obezile de la roți, are capre, gîște, casa are pivniță în care trăiește o roabă bătrînă (Ret., *Făt-Frumos zălogit*). O zmeoaică cu fetele sale trăiește într-un palat „numai aur și pietre scumpe“. În spatele lui e o grădină cu un chioșc și un pat moale în el. Este și un iezer. Palatul e în apropierea unei păduri (N. D. Popescu, *Vasilică Viteazul*). Zmeul cel mare posedă un palat cu totul și cu totul de aramă, cel mijlociu un palat de argint, cel mic, un palat de aur (*ibid.*). Un zmeu a moștenit o fîntînă din moși, strămoși (Ret., *Stan Bolovan*). Casa altor zmei, așezată „unde-și înțăr-case dracul copiii“, e cu tavan cu grinzi (Isp., *Greuceanu*). Zmeul îmbrăcat în aramă, cel îmbrăcat în argint și cel îmbrăcat în aur se luptă cu Aripă-frumoasă la pod de aramă, de argint și de aur, și au cal de aramă, de argint, de aur, cu frîie din aceleași metale (Ret., *Aripă-frumoasă*). Palatul locuit de trei zmei e de o bogăție nemaipomenită ; „Flăcăiandrul nostru cel viteaz, carele nu știa ce este frica, intră și în palat“ ; „era să-și iasă din minți de atîtea lucruri“ (Isp., *Voinicul cel fără tată*). Ograda unor zmei e împrejmuată cu ziduri și are iarbă și fîntînă (T. Parfile, *Tudorel*). Trei zmei conduc o fată năzdrăvană acasă la ei, unde se așază la masă, după aceea începînd să joace. La masă, în trei rînduri consecutive, blidurile, tacîmurile sînt de aramă, de argint și de aur (G. Cătană, *Pătru Pipelea*). Zmeul, care avea holde de orz, are într-un ostrov un castel învelit cu aur, ce strălucește „mai abitir ca un soare“. Ostrovul e înconjurat cu un rîu de foc, prin care zmeul își face loc cu ajutorul unui bici ce taie apele în două. Înăuntru, masa pentru cină e dinaintea unui pat moale și lat. Fetele lui în număr de trei dorm în pat cu capul spre perete să nu răcească, deoarece zidurile sînt de piatră. Sînt multe săli și cămări (N. D. Popescu, *Cei trei frați și*

zmeul). În lumea zmeilor, Agheran ajunge în țara lui Aram, craiul zmeilor. În mijlocul ei e o cetate de aramă, cu porți de aramă, iar în mijlocul cetății „continățiile de aramă ale lui Aram“. Fata craiului se cheamă Poto-roanca (monedă de aramă de patru creițari zisă și dutcă). De aci trece în țara „unde călca numai pe argint și cășile tăte erau de argint“. Craiul se numește Argințan și are o fată Pițula (monedă de argint de 10 creițari). Apoi trece la Aurar, craiul zmeilor, cu o cetate de aur, cu casele de aur și o fată Galbira. Mai departe, într-o „cetate așa sclipicioasă de abia te puteai uita la ea“, era cetatea de ghemant (diamant) a lui Aghemant, craiul zmeilor, cu fata lui Sclipicioasa și maștera, o hoarcă bătrână zisă Sbircea. Sbircea bate pe Sclipicioasa de-i ies scînteii din spate. Au și un turn de „ghemant“. Din cele trei fete Agheran va bate bani de aramă, argint și aur (Frîncu și Candrea, *Agheran Viteazul*). Trebuie amintit aci că stîrvul scorpiei de mamă a zmeilor, care furase soarele și luna, se preface în munte de fier. Faurul pămîntului e „nebun de bucurie“ de această întîmplare și poruncește calfelor să facă o căruță cu trei cai cu totul și cu totul de fier (Isp., *Greuceanu*). Palatul zmeilor vizitat de Cotoșman năzdrăvan e tot așa de feeric și de mineral. „Cînd intrară în palat, ce să vezi dumneata? Bogăția de pe lume era acolo. Păreții numai în aur poleiți. Pardoseala era de cleștar, iară învălitoarea era de acioae și de plumb“ (Isp., *Cotoșman năzdrăvan*). Zmeii sînt în mare măsură deci o expresie a bogățiilor minerale.

Un zmeu are neapărat, cum am văzut, un buzdugan năzdrăvan, care, aruncat de departe, lovește în ușă, în masă și se așază singur în cui. Unul are un buzdugan de fier, mare cît cincizeci de ferii, și pe care îl aruncă drum de două ceasuri. Pipăruș îl ia de toarte și-l trimite înapoi. Buzduganul trece pe lîngă zmeu cale de trei zile, se împlîntă într-un munte de piatră. Zmeul scobește nouă zile pe lîngă buzdugan (Ret., *Pipăruș Pătru și Florea Înflorit*). Al altuia vine de peste nouă mări și nouă țări (Fundescu, *Cei trei frați de cruce*). Altul îl are de nouă-

zeci și două de măji și-l aruncă la o poștă depărtare (Ret., *Stan Bolovan*). Puterea cutărui zmeu e de asemenea în buzdugan. Zmeul aruncă buzduganul de la trei mile, acesta bate de trei ori în poartă, se bagă în casă, se învîrte de trei ori și se pune în cui. Serilă nu-l poate ridica, Mezilă îl clatină, Zorilă îl zvîrle la trei miluri depărtare (G. Cătană, *Serilă, Mezilă și Zorilă*). Al doilea zmeu aruncă buzduganul de la șase miluri, al treilea de la nouă miluri (*ibid.*). Zmeii au și paloș (Isp., *Voinicul cel fără tată*) ori sabie (G. Cătană, *Serilă, Mezilă și Zorilă*). Un basm descrie dramatic sosirea buzduganului. „Se aude o duditură puternică ce face să se cutremure casa din temelie. Poarta se dă de perete, ușa se deschide cu zgomot și buzduganul zmeului sare pe masă și de pe masă se așază în cui. Vasilică Viteazul îl ia, îl învîrtește de trei ori, îl aruncă afară pe ușă. Buzduganul se scufundă de o palmă în pămînt la picioarele zmeului. Acela al zmeului mijlociu se va scufunda de două palme, iar al zmeului celui mic pînă la măciucă (N. D. Popescu, *Vasilică Viteazul*).

Zmeii au foarte adesea un bici năzdrăvan, cu care dau palatului lor dimensiunea minimă, spre a putea să plece cu el în altă parte. Oștile fraților lui Făt-Frumos cu ei împreună au fost legate prin vrăji și prefăcute în movile de pămînt. Făt-Frumos găsește cutia de argint în care sînt păstrate hrisoavele legăturii, le citește deasupra movilelor, acestea se cutremură, pier, și frații învie. Apoi, cu un bici găsit în cui după ușă, voinicul plesnește de patru ori și palaturile se fac un măr (Isp., *Făt-Frumos cu carîta de sticlă*). Un zmeu are un bici cu care prefăce în stane de piatră pe cine vrea, plesnind la spatele lui, și-l înviază plesnindu-i de trei ori în față (Isp., *Poveste țărănească*). În cuiul atîrnat pe peretele din fund are și alte bice. Cu unul turmele se fac o nucă, cu al doilea cuprinsurile se fac un măr (*ibid.*). Zmeul moșier locuiește într-un ostrov înconjurat de un rîu de foc. Cînd vrea să intre în ostrov se descinse de un bici ce-i înfășură mijlocul, plesnește cu el peste rîul de foc, care se

desface în două. Cu același bici, deschide orice ușă, preface orice casă într-un măr de aur, se schimbă în orice fel de lighioană, dîndu-se de trei ori peste cap și plesnind o dată, din biciul pe care acasă îl ține deasupra căpățiiului patului (N. D. Popescu, *Cei trei frați și zmeul*). Un voinic i-l fură, plesnește din el și trece riul de foc, zmeul în chip de nor gros din care ies mii de fulgere iese în cămașă și desculț, voinicul plesnește din nou, cărarea din apă se închide și zmeul rămîne închis în ostrov (*ibid.*).

Prîslea se bate cu zmeul din palatul de aramă, cu cel din palatul de argint, cu cel din palatul de aur, acesta din urmă fiind cel lovit de săgeată, și-i omoară. În fiecare palat se află cîte un bici, cu care lovind în cele patru colțuri ale lor, palaturile se prefac în cîte un măr de aramă, argint, aur (Isp., *Prîslea cel voinic și merele de aur*).

Împăratul zmeilor are următoarele obiecte năzdrăvane : un covor pe care punea cît de multă greutate și dacă îl ridica de la pămînt de o palmă se înălța sus și se ducea încotro vrea ; căciula care te face nevăzut ; bastonul care învia mortul de șapte ori, dacă îl punea în cruciș pe mormînt ; papucii cu care treci marea fără să te uzi (Fundescu, *Făt-Frumos și fata lui Roșiu-împărat*). Mergînd spre cetatea de aur, Ion Buzdugan aude zgomot mare în niște case. O seamă foarte mare de zmei se certau pentru trei lucruri. Ion intră, vede un bici mare în care stă puterea zmeilor și-l ia. Întreabă de pricina gălăgiei și află că se certau pentru : coroana cu care te faci nevăzut ; batista care cînd o legi de mîna dreaptă zbori ; și papucii cu care treci orice apă ca pe uscat (Fundescu, *Ion Buzdugan*). Un zmeu are o maramă fermecată : „dacă se șterge cineva, i se îndoiesc puterile“ (G. Cătană, *Serilă, Mezilă și Zorilă*). Zmeul cu biciul care desparte riul de foc are o cloșcă, care vorbește ca omul și face numai ouă și pui de aur (N. D. Popescu, *Cei trei frați și zmeul*). Este iarăși știut că zmeii au cai năzdrăvani. Un cal dintre aceștia are douăspre-

zece aripi (N. D. Popescu, *Cei trei frați și zmeul*), altul opt picioare (Frincu și Candrea, *Agheran Viteazul*).

Un mijloc de apărare, de persecuție sau de mistificație al zmeului este metamorfoza. Am văzut că zmeoaicele se prefac în livadă cu pere sau cu prune, în viță, în fntînă, în nor roșu. O zmeoaică ia chip de oștean. Un zmeu se prefacă în taur ; altul în balaur (Ret., *Măr și Păr*), precum se prefacă în om (Isp., *Prislea cel voinic și merele de aur*). Altul se face buștean (Fundescu, *N-aude, N-avede*). Un zmeu se duce zilnic la vînătoare. O fată îi dă unsprezece capete ca să aibă în total douăsprezece, și i le taie cînd se întoarce, lăsîndu-l cum a fost (T. Pamfile, *Tudorel*). Zmeul din palatul de topaz se face flacăra galbenă și se luptă cu Făt-Frumos prefăcut în flacăra roșie. Văzînd un corb îl roagă să meargă la zahana, să-și înmoaie o aripă în seu și alta în apă, seul pentru el, apa pentru Făt-Frumos. Îi făgăduiește pe Făt-Frumos și calul său, morți. Făt-Frumos făgăduiește corbului trei stîrvuri de zmei și trei de cai, corbul îl ajută, voinicul taie zmeul (Fundescu, *Spaima zmeilor*).

Potrivit mentalității primitive, principiul vital al omului „puterea“ stă într-un punct oarecare, grăsimia de la rinichi de pildă. Dacă cineva fură grăsimia de la rinichi, individul moare. Sufletul poate să rezide în umbră, care și ea furată, pricinuieste moartea, sau în orice apartenență a individului (unghii, păr) sau în fine în animale, precum crocodilul, legate printr-un fir misterios de individ. Orice atinge punctele în care se ascunde principiul vital vulnerează individul.¹ Acesta este cazul și cu zmeii. Chestiunea e de domeniul sociologiei, din punct de vedere psihologic, deci literar, e de notat grija pe care o are un zmeu de a se feri de moarte, ascunzîndu-și cu grijă „puterea“. Făt-Frumos pune pe fata de

¹ L. Lévy-Brühl, *L'Âme primitive*, Paris, F. Alcan, 1927, p. 147, 155, 167, 213 și passim ; v. și același, *La mentalité primitive*, quatorzième édition, Paris, Presses universitaires, 1947, p. 53.

boier care slujește pe zmeu să-l întrebe în ce-i stă puterea. Zmeul îi dă întâi o palmă „ca la urlați“, apoi spune că în stîlpul porții. Făt-Frumos nu crede. A doua zi, întrebat din nou, zmeul spune altă minciună. Fata se face bolnavă și întreabă din nou. Zmeul trage fetei „o calca-vură de auzi cîinii în Giurgiu“ dar îi spune, în fine drept, că puterea îi stă „într-o scroafă, care se tăvălește cît e ziuica într-o lăcoviște de lapte dulce“. „În scroafă este un iepure, în iepure o prepeliță și în prepeliță sînt trei viermi“ (Isp., *Poveste țărănească*). Feciorul găsește scroafa, o spintecă, scoate iepurele din care scoate prepelița, din rărunchii căreia scoate trei viermi. Sucește puțin gîturile viermilor și zmeul se îmbolnăvește. Cînd le sucește de tot, zmeul crapă (*ibid.*).

Un mod de a întări puterea sau de a se prezerva de moarte, nu numai al zmeilor, e de a avea o rezervă de suflete. Baba-Cloanța, mama zmeilor, are o cadă cu suflete după ușă. Cînd cineva îi taie capul, se repede la cadă și soarbe alt suflet (*ibid.*).

Îndeobște zmeul e o ființă violentă și cruntă, avînd o repulsie congenitală pentru oamenii de pe tărîmul nostru al căror miros îl irită. „Cum de-ai cutezat, spurcatule, să ne calci casa?“ se răstește zmeul la voinic. De altfel fobia lui este motivată, oamenii au gînduri rele, voinicul în chestiune culcă la pămînt cu toporul pe doi din zmei, iar al treilea scapă pierind ca o nălucă și ascunzîndu-se în pivniță (Isp., *Voinicul cel fără tată*). Pogan zmeul iese în calea lui Crîncu și-l omoară, repetînd omorul încă de două ori după învierea voinicului (Ret., *Crîncu*). Un zmeu a furat o fată și fratele mai mare al acesteia vine după ea. Fata îl ascunde. Însă zmeului îi miroase a om. Scoate pe cumnat afară din ascunzătoare, îl omeneste pofîndu-l la masă și-i aruncă ciolanele în cap, așa fiind obiceiul în casa lui ca acél care gată mai iute de mîncat să arunce oasele în capul celui alt. Apoi pofteste pe cumnat la larg, îl întreabă dacă vrea să meargă „pe horn ca mițele ori pe ușe ca cîinii“. Feciorul spune că pe ușă ca oamenii. Însă zmeul iese pe horn ca

mîtele, îi taie capul, îl îngroapă sub un gard iar inima i-o pune într-un blid (Ret., *Pipăruș Pătru și Florea Înflorit*). La fel pălesc fratele al doilea și al treilea. Un zmeu scăpat din cercurile de fier se duce de-a dreptul la un băiat urcat în pom și-l pofteste să se dea jos ca să-l mănince (Fundescu, *N-aude, N-avede*). Alt zmeu găsește pe voinic, trîntit de oboseală, la umbra unui trandafir. Îl face bucăți cu paloșul, pune bucățile în desagă pe cal, dă bice calului și-l scoate pe poartă (Isp., *Voinicul cel fără tată*).

Cu toate acestea, zmeii au accente de umanitate. Întîi de toate omoară fără ipocrizie, primind totdeauna lupta dreaptă. Se poartă cu multă atenție și afecție nu rareori față de fetele furate. Unul își pierde repede capul cînd i se fură Ileana Simziana, care îi ceruse să-i aducă herghelia de iepe năzdrăvane. Zmeul umblă ca un desmetic, neștiind cum să aducă herghelia, și, aflînd că mă-sa plesnise, răcnește ca un leu și cheamă pe fata-voinic, care tocmai se ivise, la luptă. Fata, călare, lovește cam pieziș cu paloșul, îi taie capul și lasă stîrvul ciorilor și coțofenilor (Isp., *Ileana Simziana*). Tudorel merge la un castel păzit de patruzeci și doi de zmei vînjoși, într-o ogradă cu fîntină și iarbă, împrejmuțită cu ziduri. Zmeii, zărindu-l lîngă fîntină dormind, se sfătuiesc dacă trebuie să-l omoare cu foc, cu ștreang, cu paloș. Însă „mai-marele lor zice că numai voinicia e semnul dreptății și voia cea sfîntă, și că ar fi rușine pentru ei să umble cu lucruri necinstite“. Hotărăsc luptă și fiindcă sînt bătuți se fac slugile lui. Și cum sînt naivi, cînd Tudorel și Ileana Cosînzeana, care e sora lor de cruce, se drăgostesc în cerdacul castelului, ei se simt cu inima în lanțuri, îi lasă în pace (T. Pamfile, *Tudorel*). Un băiat și o fată, copiii unui văduv, nimeresc la curțile unui zmeu. În lipsa acestuia fata deretică în palatul zmeului, pune lucrurile la locul lor, gătește bucate, mănîncă cu frate-său, apoi se ascunde cu el într-o cămară. Vine zmeul : „cine mi-a făcut ăst bine să-i fac și eu lui“. Copiii ies la ivcală. „Și așa bine ce-i păru zmeului, cît nu se poate

spune.“ Mănîncă, se culcă. A doua zi băiatul pleacă cu căteii lui la vînat. Zmeul aşijderea. Seara „găsiră mîncărică şi fierturică gata“. Se întîmplă însă că fata intrînd în dragoste cu zmeul să vrea să scape de frate. Ea îl face să-şi lase cîinii acasă, pe care îi închide într-o văgăună de munte. Atunci, zmeul devenind brusc antropofag, se duce la băiatul urcat într-un pom şi-i strigă : „Dă-te jos, vrăjmaşule, că am să te mănînc“. Vin însă cîinii, iar băiatul, omorînd zmeul, orbeşte pe soră-sa cu inima şi ficatul acestuia (Isp., *Copiii văduvului şi iepurele, vulpea, lupul şi ursul*). Într-un codru întunecat, fata cu mamă geloasă dă de nişte „curţi mai frumoase decît cele împărăteşti“. Curtea are poartă, casa are multe chilii, în ele sînt mese, scaune, e şi un cuptor. Fata face curăţenie. Zmeii merg la vînaătoare şi sînt fiinţe de treabă. Recunoscători, numesc pe fata harnică sora lor. Cînd mama geloasă vîră degetul în gura fetei, încît aceasta cade ca şi moartă, o plîng, o pun în cosciug, o aşază într-un paltin s-o legene vîntul. Cînd învie, izbită din întîmplare în cap de feciorul de împărat care ceruse să i se dea voie s-o coboare din paltin ca să se joace cu ea (ceea ce are drept efect că un măr sare din grumaz şi sufocaţia încetează), zmeii se bucură. „Vă puteţi închipui bucuria zmeilor şi a feciorului de împărat ; toţi o sărutau de toate părţile“ (Ret., *Mama cea rea*). Zmeii se fac fraţi de cruce cu Ileana Cosînzeana (T. Pamfile, *Tudorel*). Trei zmei întîmpină noaptea o fată de împărat, o duc acasă la ei, îi dau un ospăţ şi joacă după aceea cu ea (G. Cătană, *Pătru Pipelea*).

Pe de altă parte zmeii în ciuda forţei lor fizice sînt fricoşi, lipsiţi de raţionament, chiar de-a dreptul nătîngi, putînd fi uşor păcăliţi şi omorîţi de un om isteţ. Adaptarea lor ca şi a animalelor inferioare e unilaterală şi lipsită de fantezie. Cînd cineva a descoperit puterea lor, ei nu pot inventa nimic spre a face faţă agresiunii. De aceea ei şi sînt într-o permanentă aprehensiune de a nu da ochi cu voinicii notorii şi care în cazul cel mai bun îi va pune într-o bute cu cercuri tari de fier. Tudor află

de la o fată că zmeul are un cap al lui și unsprezece adăugate și-i taie cu buzduganul cele unsprezece. Zăpăcit, zmeul se zdrobește cu capul cel bun într-o stană de piatră, iar trupul cel fără cap, de necaz, pocnește așa tare că toate zăvoarele curților se descuiară și voinicul intră la Ileana Cosînzeana, pe care o găsește culcată „într-un leagăn de mătase“ (T. Pamfile, *Tudorel*). Agheran Viteazul sfărîmă sub brînca lui poarta de aramă a cetății de aramă, zdrobește porțile de argint ale cetății de argint, lovește cu pumnul poarta cetății de aur și o face toată dărabe, ia un turn mare de diamant și-l izbește în gura căscată a bătrînei zmeoaice Sbircea, de se fac praf și turnul și baba. La jumătatea drumului către curtea lui Salcotea, împăratul zmeilor, Agheran vede „un nor de praf, care pe ce mergea să tăt apropiia de el“. Aghemant, craiul zmeilor, cu oaste „mai multă decît frunza și iarba“ venea turbat. Agheran pune la ochi o pușcă ce nu trebuie încărcată, căpătată de la Dumnezeu și Sf. Petru, și trage foc în grămadă. „Așa picau zmeii ca iarba dinaintea coasei.“ Nu mai rămîne decît Aghemant. „Cu ăsta încă iute o isprăvi: îi trase o sfîntă lovitură cu patul pușcii în numele tatălui, de o dată amuți Aghemant pentru totdeauna.“ Cu aceeași ușurință, Agheran împușcă „armadia“ lui Aurar și pe aceea a lui Argințan, pe aceea a lui Aram. O zi întreagă trebuie să treacă tot peste zmei morți, atîția omorîse cu flinta. Cînd ajunge la curțile lui Salcotea-împărat, Salcotea văzîndu-l „pe loc plesni de frică“, nu se alese nimic din el. Agheran face din barba lui o scară mai lungă decît buricul pămîntului, ca să poată ieși pe tărîmul celălalt (Frîncu și Candrea, *Agheran Viteazul*). Cînd, după omorîrea zmeoaicei, zmeul vede pe Făt-Frumos cu calul său năzdrăvan, „i se taie mîinile și picioarele“ de frică. Voinicul îl bagă în pămînt pînă la gît și-l întreabă de frații fetei și de oști. Zmeul, crezînd că va fi iertat, spune (Isp., *Făt-Frumos cu carîta de sticlă*). Frica îl face pe zmeu să se umilească și să fie disimulator. Zmeul care a scăpat în pivniță se milogăște la mama voinicului, adusă în

castelul zmeiesc, să-l primească la curte, fiind un nenorocit care s-a rătăcit după vînat. Voinicul nu-l cunoscu că este zmeu, cînd îl văzu, atît de bine ştiu proclerul a se schimba (Isp., *Voinicul cel fără tată*). Mama lui Urmă-galbină se mută şi ea la curţile zmeilor. Acestea sînt nişte curţi mari cu o poartă mare de fier iar înaintea lor e un tău de lapte dulce. Zmeii nu ies decît cînd se bate de trei ori cu buzduganul. Scot capetele pe care voinicul le retează pe rînd. Însăpăimîntat, tatăl zmeilor, care tocmai bea sînge de om dintr-o glajă, scapă sticla din mînă. Întrebat ce moarte doreşte, Mamonul, resemnat şi viclean totodată, cere să fie înfundat într-o bute şi băgat într-o chilie. Mandalina, soţia lui Urmă-galbină, mergînd în lipsa bărbatului la chilia din fund, deschide uşa. Cercurile buţiei plesnesc şi iese „un voinic mîndru şi frumos de să mai ai doi ochi să te uiţi la dînsul“. Mamonul sfătuieşte pe Mandalina să fure paloşul lui Urmă-galbină. Cu paloşul, Mamonul vine la Urmă-galbină, îl deşteaptă şi leal în felul său îl întrebă ce moarte îşi doreşte. Urmă-galbină zice : „Taie-mi capul şi mă aruncă în tău, că văd că m-au părăsit puterile...“ Prudent, Mamonul pleacă la altă curte cu Mandalina (Ret., *Urmă-galbină şi Pipăruş Pătru*). Cutare zmeu n-are pic de intuiţie. Băiatul şi fata, care au fugit, se metamorfozează în păcurar şi în turmă, în călugăr şi în mînăstire, şi el stă de vorbă cu păcurarul şi cu călugărul şi nu-şi dă seama cu cine are de-a face. Zmeoaica bătrînă îl ceartă ; el plînge de frică să nu fie bătut (Ret., *Făt-Frumos zălogit*). Ion Buzdugan, văzînd că o sumă foarte mare de zmei se certau pentru trei lucruri năzdrăvane, le ia lucrurile zicînd : „Dacă le voi lua eu... n-o să mai aveţi pentru ce vă certa“ (Fundescu, *Ion Buzdugan*). Un voinic intră la o fată de împărat păzită de un cocoş şi un clopoţel, apoi cheamă şi pe zmeii cu care venise : „Zmei, zmei, de voinici, voinici ; dară se vede că erau cam nătăfleţi, de ascultară la gura băiatului“. Intrară după el, unul cite unul, iar el cu paloşul le lua capul. Zmeul al şaptelea simţi în fînc şi fugi (Isp., *Poveste fă-*

rănească). Un voinic mistifică zmeul în chipul cel mai ignobil, înfățișându-se, fanfaron, ca „Stan Bolovan, care mănîncă pietri și carne de zmeu“. Storce zer din caș, zicînd că e piatră, amenință că va arunca buzduganul cale de trei zile, așteptînd totuși să treacă luna să nu nimerească în ea, căci are acolo un frate faur (de frică să nu rămîie fără buzdugan, zmeul îl împiedică să-l zvîrle) (Ret., *Stan Bolovan*), face cu cuțitul din șerpar brazdă în jurul fîntinii, zicînd că vrea s-o scoată s-o aducă acasă (zmeul îl roagă s-o lase pe loc), pretinde că va lua dintr-o dată toată pădurea acasă. Zmeoaica învață pe zmeu să lovească pe voinic cu buzduganul în frunte, cînd doarme. Stan ascultă la ușa dar nu se înspăimîntă, știind că „zmeul e prost ca miezul nopții“. Culcă în pat un butuc mare de lemn, îl acoperă cu țolul, se bagă sub pat, și astfel zmeul lovește în butuc și e foarte mirat cînd, dimineța, Stan mărturisește că a visat ca și cînd l-ar fi pișcat niște purici, iar peste frunte i-ar fi trecut un șoarece (Ret., *Stan Bolovan*). Trei frați sfătuiți de zmei să se culce cu capul la margine, și să nu supere fetele sale peste noapte, dorm, mutați de fratele cel mic la marginea patului cu căciuilile în cap. Zmeul vine la miezul nopții cu o sabie lată, taie capetele fetelor și iese plin de sînge și vesel, crezînd că a omorît pe cei trei frați. Cel mic intră în odaia zmeului care sforăie, ia dintr-un cîrlig biciul, plesnește din el, ușa se deschide, plesnește încă o dată, riul de foc se desface (N. D. Popescu, *Cei trei frați și zmeul*). Silit de împărat să aducă pe zmeu într-un buriu, Făt-Frumos vine cu unelte de dogar într-un bunget întunecos din preajma palatului zmeiesc, prefăcut într-un bătrîn cu barbă albă. Zmeului, care îl vede, îi spune că vrea să se răzbune pe Făt-Frumos și să-l vîre într-un butoi. Zmeul îl ajută să facă buriul, ba chiar îl probează, intrînd în el și umflîndu-se. Cînd a treia oară cercurile nu mai plesnesc și zmeul nu mai poate ieși, Făt-Frumos ia buriul la spinare și-l duce împăratului. „Se vede — observă povestitorul — că

zmeii erau răi, puternici, dar glagorie n-aveau nici cît negru sub unghie“ (*ibid.*).

Mitologic, deci simbolic și poetic, zmeul reprezintă o expresie a naturii anorganice impetuoase, a lumii minerale (aramă, fier, argint, aur, topaz, diamant), a bogățiilor de pe tărîmul celălalt, precum și a forțelor telurice latente, a focului în primul rînd și de asemenea al dezlănțuirilor meteorologice, precum ploaia cu vijelie. Din punct de vedere psihologic, zmeul este individul dotat cu o mare putere de intimidare ce nu rezidă în inteligență, gladiatorul, tiranul sanguinar, încurcat în fața ingeniului și a oricărei operații intelectuale. Totdeodată el are mentalitatea ființei rebarbative, dizgrațiate de natură, pe care oamenii nu-l iubesc, fiind suspicios față de orice voinic și preferînd să-l extermine preventiv sau tînjind după grația fetelor de oameni, pe care le fură, suferind de a nu fi iubit de ele. Totuși zmeul găsește adesea femei slabe sau perverse, cucerite de forța brutală și tenebroasă a acestor ființe grandios telurice.

ȘERPI

Bibliografia mitologiei șarpelui este enormă.¹ Biblia (*Facerea*, 3, 1) pomenește de la început de el : „Ci șarpele era cel mai viclean dintre toate fiarele cîmpului...“ Isaia (27, 1) vorbește de Leviatan : „În ziua aceea, Domnul se va năpusti cu sabia sa, grea, mare și puternică, împotriva leviatanului, a șarpelui care fuge, împotriva leviatanului, a șarpelui încovoiat“. Ophioneus e divini-

¹ E. Hoffmann-Krayer, *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens*, VII, art. *Schlange* ; Oswald A. Erich u. R. Beitzl, *Wörterbuch der deutschen Volkskunde*, Leipzig, Kröner Verlag, art. *Schlange*.

tatea haotică rezidînd în fundul Oceanului. Gnosticii ofiți sau naaseni au întemeiat o întreagă doctrină pe ideea lui Okeanos, înconjurînd ca un șarpe uriaș întreaga lume¹. Indra, din imnurile vedice, trăsnește pe Vrtra, demon cu înfățișare de șarpe sau de balaur, care a închis apa într-un munte². În buddhism se pomenește de un rege al șerpilor, Sâgara, de un altul Mucilinda³. Un mit asemănător îl aveau asiro-babilonezii. Tiâmat care are formă de șarpe este mōnstrul primordial al apelor din care se nasc vipera și alte animale⁴. Apollo ucide șarpele Python, doi șerpi enormi ieșiți din mare sufocă pe Laocoon, fiul lui Priam, care îndemnase pe troieni să nu vîre în cetate calul de lemn. Esculap apare în templul de la Epidaur în chip de șarpe (P. Ovidii Nasonis, *Metamorphoseon*, lib. XV, v. 669—670) :

Vix bene desierant, cum cristis aureus altis
In serpente Deus praenuntia sibila misit.

În *Edda* e vorba de asemenea de șarpele din Midgard. Și așa mai departe. Tot ce putem reține aci este că șarpele e un produs al umidității. În basm, în afară de sugestia prolificității și promiscuității în mediu umbros, mitologia se dezvoltă în jurul ideii de șarpe familiar. Faptul apoi că șarpele se insinuează în găuri, că are o privire metalic fascinantă a putut să nască gîndul că este în comunicare cu tărîmul celălalt, plin de bogății minerale.

Uneori șarpele e confundat cu balaurul și cu zmeul, totuși moralmente el are caractere specifice. Trei păcu-

¹ Hans Leisegang, *Die Gnosis*, Leipzig, Kröner Verlag, 1924, p. 111 și urm.

² Dr. M. Winternitz, *Geschichte der indischen Litteratur*, I, p. 73, Leipzig, 1909.

³ Dr. Hermann Beckh, *Buddhismus (Buddha u. seine Lehre)*, I, p. 56, 63, Berlin, Göschen, 1919.

⁴ Giuseppe Furlani, *La religione babilonese-assira*, Bologna, Zanichelli, 1928, I, p. 344.

rari la o stîină aud strigături puternice. Petru, cel mai tînăr, ia ciomagul cel mare, cojocul în spate și, plecînd, găsește într-o vale „un șarpe uriaș, cu un cerb în gură“ pe care nu-l putea înghiți din cauza coarnelor. Cerbul imploră pe păcurar să omoare șarpele „că doar și eu îți voi fi bun de ceva“. Șarpele îl roagă să taie coarnele cerbului ca să-l poată înghiți „că-ți voi da tot ceea ce ceri tu“. Păcurarul, interesat, lovește cu ciomagul coarnele cerbului. Șarpele îl înghite și „se linge pe buze de dulceața și grăsimea ce fu în cerb“. Recunoscător, șarpele se dezvăluie ca „Vizor, craiul șerpilor“, și-l poartă pe păstor la el. Craiul are moșii, gospodărie în regulă, deoarece păcurarul se întîlnește cu stăvarul, cu văcarul și cu porcarul șarpelui și aceștia îl îndrumază spre o gaură în pămînt. Porcarul destăinuie că Vizor are în chilie mult aur, argint și pietre scumpe, că are o fată frumoasă ca și „ruptă din soare“, bună „ca o bucată de pîne albă“. Cînd vine cineva la el, Vizor o face șerpoaică, ca să nu i-o ceară „căci îi este foarte dragă“. Porcarul învață pe păcurar să pretindă craiului fata, căci devenind ginere „toată blaga lui va fi a ta“. Cînd păstorul ajunge la groapa șarpelui, acesta, auzind pași, ridică în sus capul, îl poartă să intre. Păstorul se slobozește înăuntru, intră „în o casă (odaie) foarte frumoasă, în alta plină cu aur, argint, diamanturi și alte pietre scumpe“. Petru nu vrea bogăție, zice : „nu mi-e frică de sărăcie“. Pretinde doar lădița de după ușă. Vizor îi arată că în lădiță e un pui de șarpe. L-a găsit înghețat și l-a adus să-l crească. (O poveste ironică, despre dragostea între studentul Anselmus și o șerpoaică, Serpentina, fata arhivarului Lindhorst, care e o salamandră, este *Der goldne Topf* de E.T.A. Hoffmann). Păcurarul stăruie și Vizor consimte : „Bine, eu îți dau lădița, ia-o și să fii sănătos“. Păcurarul merge la mama lui bătrînă, cere de mîncare pentru el și șarpe. Miercuri, el mănîncă doar castraveți acri, șarpelui îi dă lapte pe un taler. Șarpele se dă de trei ori peste cap și se face „o nevastă frumoasă, care n-avea seamăn în lume“, „chip îngercsc“. Cei doi

se îmbrățișară și se sărutară ca doi căsătoriți de curînd. Nevasta se pune „pe lucrate“, aduce apă, face foc, spală rufele, vasele, curăță în casă, ca o găzdoaică bună. Pregătește cina, mîncîncă, pe urmă îmbracă din nou pielea de șarpe și intră în lădiță. Așa o săptămînă. Mama păcurarului spune moașei cum stau lucrurile, moașa o sfătuiește să arunce pielea de șarpe pe foc, cînd nevasta e dusă după apă, la fîntînă. Nevasta-șarpe joacă la gazda cu fîntîna, care făcuse ospăț, apoi se duce acasă cu apa. Nu găsește pielea de șarpe. Mama păcurarului o lămu-rește că fiind vineri e obiceiul să se arunce gunoaietele pe foc. Nevasta merge plîngînd la tată-său șarpele, care-i spune : „N-am ce-ți face... așa e soarta“. De obicei ființele care își părăsesc pielea de animal sînt oameni me-tamorfozați printr-un blestem. Aci, dimpotrivă, șerpilor par a fi șerpi adevărați, iar fata regretă ipostaza sa reptiliană. De aci încolo ea va rămîne femeie, lipsită de puteri miraculoase. Este de observat că un șarpe poate avea fete de formă umană sau că, invers, fetele pot fi de origine animală. Un domn de pămînt (Grundheer) pune pe păcurar la tot felul de munci absurde, de dragul fetei lui, șarpele Vizor îi dă ajutor convocînd zmeii, care prefăcuți în șoareci împlătesc într-o noapte două stoguri și ca podgoreni plantează într-o noapte o vie, în locul unei păduri. Zmeii apar aci ca supușii șarpelui. Vizor pocnește cu un bici de foc în patru laturi ale lumii și zmeii vin cîtă frunză și iarbă. Craiul șerpilor le poruncește să se facă șoareci și să scoată boabele de grîu din stoguri, să macine, să cearnă, să facă pîine, amenințîndu-i : „capul nu vă stă unde-i acum...“ etc. Păcurarul mai capătă de la Vizor un căpăstru cu care își alege din stava craiului un cal năzdrăvan (Ret., *Vizor, craiul șerpilor*). Există o „țară șerpească“ cu „șerpi ca niște grinzi“. Feciorul de împărat blestemat să fie balaur, acum redevenit om, șuieră în degete ca păcurarii și vin șerpilor cărora le poruncește să nu facă nici un rău fetei-fecior (Ret., *Din fată-fecior*). Cînd soarele ajunge pe la chindii, Făt-Frumos (spaima zmeilor) intră într-o

pădure neagră și întunecoasă. O mulțime de șerpi cu capetele ridicate pînă la cer, vărsînd flăcări pe gură, îl întîmpină. Trăgînd în ei o săgeată, șerpilor de frică pleacă capetele la pămînt și-l lăsară să treacă (Fundescu, *Spaima zmeilor*). Copilul care a crescut un pui de șarpe se duce cu el în țara șerpilor, mergînd „trei zile de vară din zi pînă-n seară, ș-apoi alte trei și mai treizeci și trei“. Puiul de șarpe acum crescut mare se scutură, din solzi ies aripi și astfel copilul se suie pe el și zboară. Așadar, șarpele nu este numai tîrîtor și teluric, ci și aerian și într-o privință poate fi și o imagine a focului, de altfel fără contradicție, fiindcă subsolul este locul umidității și al căldurii. Copilul și șarpele ajung „la curțile împăratului șerpilor“, care era tatăl puiului de șarpe. De bucurie, împăratul și împărăteasa înghit pe copil și-l scot afară mai frumos, ceea ce în termeni magici are aerul unei purificări. Cereîndu-i-se mărgeaua de după măsca, șarpele se mînie și înghite pe copil. De hatîrul puiului, care se roagă cu lacrimi, îl sloboade afară și-i dă mărgeaua, iar puiul îl trece în zbor o apă de la hotarul țării șerpilor (G. Cătană, *Povestea lui Furga-Murga*). Un șarpe uriaș ieșind de sub o căpiță de fin aprinsă, și fiind cruțat de Trifon hăbăucul, laudă pe Trifon la tatăl său, care e împăratul șerpilor, și acesta îi dă mărgeaua de sub măsca. Nu fără codire. Împăratul îl îmbeie cu o turmă de oi și cu o ci-readă de boi, și bani cît va putea duce. Șarpele e impulsiv și la început se mînie, voind să mănînce pe Trifon. Numai la rugămintea copilului, fiind iubitor de odraslă, dă mărgeaua (Ret., *Trifon hăbăucul*). Pahon, scăpînd un pui de șarpe din mîna copiilor și, crescîndu-l, merge călare pe șarpe spre țara șerpilor. Acolo : „șerpi și șopîrle și bălauri de era greu pămîntului de atîtea jivine, care de care mai mari“. Șarpele fluieră o dată „de nici fluierul de la carul de foc nu l-ar fi întrecut“, toate jivinele fac loc. Intră la tată-său, împăratul, și-i mărturisește frica să nu fie mîncat Pahon. „Nu-l voi mînca, dragul tatei.“ Împăratul oferă turme de oi, ci-

rezi de boi, stave de cai, bani, Pahon nu vrea decît mărgeaua de sub limbă. Cam supărat, împăratul i-o dă (Ret., *Povestea lui Pahon*). Ezitarea este explicabilă. Mărgeaua dă lui Pahon puterea de a face minuni multiple, în vreme ce aceea a lui Trifon dă numai de mîncat și de băut. N-ar fi exclus ca o tradiție alchimică să se exprime în acest moment de basm. Șarpele, reprezentat ca un inel, cu capul mușcînd coada, era nu numai pentru gnostici ideograma panteistică a Totului închis în el însuși și fără nici un factor transcendent. Șarpele e ovipar iar oul, imagine a lumii, e considerat drept piatră. De fapt dar piatra filozofală e sinonimă cu oul magic, piatră a pietrelor λιθον τὸν ὄυ λιθον. În interpretarea psihologică pe care arta spagirică o dă universului piatra este conștiința metaforică a substanței lumii care e spiritul imanent. Astfel piatra devine o nutriție vitală, o ambrozie și un nectar (de unde posibil ideea de hrană) și un adevăr hermetic necesitant, ce dă putere celui care-l posedă să facă schimbări în lumea fenomenală. Mărgeaua pare deci piatra filozofală însăși în posesia șarpelui, care stătuse în Paradis pe arborele vieții.¹ Dar, evident, o asemenea presupunere genetică nu are nimic de-a face cu mitologia actuală a șarpelui, care apare doar ca un posesor de mari bogății minerale și ca un deținător al unei pietre fermecate. Există de altfel o superstiție antică și medievală după care șarpele are în cap o piatră sau o fabrică prin răsufflare.²

Psihologicește, șarpele e o ființă eminentemente recunosătoare și iubitoare de oameni, în stare, în virtutea acestui sentiment, de a-și reprima reflexele ferine. El cultivă, fără șovăire, un categoric moral, chiar cînd acesta contrazice interesul propriu.

¹ J. Evola, *La tradizione ermetica*, Bari, Laterza, 1931, p. 13 și urm.

² Hoffmann-Krayer, VII, *Schlangenstein*.

BALAURI

Nu același lucru se poate spune despre balauri. Somatic, aceștia sînt adesea confundați cu șerpii, deși statura lor e colosală. Harta lor mitologică este imensă. China veche e plină de dragoni ai cerului, munților, mărilor, cu solzi, cu aripi, cu coarne și fără coarne. Tînărul Ma Ciun, dintr-un basm chinezesc, mergînd la Tîrgul de mare în mijlocul Oceanului, în fundul căruia e condus de prințul Tun-ji la Regele balaurilor, acesta îi dă de nevastă pe fata lui. Palatul prințesei spre care ginerele merge pe cal-de-mare are chip de pom cu ciorchini de flori, ce căzînd jos, sună asemenea unor clopoței. S-ar părea că e o variantă în mediu acvatic a pomului lumii și a șarpelui.¹ După mitologia japoneză (Kojiki) Susanowo, divinitate a mării, fiind izgonit din cer se întîlnește cu un bătrîn zeu terestru, cu soția acestuia și o fată. Bătrînul se plînge că a avut opt fete tinere dar că un șarpe cu opt capete i-a mîncat în fiecare an cîte una. Acum iar vine. Susanowo cere fata, o preface în pieptene și și-l pune în păr. Apoi îmbată șarpele gigantic și-l taie (Raffaele Pettazoni, *La mitologia giapponese secondo il I libro del Kojiki*, Bologna, Zanichelli, 1929, p. 71—73). Tot japonezii au basmul balaurului din puț. Preotul shintoist, Mațumara Hyogo, închiriază la Kyioto o casă bîntuită de spirite rele, după spusele oamenilor, deoarece alți chiriași au căzut în puțul din curtea ei. Preotul însă nu crede în spirite. Obiceiul este de altfel de a lipi pe uși pe dinafară niște descîntece împotriva duhurilor. Pe o mare secetă, preotul constată că puțul său e mereu plin de apă, însă un tînăr servitor din vecini se îneacă. Vrînd să înțeleagă pricina, preotul se apleacă asupra puțului, zărește în

¹ *Chinesische Geister-und Liebes-Geschichten* (h. gegeben v. Martin Buber), Frankfurt a. M., Rutten u. Loening, 1922.

fundul lui figura unei fete ca de 19—20 de ani și e cuprins îndată de amețală. Cu greu se smulge de lângă ghizduri. Seceta trece, vine o ploaie torențială, puțul însă acum seacă. O fată, pe nume Yayoi, bate la ușa preotului prudent, care recunoaște în ea pe fata din puț. Fata declară că un dragon veninos a silit-o să meargă cu el în puț ca să atragă astfel oameni. Dragonul a primit ordin acum să se mute într-un lac, așa încît preotul va putea găsi în puț trupul fetei. Însă el nu găsește trup de om, ci o oglindă foarte veche. Pe urmă, dînd cinstea cuvenită obiectului, se încredințează, arătîndu-i-se din nou fata, că Yayoi era sufletul oglinzii.¹ Cadmus, fondatorul Thebei, trimițînd pe tovarășii săi să ia apă dintr-o pădure, un dragon, fiu al lui Marte și al Venerei, îi mănîncă. Cadmus omoară monstrul. Hercul ucide hydra din lacul Lerna, care avea șapte, ori nouă, ori cincizeci de capete, tăiate de erou dintr-o dată, oricîte vor fi fost. Merele din grădina Hesperidelor erau păzite de un balaur, cu o sută de capete, lîna de aur era și ea în paza unui balaur, pe care îl ucise Jason. V. Pârvan presupunea că steagul de război al dacilor, reprezentînd un lup cu trup de șarpe, înfățișa un balaur, sinonim cu zmeul din basmele române, imagine prin șarpe a furtunii, demon al văzduhului, și găsea originile în Assyro-Babylonia, avînd în vedere și răspîndirea în spațiul dacic a brățărilor și inelelor-spirale cu cap de șarpe.² Literatura hagiografică e plină de omorîtori de balauri, printre care Sf. Gheorghe ține primul loc.³ Balaurul devine sinonim cu Dracul. Evul mediu preia tradiția balaurilor fie în romanele de ciclu antic, unde reappare Jason ucigînd dragonul din grădina Hesperidelor, fie în celelalte, pînă la prelucrările de

¹ Lafcadio Hearn, *The Romance of the Milky Way and other studies and stories*, Leipzig, B. Tauchnitz, 1910, p. 4216.

² V. Pârvan, *Getica*, Buc., Cultura națională, 1926, p. 161, 337, 519 și urm., 641 și urm.

³ Hoffmann-Krayer, II, *Drache*.

Renaștere ca *Orlando innamorato* de Matteo Maria Boiardo, în care „giganții“ sînt numeroși, unii avînd trup de reptilă intrînd în categoria balauri. Zambardo are păr de om, piept de leu, dinți de lup, picioare de urs, gheare de grifon, bust, trup și coadă de șarpe, aripi de păun (P. I, C. V), alt dragon (P. II, C. IV), care mănîncă oameni, e un șarpe cu aripi.

Cineva a presupus că balaurul este o amintire ancestrală a monștrilor din pleistocen.¹ Un adevăr este aci în sensul biologiei primare ce însăpăimîntă pe omul trăind azi într-o faună mult mai rațională. Capacitatea de expansiune și multiplicare a materiei vii fiind enormă², natura se caracterizează în era terțiară și secundară printr-o fantazie dezordonată, prin lipsa parcă a unei frenațiuni a dezvoltării celulare în sensul cel mai util adaptării unui organism. Formele organice prezintă o disproporție flagrantă între masa corporală și dezvoltarea centrilor superiori, apărarea se face simplist prin intimidare și fără adaptare prin reflecție la condițiile imediate. Balaurul e monstrul redus numai la reflexe, pe care omul, însăpăimîntat întîi de aspectul lui străin geometriei frumosului, îl învinge ușor, cunoscîndu-i funcțiunea elementară și căutînd îndeosebi să oprească procesul de refacere celulară.

Balaurul se deosebește de zmeu prin aceea că este o reptilă gigantică cu mai multe capete. Deci e un animal. Cu toate acestea, într-un basm ardelenesc, dăm de un sat „locuit tot numai de bălauri“. Un voinic de șapte ani îi omoară așa încît „pe uliți nu puteai mere că era tot sînge închegat“. Pe un balaur îl lasă viu și-l leagă cu lanțuri de un perete, mă-sa îi dă drumul și monstrul se duce la ea, după cuptor (Frîncu și Candrea, *Pruncul și călugărul*). Sînt balauri zburători și balauri nezbură-

¹ Wilhelm Bölsche, *Drachen*, Sage u. Naturwissenschaft, Stuttgart, Kosmos, 1929.

² Marcel Prenant, *Biologie et marxisme*, Paris, Hier et Aujourd'hui, 1948, p. 75.

tori, care stau la Sfînta Vineri (Fundescu, *Sfînta Vineri*). Un balaur se încolăcește pe tărîmul celălalt în jurul unui pom, voind să mănînce pui de zgripsoroaică (Isp., *Prislea cel voinic și merele de aur*). Altul, tot acolo, se ridică spre un cuib nemăsurat de mare cu doi pui de vultur, de trei ori mai mari ca o dropie, spre a-i mînca. Un băiat scoate cuțitul de la brîu și taie în două trupul, apoi îl ciopîrțește, iar cu ciomăgelul îi fărîmă capul (N. D. Popescu, *Omul de pe tărîmul celălalt*). Balaurul, ca un fel de geniu al umidității, stă deseori într-un puț. Problema apei potabile e foarte acută în basm. Deci, într-un oraș un balaur pîndește în puț și cere fieștecărui cîte o fată s-o mănînce pentru o găleată de apă. E un fel de a spune că fetele sînt mai gustoase la carne sau că taxa nu e așa de exorbitantă întrucît fetele sînt mai puțin estimate de părinți decît băieții. Totuși, cînd vine rîndul fetei împăratului, acesta dă de știre că hărăzește bogății nenumărate și pe fată cui o va scăpa de iasmă. Acesta scoate capul din puț și strigă voinicului venit să mîntuiască fata : „Dă-te la o parte să-mi iau darul“. Așadar un balaur poate vorbi. Voinicul îi retează capul cu o săgeată. Balaurul varsă pe gură otravă. Pînă seara voinicul taie unsprezece capete și, după ce-și drege arcul rupt cu o șuviță din părul fetei, retează și ultimul cap, leșinînd apoi de osteneală. Puterile balaurului sînt inequizabile, dar unilaterale, și monstrul are un sistem de apărare cu desăvîrșire reflex și lipsit de invenție spontană. Faptul că moare spre seară trebuie legat de condiția în care mor în general ființele telurice. Ele sînt întărite de puterea solară, răceala nopții fiindu-le fatală (Fundescu, *Balaurul cu douăsprezece capete*). Cîmpan verde și frumos întîlnește în codru trei balauri, unul încolăcit de trei ori, altul de șase ori, altul de douăsprezece ori, în jurul cîte unui foc respectiv de trei, șase și doisprezece stînjeni. Aceștia sînt stăpîni pe lighioane. Vorbesc (Al. Antimireanu, *Cîmpan verde și frumos*). Balaurul se hrănește adesea cu oameni. „A fost odată într-o țară un balaur mare, nevoie de cap.

El avea șapte capete, trăia într-o groapă și se hrănea numai cu oameni. Când ieșea el la mîncare, toată lumea fugea, se închidea în case și sta ascunsă pînă ce-și potolea foamea cu vreun drumeț pe care-l trăgea așa la moarte" (Isp., *Balaurul cel cu șapte capete*). Omorîrea lui e relativ ușoară. Voinicul se repede curajos cu sabia goală și hîrșt un cap pînă la șase capete. Apoi mai făcînd o sforțare taie și al șaptelea cap din care curge un sînge negru ce stinge focul, lucru foarte neplăcut, deoarece în basm există și problema gravă a focului. Voinicii, care pîndesc balaurul, se leagă să privegheze pe rînd, ca și vestalele, focul, iar cel care îl va lăsa să se stingă să fie omorît (*ibid.*). Un fenomen de multiplicare nemaipomenită întîlnim la balaurul din fîntînă pîndit de Măr. Cîinii se preumblă neîntreput în jurul stoborului fîntîinii, rîciind cu picioarele în pămînt și schilăind. Din fîntînă ies stropi. Poporul fuge. Se ivește un cap, Măr îl taie, se fac trei în locu-i, dar cîinii apucă fiecare cîte un cap, el taie vîrfurile limbilor și le pune în buzunar, din capete ies trei șerpi, cîinii îi sfîșie. Retează toate capetele inclusiv al șaptelea din care se fac nouă capete și nouă șerpi mari. El calcă cu picioarele doi, apucă cu mîna doi, mai rămîn doi care sar spre capul lui. Se luptă cu ei pînă ce cîinii termină cu ceilalți (Ret., *Măr și Păr*). Balaurii prin înfățișarea lor fioroasă sînt puși nu rareori să păzească hotare, grădini. Astfel o „grădină foarte frumoasă, de nu te puteai mira de ea“, unde sînt mere de aur, e păzită ca și aceea a Hesperidelor de un balaur (Frîncu și Candrea, *Pruncul și călugărul*). Un prunc de șapte ani luptă pînă-n seară cu el, pînă ce trece un corb croncănind, care întrebă, din proprie inițiativă, „cître cine să țin“. Balaurul făgăduiește mere, pruncul stîrv, corbul înmoaie aripile în mare și le scutură deasupra voinicului, care vîră balaurul pînă în grumazi în pămînt și-i taie capul (*ibid.*). O împărăție este jur împrejur mărginită cu o prăpastie, dar peste prăpastie se află aruncată o singură punte, la care veghează un balaur „cu trei capete, cu niște fețe grozave,

cu-o falcă în cer, cu una în pământ“. Feciorii împăratului se duc pe rînd să aducă tatălui lor apă de la fîntîna Zînei Zorilor. Întîiul nu se întoarce acasă, al doilea la fel, al treilea, Petru, găsește că balaurul avea acum șapte capete. Balaurul aruncă foc din toate și voinicul se întoarce acasă revenind pe un cal năzdrăvan. Balaurul are acum douăsprezece capete pline de văpaie. Murgul sfătuiește pe Petru să scoată sabia, să se înțepenească în pîteni și cînd va fi deasupra balaurului să taie capul cel mare, să șteargă cu mîneca sabia de sînge și să o bage în teacă. Așa face voinicul și trece puntea (I. Slavici, *Zîna Zorilor*). Mult mai simplu omoară pruncul ultimul balaur rămas pe lume după exterminarea balaurilor din sat. Se schimbă în porumbel, zboară la mamă-sa, intră pe fereastră și aruncă merele de aur ce ședeau nevăzute într-un podișor. Monstrul se apleacă să le ia, voinicul îi taie capul cu o sabie rămasă de la tată-său pe perete (Frîncu și Candrea, *Pruncul și călugărul*). Un voinic luptă pe tărîmul celălalt cu trei frați balauri. Întîiul cît butia de gros, cu capul zburînd pe sus ținut de două aripi năprasnice și cu coada tîrîndu-se pe pământ, prăpădind tot pe unde trece. Cînd Făt-Frumos îi taie capul, balaurul varsă un sînge otrăvit care înecă livada și pe vrăjmaș și, dacă acesta moare din pricina aceasta, balaurul învie din sîngele lui. Deci voinicul zboară îndată pe calul năzdrăvan. Al doilea balaur are trei capete. Din gura capului drept suflă foc uscînd tot ce găsește în cale, cu gura capului stîng îngheață totul, cu capul din față adiază tocmai cum e bine ca să crească și să înveselească verdeața. Al treilea e o namilă cu șapte capete, care împunge și cu limbile. Făt-Frumos se urcă pe gîtul șarpelui și-i retează șase capete. Rămas cu un cap, balaurul se bate cu Făt-Frumos în luptă dreaptă, voinicească „zi de vară pînă în seară“. Calul prefăcut într-o păsărică aduce voinicului o picătură de apă în cioc și balaurul e băgat în pământ pînă la gît și decapitat (N. D. Popescu, *Fata din dafin*). Toți acești trei balauri sînt pe tărîmul celălalt. Se întîmplă ca ba-

laurul să fie un om năzdrăvan ori blestemat, metamorfozat. Un balaur cu un cerb în gură întâlnește fata-cătană. Cerbul se roagă să-l scape din gura fiarei care de trei zile nu-l poate înghiți. Balaurul cere fetei să lovească coarnele cerbului „că eu multă bunătate ți-oi face“. Fata-cătană ascute sabia și lovește coarnele cerbului, pe care balaurul îl înghite (Ret., *Din fată — fecior*). Balaurul care a înghițit cerbul este feciorul împăratului Roșu și a fost blestemat de taică-său și de maică-sa fiindcă nu i-a ascultat. De douăzeci de ani se necăjește astfel, iar acum se întoarce de trei ori peste cap și se face „un drag de fecior de nu era pe sub soare mai frumos“ (*ibid.*).

Într-o baladă, care e de fapt un basm, un voinic merge la puțul porumbului, auzind că se fac banii la câmp, nearați, neșemănați. Se culcă și visează că, bînd apă, un șarpe îl înghite pe jumătate, neputîndu-l trage pe gît din pricina baltagelor ferecate, a cuțitelor ascuțite, a paloșelor ruginite, a pistoalelor. Țipînd în gură de șarpe, îl aude un voinic. Victima cere ajutor, șarpele îl pofteste să-și vadă de drum, căci voinicul pe care-l mănîncă a fost blestemat de mamă-sa cînd îl alăpta cu vorbele :

Culcă-te, alină-te,
Șarpele sugă-mi-te.

Voinicul dă foc cîmpului, șarpele îngrozit lasă pe cel înghițit și se ia după celălalt, care îl taie, de pe cal, în goană, în șapte bucăți. Pe cel mîntuit, voinicul îl duce la stîină și-l vindecă cu „baie“ de zer, prinzîndu-se frate de cruce cu el, și omorînd șerpii împreună, pe unde-i întîlnesc (Const. N. Mateescu, *Șarpele*, C. L. XXX, 1896, vol. II, p. 196—198). Desigur acesta e un șarpe propriu-zis, dar fiindcă întocmai cu balaurul-șarpe, care se căznește a mîncă un cerb, e un monstru răufăcător, îl punem la acest paragraf.

Balaurul este de ordinar hydric, dar și cu manifestări pirice, simbolizînd probabil pătura acvatică și răbufneala vulcanică și infernală a subsolului, fără raport la ma-

teria organizată în cristale. El este prin definiție distrugător și rău, și, spre deosebire de zmeu și de șarpe, totdeauna ostil omului. Caractereologic el reprezintă vrăjmașul eroului, piedica în drumul său, opreliștea la punte, spaima ce te face să eziți și să te întorci din drum.

URIAȘI :

*Novac, Strîmbă-Lemne, Sfarmă-Piatră,
Bate-munți-n-capete, Flămînzilă,
Setilă, Gerilă, Ochilă, Fugilă*

Uriașii de la Goliath, pînă la Morgante maggiore și Gargantua sînt figuri mitologice prea curente ca să mai insistăm asupra lor. Geniile din *O mie și una de nopți* au staturi colosale.

Un uriaș frecventînd îndeosebi spațiul oltenesc și sîrbesc este Novacul. Acesta are „darul de a culca la pămînt o oaste întregă“ făcînd-o movilă pe care se așază. George cel viteaz alege din prăvălia fierarului, la care intrase ucenic, „o sabie rămasă de la Novaci“ cu care omoară Scorpia. (Isp., *George cel viteaz*). Novacul e antropofag. Rămînînd fără iască și amnar un păcurar se ia după o lumină mare ce tot crește pe un vîrf de munte. Acolo, la un foc de nouăzeci și nouă de care de lemne, găsește un Novac de trei palme după cap, din care puteai face zece ca păcurarul. Îi cere cremene și iască sau un tăciune. Novacul „care era un mîncător de oameni“ pretinde o poveste să-l adoarmă. Dacă nu-i va spune îl va mînca, iar pielea de pe corp „o va pune la cele o sută ce le mai avea legate pe o funie și încins peste mijloc cu ele“. Păcurarul nu poate spune minciuna, Novacul îl îmbucă cu poftă. „Și pîrîiau oasele în gura Novacului ca săbiile din gard.“ Pleacă fratele al doilea, care o pățește la fel. În fine merge cel mic, Liman „vi-

teaz mare“, „un glumici și un șăgaci de nu-i afli pă-reche“ și-i spune minciuna. Novacul adoarme și voinicul îl lovește cu toporul în frunte, apoi ia un tăciune aprins „pe umere“ și se întoarce acasă. Mai târziu, cînd se duce la locul unde fusese Novacul, află „un lac mare cu apă limpede de se vedea pînă în fundul lui. Și văzu Liman în fundul lacului, în loc de pietri, căpățînile de oameni pe care le belise Novacul. Iar în fundul lacului ieșea un clocot drept în sus, apoi gemete și suspinuri ale celor ce au fost și nu mai sînt“ (G. Cătană, *Liman Viteazul*). Novacul e aci un fenomen geologic vulcanic, explicat fabulos, așa cum Aetna acoperă pe gigantul Ence-ladus (*Aeneis*, III, v. 578—580). Legendele circulînd în Oltenia nu sînt mai moderate. Novac e „un viteaz mare“ din Sîrbia, „un jidove“, „un om din Turcia“, unul „din satu Novacu“, un „om țapăn și cu coraj“, „o nămetenie de om cît toate zălele“, un om de demult numit Staro-Novac, „așa de puternic încît ridică în brațe un plug cu doi bivoli“, un om mare grozav, cu un fiu numit Gruia, de unde comuna Gruia, „un om năzdrăvan“, cu o față care întîlnindu-se cu un plug cu patru boi l-a luat în poala șorțului. Pe fata Voichița au furat-o turcii și Gruia a omorît pe turci, și a adus pe soru-sa. Ca să scape de acest uriaș, Dumnezeu a dat potopul și el a pus un picior în Carpați și unul în muntele bulgăresc și vrînd să bea apă s-a aplecat și s-a înecat, fiind și un vînt mare pornit de Dumnezeu. Muntele Retezatul se cheamă așa fiindcă Novac și-a încercat pe el cuțitul să vadă dacă taie. Un șarpe venind de la Vîrciorova pe dealul Obedinului, lîngă Craiova, și mîncînd oameni. Novac a ochit cu harcu și l-a lovit. În fugă șarpele a despărțit Jiul în două, iar Novac alergînd după el a răsturnat copacii din rădăcină, de unde vorba „Brazda lui Novac“. Apoi șarpele intră în vizuina lui lîngă Vîrciorova și a început să iasă de acolo muște (adică așa-zisele muște columbace). Șarpele, zis și balaur, se făcea om, și seara se băga în coș și fura o fată. Novac caută toți munții de la Severin pînă la Jii, găsește o fată într-o peșteră, lo-

vește balaurul în șira spinării, acesta se bagă în Dunăre, de unde ies muște. Novac ridică în brațe un plug cu doi bivoli și, auzind că pământul șade pe furci, a pornit cu plugul o brazdă mergînd tot spre apus, răsturnînd munții în cale, și cît a mers nu se știe. Fiul său Gruia a vrut să se însoare, dar fata „mare și voinică“ n-a vrut să-l ia decît dacă o biruie în luptă. Gruia n-a izbutit, bătrînul Novac s-a luptat el și a dovedit-o, iar fiu-său de supărare a plecat în Turcia, unde a fost băgat la închisoare. Șarpele săgetat s-ar fi întors să treacă Dunărea și a fost prefăcut de Dumnezeu în stei de piatră acolo unde „face apa săltătura“¹. Evident, șarpele antropofag cu care luptă Novacul intră în definiția balaurului, a hidrei.

Novacul apare ca o namilă bună la suflet. La fel sînt și alți uriași. Doi băieți în căutarea babei din smîrcurile mării dau de un uriaș culcat cu capul pe marginea mării și cu picioarele pe cealaltă margine. De somn i se lipise genele și nu putea să deschidă ochii. Băieții îi taie genele cu foarfecele. Uriașul drept mulțumire îi ține trei zile pe mîncare și băutură. Fiindcă nu știu de smîrcurile mării îi îndrumă la fratele său mai mare, căruia și aceia i se taie genele. Uriașii au moșie ca oamenii. Cînd baba din smîrcurile mării ajunge la uriaș, acesta o gonește: „Ho! ho! zgripturoaica dracului, c-ai călcat pe moșia mea...“ (Fundescu, *Sora crivățului*). La un foc mare, noaptea, în pădure, umblînd după o presură, care i-a furat un spic de aur, Parsion dă de un uriaș încolăcit pe lîngă un foc ca un șarpe. Se bagă în mîneca sumanului uriașului, adoarme ca un mort. Dimineța, cînd uriașul se trezește, Parsion cade din mînecă. Uriașul îl ia în brațe, îl duce acasă, îl pune în pat să doarmă, îl ia de suflet. Prin partea locului nu sînt fete, încît uriașului n-are cine să-i facă de mîncare, să-i spele o haină

¹ C. S. Nicolaescu Plopșor, *Din legendele lui Novac în Conv. lit.*, LIII, 1921, p. 166—167; 291—293; 771—773; 872—874.

(Ret., *Voinicul Parsion*). Crîncu întîlnește în jurul unui foc șapte uriași, cărora le cere să-i dea un tăciune. Aceștia se învoiesc dacă le aduce pe cele trei fete ale lui Verde-împărat. Crîncu le scoate pe horn, însă pe uriași îi omoară (Ret., *Crîncu, vînătorul codrului*). Ajungînd la Cetatea Zinei Zorilor, Petru dă de un pîndar adormit de fluierul său fermecat și așa de lung încît obosește măsurîndu-l cu pașii. Îl trezește și-l adoarme de trei ori ca să nu-l apuce cu palma uriașul. A patra oară îi leagă degetele mici laolaltă și făgăduiește năzdrăvanului să lupte cu el dacă îl trece un rîu lat și adînc, păzit de cîte patru lei de o parte și de alta. Namila jură, dar vrea să turtească cu o lovitură pe Petru. Trei zile și trei nopți se luptă, Petru îl vîră în pămînt pînă la grumaz pe uriaș, care făgăduiește să-l treacă pe puncte. Petru îi leagă mîna stîngă de piciorul drept, îi bagă o năframă în gură, merg la rîu, namila pășește cu un picior de o parte și cu altul de cealaltă și trece pe Petru în palmă. Voinicul cîntă din fluier și-l adoarme (I. Slavici, *Zîna Zorilor*). Acest uriaș deși viclean e totuși un paznic credincios.

Dăm și de uriași monoculari antropofagi, un soi de ciclopi, dintre care unul e păcălit în felul cum Ulyse scapă de Polyphem (falsificația din partea editorului nu-i exclusă). Voinicul ajunge la un foc într-o peșteră, unde trăiesc „oameni uriași carii aveau numai cîte un ochi în frunte“. Cere foc. Ei îl leagă. Pun un cazan la foc, pregătindu-se să-l fiarbă. Aud un zgomot, ies, lăsînd un bătrîn. Unchiașul dezleagă pe voinic ca să-l bage în cazan. Viteazul îl orbește cu un tăciune și punîndu-i piedică îi face vînt în cazan și fuge (Isp., *Balaurul cel cu șapte capete*).

Foarte frecvenți în basm sînt cîțiva uriași cu puteri anormale care se fac bucuroși frați de cruce cu voinicul. Unul este Strîmbă-Lemne. Vișin merge la pădure să-și taie un lemn ca să dreagă arcul. „Îndată ce s-apucă să taie, începu a se strîmba toate lemnele.“

„— Căci nu găsesc eu pe acela care îmi face astfel de neajuns!“ zise voinicul.

— Tu ești, Vișine? — întreabă cineva.

— Eu, răspunse.

— Ieși afară să ne luptăm...“.

Vișin e vîrît în pămînt pînă la genunchi, bagă pe Strîmbă-Lemne pînă la umeri și scoate paloșul să-i taie. Uriașul cere să fie cruțat și se face frate de cruce cu voinicul. Va să zică namila are anume umor, oarecare lașitate în fața morții și se învoiește ușor să slujească unui voinic. Vișin merge la un rîu să bea, apa începe a se tulbura, întreabă cine tulbură rîul, răspunde Fărîmă-Piatră, după care urmează, ca mai sus, luptă, amenințare cu paloșul, împăcare, și frăție de cruce (*Fun-descu, Cei trei frați de cruce*). De obicei, frații de cruce sînt de folos viteazului cînd i se cer anume munci grele. Aci, în afară de aceea că merg la vînătoare cu Vișin, Strîmbă-Lemne și Fărîmă-Piatră se dovedesc inutile și lipsiți de credință. Găsind trei zîne, voinicul dă pe două din ele de neveste fraților de cruce și pleacă cu ei spre tărîmul celălalt, cînd trei zmei le fură. Vișin se lasă pe funie, găsește zînele, le pune într-un burduf, ca frații să le tragă în sus, apoi bănuitor, cînd e să se urce și el, așază în burduf un pietroi, cu căciula lui deasupra. Frații de cruce trag funia pînă la jumătate și-i dau drumul. Vișin iese cu ajutorul unei păsări și omoară pe Strîmbă-Lemne și Fărîmă-Pietre. În alt basm, frații de cruce sînt trei: Cîrnă-Lemne, Sfarmă-Petri și Bate-munți-n-capete. Agheran ajunge „într-o pădure mare, mare de părea că n-avea nici început, nici sfîrșit“ și în care nu era nici un lemn drept, ci toate cîrne. Aude un glas văietîndu-se. Este năzdrăvanul Cîrnă-Lemne, care se valetă că nu mai sînt lemne drepte în pădure. Cheamă la luptă pe Agheran, acesta îl bagă atît în pămînt că „ar fi trecut prin pămînt încolo, dacă nu-l apuca mai de grabă de pâr ca să-l ție pe loc“. Se fac frați de cruce. Mergînd cei doi le trec bolovani pe la urechi ca săgețile. Văd un om de zece ori mai nebleznic (uriaș) decît

Cîrnă-Lemne. Ținea două steanuri de piatră unul într-o mîină și celălalt într-alta și le izbea pînă le sfărîma, iar bucățile săreau la trei poște departe. Cînd vede pe cei doi se cam înfricoșează, dar nu-și dă frica pe față, dă o dată cu pumnul într-un deal de piatră, de se face dealul folturi, apoi poștește pe Agheran la luptă. Se bat două zile și jumătate și se fac frați de cruce. Mai încolo dau de doi munți mari cît Găina din Țara Moșilor „numai ce se bat în capete“. Sfarmă-Petri zice că „acele lucruri mișcăcioase îs urechile pămîntului“ și nu se bat de voia lor. Cineva se joacă cu ei. Într-adevăr dau de un om de zece ori mai uriaș ca Sfarmă-Petri și de o sută decît Cîrnă-Lemne. Acesta din urmă era cît pe ce să leșine de frică, Sfarmă-Petri se ascunde în spatele lui Agheran. Năzdrăvanul Bate-munți-n-capete se luptă trei zile și trei nopți cu voinicul, apoi se fac frați de cruce. Cei patru frați de cruce ajung într-o pădure frumoasă plină de tot felul de jigăanii și pe un cîmp din mijlocul lor își fac case. Sfarmă-Petri grămădește piatră pentru zid, Cîrnă-Lemne aduce lemne pentru acoperiș, Bate-munți-n-capete mătură cîteva dealuri să se vadă mai bine-n laturi. Totul se isprăvește în trei zile. Încep să meargă la vînat cîte trei, unul rămînînd acasă să gătească. Rămîne întîi Cîrnă-Lemne, care după ce sfîrșește de gătit, ca să-i treacă vremea, se apucă să mai cîrnească niște fagi cît butia de groși. Vine zmeul Salcotea și-i mănîncă din prînz. A doua zi rămîne Sfarmă-Petri ca socaciu și face un prînz „de-ți lasă gura apă“, a treia zi rămîne Bate-munți-n-capete care face un prînz „de și sora soarelui putea să mănînce din el“. În amîndouă cazurile Salcotea mănîncă din bucate și Bate-munți-n-capete se sperie atît de grozav, de nu zice nici cîrc. Agheran, care a rămas și el a patra zi, și a repezit pe zmeu afară, apucîndu-l întîi de barba cea popească, desghirînd un fag gros și strîngîndu-i barba în crăpături, încît zmeul fuge cu fag cu tot, pleacă spre buricul pămîntului cu cei trei. Cîrnă-Lemne făcea cale prin pădure zvîrlind în toate părțile copacii, Sfarmă-Petri ferea din cale stea-

nurile de pietre, Bate-munți-n-capete făcea drum prin munte. Agheran se lasă în jos pe tărîmul celălalt, după Salcotea, uriașii rămîn afară. Împușcînd pe zmeii Aram, Argințan, Aurar, Aghemant, iar împăratul Salcotea plesnind, Agheran ia patru fete de zmei, Potoroanca, Pițula, Galbina și Sclicioasa, și le pune pe rînd într-o corfă legată de funia de la buricul pămîntului. Cele dintîi fete sînt hotărîte drept neveste fraților de cruce, Sclicioasa e a lui Agheran. Cînd se lasă corfa pentru voinic, acesta avînd îndoială asupra credinței uriașului, leagă de corfă niște bolovani și pune înăuntru calul cu opt picioare care se face praf cînd uriașii, văzînd că Sclicioasa e mai frumoasă, se fac că le scapă funia. Agheran, urcat sus cu ajutorul unei „bujigoaie“, omoară pe cei trei frați de cruce. Nu mai puțin aceștia rămîn niște eroi simpatici și comici, puternici și totodată naivi (Frîncu și Candrea, *Agheran Viteazul*). Fiul oii se întîlnește și el cu un om cît un deal, care strîmbă toate lemnele, prinzîndu-le de vîrf și plecîndu-le la pămînt. „Fagii și brazii cei mai obli și mai groși îi strîmba de-i făcea gînji.“ E Strîmbă-Lemne care se bate cu Fiul oii și învins se face frate de cruce cu el. La un pîrîu găsesc amîndoi apa turbure, merg și mai în sus, pe pîrîu, apa e și mai turbure. La izvor dau de un uriaș care tot lua cîte o stîncă în palme, o măcina între degete cum sfarmă cineva mămăliga la puii de găină și arunca sfărîmitura în pîrîu. Urmează luptă cu Sfarmă-Piatră și frăție de cruce. De notat că uriașii jură pe crucea paloșului, semn că sînt creștini. Pe un munte în sus nu se mai pot ține pe picioare, fiindcă muntele se clatină sub ei. Văd un om cu un picior pe un munte și cu celălalt pe alt munte și spre care parte se pleca într-acea parte se plecau și munții. Urmează lupta între Fiul oii și Scutură-munți și frăție de cruce. Și acești ortaci trădează pe Fiul oii, trăgînd funiile, cînd acesta se află pe tărîmul celălalt, însă fără consecințe funeste pentru ei (Ret., *Fiiuțul oii*). Într-o pădure, un băiat orfan, căutînd o cracă groscoară și dreaptă ca să se apere, constată că toate crăcile „erau

strîmbe și sucite“ și exclamă : „Ei, ce lemne strîmbe“. „Deodată ieși din pădure un om urît și pocit, cocoșat și cu mîinile și picioarele sucite.“ E Strîmbă-Lemne, cu care voinicul se face frate de cruce fără luptă. A doua zi la un izvorăș constată : „I ! ce apă rea“.

„— Iată-mă, ce vrei cu mine?“ zice „un om gălbini-cios, cu părul roșcat și cu barba ascuțită, ieșind din izvor“. Se prinde și cu el frate de cruce. Pe seară intrînd într-un gît de munte „începură a se împiedica la fiecare pas de o mulțime de bolovani și așchii de piatră, care acopereau toată fața unei poteci pe unde treceau. „Îh ! ce mai de pietre sfărîmate“ zice el.

„— Aici sînt, iată-mă că viu, răspunse o namilă de om urît ca păcatul, ieșind dintr-o peșteră și alergînd spre ei.“ Se fac frați de cruce. Și de data aceasta uriașii trădează. Voinicul merge pe tărîmul celălalt, ia o fată închisă de un zmeu într-un palat, frații de cruce o ridică sus, după ce au renunțat să se coboare înșiși, înăbușindu-se, dar dau drumul pietroiului pus de încercare de băiat. Frații de cruce se dau drept mîntuitorii fetei, împăratul aflînd apoi adevărul le va tăia capul (N. D. Popescu, *Omul de pe tărîmul celălalt*).

Făt-Frumos dă de „un om care bea apă de la nouă scocuri de mori și se vaită că n-are ce bea“, care nu-i decît clasicul Setilă, de altul care mîncă pîinea de la nouă cuptoare și se văita că moare de foame (cunoscutul Flămînzilă), de un om „care sărea din munte în munte cu nouă petre de moară legate de picior, și se plîngea că n-are ce sări“ (Fundescu, *Spaima zmeilor*). Acești uriași sînt folositori voinicului în muncile pe care le îndeplinește și nu fac nici un act de trădare. Țugulea, trimis de împărat să-i aducă pe fata împăratului Stririlor, întîlnește pe Flămînzilă, zis și nenea Flămîndul, un om care striga că moare de foame, umblînd după șapte pluguri și mîncînd brazda. Dă apoi de Setosul, un om în gura căruia curgea apă de la nouă fîntîni și tot striga că moare de sete. Cînd să treacă niște munți dau de „un om cu două pietre de moară de

picioare, care sărea din munte în munte și când fugea, iepurele pe spinare netezea și striga că n-are loc unde să fugă“. Dau ochi și cu nenea Mustătea, adică de Gerilă, un om cu o mustață albă și una neagră, cu nouă cojoace, care striga că moare de frig, deși era la nămiezi și soarele ardea ca în luna lui Cuptor. Le iese în cale și Săgetătorul (sau Ochilă), un om care se uita în sus cu un arc în mână, voind să doboare cu săgeata un țințar ajuns sus la vîntul turbat. Țugulea îi ia pe toți cu el, și la împărat, cu ajutorul lor, îndeplinește munci grele (Isp., *Țugulea*). Petre, coborînd pe cealaltă lume ca un Aeneas sau Dante, are cîteva viziuni infernale. Trece pe lîngă un om acoperit cu nouăzeci și nouă țoluri noi nouțe și tremurînd de frig, un om acoperit cu un țol rupt și subțire, pe care ploua cu zăpadă și zicea că-i e cald, un om așezat cu spatele pe pămînt, pe care două slugi îl îndopau ca pe o gîscă și se văieta că e flămînd (Ret., *Vizor, craiul șerpilor*). Însă aici e vorba de simple sancțiuni divine. Tudorel întîlnește și el „o namilă de om, lungă și groasă“, care stă „cu un picior pe-un deal, iar cu celălalt pe alt deal, iar cu gura suge și seacă toate izvoarele din cale, și răcnește, de-ți ia auzul că plesnește de sete“. E „potopul apelor“. Mai dau de „altă drăcie de om“ stînd „tolănit peste șapte văi cu urechea la pămînt“ și ascultînd „tot ce se pe-trece în măruntaiele pămîntului și pînă la cealaltă parte“. Un alt „tălălău gros și lung nevoie mare“ ședea tologit cu pîntecele în sus și se uita și rîdea singur de ceea ce vedea printre stele și dincolo de dînele“. Tudorel îi pofteste pe cîteșitrei în alaiul său și ei, ținîndu-se de mînă „ca trei copilași cumînți“, îl urmează fiind foarte de folos. Potopul pămîntului soarbe apa de la nouă izvoare și potolește jărăticul pămîntului, astfel încît Tudorel poate să se lase pe lumea cealaltă (T. Pamfile, *Tudorel*). Petru întîlnește și el pe omul care mînca pita de la nouă cuptoare și brazda de la nouă pluguri, văietîndu-se că moare de foame (Flămînzilă), pe omul care bea apa de la nouă mori și tot zicea că moare de

sete (Săcilă), pe acela ce avea o piatră de moară în spate și el avea numai un picior, dar pentru aceea fugea mai tare decît orice vietate și se tot văita că n-are loc unde să fugă (Fugilă), pe omul îmbrăcat în nouă cojoace care sta între nouă care de lemne ce ardeau cu flăcări pînă în cer și tot se văita că moare de frig (Gerilă), de unul cu o pușcă pe care cînd o slobozea se cutremura pămîntul și el tot zicea că nu pocnește destul de tare și că abia o aude (Pocnilă). Și aceștia sînt de folos voinicului, cînd Împăratul Roșu îi pune la probe grele ; să mănînce mult, să bea mult, să aducă apă vie și apă moartă, să doarmă într-o casă înroșită (G. Cătană, *Împăratul Roșu și Împăratul Verde*).

Varietățile pot merge la infinit, esența rămînînd aceeași.

Strîmbă-Lemne (Tord-chêne la francezi, Baumdreher, Holzkrummacher la germani, Vertodub la ruși ¹⁾, Sfarmă-Piatră (Steinzerreiber, Felsenkripper la germani, Vertogor la ruși), Bate-munți-n-capete (Scutură munții), Apă rea, Gerilă (Moroz trezkum la ruși) pot fi, mitologic, simbolizări ale forțelor și anomaliilor naturii : păduri cu copaci crispați, eroziunea stîncilor, turburare de origine calcaroasă a apei, ger, seisme, dar totdeauna reprezintă puteri deficiente omului, care ar dori să poată smulge pădurea, pisa piatra, reteza munții, modifica temperatura. Orlando furioso produce admirație cînd, nebun, smulge copacii din pămînt (C. XXIII, str. 135), începînd cu un pin înalt :

E svelse dopo il primo altri parecchi
 Come fosser finocchi, ebuli o aneti ;
 E fe'il simil di querce e d'olmi vecchi,
 Di faggi e d'orni e d'ilici e d'abeti.

Dificultăților în înfrîngerea naturii, omul le-a răspuns înaintea mașinilor, prin soluții mitologice. Flămînzilă,

¹ Lazăr Șăineanu, *op. cit.*, p. 560.

Setilă sînt păcate veniale ale omului, pe care le-a personificat amabil Rabelais în Grandgousier, Gargantua și Pantagruel. Numele acestuia din urmă e de fapt Setilă („car Panta en Grec, vault aultant à dire comme tout, & Gruel en langue Hagarene, vault aultant, comme altéré...“¹). În 1532 fusese în Franța o secetă și numele deveni popular și din această pricină.² De fapt Setilă poate fi asimilat și cu seceta. Ochilă (le tireur, le bon viseur) are acuitatea care ne lipsește a simțului văzului. Namila care ascultă ce se petrece în măruntaiele pămîntului posedă o ureche fină, Fugilă (Attrape-tout) reprezintă un deziderat în ordinea deambulației. Ei au perfecția simțurilor unor animale, care, mai puțin dotate cu operațiile cerebrale și recunoscînd superioritatea omului, se supun. Totdeodată, toți laolaltă demonstrează capacitatea omului de a folosi însușirile ființelor inferioare.

ALȚI MONȘTRI :

*Gheonoaia, Scorpia, Muma-pădurii,
Ciută-nevăzută, Vijbaba, Jumătate-de-om,
Bătrînul-din-pădure, Moșul-orb,
Barbă-cot, Agerul-pămîntului*

Un monstru feminin este Gheonoaia. Făt-Frumos se pregătea să treacă o pădure cînd auzi o „ciocănitură groaznică“. Cu toate că cu nume de pasăre, e o uriașă : „Și cînd venea ea, nene, doboră copacii, așa de iute mergea“. Calul se urcă deasupra ei, Făt-Frumos îi ia un picior cu săgeata și e gata s-o lovească cu a doua, dar

¹ *Oeuvres de maître François Rabelais, nouvelle édition, II, Amsterdam, Chez Henri Bordesius, 1711, p. 22.*

² Jean Plattard, *État présent des études rabelaisiennes*, Paris, 1927, p. 57 și urm.

Gheonoaia se roagă de el s-o lase cu viață, făgăduindu-i că nu-i va face nimic. El, îndoindu-se, ea „îi dote înscris cu sîngele său“, îl ospătă. Fiindcă geme de durere, voinicul îi pune piciorul la loc. De bucurie, Gheonoaia îl ține și-l ospătează trei zile și-i oferă de soție una din cele trei fete ale ei „frumoase ca niște zîne“. Voinicul refuză. Gheonoaia fusese cîndva femeie, blestemată de părinți, pe care nu-i ascultase, să se prefacă în pasăre (Isp., *Tinerete fără bătrînețe și viață fără de moarte*). Există în folclorul albanez un exemplar masculin Ghion, cu ecouri în folclorul nostru.¹ Totuși speculațiile mitologice asupra prefacerii unui om în pasăre, n-au nici o legătură cu creația acestor ființe fabuloase, deoarece Gheonoaia este un monstru. Gheonoaia noastră are moșie și e atît de rea încît nimeni nu calcă pe la ea fără să fie omorît. E grozav de mare.

O soră a Gheonoaiei este Scorpia, care și ea are moșie. Vrăjmășia acestei surori e groznică, „ele vor să-și răpească una de la alta pămînt“. Scorpia varsă foc și smoală, vine ca vîntul de iute și vărsînd flăcări (deci se aseamănă cu balaurii), pîrleşte iarba pe unde trece. Are trei capete și e mai rea decît soru-sa. Făt-Frumos, ridicîndu-se călare deasupra ei, îi zboară un cap, ea se roagă, dîndu-i înscris cu sîngele ei, s-o ierte, și ospătează pe Făt-Frumos, care-i dă capul înapoi (Isp., *Tinerete fără bătrînețe*). Calfa cea mare a unui cărbunar, fiind invidios pe George cel viteaz, minte că nu sînt cărbuni în făurărie și-l trimite pe voinic la pădurea neagră să-și facă. George „cu inima furată și fără fățărnicie“ își alege o sabie rămasă de la Novaci, ia burdușe mari pentru cărbuni din două piei de bivoli și, ajuns la pădure, taie cu sabia o mulțime de copaci, punîndu-i grămadă și dîndu-le foc. Atunci vine Scorpia, care „tot sugea văzduhul, ca să tragă într-însa și pe bietul George“. Acesta înfige sabia în pămînt și se proptește

¹ Tancred Bănățeanu, *Legenda Ghionului*, Buc. 1946.

în ea. Scorpia risipește focul cu coada, se repede asupra lui George, acesta smucește sabia din pământ și taie scorpia în două. Scorpia fuge către o scorbură, voinicul se ia după dînsa și-i taie capul din care curge o baltă de sînge mohorît. Viteazul se scaldă în sîngele ei și rămîne invulnerabil afară de un loc pe trup, și aduce capul Scorpiei acasă într-un burduf, iar toți cîți o văd mor. Aci e o reminiscență a invulnerabilității lui Achille și a însușirii petrificatoare a Meduzei, dar se pune îndată întrebarea de n-avem de a face cu o falsificație (Isp., *George cel viteaz*). O Scorpie ia inima unui voinic, pe nume Calomfir, împăratul florilor. Ioviță făt-frumos merge la Scorpie și o întreabă unde este inima lui Calomfir. Ea era la frate-său, peste nouă țări și nouă mări. Ioviță găsește pe fratele Scorpiei, îl despică, în el găsește un iepure, în iepure o turturică, în turturică o cutioară și în cutioară inima lui Calomfir (Șăineanu, *Basmelor române*, p. 610). Sîngele unei Scorpii cu trei capete vindecă un olog și un orb, dîndu-i ochii scoși (Isp., *Pasărea măiastră*). Orbul așază pe olog după ușa casei Scorpiei, el ascunzîndu-se după sobă, ologul taie capetele Scorpiei cu sabia, își lipește picioarele cu sîngele ei cald și unge cu sînge pe orb. Altă Scorpie are douăsprezece capete și stă într-o pădure. Un voinic se luptă cu ea și o omoară, sîngele ei stinge însă focul (N. D. Popescu, *Iutele pămîntului*). O altă Scorpie își făcuse un iaz din capetele a o mulțime de oameni. Un băiat o răpune și înviază morții (Șăineanu, *op. cit.*, p. 655). O baladă-basm vorbește de o Scorpie care stă în puț, în vreme ce frate-său, Samodia, amăgește oamenii. Doi coconi de domni vin pe rînd să ia apă, Samodia în chip de voinicel se vaită către primul că i-au scăpat desagii cu galbeni în puț, sau către al doilea, că primul i-a scăpat galbenii. Amîndoi se vîră în puț și Scorpia îi mănîncă. Al treilea cocon e avertizat de Mircea ciobănașul. Samodia se face întii balaur, ciobanul îl taie în șapte bucăți, Scorpia alarmată se repede din fundul puțului și dînd de gura paloșului se taie în

două bucăți (Const. N. Mateescu, *Scorpia*, C. L. XXX, 1896, v. II, p. 82—94).

O altă figură teratologică este Muma-pădurii (Busch-grossmutter la germani ¹). Busuioc, fecior împărătesc, se duce la vânătoare și nu se mai întoarce. Siminoc, fiu de roabă, și un fel de frate, fiindcă se naște ca și cel dintâi prin efectul unui os de pește mâncat de mamă-sa, în vreme ce împărăteasa mîncase din pește, încalecă, ia ogarii, merge în pădure, dă de „muma-pădurii“, o fugărește. Ea se suie într-un copac. Siminoc descalecă, face foc, scoate merinde, dă ogarilor. Muma-pădurii zice că-i e frig și că s-ar da jos, însă îi e frică de cîini. Dă lui Siminoc o viță din cosiță să lege cîinii. El pune cosița pe foc, iese un miros greu. Muma-pădurii se dă jos, cere de mîncare. E antropofagă. „Eu voi să te mănînc pe tine.“ Siminoc asmute cîinii. Ea îl roagă să-i oprească, făgăduindu-i să-i dea pe Busuioc, cu cal și ogari. Icneste și dă afară pe flăcăul mîncat, calul și ogarii. Siminoc pune ogarii s-o sfîșie (Isp., *Luceafărul de zioă și luceafărul de noapte*). Muma-pădurii se poartă deci la fel ca baba-zmeoaică cu trei feciori ucisă de Păr. Trei frați pleacă, pe rînd, cu cîte trei ogărei, după o fată de împărat, furată de zmei. Muma-pădurii omoară pe cei doi mai mari, le scoate inimă, o aruncă într-o desagă, trupul azvîrlindu-l într-o groapă. Fratele cel mic bate pe baba din pădure, scoate trupurile fraților din groapă, îi învie cu apă vie, iar pe Muma-pădurii pune cîinii s-o facă fărîme (Șăineanu, *op. cit.*, p. 419—420). Pipăruș Pătru și Florea Înflorit ajung într-o pădure unde nici unul nu mai fusese. Dau de o casă, intră, o babă, care sta cu picioarele la foc, îi cheamă să se încălzească, se urcă în pod să le aducă slănină. Cum iese baba, vine un șoarece care-i sfătuieste să plece, căci baba s-a dus să-și ascută dinții ca să-i mănînce, avînd în pod o piatră mare de moară. Flăcării

¹ Hoffmann-Krayer, I, *Buschgrossmutter, Buschweibchen*.

o iau la fugă. Baba este Muma-pădurii. Negăsind pe voinici în casă, ceartă șoarecele, se suie pe cuptor și-l dărimă, strică pereții, aleargă după feciori și-i ajunge la casa Marțolii, mătușa lui Florea. Cele două femei „se mîncară în dinți și-și smulseră părul, de gîndeai că sînt două zmeoaice“. Nu se știe cine a învins, căci voinicii au „mers ață“ la mama lui Pipăruș (Ret., *Pipăruș Pătru și Florea Înflorit*). Lucrurile se întîmplă, de bună seamă, pe tărîmul celălalt, de vreme ce flăcăii se întorc „în lumea noastră“. Această babă antropofagă și arțăgoasă are în fond prea puțină relație cu groaza forestieră. Ea e de fapt o femeie senilă, căreia îi plac flăcăii, mulțumindu-se în condiția ei, să-i mănînce. Ea a fost drăguța lui Ciută-nevăzută. Se mai numește și Ciuda-lumii, făcînd aceleași lucruri, luînd unui voinic o jumătate de inimă. „Eu am — explică ea — șapte inimi de la șapte voinici și încă jumătate și acea jumătate este a Voinicului florilor pentru că nu i-am putut-o lua toată. Aceasta îi găsi-o la mine în podul curții mele, și dacă îi muia-o în vin și îi da-o să o beie, apoi s-a prinde iarăși la loc, cum a fost“ (Șăineanu, op. cit., p. 616).

Ciută-nevăzută este în unele basme tatăl Ilenei Cosînzene. Pipăruș și Florea nemeresc la o casă în mijlocul codrului, unde găsesc la război o fată țesînd, pe „Ileana Cosînzeana, din costiță ruja-i cîntă“. Voinicul începe a se drăgosti cu fata nu fără teamă din pricina lui Ciută-nevăzută, căruia „încă nici un om nu i-a ieșit în cale, pe care să nu-l omoare“. Cum intră în casă, monstrul se bagă după cuptor cu o ulcică de leacuri, din care, bînd, se întărea de bătea zece voinici. Ileana dă ulcica celor doi flăcăi, aceștia beau și prind puteri. Sosește Ciută, se repede la cuptor, nu găsește leacurile. Văzînd pe voinici, atît se turbură că-i „purta în palme ca pe niște mere“. Voinicii îl fac ferfeniță (Ret., *Pipăruș Pătru și Florea Înflorit*).

Vijbaba trăiește în fundul iadului, Crîncu avînd nevoie de un cal năzdrăvan și aflînd de la cumnatu-său,

Lupul, că Vijbaba are caii cei mai buni, pleacă să-i slujească un an (de trei zile). Baba îi arată nouăzeci și nouă de pari cu capete de om, ca să-și dea seama ce-l așteaptă de nu slujește bine. Ziua va dormi, noaptea va îngriji de-o iapă. Când răsare soarele, să fie cu ea „că eu cu lapte de la iapa aceea îmi fac cafeiul“. Să n-o lase să fugă acasă la mînz că mînzul o sugă și, neavînd lapte pentru cafeiul, baba îl va mîncă pe voinic, iar capul i-l va pune în par. Baba are o fată, care aceasta se face iapă și metamorfozîndu-se în cioară, miel, ghem, amăgește pe Crîncu. Totuși voinicul izbutește a căpăta un cal (Ret., *Crîncu, vîntătorul codrului*).

Pe un munte este moșia lui Jumătate-de-om călare pe jumătate-de-iepure șchiop; și cine calcă pe ea nu scapă nepedepsit. Aleodor, devenit împărat încă de copilăndru, mergînd la vînătoare, pășește, fiind dus pe gînduri, pe pămîntul „pocitului de om“. Se trezește cu „pocitania pămîntului“, cu omul „cel sluf și scîrbos“. Monstrul vrea să-l ia în robie, Aleodor propune luptă, slutul însă îi cere să-i aducă fata lui Verdeș-împărat. Se constată că pocitania nu-i așa lipsită de omenie. Încredințat că Aleodor își va ține cuvîntul, îi zice: „Pasă cu Dumnezeu, și să-ți ajute să vii cu izbîndă bună“. Aleodor aduce fata lui Verdeș-împărat. Aceasta, văzînd „pe acea iasmă, se cutremură de scîrbă, și nu voi să rămîie la dînsul“. Monstrul se dovedește susceptibil și melancolic. Dizgrațiat de natură, după ce a uzat de forță, prin Aleodor, trece la umilință. „Sluțenia de neom se topea de dragostea fetei, se lungea cu burta pe pămînt și umbla cu șoșele cu momelile să înduplece pre fată a-l lua de bărbat“. În cele din urmă crapă de necaz „cum de să fie el ocărit atît de mult de o cutră de muieră“. Povestitorul ia față de monstru atitudine sarcastică, ceea ce înseamnă că nu înțelege tragicul condiției lui, osîndînd orice veleitate a infirmului de a se amesteca printre oamenii normali. Pocitania are puteri supranaturale (Isp., *Aleodor-împărat*). După omorîrea zmeilor, Făt-Frumos și fata lui Roșu-împărat văzură pe

cîmp „o jumătate-de-om“. Fata zice : „acest om este de la tatăl meu“. Voinicul îl omoară. Cînd Făt-Frumos pune piciorul pe treapta dinții a scării, omul învie și-l cheamă iar la luptă. Făt-Frumos propune : „De vei mai învia, îți voi da sabia mea și mă vei tăia tu pe mine“. Monstrul e din nou tăiat și cînd voinicul pune piciorul în treapta a doua a scării, învie. Făt-Frumos îi dă sabia și jumătatea-de-om îl omoară, intră în casă, ia fata și lucrurile și se duce la Roșu-împărat (Fundescu, *Făt-Frumos și fata lui Roșiu-împărat*). Feciorul, înviat, merge la muntele Hiriului, unde la un lac de lapte dulce este porcul în trupul căruia se află sufletul Jumătății-de-om. Magic, sufletele sînt impostoare.¹ Făt-Frumos și porcul scot buturugi din pămînt și zvîrle unul în altul. Seara porcul ostenește. Voinicul ia repede două găleți de lapte din lac și merge acasă. A doua zi mai de dimineață lupta urmează și mai înverșunată, voinicul omoară porcul, îl spintecă, găsește în el un iepure, în iepure un cocoș și în cocoș trei gîndaci. La poarta împăratului omoară gîndacii, atunci Jumătatea-de-om, care este cel mai puternic la curte și în oștire, se îmbolnăvește, și împăratul e alarmat. Făt-Frumos se leagă să nu-i omoare pocitania dacă-i dă fata (*ibid.*; variante în Șăineanu, *op. cit.*, p. 673 și urm.). Jumătate-de-om nu vrea să ofere foc la trei feciori de ciobani, care-l găsesc pe rînd frigînd un om. Ca să nu-i frigă le cere cîte o minciună. Fratele cel mic îl amenință că dacă va striga că minte îl omoară. Ceea ce se și întîmplă, avînd în vedere că ciobanul spune niște scandaloase baliverne. Ciobanul îi trage una în cap și-l omoară (Fundescu, *O prinsoare*).

Uneori ființa rea și silvestră e un simplu bătrîn. Aripă-frumoasă caută în pădurea blestemată un bătrîn, care i s-a spus că e mai viteaz decît el. Bătrînul îi arată o

¹ Sir James George Frazer, *Le rameau d'or*, édition abrégée. Nouvelle traduction par Lady Frazer, Paris, Paul Geuthner, 1923.

oglină cu care îi ia puterile și frumusețea, îl doboară de pe cal și-l închide într-o cușcă de fier, pe cal virîndu-l în grajd. A treia zi bătrînul îi făgăduiește puterile și frumusețea, dacă îi va aduce de muiere pe Ileana Cosînzeana. Avea dar de a face cu un senil erotic, captînd femeia prin șiretlic și violență. Voinicul aduce pe Ileana Cosînzeana, o pune să întrebe în ce-i stă puterea. După ce minte căindu-se de a fi dat un pumn fetei, mărturisește : „La nouăzeci și nouă de pași e o peșteră, în peșteră se află un urs, în urs un iepure, în iepure o rață, în rață două muște. În ele e puterea.“ Aripă-frumoasă, scăpînd din cușcă și redobîndindu-și virtutea prin faptul de a privi în oglindă, se suie pe cal, ia cuțitul cel mare al bătrînului, omoară ursul, iepurele, rața, scoate cele două muște, pe una o strivește cu palma, alta îi scapă. O găsește totuși pe jos și o ia într-o cîrpă. Lîngă casă vede abia tîrîndu-se pe bătrîn, care îl roagă să omoare și cealaltă muscă să nu se mai chinuie. Voinicul omoară musca, bătrînul cade mort (Ret., *Aripă-frumoasă*).

Un om oarecare pare moșul orb întîlnit de Vișin, însă fiindcă el trăiește pe tărîmul celălalt înseamnă că este o ființă neobișnuită și într-adevăr e un uriaș mîncău. El mănîncă obișnuit un cazan de lapte și unul de mămăligă. Cînd moșul lasă lingura, Vișin o ia și mănîncă și el. Lingura îi scapă, moșul aude, pipăie, dă de flăcău : „Al meu să fii, moșicule“. Bătrînului i-au luat ochii niște „ele“. Are stare de două mii de oi și trei mii de bivoli păziți de cîini (Fundescu, *Cei trei frați de cruce*).

Un unchiaș orb reîntîlnim într-un codru, probabil tot pe tărîmul celălalt, de vreme ce sînt zmei în aceste locuri. Orbul din colibă mănîncă mămăliguță cu lapte dulce. Un fecior de împărat mănîncă și el din lapte cu unchiașul ; băgînd de seamă că i se sfîrșește „leguma“ întrebă cine-l ajută la mîncare. Flăcăul spune. Unchiașul îl „primește în slujbă“, îl trimite „cu turmulița“ de oi la pășune, cu sfatul să nu treacă hotarele moșiei lui, pe locul scroafei din lăcoviștea de lapte dulce. Voinicul

se duce, taie capul scoafei și ia viermii în care se află puterea zmeilor (Isp., *Poveste țărănească*).

Un unchiaș de pe țărimul celălalt pare o copie de editor după cei de mai sus, completați prin Omul-cît-cotul. El are glas „miorlăit“, e o „pocitură de bătrîn gîrbov, cocoșat, cu barba de un cot și cu sprîncenele de o palmă de-i acoperise ochii cu totul încît nu mai vedea ; el era îmbrăcat în niște trențe murdare și urîte, vai de om, și sta ghemuit înaintea unei ghimerlii de bordei și dîrdîia ca cum l-ar fi găsit tremuriciu“. Făt-Frumos îl tunde, îl pune la soare, îl ajută să meargă în bordei, să pună masa. Apoi, amîndoi se culcă. La întoarcere Făt-Frumos găsește pe unchiaș praf și fărîme la ușa colibeii, căci Dumnezeu îi îngăduise să trăiască sute de ani ca să ajute pe cel care avea să mîntuiască fata din dafin (N. D. Popescu, *Fata din dafin*).

Fiiuțul oii și frații săi de cruce Sfarmă-Piatră și Scutură-Munți pleacă la vînătoare, lăsînd acasă pe Strîmbă-Lemne să gătească. Acesta săgetează un țap sălbatic, îl pune să se frigă, un om-cît-cotul cu barba cît schiopul intră călare pe un iepure șchiop, cu căpăstrul la cheo-toare, rezemîndu-se într-un pai de secară. Spune că e un drumeț necăjit, atras de fiertură. Cere două bucături. Strîmbă-Lemne cugetă că „nimuricul“ cît coada țapului nu e în stare să mănînce friptura. Dimpotrivă, Barbă-cot (Omul-cît-cotul) o mănîncă cu oase cu tot și zice : bogdaproste. A doua zi și a treia zi, rămîn Sfarmă-Piatră și Scutură-Munți. Pătesc la fel. A treia zi rămîne Fiiuțul oii să socăcească. Prinse un cerb, „îl beli, îl spală și curăți cum se cade“, îl puse în frigare. Vine o „buturugă cît o nucă“ „omul cît schiopul, cu barba cît cotul, pe un iepure schiop călare cu căpăstrul într-o chiotoare, răzimat de un pai de secară“. Flăcăul îi taie oleacă de carne. Cînd se repede la cerb, îl apucă de barbă, îl duce afară, crapă vîrfurile unui stejar și-i vîră barba în crăpătură, lasă lemnul să se îmbine. Piticul intră pe buricul pămîntului cu stejar cu tot (deci

este o ființă infernală), lăsînd o brazdă pe unde tîrîse copacul, și Fiiuțul oii se coboară și el după el, găsindu-l la fata de aur, unde monstrul aruncă stejarul cu barbă cu tot în cuptor ca să scape. Însă voinicul îl omoară (Ret., *Fiiuțul oii*). Aproape la fel se poartă Tarta-cot-barbă-d-un cot din alt basm. Fiiuțul oii e înlocuit cu Dunăre-voinicul. Monstrul fuge cu copacul la o gură de munte unde este găsit cu două ulcioare, unul la cap și altul la picior, în care se află apă vie și apă moartă. Voinicul schimbă locul lor. Lovit, Tarta-cot bea din apa moartă și moare, dînd pe fata lui de nevastă voinicului (Șăineanu, *op. cit.*, p. 574). Un rumân pierde biciul fermecat cu care putea vîri vitele. În vreme ce plînge, se pomenește cu „Tarta-cot-barbă-d-un cot, călare p-o jumătate de iepure șchiop“ care scoate dintre firele bărbii un bicișor cît degetul cel mic. Plesnind din el, toate vitele intrară în nucă. Însă rumânul trebuie să-i făgăduiască „nădejdea... d-acasă“. La un puț, rumânul se întilnește c-un flăcău zdravăn și frumos, care zice că se duce, unde-l rînduise tată-său, la Tarta-cot. Rumânul lipsise mult de acasă și nu știa că nevastă-sa îi făcuse un copil. Flăcăul găsește peste vreun an pe năzdrăvan, care începe „să-l iubească, să-l îngrijească și să-i dea ce avea mai bun“, între care „un armăsar turbat“. Ținuturile lui Tarta-cot erau alături de ținuturile Dracului (Stăncescu, *Sur-Vultur*). În general, micul monstru e puternic, mîncăcios și răstoarnă căldările. Într-o variantă macedo-română, Cot-barbă-și-o-palmă-de-om devine cel mai mic și mai voinic dintre trei frați, care omoară tîlharii, care fierbeau în căldări treisprezece miei (Șăineanu, *op. cit.*, p. 572). Definiția lui merge aci către aceea a voinicului îndeobște.

O monstruozitate enigmatică este Agerul-pămîntului. Un fecior o ia spre pădure să vîneze și nu se-ntoarce decît seara. Pierde poteca, iese la un luminiș, găsește un foc mare și pe foc o crăcătiță din care ieșea un glas. Cu săgeata dă jos capacul crăcătiții. Pădurea hăuiește, se arată șapte zmei care se sfătuesc să omoare pe bă-

iat fiindcă a dat drumul Agerului-pămîntului. Cel mai bătrîn zmeu e de părere să fie lăsat cu viață ca să fure fata unui împărat, după care umblau zmeii. Voinicul, devenit mire, merge mai tîrziu după mireasa furată de un zmeu scăpat : „trecu păduri și văi, trecu pustiri, dumbrăvi, munți și vîlcele pînă ce ajunse la un codru mai mare fără căpătii“. Într-o poiană, isprăvindu-și merindele, dă de cineva la un foc. Este Agerul-pămîntului care-i mulțumește că l-a scăpat de zmei și-i dă sfatul să omoare întii pe mama zmeului, ca fiind o mare vrăjitoare (Isp., *Poveste țărănească*).

Într-un basm, Agerul-pămîntului e numit Iutele-pămîntului, e un uriaș și e de asemenea fiert de zmei într-un cazan. Un fecior îl scoate din cazan, îi vindecă picioarele cu niște buruieni (Șăineanu, *op. cit.*, p. 333). Într-un alt basm (suspect) un flăcăiandru, mergînd să ia un tăciune, ajunge la un foc pe care fierbea un cazan cu lapte, ținut de toarte de Iutele-pămîntului. Acesta era legat de nouă ani de către zmei. După ce omorî zmeii, flăcăul dă drumul Iutelui-pămîntului care răstoarnă în foc cazanul, cu tot ce fierbea în el (N. D. Popescu, *Iutele-pămîntului*).

DRACI

Dracii apar nu rareori în basm, ca protagoniști secundari și pînă la un punct umoristici. Sînt și ei organizați familial ca și zmeii, avînd în primul rînd o mamă. La iad un copil orfan ajunge la crăiasa iadului, a cărei casă e la poalele unui munte. E o babă bătrînă, părărînd identică cu Vijbaba, lungă, deșirată, seacă, neagră „cu nește dinți ca hecela și cu unghii ca secerile“. Băiatul intră păstor la caprele ei. Baba este rea și sfătuiește pe un lup să aștepte pe fecior în vatra focului și cînd vine să ia foc în pripă să-l tragă sau să-l apuce

de picior de sub prag și să-l mănînce. Cîinii feciorului prind de veste și în cele din urmă o întind și o hățesc, ea cade moartă și „se văzu ieșind din ea un fuior de fum, care se făcu muscă și zbură spre fundul iadului. Aceea aruncă duhurile cele necurate pe astă lume, duhul lenei, al beției, al lăcomiei, al curviei, al clevetirilor și alte duhuri, de care sînt bîntuiți oamenii cei răi“ (Ret., *Lupul cu cap de fier*). Dracul are o fată, făcută cu o pămînteancă. Un flăcău o fură dintre draci, o pune pe calul dăruit de Tarta-cot și o scoate din iad (Stăncescu, *Sur-Vultur*). Dracul stă cîteodată în fîntînă. Acolo se aruncă o muiere rea (Cătană, *Neagra de la fîntînă*). Dracii vin pe seară, bunăoară la orele nouă, în odaia în care un voinic doarme cu fata neagră, într-un palat, și-l taie bucățele în trei zile consecutive, deși voinicul le răspunde mereu „cu Dumnezeu“, fiind de trei ori înviat cu apă vie de către fată. La miezul nopții, dracii fug „de nu le vedeai călcîile“ (Frîncu și Candrea, *Petru Cenușotcă*). Dracul poate să fie aparent generos numai în scopul de a cîștiga suflete. Un frate sărac, după ce fratele bogat i-a spus „Te poți duce dracului“ interpretînd literal o figură literară, cere nevastei o turtă să meargă în căutarea dracului pe care crede că-l va găsi „în pietri seci, în cleanțuri că acolo îl mîină vrăjitorile“. Într-o „pustînătate“ „la niște cleanțuri“ înalte pînă la nori, bate cu boata într-un cleanț. Se deschid porți mari, doi arapi cornurați îl învață să ceară punga fermecată, care cînd o scuturi și zici :

Pungă punguliță

Scoate banii pe guriță

varsă blagă, bani de aur și de argint. Arapii sună într-un corn de aur, îl iau pe om, îl pun într-un „hin-ceu“ tot de aur, cu cai, friie, zbici de aur și zboară cu el la casele dracului. Acolo „se minună mult de ce văzu, că atîta blagă văzu el, aur, argint, pietri scumpe, de sta să nebunească nu alta“. Îl băgară în odaie, „soba lui Scaraoțchi“, care ședea la masă cu prietenii. Zmeu

cere punga fermecată iar dracul i-o dă : „în schimb însă și tu să-mi cîștigi oameni pentru împărăția mea !“ Omului i se fură de către o birtășiță punga fermecată, merge iar la dracul, cei doi cornurați de la poartă îl învață să ceară boata ce o vede în cot după ușă. Sarsailă îi dă boata cu care bate pe birtășiță și-și ia punga (Cătană, *Doi frați*). Doi frați se întîlnesc cu un popă, care „nu era decît dracul curat“ și se schimbaseră ca să fie întrebate dacă dreptatea ori strîmbătatea e mai bună. Firește, diavolul spune că strîmbătatea, și fratele care fusese de aceeași părere scoate ochii celui alt și-l lasă în mijlocul cîmpului, luîndu-i carul. Tartorul cel mare împărțise întreg pămîntul în trei împărății, dîndu-le la trei draci mai împielîțați. La întîlnirea împărățiilor e un lac unde vin dracii să dea socoteală de isprăvile lor. Orbul se ascunde sub o luntre dintr-o scobitură de trunchi gros de plop. Vine tartorul cel mare. Unul din draci spune cum a pricinuit orbirea unui om, leacul hotărît și neștiut de el fiind de a se spăla cu rouă. Dracul al doilea a secăt toate puțurile (leacul : oamenii să slăiască fîntînile în noaptea Învierii). Al treilea a îngheboșat fata împăratului (leac : scaldătoare cu frunze de plop în noaptea către Sf. Gheorghe). Omul se vindecă de orbire și face cele două isprăvi. Merge și fratele lui sub luntre, dracii îl dibuie și-l omoară (T. Pamfile, *Dreptatea și Strîmbătatea*). Fiindcă un om a făcut ca o femeie rea și contra-zicătoare să se arunce în fîntînă, un drac din acel puț îl răsplătește, făgăduindu-i să iasă dintr-o fată de împărat în care va intra, pentru ca el s-o poată vindeca. Omul se duce la fata îndrăcită, dracul iese, împăratul dă vindecătorului fata drept nevastă și jumătate din împărăție. Se îmbolnăvește însă fata altui împărat, ginerele e din nou solicitat. E chemat și la a treia fată, deși dracul îi pusese în vedere „să nu cuteze să vină că va păși rău“. Ginerele spune că a venit numai să-i aducă vestea că Neagra din fîntînă a ieșit. Speriat, dracul fuge (Cătană, *Neagra de la fîntînă*). Există și un diavol șchiop, care aține calea drumetilor ca să le facă neajunsuri.

Dracul scoate un cui din capul osiei de dindărăt al căruței lui Greuceanu și-l aruncă departe în urmă. Îl îndeamnă pe Greuceanu să se ducă după cui și-i fură paloșul uitat în căruță, apoi se dă de trei ori peste cap, și se face stană de piatră. Greuceanu, prefăcut în buzdugan, luptă cu dracul prefăcut în stană și recapătă buzduganul (Isp., *Greuceanu*).

Dracii sînt proști. Petru Cenușotcă stînd pe un deal de cremene aude în vale larmă și înjurătură și coborînd dă de trei draci, care strigau „să trimeată D-zeu un înger să le împartă avuția că dacă nu, se face moarte“. Aveau o vestă, o pungă, o pereche de opinci miraculoase. Cenușotcă se oferă să le împartă. Îmbracă lecrul (vesta), pune punga în buzunar și opincile în picioare și se face nevăzut, căci vesta are această putere (Frîncu și Candrea, *Petru Cenușotcă*). Într-o vîlcea, voinicul e furat de somn. Se deșteaptă auzind o gîrfială de graiuri omenești. Trei draci se certau pentru o moștenire de la tatăl lor : o pereche de opinci, o căciulă și un bici. Cu opincile treci marea ca pe uscat, căciula dă invizibilitate, biciul împietrește pe dușmani. Feciorul se leagă să le facă dreptate și-i pofteste să se suie pe trei munți din față și cine vine mai curînd la semnul lui să ia toate lucrurile. Pune opincile, căciula, și cînd sosesc dracii îi împietrește cu biciul (Isp., *Zîna Zorilor*). Neputînd trece o apă de foc, Pătru Pipelea o ia pe lîngă apă la vale. Întîlnește trei copii de drac sfădindu-se pentru un bici fermecat, la a cărui pocnitură vine un cal ce te duce ca vîntul, o căciulă de invizibilitate, o perie ce face o pădure impenetrabilă. Pipelea îi trimite și pe ei în vîrfurile dealului să alerge, cu vorba ca acela care va ajunge întîiul să aibă judecata. Apoi face o pădure, pune căciula în cap și pleacă pe calul năzdrăvan venit la pocnitură, trecînd apa clotică (Cătană, *Pătru Pipelea*).

SIMBOLURI METEOROLOGICE ȘI CRONOLOGICE :

*Mama crivățului, Mama vântului turbat,
Mama vântului de primăvară, Crivățul,
Vântul turbat, Vântul de primăvară, Vîntoase,
Serilă, Miezilă, Zorilă*

Adesea apar în basme personificări ale vînturilor. Căutînd pe doamna Chiralina, Dafin și fratele lui de cruce Afin merg întîi la mama crivățului și bat la ușă. Ei îi e frică să-i primească să nu-i facă fiul ei sloi de gheață. Îi trimite deci la soru-sa mai mică, mama vîntului turbat. Aceasta știe că Dafin a plecat să caute pe doamna Chiralina s-o ia de soție, are nevoie însă de fiul ei să afle cum ajungi la ea. Îi spune să rămînă. Trebuie totuși să se ascundă „căci cum o simți fiul meu că se află la mine oameni după tărîmul celălalt, vă omoară“. Prin urmare, vînturile vin de pe lumea cealaltă, și un basm vorbește de gaura vîntului, pe unde trec zmeii (Stăncescu, *Zorilă Mireanu*). Muma vîntului de primăvară plesnește de trei ori din palme, o pasăre de aur cu cioc de diamant și cu ochi de smaragd sare de pe sobă și-i bagă sub aripă suindu-se iar la loc. Se aude „o dulce vîjîitură de vînt care aducea un miros de trandafiri și de rosmarin, ușa se deschise singură și intră în casă un flăcău frumos cu părul lung de aur, cu aripi de argint și cu un băț în mînă împletit cu tot felul de ierburi și flori“. „Mamă, mie-mi miroase a om de pe tărîmul celălalt“ — zice el. Se așază la masă, în fața unei străchini cu lapte dulce de căprioară și a unei oale de marmură cu apă de micșunele. Se pune la povestit și, fiind cu voie bună, mamă-sa îl întrebă cum ar ajunge cineva la doamna Chiralina. El răspunde că deși e cale de zece ani, un om ar ajunge „cît te ștergi la ochi“ dacă s-ar duce în pădurea neagră de lîngă gîrla de păcură ce aruncă cu pietre și foc pînă la cer și ar încăleca pe bușteanul Ielelor cu care s-ar putea înălța la palatul Chiralinei. Prefăcînd bușteanul în cerb

ar intra în odaia fetei, cînd mama crivățului va trimite un ovrei cu cămăși otrăvitoare, ar vindeca-o cu lacrimi de turturică. Însă dacă cineva ar auzi toate aceste destăinuiri, una cîte una, ar deveni de piatră pînă la genunchi, pînă la briu, apoi cu totul (N. Filimon, *Omul de piatră*). Dafin doarme, Afin aude.

O variantă de Fundescu e aproape identică. Dafin și Afin ajung la muma crivățului, care-i trimite la muma vîntului turbat, care-i îndrumează la „muma vîntului de primăvară“, o femeie înaltă, tînără și frumoasă. Aceasta îi ascunde. Portretul vîntului de primăvară e făcut cu exact aceleași cuvinte. La masă, vîntul mănîncă o strachină de lapte dulce de căprioară și bea apă de micșunele într-o oală de marmură. Vîntul dă aceleași lămuriri, Afin le aude (Fundescu, *Dafin-împărat*). Alt basm aduce schimbări de detaliu. Dafir și Afir bat întii la poarta mumei vîntului de iarnă. Iese o femeie „bătrînă și zbîrcită ca oaia“. Nu-i poate găzdui căci „cum miroasă fiul meu a om de pe tărîmul celălalt, vă face sloi de gheață“. Îi trimite la sora ei, muma vîntului turbat, care nici ea nu-i primește, căci feciorul ei „cînd i-ar simți i-ar arunca în slava cerului“. Îi îndrumează la muma vîntului de primăvară. Aceasta îi primește. Bate de trei ori din palme și sare de pe cuptor o pasăre de aur cu ciocul de diamant și cu ochii de smaragd. Dafir intră sub o aripă, Afir sub alta și pasărea se urcă pe cuptor. Se aude „o suflare de vînt cald, lină și ușoară, ca glasul unor clopoței de argint“. Ușa se deschide singură și pășește un fecior tînăr și frumos, cu pletele și aripile de argint, în mînă cu un băț împletit din tot felul de flori. Întrebat de mamă-sa asupra drumului pînă la Chiralina, zice că este cale de nouă ani, dar s-ar face cît te ștergi la ochi dacă cineva s-ar duce în pădurea neagră, la gîrla de păcură și așa mai departe. Mama vîntului de iarnă va trimite printr-un călugăr bătrîn niște cămăși mai subțiri decît pînza de păianjen care o vor duce pe pragul morții, dacă nu e stropită cu lapte de turturică. Sancțiunea

pentru destăinuitor : împietrirea pînă la genunchi, pînă la brîu, de sus pînă jos. Dafir adoarme sub aripă și n-aude, Afir a stat treaz. „Dimineața vîntul a plecat că avea mult de lucru să alerge lumea și să învie florile și ierburile cîmpului amorțite.“ Mamă-sa de frica împietririi nu spune nimic lui Dafir și Afir din ceea ce i-a vorbit fiul său (Cătană, *Dafir-împărat și doamna Chiralina*).

Se vorbește într-un basm de I. Slavici și de vîntoase. Petru intră într-o țară care e a Sfintei Vineri, unde nu e nici cald, nici frig „cum e coala primăvara, cînd încep a se înțerca mieii“. Dă de un pustiu numai nisip și scai. Peste pustiu vede „o mulțime de năluci ce se goneau pe din dreapta, din stînga, pe dinaintea și pe dindosul lui...“. Sînt „fetele vîntoaselor“, care se joacă prin aer așteptînd vîrcolacii. Viziunea e suspectă de invenție literară (Slavici, *Zîna Zorilor*).

Unele figuri sînt în chip invederat personificări ale cronologiei unei durate de 24 de ore ; seară, miez de noapte, zori. După ce omoară balaurul, viteazul se urcă într-un copac de unde vede departe o licărire. Luînd-o înspre foc, întîlnește pe Murgilă, îl oprește ca să mai întîrzie noaptea. Dă apoi de Miazănoapte (care e femeie) : „trebui să o lege și pe dînsa“. O roagă să-i ajute să ia în spinare un copac pe care, zicea el, îl tăiasse de la rădăcină. Miazănoapte se așază cu spatele la copac, el o leagă cobză. Dă și de Zorilă „și-l puse și pe dînsul la bună rînduială“. Cînd se întoarce cu tăciunele, viteazul dezleagă pe Zorilă, Miazănoapte și Murgilă (Isp., *Balaurul cel cu șapte capete*). O văduvă naște un băiat, care cum deschide ochii în lume sare jos din pat și cere armele tatălui său ca să plece. Îl numește, după ce pleacă, Decuseară. Pe la miezul nopții, naște pe Miez-de-noapte care și acesta pleacă, luînd alte arme din ale tatălui. Spre ziuă naște pe Zorilă, care pleacă cu armele cele mai ruginite, care sînt și cele mai bune. Feciorii veneau acasă în toate nopțile „care pe cînd se născuse : Decuseară venea de cînd se însera ; Miez-de-

noapte venea pe la miezul nopții, cînd cîntau cocoșii, iar Zorilă, cînd se crăpa de ziuă“. Fiecare aducea vînat. Zmeii fură trei fete ale împăratului, care coseau de nouă ani la o floare p-o basma fără să fi ieșit vrodată din casă. Un om bătrîn spune că numai cei trei vînători, feciori ai unei văduve ar putea găsi fetele, dar ei nu se cunosc, căci nu se pot găsi toți o dată la un loc. Împăratul cheamă pe mamă și-i poruncește să adune feciorii la un loc. Mătușa cere „un colț de prescură uscată ș-o basma uitată“. Cînd Decuseară vine, gustînd din prescură și ștergîndu-se la gură cu basmaua, adoarme. Așa se întîmplă și cu ceilalți doi. Mama îi leagă pe cîte trei într-o pînză și-i coase bine ca să nu se rupă lesne. Cînd se deșteaptă cei trei rup pînza și săr unul la altul să se taie. „Feții mei, nu vă tăiați, ci vă sărutați — le spune mama — că voi sînteți frați buni, copii ai mei ș-ai lui bietu Mirea bărbatumeu, care a răposat pînă nu v-ați născut voi.“ Frații se bucură, se sărută, se duc la palat, chemați de împărat. Zorilă, care văzuse urmă de papuc de împărăteasă la gaura vîntului pe unde trec zmeii, cere să fie lăsați să juפוaie trei ani la tei ca să facă un vîrzov cu care să coboare pe tărîmul celălalt. Încearcă să se lase Decuseară și Miez-de-noapte, și nu pot, fiind beznă, coboară Zorilă. Acesta găsește și taie pe zmeul cel mare, pe cel mijlociu și pe cel mic, ia fetele, se duce la vîrzov și pățește ca și voinicul cu frații de cruce. Frații se fac că scapă funia cu un pietroi. Zorilă iese cu ajutorul unei pajure, găsește pe fata cea mică găinăreasă, din răutatea fraților, și cu un copil. „Cînd îl văzură frații, doar că nu căzură jos de frică. Dar Zorilă nu le făcu nimic, ci-i zgorni din casă.“ Firește, ordinea astronomică nu poate fi desființată (Stăncescu, *Zorilă Mireanu*). Unui împărat zmeii îi fură cele trei fete la jocul feciorilor. Un moș merge la împărat și-i spune că „o babă vrăjitoare aci în orașul Măriei-tale“ știe poate de fete. Baba avea trei feciori născuți într-o noapte: Serilă, născut seara, care îndată ce l-a făcut s-a dus, Mezilă,

făcut la miezul nopții, și Zorilă, făcut în zori și care la fel au plecat încît „nici unul n-a supt țîță de la mama lor“. Împăratul se duce la babă, ea cere nouă coți de pînză de nouă ani, nouă vedre de vin de nouă ani, nouă lumini de ceară curată să-și vrăjească copiii. Baba începe să coasă o cămașă și seara gîndește la feciorul cel mare și Serilă vine. O roagă să-i termine cămașa. Ea îi dă vin, îl îmbată, îl culcă în pat. La miezul nopții gîndește la Mezilă, în zori la Zorilă, îi culcă pe cîteșitrei în pat. Frații încep să se bată și „mai să se omoare“. Baba aruncă între ei cămașa, le spune că sînt frați. După propriile lor mărturisiri, Serilă „cînd se întoarce el în călcîiul cel stîng vede tot ce e pe pămînt și sub pămînt“ ; Mezilă „vede noaptea ca și ziua și poate să treacă peste orișice apă ca și pe uscat“ ; Zorilă „a învățat de la păcurari ca să se lupte și nu este om pe lume ca să se poată lupta cu el“. Baba le dă vinul de nouă ani și nouă lumini să găsească pe fetele împăratului. Serilă merge înainte, ajunge la o apă mare, nu mai vede fiind întuneric, Mezilă ia pe unul în spate și pe altul în brațe, și-i trece. Întîlnesc succesiv trei fete la fîntînă și cîte un zmeu cu care Zorilă, cel mai puternic, se luptă biruindu-i. Mezilă îi trece apa la întoarcere, Zorilă se însoară cu fata cea mai mică, Mezilă cu cea mijlocie, Serilă cu cea mare. Zorilă devine împărat în locul socrului, iar pe frații lui îi face „miniștri“ (Cătană, *Serilă, Mezilă și Zorilă*). Unui împărat cu trei fete i se fură însă soarele, luna și stelele. O babă vine la curte și spune că ar avea trei feciori care le-ar aduce, dacă i s-ar da trei pîini, pînză de trei cămăși, ață și ac să le coasă. Împăratul îi dă ceea ce cere. Baba merge acasă și naște seara un prunc, Serilă. „Cum l-a născut, s-a și dus.“ La miezul nopții naște pe Mezilă, iar dimineața pe Zorilă, numit și Aripă-frumoasă. Și aceștia se duc. La apusul soarelui vine Serilă, i-e somn, se culcă, rugînd pe mamă să-l scoale să nu dea Mezilă peste el că se vor bătea. La miezul nopții vine Mezilă, se culcă în pat, vine și Zorilă în al trei-

lea. Cămășile sînt gata. Feciorii nu se scoală decît pe la prînzul cel mare, zărindu-se „săriră toți trei din pat și se puseră la bătaie“. Mama aruncă între ei cele trei cămăși și-i împacă. Le spune că împăratul îi va lăsa împărați dacă aduc soarele, luna și stelele. Aripă-frumoasă cere împăratului, fiind săraci, cai și săbii. Li se aduc cei mai frumoși cai din grajd. Aripă-frumoasă, suindu-se pe al lui, cade cu el. „De acești cai ne dai, înălțate împărate?“ Se duce singur la grajd, își alege unul slab, le alege și fraților, de asemenea oprește trei săbii ruginite. La podul de aramă Aripă-frumoasă omoară zmeul care a mîncat stelele, la cel de argint zmeul care a mîncat luna, la podul de aur zmeul care a mîncat soarele. Răsar pe rînd stelele, luna și soarele. Mai face și alte isprăvi și în cele din urmă cei trei frați fac nuntă cu cele trei fete ale împăratului (Ret., *Aripă-frumoasă*).

Crîncu, vînătorul codrului, mergînd după foc, dă și el de Decuseară, Miezdеноapte și Decătrăziuă, pe care îi leagă pînă ce, omorînd niște balauri, ia foc și întorcîndu-se îi dezleagă (Ret., *Crîncu, vînătorul codrului*).

ZÎNE

Zmeii, zmeoaicele și celelalte figuri mai mult sau mai puțin teratologice aparțin lumii muritorilor, avînd familie și procreînd. Zînele sînt obișnuit nemuritoare sau cu puteri miraculoase, atîta vreme cît nu se îndrăgostesc de oameni de rînd. Oricum, ele sînt frumoase.

Un fecior de împărat, la o vînătoare, vede o turturică ce tot sare înaintea lui. Îi e milă s-o săgeteze, dar fiindcă pasărea tot sare înainte-i, întinde arcul. O rănește puțin. Cînd se întoarce acasă „era tot cam galiș“. Turturica era zîna munților, care se îndrăgostise de el.

După vînătoare, o femeie săracă se bagă la curtea împărătesei în slujba de găinăreasă. E curată și de ispravă, împărăteasa o laudă. Feciorul împăratului merge la cotețe cu împărăteasa să vadă fata. Aceasta îi aruncă „o căutătură așa de mîngîioasă și așa de plină de dragoste“, încît băiatul simte că „obrajii îi arde“. La o nuntă, la un împărat vecin, împăratul merge cu toată curtea și cu fiul. Găinăreasa se cere de la vătaf, vine și ea la nuntă ca „o fată îmbrăcată cu niște haine cum nici una din fetele de împărat nu avea“. Cosițele „împletite cu meșteșug și date pe spate îi atingeau pulpele“. Joacă numai lîngă fiul de împărat și pierce ca o nălucă. Feciorul rămîne zăpăcit. La o altă nuntă de fecior împărătesc, lucrurile se petrec cam la fel. Feciorul vrea să călăuzească acasă pe fată, aceasta se face nevăzută. La o a treia nuntă, împăratul merge numai de hatîrul fiului. Fiul de împărat poruncește credincioșilor săi să aibă „la îndemîină cîteva cazane cu smoală, să le fiarbă în ziua nunții, și cînd va fi în deseară să aștearnă pe drum smoală“. Fata vine la horă cu haine „de la soare te puteai uita, dar la dînsa ba“. Joacă cu feciorul, se nămoleşte în smoală și lasă un condur în ea. Băiatul cade la pat și zace. Urmează motivul din *Cendrillon*. Feciorul trimite pe credincioși să umble din casă în casă cu condurul, hotărît să ia de nevastă pe aceea căreia i se potrivește. Nepotrivindu-se nici uneia, cauză de îmbolnăvire și mai rea, împărăteasa și-aduce aminte de găinăreasă. Condurul e turnat pe piciorul ei. Zîna se vâi-cărește, tăgăduiește. „Asta este, mamă!“ zice feciorul. În cele din urmă găinăreasa mărturisește că e zîna măiastră, că e turturică și destăinuie că dacă ia de bărbat „un om de pe pămînt, toată puterea ei pierce“. Totuși îl ia de bărbat. Din examenul acestui basm constatăm că zîna e un soi de geniu al unei ordini fizice, în cazul de față munții, că se poate metamorfoza, că are nostalgia dragostei cu pămînteni și că în cele din urmă renunță la dorurile ei, că în fine ea este aceea care umblă după flăcău (Isp., *Zîna munților*).

Copilul unui pădurar omorît de boier se face pescar. Aruncînd mreaja, găsește a doua zi în ea o mreană frumoasă, pe care dă s-o spintece spre a o frige. Mreana scapă, se face „o drăguță de fată ca ruptă din soare“, îmbrăcată ca o zîna cu ie albă ca laptele, cusută cu flori galbene, roșii și vinete de mătase, cu cătrînță „ca fetele noastre“, cu pieptăruț mîndru și cu părul slobozit pe spate. Ea se roagă de Alexandru să n-o spintece, căci este rînduită de Dumnezeu să-i fie soție. „Eu sînt zîna apelor — zise fata — și la porunca lui Dumnezeu am intrat în mreaja ta și pentru binele tău și a altor oameni trebuie să-ți fiu muiere.“ Îl îndrumă spre casa din pădure unde se născuse. Dimineața se trezesc în curți mai pompoase decît curțile domnești. Boierul vine să vadă și cere lui Alexandru să facă mălai într-o noapte, viță-de-vie într-o noapte, bivolițe cu viței într-o noapte. Zîna face toate acestea. În cazul de față, ea nu și-a pierdut puterea, însă povestitorul i-a dat, cum văzurăm, o misiune divină, care în fond duce la desființarea iobăgiei. Această zîna își are sălășluința în Dunăre.

O alta își are împărăția într-un eleșteu. Trei feciori de împărat merg să-și aducă nevestele, cel mic bălăcește cu nuiaua în apa unui eleșteu, făcînd haz cum sar stropii, făcînd în cădere cîte un cerc împrejurul lor. O broască-țestoasă iese pe luciul apei și se uită gașeș la băiat. Unde bate el cu nuiaua acolo țîșt și ea, și ochii de la el nu și-i mai ia. A doua și a treia zi lucrurile se petrec la fel. Băiatul și-aduce aminte că a plecat în peșit, se uită în ochii broaștei „și simți un nu știu ce, colea la inimă, parcă îl săgetase ceva“. „Asta să fie logodnica mea“ zise el. Atunci broasca îi răspunde: „Îți foarte mulțumesc, dragul meu iubit... Cu-vîntul tău a sfărîmat toate farmecele ce mă țineau în-lănțuită. Tu ești ursitul inimii mele.“ Se dă de trei ori peste cap și se face o zîna plăpîndă și frumoasă. E fata unui împărat mare, avut și puternic, blestemele au acoperit palaturile ei cu apa cea murdară. El se duce să

înștiințeze pe tatăl său că vine cu logodnica, zîna sare iar în eleșteu. Înainte de a pleca cu feciorul ca noră intră cu el în palaturile din lac și se îmbăiază în lapte de oaie încropit, se plimbă apoi prin grădina cu flori mirositoare. Zîna poruncește și „trase la scară o căruță ferecată în aur, cu patru telegari de mîncău foc. Căruța era împodobită cu pietre nestemate, de sclipeau în fața soarelui ca cine știe ce lucru mare.“ Cum „se puse el lîngă dînsa, un luceafăr se așeză pe fruntea ei, și așa strălucea de orbea pe cei ce se uitau asupra dînșilor“. Îmbrăcat „în haine scumpe și foarte frumoase“ merg la curtea tatălui feciorului și toți înțeleg, văzînd-o, că e „femeie de pe alte tărîmuri“. Zîna are aci un tată care e împărat, dacă și acesta are puteri supranaturale nu se spune (Isp., *Broasca-țestoasă cea fermecată*). Un împărat pune pe cei trei feciori să tragă cu săgețile spre a se însura. Cel mic nimerește într-un copac. Mergînd la pădure se urcă pe un copac înalt, gros și bătrîn, și ia din vîrf săgeata. Atunci se agață de spinarea lui o bufniță. „Îl înhățase drăcoaica, cu ghearele, ca o gaiță spurcată, și nu-l slăbea nici cît ai da în cremene.“ Merge acasă cu „saxanaoa în spinare“. Alte șase bufnițe se iau după dînsul. Cînd intră în odaia lui, cele șase bufnițe se așază „careși pe unde“, a șaptea se suie în pat. Adorm amîndoi. A doua zi feciorul vede în locul bufniței o zîna „așa de frumoasă de amuțea și nu știu cine cînd o vedea“, precum și șase roabe una mai frumoasă decît alta. Într-un colț al cămării sînt aruncate șapte piei de bufnițe. La nunta fratelui celui mare, feciorul cel mic se pomenește cu zîna că joacă în horă lîngă dînsul. „Toți nuntașii rămaseră cu ochii blejdiți la dînsa.“ Se-ntoarce în cămară, zîna după el. Se culcară. Dimineața vede iar pieile de bufniță și „il apucă un cutremur de scîrbă“. La nunta fratelui al doilea, după horă, feciorul se ridică de la masă, intră în odaia lui, ia pieile de bufniță și le aruncă pe foc. Se întoarce la masă. O roabă strigă : Stăpînă ! sîntem în primcjdic. Alta : Stăpînă, mie îmi miroase a

pîrlit. Se scoală toate de la masă, se fac șapte porumbei și zîna zice feciorului : „Ai fost nerecunoscător. Cu bine te-am găsit, cu bine să rămîi. Pînă nu vei izbuti să faci ce n-a făcut om pe lume, să nu dai cu mîna de mine.“ Și zboară. După o întîlnire cu niște draci, feciorul vede un stol de șapte porumbei, o ia spre locul unde s-au lăsat, care e foarte departe, la un munte al cărui vîrf da de nori. Se cațără pe el, pînă dă de o peșteră în care intrînd „rămase ca lovit de trăsnet, cînd văzu niște palaturi ca de domn“. Logodnica lui se plimba prin grădină cu un coșuleț în mînă. Feciorul de împărat e nevăzut, căci are pe cap o căciulă năzdrăvană, luată de la draci. Mănîncă la masa zînei, spre mirarea acesteia, care vede bucatele sfîrșindu-se așa repede. Ridicîndu-și căciula e recunoscut, întîi de copil, care nu-l văzuse niciodată, apoi de zîna. Se întorc la împăratul și fac nuntă. Mai mult despre zîna nu ni se spune (Isp., *Zîna zînelor*), dar e de observat că ea trăiește printre femei cu aceleași însușiri ca și ea. Trei feciori de împărat intră, în lipsa tatălui, într-o chilie interzisă, unde pe o „icoană era pingălit un chip de muiere atît de frumoasă, cum nu mai văzuseră nicicînd ; amuțiră cînd o văzură“. Împăratul, întors, îi găsește „slabi, îmbătrîniți și schimonosiți“. Ghicește c-au intrat la icoană. Pleacă pe rînd fiecare, cei doi se întorc din drum, cel mic se îmbracă în haine fetești și pleacă după ce capătă de la împărăteasă trei lucruri : un inel ce răs-pîndește lumină, o lădiță din care ies cele mai bune mîncări și băuturi, și un ceas cu muzică. Ajunge la o apă mare ca Dunărea, care e hotarul împărătesei zînelor. Un pescar-crișmar îl sfătuiește să nu meargă la cetățile zînelor. Crăiasa zînelor „e de cînd lumea de bătrînă și tot nu îmbătrînește, și de nu se va mărita, nu îmbătrînește în veci, că numai măritîndu-se își pierde puterea de zîna și începe a îmbătrîni“. În împărăția zînelor „nu moare nimeni, nici nu se naște nimeni ; oamenii pămînteni însă, cari merg nu se mai întorc, toți se prefac în dobitoace ori în stăni de piatră, îi pre-

fac zînele“. Acestea procedează deci ca Circé, însă defensiv. Feciorul îmbrăcat ca fată găsește pe zîne jucîndu-se într-o grădină frumoasă. Le roagă să-l primească. Crăiasa crezîndu-l fată îl ia slujnică cu simbrie. Anul era de trei zile. Feciorul-fată capătă o căsuță chiar lingă palat ca să fie la îndemîină. Pune inelul din traistă pe masă și lămpile și luminile din palatele zînelor se sting și se vedea în ele numai de la inel, mai tare decît de la soare. Zînele se înspăimîntă, crăiasa cheamă slujnica, cere inelul, feciorul i-l dă cu prețul învoirii de a-i săruta mîna. Pe urmă dă lădița pentru o sărutare. Făloasă, crăiasa cheamă la ospăț tot „poporul de zîne din toate părțile“, „de la apus, de la miazăzi și de la miazănoapte, zîne bune și zîne rele, dar toate frumoase, una mai frumoasă ca alta“. E o adevărată republică numai de femei. Auzind și ceasul cu muzică, crăiasa îl cere, făgăduind falsei slujnice să adune la o zi mare zînele, să o fermece și s-o facă zîină. Feciorul pretinde să doarmă cu ea. Deși împotrivindu-se la început și pălmuind pe îndrăzneață, crăiasa se învoiește. Se deșteptară bărbat și femeie și crăiasa plînge de frica furiei zînelor. Palatele dispar scufundîndu-se în pămînt cu zîne cu tot. Crăiasa rămîne cu inelul pe mîină, însă fără putere de zîină, „o femeie ca toate femeile, numai mai frumoasă decît toate. De atunci zîne nu mai sînt pe pămînt.“ Sfirșitul e neașteptat. Fosta zîină, împreună cu soțul, cu un copil ca de doi ani, pleacă împreună cu soțul la împărăția acestuia, se face văcsuitoare de ghete, stînd pe unde trec domni, ofițeri, generali. Feciorul cu frații își fac ghetete fără ca zîina să-i cunoască. Apoi îi cumpără un car de oale să le vîndă în tîrg, iar el în fruntea regimentului calcă peste oale. În fine o bagă slujnică la bucătăria împărătesei, apoi o îmbracă ca pe o zîină, iar el cere veșmintele crăiești. Domnii și boierii înlemnesc de minunea ce le stă înainte. Urmează nunta (Ret., *Crăiasa zînelor*). Un simbol al imortalității e și țara zînelor, unde este „tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte“. Făt-

Frumos plînge încă din pîntecele mamei după ea, și, cînd se face mare, își ia calul și pleacă. Trece pe moșia Gheonoaiei, a Scorpiei și de acolo, trecînd peste un cîmp mirositor de flori, la o pădure vede palatul strălucind. Cînd se apropie de scara lui, zburînd călare pe deasupra pădurii și atingînd cu piciorul un copac, „toată pădurea se puse în mișcare; urlau dobitoacele de țî se făcea părul măciucă pe cap. Doamna palatului dădea afară de mîncare puilor ei, lighionilor“, care urlau mai mult de bucurie că a venit cineva, căci pînă atunci nu se ivise „suflet de om pe la dînsa“. Sînt trei zîne surori în palat și Făt-Frumos o ia pe cea mai mică și trăiește pururi tînăr. Într-o zi călcînd din nebăgare de seamă în valea plîngerii, unde-i fusese interzis să intre, e cuprins de dorul celor de acasă, se întoarce, găsește totul ruinat și schimbat, iar în pivnița palatului îl aștepta moartea. Ideea centrală rămîne deci că incoerentabilitatea e condiționată de ieșirea totală din conțințență (Isp., *Tinerete fără bătrînețe și viață fără de moarte*). Zînele sînt preocupate în general de frumusețe. Făt-Frumos intră argat la trei zîne locuind într-un palat. Zînele au o baie care la cîțiva ani într-o zi hotărîtă varsă aur și cine se scaldă capătă păr de aur. Într-un turn au de asemenea o legătură cu trei rînduri de haine strălucite. Zînele dau voie argatului să umble în toate odăile, să deretice, să scuture, să măture, numai în cămara cu baie să nu intre. Într-o zi, cînd zînele pleacă la o sărbătoare la alte zîne, poruncind argatului să le vestească, cu o șindrila ruptă din streășina casei, de va auzi zgomot în odăița cu baia, argatul, sfătuit de calul năzdrăvan, intră și se scaldă, apoi luînd cele trei rînduri de haine fuge pe calul cu aripi. Zînele se iau după el. La hotar îl roagă să le arate părul. El își respiră părul de aur pe spinare și zînele se uită cu jind la dînsul, scurgîndu-li-se ochii (Isp., *Făt-Frumos cu părul de aur*). Istoria se repetă întocmai în alt basm, în care, de asemenea, e vorba de „tărîmul unor zîne“, care n-au putere peste hotarul lor. Zînele se înduplecă

cu greu să primească pe Făt-Frumos argat. Au și ele o baie în care la câțiva ani într-o zi hotărîtă curge aur și cine se scaldă i se face părul de aur. Făt-Frumos se scaldă, capătă păr de aur și ia și hainele din tronuri drept simbrie (Fundescu, *Făt-Frumos cu părul de aur*). Făt-Frumos cel rătăcit intră și el argat la niște zîne și se scaldă într-o baie în care curge aur, cînd zînele sînt la vînătoare, și apoi fuge luînd de pe niște polițe nucile în care sînt haine. Zînele, întorcîndu-se, văd lipsa argatului și a nucilor, se iau după el, însă dincolo de tărîmul lor puterea le încetează. Băiatul le face cu bîz cînd ele îl roagă să-și taie părul și le arată coltucul cînd ele îi cer nucile. El își respiră doar părul (Isp., *Făt-Frumos cel rătăcit*). Zîna Zorilor e o personificare a luminii soarelui și a veșnicei tinereți, un fel de Aurora, soră a soarelui și a lunii, care punea caii la carul soarelui. (E întrebarea dacă nu intră aici o falsificație cultă.) Într-adevăr, această Zînă a zorilor are la curtea ei grajdul în care stau caii sfîntului soare și care e „mai frumos decît cetatea celui mai mare împărat din lume“. Soarele însuși e la poruncile ei. Un împărat care plînge cu un ochi și rîde cu altul zice că va rîde cu amîndoi, dacă i se aduce apă de la fîntîna Zînei Zorilor. Pleacă pe rînd cei trei feciori ai împăratului, numai cel mic, Petru, izbuteste să urmeze drumul. Sfînta Vineri vrea și ea un urcior cu apă de la fîntîna zînei și dă feciorului un fluieraș fermecat, sfătuindu-l să nu privească la Zîna Zorilor că are ochi care răpesc mințile, ochi de buhă, față de vulpe, gheare de mîță. Petru ajunge la cetatea zînei, poarta e din flori, peste tot numai iarbă și flori. Zînele de pază sînt adormite cu fluierul. De asemenea, balaurii cu cîte șapte capete. Un rîu de lapte peste nisip de pietre scumpe și mărgăritare curge în jurul cetății și pe marginea lui dorm, din pricina cîntecului fluierului, lei înghierăți, cu păr de aur, dinți și gheare tot cu ferecături. Zînele care se scaldă în laptele rîului adorm pe mal. În curtea palatului vede „jur împrejur zîne împietrite, pomi cu

frunzele de aur și cu florile de mărgele și pietre scumpe“. Pășește înăuntru. Cele dintii douăsprezece odăi sînt din pînză, alte douăsprezece de argint, alte douăsprezece de aur. În odaia a patruzeci și noua, înaltă ca o biserică, găsește pe Zîna Zorilor. În mijloc e fîntîna cea vestită, cu doage din moși, strămoși. Zîna doarme într-un leagăn de aur. De-a dreapta și de-a stînga douăsprezece zîne care leagănă pe împărăteasa lor sînt adormite și ele. Între leagăn și fîntînă e o masă, pe ea un colac alb și moale frămîntat cu lapte de căprioară și un bocal de vin roșu și dulce : colacul puterii și vinul juneții. Petru sărută pe Zîna Zorilor, aceasta deschide ochii. Voinicul suflă din fluier, adormind iarăși pe zîna, pune pe fruntea ei o cunună de aur împletită într-o pădure de aur, ia o bucățică din colac, bea o înghițitură de vin, iar o sărută, iar ia o îmbucătură și o înghițitură, făcînd așa de trei ori. Umples urcioarele cu apă și pleacă. Frații aruncă pe Petru într-o fîntînă, zîna supărată poruncește soarelui să nu mai iasă pe cer pînă nu vine acela care a luat apă de la fîntînă, pe frații lui Petru care vin îi orbește, pălmuindu-i. Înviat de Sf. Miercuri, Sf. Joi și Sf. Vineri, Petru merge la Zîna Zorilor, o sărută. Soarele iese atunci pe cer. Petru aduce și pe tată-său și pe mamă-sa la nuntă, iar celor doi frați li se dete lumina ochilor „ca să vadă și ei fericirea lui Petru“ (Slavici, *Zîna Zorilor*).

Zînele sînt adesea binefăcătoare. Un voinic așezîndu-se cu mamă-sa în palatul a trei zmei, din care omorîse doi, în vreme ce al treilea se ascunsese în pivniță, și văzînd că mamă-sa lîncezește, se duce, îndemnat de zmeu, să aducă mărul roșu care vindecă. Prin desisurările pădurii zărește un palat mai frumos decît acela în care ședeau ei, locuit de o zîna măiastră. Zîna îl primește ca pe un oaspe. E frumoasă și gingașă ca o floare, el e „un brad de românaș“. Zîna pricepe viclenia zmeului, îndreaptă pe voinic spre locul cu mărul roșu, culege trei merișoare pe care zîna, la întoarcere, le schimbă. Mama rămînînd bolnavă, zmeul îndeamnă pe voinic să

aducă apă vie și apă moartă. Zîna schimbă apa. După cîtăva vreme, băgînd de seamă că mamă-sa se topește pe picioare, voinicul pornește să aducă „un purcel de la scroafa de sub pămînt“. Zîna îl ajută cu sfaturi, dîndu-i un săpun, un pieptene și o perie vrăjite. Scroafa fugărește pe voinic pînă în curtea zînei, iar aceasta o izgonește : „Înapoi, scroafă rușinoasă și teme-te de urgia tatălui meu“. Așadar zîna are tată. Ea schimbă și purcelul. Cînd însă zmeul taie bucățele pe voinic și-l pune într-un desag, pe un cal care e al zînei, aceasta înviază voinicul cu apă moartă și apă vie, dîndu-i graiul cu un măr și auzul cu guișatul porcului. Pe mamă o însăntoșește cu apă vie. Voinicul omoară zmeul și se căsătorește cu zîna (Isp., *Voinicul cel fără tată*).

O zîna mai frumoasă decît toate zînele „din cer și de pre pămînt“ se arată în vis unui flăcăiandru și-i zice să se ducă la curtea împăratului că are să se procopsească. A doua zi băiatul are același vis, iar a treia zi zîna îl amenință cu boală și cu toate ticăloșiile din lume, dacă nu se duce. Intențiile ei sînt bune, vrea să procopsească pe băiat. Într-adevăr, împăratul dă de nevastă o fată cui află unde tocesc condurii noaptea cele douăsprezece fete ale sale. Zîna sfătuiește în vis pe băiat să taie doi pui de dafin din grădină și să-i pună în ghivece. Întîiul dă „o floare care-l face nevăzut, cu floarea de la al doilea se face frumos și deștept“ (Isp., *Cele douăsprezece fete de împărat și palatul cel fermecat*). Un om sărac are o fată frumoasă. Zîna Iliana „cea mai măiastră zîna“ o cere : „Dă-mi tu fata mie, eu voi griji de ea ca o mamă și i-oi căpăta și bărbat cinstit, cînd va fi de măritat“. Se duc cale cam de trei săptămîni la curțile zînei. „Doamne, ce mai curți pompoase ! curțile zînelor și pace ! cum nu mai putea avea nici un om pămîntean.“ Zîna dă fetei treisprezece chei cu opreliștea de a intra în chilia a treisprezecea. Fata, curioasă, intră, se reazămă de un scaun, degetul se face aur, curțile țiuiesc. Zîna o întrebă dacă a intrat, fata zice nu, zîna o amușește și o gonește. Fata trăiește trei

ani în codru. Apoi zîna îi trimite un fecior de împărat, care o ia de nevastă. Face un copil, vine zîna și o întreabă dacă a intrat în odaie. Fiindcă face de trei ori din cap că nu, zîna răpește copilul din leagăn. Așa se întîmplă și la al doilea copil. La al treilea, „senatul“ hotărăște ca mama să fie arsă pe rug. De frică, ea mărturisește și recapătă de la zîna și pe ceilalți doi copii (Ret., *Nu minți!*).

În alte basme, zîna e o simplă fată frumoasă, uneori cu puteri miraculoase și care nu urmărește ea însăși pe fecior, fiind uneori victimă a zmeului. Într-un tău de lapte dulce, la cruce-amiază, se scaldă trei zîne. Venite în chip de porumbițe, și-au lăsat aripile la țarm. Parsion ia o pereche de aripi. Două zîne fug. Una, rămînînd cu chip de fată, se roagă de fecior să-i dea aripile. El n-o ascultă și nu se uită îndărăt, fiindcă așa fusese sfătuit. Mergînd după el, zîna capătă haine muieresti, iar Parsion își coase aripile în pieptar. Zîna e vicleană. Făcîndu-se petrecere în satul lui Parsion, se pune pe hori și pe cîntat. Ar cînta mai bine, zice, dar glasurile îi sînt cusute în pieptarul lui Parsion. Cumnatele „poftărețe ca toate femeile“ trag pieptarul de sub capul lui Parsion și-l dau zînei. Aceasta se face îndată porumbiță și zburînd strigă: „Să spuneți lui Parsion dacă s-a scula, că de vrea să mă vadă, să mă caute la cetatea nevăzută și neauzită, că numai acolo mai mă poate afla“. Acolo o găsește Parsion ca porumbiță. Ea se dă de trei ori peste cap și devine nevastă (Ret., *Voinicul Parsion*).

Vișin prinde în bordeiul în care trăiește cu frații săi de cruce Strîmbă-Lemne și Sfărîmă-Pietre „trei zeițe“ care le dereticau prin casă. Își iau fiecare cîte una de nevastă. Trei zmei le fură, Vișin omoară zmeii și scapă din mîinile lor zînele (Fundescu, *Cei trei frați de cruce*). Un împărat poruncește lui Făt-Frumos să-i aducă pe Zîna Crăiasă. Voinicul cere ajutor lupului năzdrăvan, căruia îi făcuse un bine. Lupul ia în brațe pe Zîna Crăiasă, cînd aceasta vine cu roabele sale la un stuf de

trandafir, și o predă leșinată în brațele lui Făt-Frumos, care se pierde cu firea. De altfel nici lupul nu rămăsese insensibil și „p-aci p-aci era să uite pentru ce venise și să se dea de gol“. „Căci era așa de frumoasă, cât nu s-a mai văzut și nu se va mai vedea pe fața pământului. Avea un păr, nene, cu totul și cu totul de aur. Cosițele ei lungi și stufoase de-i băteau pulpele. Când se uita la cineva cu ochii ei ceia mari și negri ca murele, îl băga în boale; avea niște sprâncene bine arcuite de pare că erau scrise, și o peliță mai albă ca spuma laptelui.“ Făt-Frumos, îndrăgostit, nu dă pe Zîna Crăiasa, lupul prefăcut în zîină merge la biserică să se cunune cu împăratul, în vreme ce Făt-Frumos fuge cu adevărata zîină (Isp., *Lupul cel năzdrăvan și Făt-Frumos*).

Ion Buzdugan mergînd cu caprele la păscut prin pădure vede un pîrîu limpede ca cristalul, unde se scaldau trei „zeițe“. Ia hainele celei mai mari și fuge, lăsînd caprele. „Ioane! Ioane! — strigă zîna. Ia uite-te la mine de vezi ce frumoasă sînt! Ce fugi așa de mine, care te iubesc?“ Băiatul stă, ea îi trage o palmă și-și ia hainele. Lucrurile se repetă întocmai cu zeița mijlocie. Când a treia zi ia hainele celei mici și zeița strigă: „Ioane, Ioane, Făt-Frumos, vino să te sărut că tu ești acela ce iubesc mai mult în lumea asta!“, băiatul merge de-a dreptul acasă, cum fusese sfătuit de tată-său, care viră hainele fetei în lacră și găsește pe zeiță în podul grajdului, învelită într-un cearceaf. Bătrînul făgăduiește să-i dea hainele în care stă toată puterea zînei „cu condiția să ia pe fiul său de bărbat“. Se face nuntă, și zeița se îmbracă cu haine de aur făcute de mire. Ea joacă așa de frumos de n-atinge pămîntul și ar juca — zice — și mai frumos, dacă socrul i-ar da hainele ei. Femeile se roagă de bătrîn, care îi înapoiază hainele, atunci zeița se înalță puțin cîte puțin, ajunge în tavan și zboară. „— Ioane, Ioane! Tu m-ai făcut să viu după tine, acum să vii și tu după mine în cetatea de aer, dacă mă vei putea găsi!“ Luînd de la niște zmei niște

lucruri năzdrăvane (batistă, coroană, papuci), Ion Buzdugan zboară în aer și ajunge drept în palatul zeițelor, care e pe tărîmul celălalt. Voinicul, făcîndu-se văzut, întrebă pe zeițe, care ședeau la masă, de ce nu-i pun și lui un tacîm. Atunci zeița cea mică se hotărăște să vină cu el pe pămînt, unde-și face un palat frumos (Fundescu, *Ion Buzdugan*). Zîna este chiar Ileana Cosînzeana. Împăratul bătrîn sfătuiește, înainte de a muri, pe fiul său să nu se scalde în lacul zînelor, că va plăti cu lacrimi. Tocmai asta face tînărul împărat și atunci, pe cînd el doarme pe mal după ce s-a scaldat, iese din valuri o femeie cu părul lung de aur, o zîină, care se așază lîngă el și-l sărută de multe ori fără ca împăratul să simtă; după care se face nevăzută în apă cu ochii înlăcrămați. A doua zi întîmplarea se repetă. Însă vizitiul care văzuse, spune totul împăratului, și a treia oară merge hotărît să rămînă treaz. Dar adoarme. Îndată, zîna scoate de pe deget un inel și-l schimbă cu al împăratului, spunînd: „De vei dori să afli de mine și să mă vezi, caută-mă tu de acum înainte că venirea mea s-a sfîrșit“. Pe inel era scris: „Ileana Cosînzeana, din costiță floarea-i cîntă, nouă-mpărății ascultă“. Împăratul pornește la drum cu un toiag de oțel și opinci de fier. Cînd opincile și toiagul sînt aproape tocite, ajuns la marginea pămîntului, intră pe gura unui vîrtej de vale neguros și dă în fund de o moară c-o singură roată, ce se învîrtea mînată de un rîu cu apa neagră ca cărbunele. Întîlnește un bătrîn, care se miră a vedea om pămîntean acolo. Moara e a Ilenei Cosînzene, zîna care a biruit puterea zmeului ce o ținea de nevastă și trăiește acum singură. Opt pajuri cărau cîte patru saci de făină, la două săptămîni o dată, din moară la palat. Ionică-Făt-Frumos intrînd într-un sac se lasă dus la palat, unde intră ucenic la pitărie, prilej de a face pită și a pune inelul într-una. Zîna recunoaște pe feciorul de împărat. Ea are palat de topaz, sfetnici, soldați, gealat, orașe, sate, împărăție în toată regula. Ține divan. Dă o masă la care vin zînele mai de frunte și sfetnicii și boierii

mari din țară. Se face nuntă. Ionică intră într-o odaie cu ușă de oțel și descuie, deși fusese sfătuit să nu facă acest lucru, dă de un zmeu într-un butoi cât un stog de fin împresurat cu două lanțuri groase și legat cu sfori de mătase împletite în șase. Înghițind aer zmeul se umflă și sparge butoiul, apoi slobozește și calul năzdrăvan. Pe Ionică îl cruță. Învățată de o vrăjitoare, zîna se face bolnavă și cere zmeului înduișat, să-i spună în ce-i stă puterea. Naiv, zmeul mărturisește că în cal. Ionică se viră argat la Mama-Ciumei și agonisește un cal năzdrăvan cu care fură pe Ileana Cosînzeana (Miron Pompiliu, *Ileana Cosinzeana din costiță floarea-i cîntă*, nouă-mpărății ascultă). Într-o variantă, lui Ioniță-Făt-Frumos, fiul împăratului, îi plac caii și merge cu ei la pășune împreună cu stăvariul. Se culcă lângă lacul zînelor. „Din acest lac ieșea cîte o zîină cînd și cînd și se arăta oamenilor.“ Pajurile sînt în număr de nouă, restul în esență este identic (Frîncu și Candrea, *Ileana Cosînzeana*). Și Rozuna, doamna florilor, trebuie să fie o zîină vegetală, deși denumirea de zîină nu-i pomenită. Istoria ei seamănă parțial cu aceea a Ilenei Cosinzene. Un copil plînge în pîntece și nu se potolește decît cînd i se făgăduiește Rozuna, doamna florilor. Cînd îi vine vremea însurătoarei pleacă în lumea largă după ea. Dă de un moș de o sută de ani, de unul de două sute, de altul de trei sute de ani, care îi dau haine frumoase și cai năzdrăvani, ajunge apoi la o apă mare înconjurînd grădinile caselor Rozunei. Vin slugile, apoi Rozuna, care se îndrăgostește de el „încît l-ar fi mîncat de drag“. Îl trece peste apă, îl călăuzește în palatele sale „numai din aur și pietri scumpe și înconjurat de niște grădini pline de flori de tot felul, ce te îmbătau cu mirosul lor“. Plecînd pe la grădinile ei, Rozuna lasă cheile lui Petru, rugîndu-l să nu intre în odaia din fund cu cheia ruginită. Petru deschide, într-un vas mare, încins cu trei cercuri, un „omănoni“ mare ca o namilă, un om năzdrăvan urît ca noaptea îi cere picături de apă pe o gaură. Petru i le dă, năzdrăvanul rupe cercurile și, recunos-

cător, îi dăruiește trei suflete. Omul năzdrăvan declară că Rozuna e muierea lui „și să nu te mai atingi de ea, că-i vai de tine“. Se duce la vînătoare că de mult „nu mai văzuse pădurile și sălbătăcimea“. Petru încearcă de trei ori să răpească pe Rozuna, pe caii lui, namilei, dar năzdrăvanul, urmărindu-l, îi ia cîte o viață, lăsîndu-l numai cu viața lui. Scăpînd un mînz năzdrăvan de un lup, fuge în fine cu Rozuna (Cătană, *Rozuna, doamna florilor*).

Paradoxal este cazul zinei rele. Un măsar harnic, sărac și bețiv e trimis de împărat, fiindcă zice că nu știe ce e frica și uritul, la o cetate unde oricîte cătane sînt puse de pază cineva le face stane de piatră. Ioaneș merge în cetate, joacă singur cărți, bea, mănîncă și cînd încep cocoșii să cînte de miezul nopții aude zgomot în pod. E zîna (vîlva) care prefăcea cătanele în piatră. Ea lasă un picior, alt picior, tot corpul, capul. Ioaneș îi leagă corpul cu un drot, o pune pe un scaun, îi întinde de mîncare și fiindcă ea nu vrea îi dă o palmă. Vîlva îl pune să ia niște chei din perete, el nu se mișcă. Atunci ea ia cheile și-i spune să-l urmeze în pivniță unde îl îmbie cu bani de aramă, argint, aur, cu „adimanturi“ și „pietri scumpe“. Ioaneș nu se atinge de ele și, cînd cîntă cocoșii de ziuă, zîna cade jos moartă și se face nevăzută. Toate cătanele se despetrifică și fac exerciții. Unele au trei sute de ani (Ret., *Ioaneș măsarul*). Într-un basm suspect de invenție și de dezvoltare, o zîna rea, de pe tărîmul celălalt, „o scorpie de zîna, să dai să fugi“, se răzbună pe un împărat care s-a iubit cu fata ei, prefăcîndu-l în dafin și îngăduind ca fata fetei să stea într-un palat pe sub pămînt, în care și tatăl, în chip de om, să poată să aibă grijă de ea, iar fata lui să împietrească pe oricine s-ar apropia de ea. Cînd Făt-Frumos sărută pe Fata din dafin, se scornește un vînt cumplit și din frunzele dafinului iese o zîna într-aripată care zboară în slava cerului, plîngînd și izbindu-se cu mîinile peste ochi. Aceași „zmeoaică“ strigă tinerilor cînd săr pîriul : „Ați biruit, împelițaților, dragostea voastră cea adevă-

rată și neprihănită a spart toate vrajele..." (N. D. Popescu, *Fata din dafin*).

Zîna este antiteza zmeoaicii, de ordinar bătrînă, dușmănoasă, bilioasă sau, cînd e tînără și frumoasă, vindicativă și cu sîngele otrăvitor și fetid. Ea simbolizează tinerețea splendidă și incoruptibilă, ademenitoarea tinerilor, fiind obiect de nostalgie pentru flăcăul nubil. Aspectele urite (broască-țestoasă, bufniță) pot să sugereze și prestigiul irațional, exercitat prin efectul dragostei de unele femei asupra adolescenților. Fiind mai puțin o generoasă „fée“, zîna din basmul românesc are cu omul relații precumpănitor erotice.

*SF. MIERCURI, SF. JOI, SF. VINERI,
SF. DUMINICĂ, MARȚOLEA, SF. LUNI*

Sfînta Miercuri, Sfînta Vineri și Sfînta Duminică răsar des în calea voinicului uneori citeșitrei și la anume distanțe, citeodată numai Sfînta Vineri. Petru-păr-frumos, pornind după Ileana Costănțeană, dă de niște curți mîndre și frumoase. În ele ședea Sfînta Miercuri. Intră în casă. Nimeni. Sfînta era la biserică. Ia mătura de după ușă, curăță prin casă, se pitulează sub pat. Vine sfînta : „cine să-mi fi așezat așa frumos prin casă ? De l-aș ști io, cu mare dar l-aș dărui“. Petru iese de sub pat : „io-s acela“. O roagă să-i spună unde locuiește Ileana Costănțeană. Sfînta Miercuri nu știe, îi dă un frîu de aramă, la scuturarea căruia vine un cal de aramă și-l trimite la Sfînta Vineri. La Sfînta Vineri lucrurile se petrec la fel, sfînta îi dă un frîu de argint, respectiv un cal de argint, și-l trimite la Sfînta Duminică. Sfînta e și ea la biserică, de Ileana Costănțeană a auzit numai din poveste. Îl roagă să aștepte pînă la amiază „cînd fiul meu Soarele stă în loc și vine la

mine". Soarele stă pe loc, Sfînta Duminică merge cu el în pivniță „să nu se topească“, îl întrebă de fată. Soarele zice: „Ileana Costănțeană locuiește într-un munte de glajă (sticlă) unde om pămîntean nu poate să calce!“ Iese din pivniță și pleacă. Sfînta dă lui Petru un frîu de aur, respectiv un cal de aur (Frîncu și Candrea, *Ileana Costănțeană*). Un mire fuge călare de acasă de frica unui lup care i-a interzis să se-nsoare. Iese din lumea aceasta și dă de „lumea cuvioșilor“. Vede o casă, o ia într-acolo, leagă calul de gard, intră în tindă. Sfînta Miercuri îl cheamă în casă și-l liniștește. Are un cățeluș cu trupul de fier și cu dinții de oțel, care zărește cale de o zi, cînd va lătra, să plece. Sfînta Miercuri dă mirelui două cocuri de pîine, unul să-l mănînce cînd l-o lovi foamea, altul să-l pună în traistă, și-l trimite la soru-sa, Sfînta Vineri. Cîinele latră, mirele sărută mîna Sfîntei Miercuri, se suie pe cal și pleacă. Sfînta Vineri nu-l poate ajuta, îl trimite la Sfînta Duminică. Totuși îl omeneste, îl lasă să doarmă. Are un cățeluș cu falcile de oțel, care zărește cale de două zile și latră de două ori. Ia două cocuri de pîine albă, să mănînce unul pe cale, de altul să nu se atingă decît în vreme de necaz. Cîinele latră de două ori, mirele pleacă. Sfînta Duminică îl pofteste în casă, îl ospătează. Are un cățeluș de fier cu falcile de oțel, care adulmecă lupul cale de trei zile. Cînd va lătra de trei ori, să plece. Îi dă și ea două cocuri, cu același sfat ca și surorile ei, îi mai dă și un brîu să-l scuture peste apă, spre a-și face punte. Astfel mirele merge la iad, însoțit, dintr-un loc unde adoarme, de cei trei cîini (Vede-bine, Aude-bine, Ușor-ca-vîntul greu-ca-pămîntul) trimiși de cele trei sfinte (Ret., *Lupul cu capul de fier*). Căutînd pe Zîna Zorilor, Petru trece prin împărăția Sfîntei Miercuri, unde e frig de îngheață vițelul în vacă. Pe marginea căii sînt din loc în loc focuri și lîngă ele oameni care îl ademenesc pe Petru să vină să se încălzească. Petru se stăpînește și capătă, intrînd în coliba sfîntei, o cutie mică, scoasă dintr-un scrin, cu care „cînd o deschizi,

îți vine vestea de unde tu numai vrei și știre adevărată din țara ta“. Petru intră în împărăția Sfintei Joi, unde este o căldură de se topește și măduva în oase, și, în văi răcoroase cu izvoare reci, niște fete frumoase îl îmbie. Se stăpînește, ajunge la coliba sfintei, care îi făgăduiește la întoarcere „o treabă, care-ți va prinde bine“ și-l roagă să spună Sfintei Vineri „sănătate și voie bună“. În împărăția celei din urmă nu-i nici cald, nici frig, „cum e coala primăvara, cînd încep a se înțerca mieii“. Printr-un pustiu de nisip vîntoasele așteaptă vîrcolacii. Sfînta Vineri, păzită de vîntoase, primește cu greu pe flăcău și se îmbunează numai cînd acesta arată o cunună de aur. Sfînta era bătrînă, cu multe crețuri pe față și foarte supărată pe oameni. Se născuse cînd nu era ce este, părinții ei au zămislit lumea, ca să fie cine să se minuneze de frumusețea ei. Lumea a deochiat-o și de atunci pe fiecă sută de ani cîte un creț se ivește pe fața ei. Tată-său fusese împărat mare și puternic și se învrăjbise cu Zîna Zorilor, vecina lui, pe care Sfînta Vineri o vorbește de rău. Ar voi și ea un urcior cu apă din fîntîna zînei, în care scop dă lui Petru un fluier fermecat. Este vădit că această Sfîntă Vineri e Venus păgîna, motiv de a presupune o falsificație. La întoarcere Petru dă sfintei un urcior cu apă de întinerire, însă aceasta de bucurie joacă și-l sparge. Sfînta Joi îi dă niște sfaturi și o năframă de pînză nășădită și vrăjită care ferește trupul de lovire. Frații îl întîlnesc și-l aruncă într-o fîntînă. Fiindcă Zîna Zorilor oprise soarele și era întuneric, Sfînta Vineri pune vîntoasele să izbească vîlul cel mare de la marginea împărăției să curgă lumina în lume. De trei ori lovesc vîntoasele, vîntul rămîne țeapăn. Ele caută în toate părțile la porunca sfintei pe Petru. „De trei ori scoaseră copacii din rădăcină, de trei ori scoaseră rîurile din cursul lor“ etc. Vine vîntul cel de primăvară și spune că a găsit pe Petru într-o fîntînă seacă împreună cu Murgul. Cele trei sfinte sînt în acest basm expresii meteorologice. Sfînta Vineri cheamă pe Sfînta Joi și

Sfînta Miercuri sã vinã întîia cu tîgaia de aur și a doua cu apa vieții. Petru e numai os și cenușã. Sfînta Miercuri încleie oasele, vîntoasele aruncã pulberea din fîntînã în sus și adunã cenușa lui Petru. Sfînta Joi face foc, culege rouã de pe frunze în tîgaia de aur, o fierbe cu trei vorbe, privind cãtre rãsãrit, apus, miazãzi și miazã-noapte, aruncã iarba vieții în apa fiartã. Tot așã face Sfînta Vineri cu cenușa lui Petru. Sfînta Joi numãrã unu, doi, trei și ia tîgaia de pe foc. Din cenușã și rouã se face o unsoare mirositoare, vîntul de primãvarã suflã peste ea și se sleiește. Cu ea sfintele ung oasele de șapte ori în jos, de șapte ori în sus, de șapte ori cruciș, de șapte ori curmeziș. Petru sare în picioare. Inșã basmul e suspect (I. Slavici, *Zîna Zorilor*).

De multe ori Sfînta Vineri apare fãrã celelalte. Fata moșului, oropsitã de baba mașterã, intrã slujnicã la Sfînta Vineri, care o întrebã la început dacã e om bun sau nu, cãci are o cãțelușã cu dinții de fier și cu mãselele de oțel ce face mici fãrîme pe omul rãu. Fata are de dereticat prin cãscioarã și de dat, în vremea cînd sfînta e la bisericã, de mîncare puilor din curte (balauri, șerpi, nevãstuici, ciuhurezi, șopîrle, nãpîrci și gușteri). Mîncarea nu trebuie sã fie nici caldã, nici rece. Puii mãrturisesc sfîntei mulțumiți : „cã n-au bãgat de seamã cã a lipsit ea de acasã : așã de bine au fost cãutați“. Fata își ia rãsplata, o cutie micã de pe o gîrlã, în care gãsește mãrgãritare, pietre nestemate. Fata babei, pizmașã, intrã și ea la Sfînta Vineri, opãrește gîtlejurile lighionilor cu mîncare, face harababurã prin casã, ia de pe gîrlã lada cea mai mare și mai frumoasã, din care ies balauri ce mănîncã pe babã și pe fatã (Isp., *Fata moșului*). Altã datã Sfînta Vineri trãiește într-un palat dintr-o pãdure întunecoasã. Are mereu o cãțelușã cu dinții de fier și cu mãselele de oțel, care face mii de fãrîme pe omul rãu. De asemenea, sfînta are lighioni „șerpi, broaște, șopîrle, gușteri, nevãstuici, balauri zburãtori și nezburãtori“, cãrora le dã de mîncare tãrițe nici fierbinți nici reci. Într-un chelar are

tot felul de lăzi, pe care le dă ca simbrie fetelor care au slujit-o. Uneia harnice, care i-a slujit „mai multe luni de zile“, îi propune însăși să ia lada cea mai urită și să n-o deschidă pînă acasă. Ajunsă acasă la unchiaș, fata deschide lada, găsind în ea toate lucrurile pentru o mireasă, cusute numai cu fir de cel mai bun și toate de borangic și de arnici. Cele mai frumoase erau „o rochie cu luna în spate și soarele în piept, o brățară cu totul și cu totul de aur și șase șiruri de mărgăritare“ (Fundescu, *Sînta Vineri*). Și de data aceasta sfînta e răzbunătoare. Fetei babei, care i-a fript lighionile cu mîncarea prea fierbinte și-i cere ce a căpătat și fata cea harnică, îi recomandă a lua „o ladă care va fi mai frumoasă“. Pe drum ies din ladă lighionile opărite și mănîncă pe fată. Sfînta are obiceiul de a se duce la biserică și a pune slujnica să-i caute în cap (*ibid.*). Se poate vorbi de un „complex al Sfîntei Vineri“, care prezintă notele maniacale ale bătrînei: evlavia, curățenia excesivă și pasiunea pentru lighioni. După ce scapă de Muma-pădurii, care voia să-l mănînce, Pipăruș merge la casa Marțolii, mătușa lui Florea-nfloritul. Marțolea (Marți seara) iese afară, se încaieră cu Muma-pădurii: „se mîncară în dinți și-și smulseră părul, de gîndeau că sînt două zmeoaice“. Nu se știe cine a învins, căci voinicii au mers ață la mama lui Pipăruș (Ret., *Pipăruș*). Unele basme introduc și pe Sfînta Luni. Astfel, o fată de împărat, căutîndu-și bărbatul, trece pe la Sfînta Luni, care îi dă o furcă ce toarce singură, pe la Sfînta Miercuri, de la care capătă o vîrtelniță ce deapănă singură, și pe la Sfînta Vineri, care-i dăruiește o stativă ce țese singură (Șăineanu, *op. cit.*, p. 254). Altă fată, în căutarea bărbatului, trece pe la Sfînta Luni, Sfînta Vineri, Sfînta Sîmbătă, căpătînd respectiv o cloșcă de aur cu pui, un purcel de aur, doi porumbei de aur (Stăncescu, *Șarpele moșului*). Un fecior de împărat mergînd după fîntina Doamnei Sticlișoarei, a cărei apă întinerește pe om, capătă de la Sfînta Luni un pieptenc, de la Sfînta Sîmbătă o gresie (Stăncescu,

Fîntîna Sticlișoarei). Pe Lumea neagră locuiesc Sfînta Luni, Sfînta Vineri, Sfînta Duminică. Fiecare are cîte o fată de măritat (Șăineanu, *op. cit.*, p. 575—576). Pipelcuța e sfătuită să se bage „fată în casă“ la Sfînta Luni. Sfînta Luni o trimite la Sfînta Marți, aceasta la Sfînta Miercuri, aceasta la Sfînta Joi și aceasta la Sfînta Vineri, care o tocmește pe un an și-i dă drept simbrerie un tron (N. D. Popescu, *Pipelcuța*). Sfînta Luni devine în alte cazuri Sfînta Lună, îndrumînd femeia care-și caută bărbatul la Sfîntul Soare (Isp., *Porcul cel fermecat*). Aceste figuri sînt de distribuit în altă clasă.

URSITOARE

Despre ursitoare se pomenește des în basme, intervenția lor ca protagoniste e mai rară și limitată la misiunea lor. Astfel, un boier cerînd găzduire unui țăran, a cărei nevastă a născut un copil, aude, după cîntatul cocoșilor, pe ursitoare venite la fereastră, menindu-i. Una îi prezicea că va trece prin multe necazuri, a doua : „Voinic și frumos se va face și foarte cuminte, dar și norocul i se arată“. A treia zise : „Va moșteni toată averea boierului, ce azi e-n casa noastră“. Boierul cumpără copilul cu o sută de galbeni, și-l părăsește într-o scorbură (Ret., *Aflatul*). Unui prunc, născut de o împărăteasă, ursitoarele îi urează a noua zi la miezul nopții. Una zice : „Pruncul aiesta s-o face om ficior zdravîn ca on stiag“. A doua : „Cînd a împlini copchilu douăzeci die ai, va peri lovit die trăzniet“. A treia zice așa : „Die va scăpa atunci die primejdie, s-o face on împărat vestit, care va aduce în lume legi, cum nu mai sînt“ (Ret., *Psaltirea, Lui Titu Maiorescu, omagiu*, 1900).

Altui copil al unei babe, dintr-o variantă, ursitoarele îi menesc să fie răpit de duhurile rele la doisprezece

ani, iar dacă va scăpa, va ajunge împărat (Isp., *Voinicul cel cu cartea în mână născut*). Și așa mai departe.

IELE

Ielele, ființe răufăcătoare, sînt mai degrabă indicate drept cauza unor rele. Astfel, un moș mîncău de pe tărîmul celălalt este orb fiindcă „i-a luat ochii niște ele“ (Fund., *Cei trei frați de cruce*). Ielele locuiesc într-un munte. Vișin se duce acolo, cîntă cu un fluier fermecat, ielele încep să joace, le prinde, le ia ochii furăți și-i duce moșului (*ibid.*). Dafin în căutarea doamnei Chiralina se duce în pădurea neagră la bușteanul Ielelor, care se schimbă în căruță cu doisprezece cai de foc și se înalță la palatul Chiralinei. Afin preface apoi bușteanul în cerb și Dafin, vîrîndu-se în el, pătrunde în odaia Chiralinei. Apoi din nou bușteanul e făcut în car, cu care Dafin, Afin și Chiralina fug (Fundescu, *Dafin împărat*). Și Dafir dintr-o variantă face la fel. În pădurea neagră de lîngă gîrla de păcură găsește bușteanul (cocia) ielelor, încalecă pe el și lovindu-l în burtă îl preface în căruță cu doisprezece cai de foc și trece dincolo. Izbînd bușteanul în burtă, Dafir îl face și cerb (Cătană, *Dafir-împărat și doamna Chiralina*). Printre muncile la care e pus Țugulea de împăratul Stririlor, e și aceea de a aduce apă, în goană de la fîntîna ielelor (Isp., *Țugulea*). Ielele iau inima lui Mogîrzea, care plecase la lacul cu lapte dulce să se însoare cu o zîină, fiindcă a trecut peste hotarul lor (Șăineanu, *op. cit.*, p. 326). La muntele de marmură se scaldă ielele. Acestea au cămăși, și Perpiliță, schimbat în cerb de către zîine, trecînd prin cele trei cămăși redevine om (Șăineanu, *op. cit.*, p. 282). Lia plecînd în lume nimerește într-o colibă plină de pînjenis. Deretică, curăță. După înnoptat, se pornește un viscol, se aud zbierete. Lia se

ascunde în cuptor. Pe ușă, pe fereastră, prin crăpăturile pereților dau năvală ielele, nebunele. Sînt frumoase, subțiri. Se prind în horă, cîntă : „Ieși, Limir, ieși, Limir-împărat, ieși să bem și să mîncăm...” Limir, un împărat tînăr, chipeș, blond dar încrezut, încăput pe mîna ielelor, iese. Cu el aduce și palatul său cu o sală întinsă și împodobită tot cu aur și cu pietre scumpe, cu mătasuri și catifele. Pe masă ard lumînări de-ți iau vederea. Lia se pitește într-un dulap de cristal. Limir joacă trist cu ielele. „Zînele“ se veselesc, beau, mănîncă, numai cu închipuirea. Spre miez de noapte, luminile se sting una cîte una, se pornește vîntul, palatul se cufundă, iar ielele se dau valvîrtej unele peste altele și se depărtează. Lia cheamă și ea de trei ori pe Limir. Acesta o învață cum să se vindece de mușcăturile lui. Lia pleacă la mama ielelor și o găsește într-o colibă. E o hîrcă bătrînă și colțată, cu nasul făcut cîrlig, care îndreaptă pe Lia la bunica ielelor. Bate în pămînt, ies dulăii care nu mușcă pe fată ci-i fac potecă. Bunica ielelor îi făgăduiește o alifie, cu care un șarpe sfătuiește pe fată să nu se ungă, căci ia puterile. Baba o pune pe Lia să deretice prin casă, nădăduind că va supăra muscoii, păianjenii, găinele, broaștele-țestoase, șopîrlele-rîioase. Fata se unge cu alifie numai după ce a scuipat în deget și cu ea redă oilor și ciinilor chipul de fete și voinici (Slavici, *Limir-împărat*).¹

STRIGOI

Strigoi fiind produse ale superstiției fără caracter hieroglic nu dau ca atare intrigă de basm, ci numai

¹ Cf. Lazar Sainéan, *Les fées méchantes d'après les croyances du peuple roumain*, în *Mélusine*, X, 1900—1901, p. 218 și urm., 243 și urm.

teme de istorii sepulcrale. Un om sărac, Toader, își scoate ochii ca să capete de mâncare și nimereste la „stîlpul Vîjilor (strigoi) dintre hotare“. Se aude pe rînd cîte o vîjiitură și se ivesc trei vîje. Una se așază în vîrfurile stîlpului. Apoi spune veștile. Cea mică împărtașește că oamenii n-au apă de băut (deci mereu problema apei potabile), cea mijlocie că împăratul e bolnav, cea mare pățania lui Toader, adăugînd că dacă acesta s-ar spăla în tăul porcului din dealul bouului și-ar dobîndi puterea. Ea se arată compătimitoare. Celelalte două vîje spun și ele leacul la boala împăratului și la lipsa de apă (Frîncu și Candrea, *Povestea lui Toader flămîndul*). O fată frumoasă dintr-un sat dorește un ibovnic de pe lumea cealaltă. Întorcîndu-se acasă înainte de miezul nopții aude ciocănitura la fereastră. Întreabă cine este și un glas necunoscut îi răspunde: „Iată, am venit, la dorința ta să-ți fiu ibovnic“. Maria îl pofteste înăuntru. E un tînăr chipeș, zdravăn și cu mustață subțire și neagră ca pana corbului. La cîntatul cocoșilor pleacă. În a doua noapte strigoii, sărutînd pe Maria, îi dă un inel de aur cu pietre scumpe. În a treia seară fata înfige în haina strigoii un ac de care e prins firul unui ghem de ață. Dimineața se ia după fir și vede că el duce pe o gaură jos în groapă. De frică scoate inelul de pe deget și-l aruncă pe gaură în mormînt. Revenind, strigoii întreabă cine a aruncat inelul, amenință cu omorîrea tatălui ei. Într-adevăr acesta moare. Strigoii repetă întrebarea, amenințînd cu omorîrea mamei fetei și a fetei înseși. Mama moare și ea, iar strigoii se aruncă asupra fetei și o omoară. Fata e înmormîntată după dorința ei „la hotar lîngă drumul mare“. Un fiu de împărat trece pe lîngă mormînt, de unde-i vine miros plăcut de floare, scoboară, smulge o floare de pe mormînt, care îi scapă. Cu floarea în mînă, lîngă el în „căruță“ ședea „o fată atît de frumoasă, de credea că e ruptă din soare“. O duce la împăratul, care sare într-un picior de bucurie. Înserîndu-se, strigoii vine și

la curțile împărătești, și pune iarăși întrebarea cu inelul. Feciorul de împărat, căruia fata îi povestește întâmplarea, adună toți covacii din împărăție și-i pune să facă o casă de fier, fără nici o deschizătură. Acolo se bagă Maria și feciorul de crai. Când vine strigoii, în trei nopți consecutive, neputînd intra, plesnește ca o pivă, la cîntatul cocoșilor, și crapă în două și casa. Înaintea ei văd „un hoit mare și împutit“ (Cătană, *Strigoii*). Un „ghinărar“, Petru, se îndrăgostește de Amfineta, fata împăratului. Pîrît de un ghinărar bătrîn, Petru e trimis de împărat la curtea fratelui său. Amfineta slăbește, cade la pat, moare și e îngropată „cu păragie mare“, iar împăratul îi zidește pe mormînt o biserică poleită toată cu aur și pe dinafară și pe dinăuntru. Trei nopți în șir, străjile sînt găsite moarte. Un călugăr explică moartea străjilor prin lipsa de odihnă a strigoiceii. Numai ghinărarul Petru ar fi în stare s-o răpească. Acesta se așază sub icoana Precistei, și, deși chemat de Amfineta, nu se scoală pînă după cîntatul cocoșilor. Fata trage clopotele de ciudă, blestemă pe tată-său și spre miezul nopții se duce să se culce în sicriul ei. În a doua noapte lucrurile se petrec la fel. În cea de a treia, Petru stă cu fața în jos sub icoana Maicii Preciste și, cînd Amfineta pune mîinile pe el, se apucă cu amîndouă mîinile de candela de la icoană, tăcînd mîlcom. Amfineta sparge tot prin biserică și aruncă la pămînt, neizbutind să-l cîntească. Cocoșii cîntă. Petru ia pe Amfineta în brațe și nu o mai lasă să se pogoare în mormînt. Fata rămîne vie și se cunună cu ghinărarul, care e fiu de femeie săracă. (Cătană, *Strigonea*).

Strigoii exprimă oroarea morții și n-au semnificație caracterologică întrucît ei sînt oameni cu firea modificată stereotip în rău, de vreme ce toți obsedează pe cei vii.

DUMNEZEU ȘI SFÎNTUL PETRU

Nici Dumnezeu, nici Sfîntul Petru nu sînt protagoniști ai basmului propriu-zis, apărînd fie ca arbitri morali, fie ca dăruitori de lucruri miraculoase. Un copil bătut de un spîn capătă de la Sf. Petru un corn din care ies bogății (reminiscentă a cornului abundenței), dar care privity prematur scoate lighioni (Ret., *Lupul cu cap de fier*). Dumnezeu și Sf. Petru, venind la o văduvă săracă cu prunc „de vro cîteva luni“ pe care nu vrea să-l boteze popa, îl botează ei și-i dau în dar o pușcă ce nu trebuie încărcată (Frîncu și Candrea, *Agheran Viteazul*). Pe Dumnezeu îl doare capul și fumul de tămîie rămas de la niște negustori de mirodenii pe care-l aprinde Bobiță îi face bine. Dumnezeu dăruiește, la cerere, băiatului un fluier fermecat, care face să joace oile și pe oricine (T. Pamfile, *Povestea lui Bobiță*). Dumnezeu și Sf. Petru sînt rău primiți de un baci și miluiți cu lapte de oaie și cu carne de miel, de băiat. Dumnezeu îi dă acestuia să semene oasele mielului și se face o turmă mai mare decît aceea la care slujise. Oița era năzdrăvană (Ret., *Fiuțul oii*). Pe un vînt cu ploaie, tunete și fulgere, doi oameni, Dumnezeu și Sf. Petru, intră în curtea unui om sărac care-i bagă în casă, fără a-i cunoaște, îi poștește la cină și-i culcă. Dimineața, gazda le dă lapte cald. Casa arde, nevasta se înecă în Dunăre, copiii sînt unul luat de val, altul furat de lup, omul ajunge porcar și, Dumnezeu, prin norocul căderii coroanei aruncate în sus, îl alege împărat. Apoi își găsește copiii (Ret., *Omul de omenie nu pier*). Un vădov, însurat a doua oară, îmboldit de mașteră, își părăsește copiii în pădure. Dumnezeu preface balega în pîine albă și dă băiatului un arc să prindă păsărele, învățîndu-l cum să-l mînuie (Isp., *Copiii văduvului și iepurele, vulpea, lupul și ursul*). Unui țigan cu șase copii, care merge

să bată pe Dumnezeu fiindcă nu-i dă de mâncare, Dumnezeu îi dă o masă vrăjită, pe care i-o înlocuiește moșul.

Țiganul pleacă iar să bată pe Dumnezeu, acesta îi dă un cal care face bani și pe care i-l schimbă moșul. În fine, Dumnezeu îi dă o jiloveață vrăjită, cu care bate pe moș și-i ia înapoi masa și calul (Ret., *Ganul Țiganul*). Dumnezeu, călătorind în lume cu Sf. Petru, dă unui tăietor de lemne sărac, cu muiere și cinci copilași, o oală plină de taleri, pe care tăietorul o găsește într-o scorbură de copac. De când găsește banii, omul nu mai lucrează, se îmbată și când altă dată Dumnezeu și Sf. Petru sînt poftiți de muiere să se odihnească în pat, omul îi bate cu un lemn (Cătană, *Dumnezeu și Sf. Petre*). Doi frați vînd lui Dumnezeu și Sf. Petru mere din creanga fratelui celui mic, care omenește pe drumeți din creanga lui. Fratele cel mare ar voi o turmă de oi, cel mijlociu pămînt și boi, cel mic o luntre pe Dunăre, să scape pe cei în primejdie. Străinul cel bătrîn, care e Domnul Hristos, le împlinește dorința. Drumeții cer de mâncare și Sf. Petru merg la Dunăre la fratele cel mic, cer de mâncare ce are el mai drag la casă, acesta ia copilul din leagăn și-l pune pe vatra fierbinte, acoperindu-l cu spuză și cu cărbuni. În vatră crește iarba verde, iar copilul se joacă cu niște mere de aur. Luntreșul recunoaște pe Hristos și pe Sf. Petru. La plecare, moșnegii dau foc cu un tăciune la un stog căpătat de la oameni. Grîul rămîne vrav în mijloc. Fratele mijlociu aprinde și el stogul și-i arde toată casa. Dumnezeu mai face și alte minuni ce n-au însă semnificație mitologică (Ret., *Azima mergătoare*). Dumnezeu trimite de soție unui fiu de pădurar o zîna. Când stăpînul pretinde omului să-i aducă pe Dumnezeu la masă și face invitația, Dumnezeu vine, scoate pe om din obezi și desființează iobăgia (Ret., *Zîna apelor*).

Fiind niște abstracțiuni, Dumnezeu și Sf. Petru nu reprezintă caracterologic figuri proeminente, afară de aceea de a fi niște bătrîni cu purtări adeseori absurde și nepotrivite cu demnitatea lor.

CAL NĂZDRĂVAN

După Făt-Frumos, calul năzdrăvan este un protagonist adesea mai important decît zmeul. Fără cal, orice faptă eroică este imposibilă. Mitologia hipică e vastă, în fond se reduce la ideea străbaterii fulgerătoare a spațiului. Calul înoată în apă și coama, trupul lui au undulații acvatice. El saltă, făcînd arc asupra solului, de unde a putut veni sugestia zborului. Mitologia exprimă metaforic aceste însușiri. Gemenii Așvin din Vede, simbolizări ale luminii, își trag numele din așva, care înseamnă cal, și ar însemna „stăpîni de cai“, dar se îmbrățișează ipoteza că ei înșiși sînt cai¹. Poseidon, prefăcut în armăsar, avu cu Demeter, prefăcută în iapă, un copil, Arion, care e cal. Pegasos, însuși calul întraripat, ar fi — după legendele corintiene — o odraslă a sa zămislită cu Meduza. Aurora e trasă de doi cai, Lampos și Phaeton, sau de cai albi, Helios e reprezentat mîînd un care cu patru cai întraripați, care sînt stelele, cai pe care încearcă să-i țină în frîu Phaeton, în *Metamorphoses* de Ovidiu, Dioscurii, formînd pe cer constelația Gemenilor, sînt înfățișați călare sau ținînd de frîu cîte un cal. La carul furtunii, Marduk înhamă patru cai². Odin este — după o tradiție — zeu al morților în chip de cal cu opt picioare și mortul intră călare pe el în Walhall³. În toate cazurile calul traduce ideea de iuțeală (a luminii, a furtunii, a mersului). Bineînțeles, moartea însăși călărește pe un cal, și dănuia încă

¹ Carlo Formichi, *Il pensiero religioso nell'India prima del Buddha*, Bologna, Zanichelli, 1925, p. 34 și urm., p. 99, nr. 49; v. și Max Müller, *Nouvelles études de mythologie*, Paris, Alcan, 1898. Cf. de asemenea I. Chițimia, *Fauna în basmul românesc în St. și cerc. de istorie literară și folclor*, V, nr. 3—4, 1956.

² F. Furlani, *op. cit.*, II, p. 8.

³ Hoffmann-Krayer, *op. cit.*, VI, *Pferd*.

în secolul trecut în Germania legenda unui cal al vânătorului nopții („das Pferd des Nachtjägers“, numit și „der wilde Jäger“¹).

În basm calul e înfățișat ca un animal dotat cu însușiri intelectuale excepționale, un sfătuitor al omului și un inițiat. Caii prevesteau moartea lui Ahil (c. XIX) :

Ba te-om scăpa noi și-acuma pe tine, puternice Ahile,
Dar ți s-apropie ceasul și vina doar nu e a noastră...”

De unde Gr. M. Alexandrescu al nostru :

Și caii lui Ahil care prooroceau,
Negreșit că au fost de vreme ce-l trăgeau.

Totuși calul rămîne în această ipostază un animal funerar. Ideea de „învățător“ este conținută în definiția centaurilor și știm că Chiron născut din iubirea dintre Saturn metamorfozat în cal și nereida Philyra a fost învățătorul lui Ahile. Strînsa înțelegere mușchulară între omul ingenios și calul furtunos în mers a putut să nască ideea simbiozei dintre cele două ființe. Nu mai puțin în basm, calul e întîi de toate un aparat la care se poate renunța îndată ce se găsește alt mijloc de străbateră a spațiului (șarpe zburător, zgriptor și chiar mașină). El satisface în imaginație dezideratul de a rezolva problema distanțelor. În *O mie și una de nopți (Istoria calului fermecat)*, un indian arăta regelui Persiei un cal artificial ce zbura la atingerea unor manivele. Aparatul a trecut apoi în *Don Quijote* al lui Cervantes cu numele de „el famoso cavallo Clavileño“.

Împărații, voinicii au cai năzdrăvani, care pe măsură ce îmbătrînesc stăpînii și nu mai sînt folosiți, îmbătrînesc și ei, dacă nu e la mijloc un mimetism al decrepitudinii, o disimulație spre a încerca inteligența sau modestia voinicului sau spre a scăpa de o nouă servitute.

¹ Hoffmann-Krayer, *op. cit.*, VI, *Nachtjagd*.

Un împărat cu trei feciori are grajd cu cai frumoși, însă fata-voinic alege pe cel mai răpciugos și mai bubos, zăcînd pe coaste, și care e calul tatălui său din tinerețe. Calul, care ca orice cal năzdrăvan, vorbește, cere să-l spele în toate zilele cu apă neîncepută, să-i dea orz fiert în lapte dulce ca să-l poată roade, apoi în fiecare zi o baniță de jărat. La a zecea zi calul se scutură și se face „frumos, gras ca un pepene și sprinten ca o căprioară“ (Isp., *Ileana Simziana*). Alt împărat bătrîn cu trei fete are un cal din tinerețe numai oase. Fata cea mică e sfătuită de o babă să meargă la grajdul cailor, să spargă pămîntul, să sape pînă va găsi oase de cal și căpățînă. Să dea cu ea de trei ori pe pămînt zicînd : „Ție ! cal de hadă, cîinii carnea ți-o roadă, poartă-mă și pe mine cît ai purtat pe taica !“ (Acesta înviază și se numește Dalbul d-ochilor (Ret., *Din fată-fecior*).

La popoarele primitive oasele mortului și îndeosebi craniul sînt elementele în care s-a concentrat spiritul individului, care de altfel e considerat și după deces ca o ființă vie¹. În general, în basm oasele sînt materia minimă din care se poate învia un om. Caii metalici rezistă și morții, deși aci trebuie să fie vorba de o traducere a ideii legendare de statuie de bronz din excavațiuni. Voinic de plumb propune împăratului căruia i s-au furat soarele, luna și stelele să dezgroape din partea de apus a cetății trei cai de aramă îngropați în vremile vechi, să-i pună pe fiecare cal cîte trei perechi de desagi de galbeni și să-i dea și hainele și paloșul din tinerețe (V. Bologa, I. Ion, *Voinic de plumb*). Spaima zmeilor află de la mamă-sa împărăteasa văduvă că calul tatălui său paște iarba verde în livadă. Învățat de un vrăjitor, băiatul ia frîul calului și-l sună de trei ori, adică la cele trei părți ale livezii. Vine „o mîrtoagă de cal chior, olog și plin de bube“. Făt-Frumos îi dă un picior în piept și calul se duce de-a berbeleacul cîte

¹ Lucien Lévy Brühl, *L'âme primitive*, Paris, Alcan, 1927, p. 306 și urm.

nouă zile și nouă nopți. Sună frîul a doua și a treia oară. Vine același cal. Voinicul ridică paloșul să-l înfigă în pieptul calului. Calul se roagă : „Făt-Frumos ! Făt-Frumos ! Nu mă omori“. Îi cere să taie trei sute de viței de la trei sute de vaci și să-i dea lui laptele să-l bea. Așa face Făt-Frumos și peste trei zile, sunînd frîul, vine un cal de zmeu. Acesta îl învață cum să-l încalece, cum să-l atingă de trei ori cu scările. Calul deschide douăsprezece aripi și zboară pînă la vîntul turbat. După ce a zburat de probă, calul pretinde, ca să-l slujească cumsecade, să taie șase sute de viței și să-i dea să bea laptele de la cîte șase sute de vaci. Peste trei zile, îmbrăcat în zale de fier și încoifat, Făt-Frumos sună frîul și vine calul care a făcut o așa de mare consumație de lapte (Fund., *Spaima zmeilor*). Feciorul de împărat care s-a hotărît să meargă după tinerețe fără bătrînețe merge la grajd să-și caute un cal printre „cei mai frumoși din toată împărăția“. Cum puneu însă mîna și apuca pe cîte unul de coadă îl trîntea și astfel toți caii căzură. Dibuiе „un cal răpciugos și bubos și slab“, pune mîna pe coada lui, acesta înțepenindu-și piciorul rămîne „drept ca lumînarea“. Calul îl sfătuiește să ceară de la împărat paloșul, sulîța, arcu, tolba cu săgețile și hainele ce le purta el cînd era flăcău, iar pe el să-l îngrijească șase săptămîni cu mîna lui și să-i dea orz fiert în lapte. Cînd armele și hainele sînt curățite și pregătite, iar calul hrănit, acesta „se scutură și el, și toate bubele și răpciuga căzură de pe dînsul și rămase întocmai cum îl fătase mă-sa, un cal gras, trupeș și cu patru aripi“ (Isp., *Tinerețe fără bătrînețe*). Intrînd slugă la Vijbaba din fundul iadului, Crîncu își cere simbria, un cal. Intră în grajd, în fund vede o gloabă de cal, roșu, numai pielea, de-i vedeai coastele. Vijbaba îl îmbie să ia unul mai frumos. „De-ai ales din mintea ta — observă gloaba — bună minte ai, iar de te-a învățat cineva, îi poți mulțami, că bine te-a învățat.“ Într-o pădure calul cere voinicului să-i facă un foc mare să se adune jar mult, să se sature odată. Voinicul doboară

treizeci de stejari de cei mari „și după ce trecu focul tot, apoi vîntură spuza cu pălăria de pe jar ș-aduse calul să mănînce“. Calul se scutură, îi sar toate floacele, și rămîne ca uns cu unt. Crîncu îl roagă să-l ducă ca gîndul (Ret., *Crîncu*). Un vîj sfătuieste pe Pipăruș Pătru să se întoarcă la curtea zmeului pe care îl omorîse și să ia un cal sfrijit și urît de sta să moară, care nu mîncase și nu băuse nimic după moartea zmeului. Pipăruș găsește calul, căruia îi numărai coastele cale de o poștă, îl dezleagă din lanțuri. Acesta răsuflă bine, paște oleacă, vorbește : „Cum vrei, domnul meu, să te duc, ca vîntul ori ca gîndul“ (Ret., *Pipăruș*). Tudorel merge la „grajdul părăsit“, găsește un cal „așa de slab și de păcătos, că-i numărai coastele“, care nu mîncase, nici nu băuse de ani, îi dă „oleacă de jăratîc“, să prindă suflet, cum ceruse acela, pune pe el șaua și friul purtate de împărat în tinerețe și pornește după ce calul îl întrebă dacă trebuie să meargă „ca vîntul“ sau „ca gîndul“ (T. Pamfile, *Tudorel*). Făt-Frumos, dintr-un basm dubios, găsește în grajd un cal bătrîn, costeliv și pintenog, cu dinții cît palma în gură și cu părul năpîrlit, care-l întrebă de ce e trist și, destăinuindu-se a fi calul din tinerețe al tatălui său, îi cere să-l hrănească cu orz pisat și să-l perie trei zile de cîte trei ori. Cu astfel de îngrijire se face negru ca pana corbului, gras și lucios ca o oglindă (N. D. Popescu, *Fata din dafin*). Ioniță-Făt-Frumos merge la o babă cu o iapă care are mînji și sfătuit de o pasăre șchioapă alege „calul cel mai urît“, mai rîios din fundul grajdului, care însă scos în curte rîncează o dată și se face cal mîndru. Are paisprezece spline (Frîncu și Candrea, *Ileana Cosinzeana*). Și Petru, după ce doarme în podul casei Sfintei Vineri, își hrănește cei patru cai năzdrăvani cu jăratîc. Murgul mănîncă „cîte de trei ori trei“, ceilalți cîte trei trocuri pline de jar (I. Slavici, *Zina Zorilor*). Împăratul șerpilor dă lui Petru, care are de îndeplinit o muncă grea, un căpăstru și un vătrai, poftindu-l să se ducă la stava lui să ia calul cel mai slab, să-i arunce căpăstrul în cap, și

cînd ajunge călare pe el la o groapă, să coboare și să-l lovească în frunte cu vătraul. Calul se va face stană de piatră. Să intre apoi în groapă pe cealaltă lume și, după ce va ieși cu izbîndă, să învieze calul cu vătraul (Ret., *Vizor, craiul șerpilor*).

Legătura tehnică între cal și frîu ia în basm colorit magic. Cine capătă frîul unui cal năzdrăvan are în puterea sa și un cal, care la scuturarea frîului vine nu se știe din ce zonă. Sfînta Miercuri dă lui Petru-Păr-Frumos un frîu de aramă, la scuturarea căruia vine un cal de aramă, Sfînta Vineri îi dă un frîu de argint, respectiv un cal de argint, Sfînta Duminică îi dă un frîu de aur, respectiv un cal de aur. Petru-Păr-Frumos scutură frîul de aramă, vine calul de aramă. „La potcoave cuiele erau de o palmă de lungi.“ Voinicul suie călare pe muntele de glajă. De la un timp cuiele de la potcoave se rod și calul se poticnește. Voinicul scutură frîul de argint, vine calul de argint cu cuie la potcoave de „on cot de lungi“. Urcă pînă la jumătatea muntelui. Scutură și frîul de aur, vine calul de aur, în vreme ce calul de argint se face nevăzut. Cuiele la potcoave sînt de un stînjen. Cînd e aproape de vîrfurile muntelui, cuiele se tocesc și voinicul se lasă-n coate și genunchi și ajunge așa pe culme (Frîncu și Candrea, *Ileana Costănțeană*).

În grădina unui om sărac vin noaptea niște cai fermecați, care tîrfelesc tot trifoiul. În noaptea întîia merge să pîndească fiul cel mare, care însă adoarme din cauza unui vînt căldicel și îmbătător ce-l slobozeau pe nări acei cai. Fiul cel mare adoarme, cu al doilea se întîmplă același lucru, în noaptea a treia feciorul cel mic, Petru Cenușă, punînd lîngă sine spini din gard, izbutește să rămînă treaz. Vin atunci trei cai ca trei munți și încep să alerge prin trifoi. Ei erau blînzi ca mieii și-i putea prinde oricine dacă dădea ochii cu ei. Petru pune mîna pe ei, iar ei se roagă să-i sloboade „că tot cu noi n-ai ce face că noi nu ni-s cai ca ceilalți, dar dacă ne slobozi, noi ț-om fi de mare folos îndată“. Erau caii zînelor. Ei îi dau un căpăstru de aramă, unul de argint și altul de

aur să le scuture cînd va avea un necaz, apoi pier (Cătană, *Petru Cenușă*). Sihastrul care a crescut pe Făt-Frumos moare. Voinicul se suie în pod, găsește un frîu, îl scutură, vine un armăsar cu șase aripi, care întrebă : „— Ce poruncești, stăpîne ?“ (Isp., *Făt-Frumos cu carîta de sticlă*). La fel face alt Făt-Frumos crescut de un pustnic. Se urcă în pod, găsește un frîu, îl scutură și atunci vine un șoimulean aripat (Isp., *Făt-Frumos cu părul de aur*). Lucrul se repetă întocmai într-o variantă (Fundescu, *Făt-Frumos cu părul de aur*). Feciorul de împărat, îmbrăcat fetește, intră în țara zînelor. Calul îl sfătuiește să-i ia frîul din cap și să-l scuture numai atunci cînd are nevoie de el. (Ret., *Crăiasa zînelor*). Petru se urcă în podul casei, care „era plin de frîie, de șele și de curele“. Alege pe cele mai roase, mai ruginite și mai neîngrijite. Baba Borșa zice peste ele „o zicală din cuvinte mărunțele“ și le afumă cu tămîie, apoi Petru izbește cu frîul de propta casei. Un cal se ivește „de cît care lumea n-a văzut mai frumos, cu o șa plină de aur și pietre scumpe, cu niște frîne, la care să nu privești, că-ți pier lumina ochilor“. Baba Borșa, care l-a sfătuit pe voinic, face cruce peste cal și călăreț, spune cîteva cuvinte. Murgul vorbește : „Să te ții bine, stăpîne, c-avem cale lungă și trebuie să mergem iute“ (Slavici, *Zîna Zorilor*). Calul lui Tudorel vine atunci cînd voinicul scutură trei fire de păr smulse din coama lui (T. Pamfile, *Tudorel*).

Originea cailor năzdrăvani nu este de bună seamă banală, împăratul bătrîn trebuie să-i aibă, ca și voinicii tineri, de la vreun zmeu biruit, vreo cuvioasă ori ființă infernală. Că tărîmul celălalt e locașul acestor cai este teoretic de admis, avînd în vedere și tradiția calului ca zeu al morții. Există în basm, undeva, într-un loc puțin accesibil, o herghelie de iepe cu un armăsar, sau numai o iapă care generează caii năzdrăvani. Prezența unui mascul nu-i absolut necesară procreației, după mentalitatea primitivă și magică. Într-un basm avem de-a face cu un armăsar trăind într-un soi de colonie

liberă cu iepele generatoare de cai năzdrăvani. Galben-de-soare, calul năzdrăvan al voinicului, fără îndoială armăsar, învelit cu nouă piei de bivol cătrănite, întilnește la locul unde paște herghelia armăsarul plin de spume și sforăind de mînie, al iepelor. Acesta se repede la Galben-de-soare, luptă, mușcă însă din pielea de bivol, în vreme ce Galben-de-soare mușcă din carne vie. Armăsarul „răzbit și biruit“ se tîrăște după herghelia răpită și în cele din urmă se supune. Iată, în treacăt fie zis, un mod de a prinde caii sălbatici într-o pampa de basme. Iepele duse la împărat sînt năvășe, ca să poată fi mulse intervine Dumnezeu invocat de Ileana Simziana. Dă anume o ploaie cu găleata, care ajunge la genunchii iepelor, apoi îngheț, încît iepele nu se mai pot mișca și sînt mulse (Isp., *Ileana Simziana*). Niște jivine pasc peste noapte ogorul cu grîu de aur al împăratului. Feciorul cel mare, „îmbrăcat în zale din cap și pînă-n picioare, cu buzdugan greu în mînă și tolbă cu săgeți înveninate la șold“, merge în mijlocul ogorului, își dezbracă cojocul, se întinde jos pe iarba moale, aude un țîriit și vede un șoricel pe care-l crede mîncătorul ogorului. Adoarme. Așa pățește și feciorul al doilea. Al treilea dă de mîncare și vin șoricelului, află pricina și stă treaz. Vin douăsprezece iepe ale vîzduhului călăuzite de un armăsar năzdrăvan, stîrnind vînturi dulci cu care adorm pe păzitor și pasc ogorul. Voinicul capătă de la armăsar căpăstrul și, mai tîrziu, avînd nevoie, îl scutură și calul vine (T. Pamfile, *Șperlă voinicul*). Petru dă de o pădure de aramă cu copaci, pomi și poame de aramă, cu frunze de aramă, cu tufișuri, iarbă și flori care de care mai frumoase, tot de aramă. Florile îl îmbie să le rupă și să facă cunună din ele. Deși sfătuit de murgul lui să nu se atingă de florile blestemate, face totuși cununa. Adie atunci un vînt ușor, se iscă vifor, întunerice și noapte. Apare vîlva: „Cap n-are... dar nici fără cap nu e... Prin aer nu zboară... dar nici pe pămînt nu umblă... Are coamă ca și calul, coarne ca cerbul, față ca ursul, ochii ca dihorul

și trupul e de toate... numai de ființă nu...". Petru luptă o zi și-o noapte cu vilva, care propune o odihnă. Însă murgul îl îndeamnă să nu stea. A treia zi în zori, Petru aruncă frîul în capul vilvei care se face „cel mai frumos cal din lume“. Vilva era fratele murgului blestemat de Sfînta Miercuri, acum cîteva sute de ani. În pădurea de argint voinicul face iar cunună, iarăși vine „o grozăvie de șapte ori mai mare“. După o luptă de trei zile și trei nopți, vilva e înfrîntă și devine cal. La pădurea de aur e o vilvă de șaptezeci și șapte de ori mai puternică. E și ea învinsă și se face cal. Acești trei cai sînt între ei frați (Slavici, *Zîna Zorilor*). Vijbaba antropofagă din fundul iadului are caii cei mai năzdrăvani. Crîncu se bagă slugă pe un an de trei zile și are îndatorirea să ducă noaptea la păscut o iapă care nu e decît fata Vijbabei și care noaptea se preface în cioară, miel, ghem. E probabil că iapa fată în fiecă noapte cîte un murg, fiindcă după trei zile are trei mînji. Crîncu găsește totdeauna iapa cu ajutorul cumnaților săi, Rărăul, Vulturul, Lupul, și o aduce acasă. Drept răsplată își alege calul cel mai urît (Ret., *Crîncu, vîntătorul codrului*). Ioniță-Făt-Frumos intră și el slugă la o babă cu o iapă, tot pe tărîmul celălalt. Iapa se preface în pasăre, iepure, stejar bătrîn în mijlocul pădurii, și e scoasă afară de voinic, care își alege din grajd un cal rîios cu paisprezece spline (Frîncu și Candrea, *Ileana Cosînziana*). Pătru văzînd că nu poate scăpa pe Rozuna, doamna florilor, de zmeu, vrea să se-mpuște. În pădurea unde se duce dă de o iapă, care fătase pe jumătate un mînz, și de un lup, care sta cu gura căscată să îmbuce fătul. Iapa roagă pe Pătru să împuște lupul, lupul îl roagă să împuște iapa. Pătru împușcă lupul, iapa fată mînzul, și acesta merge îndată cu voinicul căci, zice el, „nici țîță nu voi suge pînă nu vă voi vedea scăpați“. Mînzul, care nu are de loc spline, e frate cu Paraleu, calul zmeului. Paraleu roagă pe frate-său, mînzul, să aștepte pînă-l ajunge. „Nu te-aștept — zice acesta — pînă nu-ți zvîrli stăpînul în vineția cerului, să te-ntorci cu pot-

coavele în sus și praf și pulbere să-l faci.“ Ceea ce Paraleu și face (Cătană, *Rozuna, doamna florilor*). Ionică, văzînd că zmeul care i-a luat pe Ileana Cosînzeana are un cal cu șapte inimi, se duce la Muma-Ciumei, la care se află mama calului și intră în slujbă. Zmeoaica se hrănește cu carne de om pe care o ia de la acești argași. Iapa paște numai nopțile. Baba locuiește pe o coastă de munte pleșuv, într-o casă uriașă ce părea alcătuită din lespezi și birne de stîncă risipite. Pe acoperiș sînt pari cu puzderii de „scăfirlii de om“. Voinicul adoarme în trei seri consecutive, iar iapa se preface în pasăre, mreană, se ascunde în inima pădurii și e scoasă de acolo cu ajutorul unei păsări, a unui pește și a unui bețișor vrăjit, dăruit de Sf. Duminică. Dintre paisprezece armăsari sirepi, voinicul nu alege niciunul și se oprește la un cal chior tăvălit în gunoi și mocirlă. Cei paisprezece n-aveau inimi, toate erau băgate de zmeoaică în calul păcătos. Aceeași Mama-Ciumei a vrăjit pe calul zmeului cu șapte inimi, ungîndu-l în toată ziua timp de trei ani de zile cu untură de urs (Miron Pompiliu, *Ileana Cosînzeana, din costiță floarea-i cîntă, nouă-mpărății ascultă*). Miazănoapte, mîncătoare și ea de oameni, are o iapă care face trei mînji în trei nopți. Făt-Frumos se vîră argat, merge cu iapa s-o pască, adoarme. Iapa se ascunde cu un mînz în munți, a doua oară cu doi mînji în nori, a treia oară cu trei mînji în fundul mării. Un lup, un vultur și un pește, cărora voinicul le făcuse bine, o găsesc. Făt-Frumos ia un cal urît și-l hrănește cu trei cofe de jar. Calul face nouă aripi (C. Rădulescu-Codin, *Făt-Frumos*). Ionică merge la baba hodoroagă, nevăzută, neauzită, din smîrcurile mărilor, din adîncul zărilor, să capete o iapă. Și aci sînt pari cu capete de oameni. Băiatul păzește iapa trei seri de-a rîndul, după apusul soarelui. Bătută de babă, iapa se preface în mioară albă, în stancă vînată, în mreană, venind cu un mînz, cu doi și cu trei mînji. Deși adoarme, ajutat de un lup, de o cioară și de un pește, flăcăul găsește iapa și mînji. Baba intră în

grajd, spintecă toți mînji, le scoate inimile și le pune în iapă, pe care o face ogar. Fata babei sfătuiește pe voinic să ia ogarca (Al. Antemireanu, *Cîmpan verde și frumos*). Un fecior de împărat vrea să-și ia și el nevasta de la zmeu și aflînd că puterea acestuia stă în cal și că bunica tatălui său are o iapă care fată astfel de mînji, pleacă într-acolo, după ce face bine unui corb, unui lup, unui șoarece, unei mreane. Ajutat de aceștia, găsește iapa, care se face corb cu un pui, mreană cu doi pui și lupoaică cu trei pui. Cînd intră pe poartă, baba o schimbă în cloșcă cu trei pui și o pune sub pat. Șoarecele învață pe flăcău cum s-o aducă la înfățișarea de iapă. Feciorul își alege drept simbrerie un mînz jerpelit cu optsprezece inimi, șase ale lui și douăsprezece vîrîte în el de babă. Mînzul, îl roagă să mai sugă la mă-sa încă nouă zile ca să capete puteri (Al. Vasiliu, *Curpăn Mare*).

Pescăruș găsește într-o odaie în care împărătița i-a interzis să intre, trei cai în lanțuri ce se reped să-l omoare și care stau închiși de doisprezece ani. Ei cer să le aducă șeile, să încalce pe ei, ca să iasă odată la aer. Pescăruș îi scoate, se înalță cu ei în slavă. Atunci îl apucă dorul de părinți (C. Rădulescu-Codin, *Pescăruș-împărat*).

Caii vorbesc cu voinicul, știind limba lui. Însă este și o limbă a cailor și în acest sens unii cai sînt bilingvi. Astfel calul zmeului Pogan se roagă de calul lui Crîncu „în limba lor“ : „Frate, frate, mai înceată-ți pașii, că de nu — plesnesc“. Acela îi răspunde tot pe limba cailor : „Bucuros îmi mai domolesc pașii, dacă vei arunca o dată în sus pe zmeul în slava cerului, apoi să faci cu el zup în fundul pămîntului, ca nici de nume să nu-i auzim“ (Ret., *Crîncu, vîntătorul codrului*).

Am văzut că sînt cai de aramă, de argint, de aur, sînt și cai de sticlă înhămați la o carită de sticlă (Isp., *Făt-Frumos cu carîta de sticlă*). Un basm face aluzie la vremurile care au fost „cu mult înainte de a să fi născut cailor de fer, cari mîncă numai foc...“ (Frîncu și

Candrea, *Povestea lui Teodor flămîndul*). Dar se pare că aci e vorba de locomotive.

De cele mai multe ori calul are aripi al căror număr este variabil. Unul are patru aripi (Isp., *Tinerețe fără bătrînețe*), alții cîte șase (Isp., *Făt-Frumos cu carîta de sticlă*), nouă (Rădulescu-Codin, *Făt-Frumos*), douăsprezece (Fundescu, *Spaima zmeilor*), douăzeci și patru și un corn în frunte (G. Pitiș, *Un ochi plînge, unul rîde*). Puterea le mai vine și de la inimi, unii avînd mai multe (Al. Antemireanu, *Cîmpan verde și frumos*) sau trei (Al. Vasiliu, *Curpăn Mare*), șapte (Miron Pompiliu, *Ileana Cosînzeana* etc.), cincisprezece, adică paisprezece inimi ale armăsarilor vîrite în calul slăbănog și inima hîrtoagei (Miron Pompiliu, *Ileana Cosînzeana* etc.), optsprezece inimi (Al. Vasiliu, *Curpăn Mare*).

Există cal cu opt picioare (Frîncu și Candrea, *Aghe-
ran Viteazul*), ca și calul lui Sleipnir-Odin, cal de șapte poște, care calcă șapte poște deodată (Cătană, *Prințesa „Nu știu“*).

Caii năzdrăvani au în ureche felurite obiecte folositoare. Galben-de-soare ține în urechea stîngă o gresie care se face la nevoie munte de piatră, iar în urechea dreaptă o perie care se face pădure deasă (Isp., *Ileana Simziana*). Cînd, fiind în nevoie, Petru Cenușă scutură căpăstrul de aramă, vine un cal „de aramă, roșu ca para focului și sprinten ca caii arăpești“. Calul îi dă haine, sabie și pinteni ce strălucesc „ca para focului, bătînd în roșu-galben“. Calul suflă pe nări și împinge de trei poște înainte cocia în care merg frații lui Petru. Scuturînd căpăstrul de argint, vine un cal de argint, care-i dă haine, sabie, zale de argint. Cînd scutură căpăstrul de aur, vine un cal de aur, care-i dă frîu, șa, haine, sabie, zale și pinteni, „cu totul tot de aur“ (Cătană, *Petru Cenușă*). Copilul crescut de pustnic fiind gol, scoate — sfătuit de cal — veșminte din urechea stîngă a acestuia, se îmbracă și pornește călare la oraș (Isp., *Făt-Frumos cu păr de aur*). La fel face copilul gol dintr-o variantă (Fundescu, *Făt-Frumos cu părul de aur*).

Tot haine găsește, în urechea stîngă a calului, Făt-Frumos aflat în sicriu smolit (Isp., *Făt-Frumos cu carîta de sticlă*). Făt-Frumos caută în urechea dreaptă a calului și găsește un arc cu săgeți cu care trage în șerpi și-i sperie. Iarăși din urechea dreaptă scoate o bucată de săpun, o perie și o gresie din care face obstacole în calea zmeului (Fundescu, *Spaima zmeilor*). Un cal învață pe un fecior de împărat să-i dea cu căpăstrul în cap, să-l facă o căpățîna de cal uscată. Feciorul ia căpățîna și o pune sub pat, la crîșma unde se bagă argat. Povățuit mereu de animal, feciorul lovește cu căpăstrul căpățîna care se face un cal cu douăzeci și patru de aripi și cu corn în frunte. Din urechea dreaptă a calului, feciorul scoate frîie și înfrînă calul, iar din cea stîngă, haine. Astfel luptă împotriva vrăjmașilor tatălui său (Pitiș, *Un ochi plînge, unul rîde*). Dumnezeu dăruiește unui țigan un cal, care, cînd i se spune anume cuvinte, varsă galbeni, pe care-i strînge cu alt descîntec (Ret., *Ganul țiganul*).

Calul este inteligența călăuzitoare a voinicului, care nu face nimic fără sfatul lui. De la un zmeu din munte, fata-voinic capătă un „telegar fără splină“, pe Galben-de-soare. De aci încolo, calul împăratului declarîndu-se bătrîn, fata încalecă pe Galben-de-soare, care fiind năzdrăvan are darul divinației. Astfel, cînd fata-voinic găsește o costiță de aur și îl întrebă dacă trebuie s-o ia, răspunde printr-o dilemă: „de o vei lua, te vei căi; de nu o vei lua, iarăși te vei căi; dară mai bine este să o iei“ (Isp., *Ileana Simziana*). Sfătuită de feciorul de împărat, o altă fată-voinic cere Împăratului Roșu, drept răsplată că i-a mîntuit băiatul de blestemul de a fi balaur, o ladă în care este calul Galben-de-sub-soare, care se află în odaia lui, la fereastră. Fata-voinic găsește într-o pădure o peană de rață. Întrebînd pe Dalbul d-ochilor dacă s-o ia sau s-o lase, acesta răspunde și el printr-o dilemă: „De cumva o vei lua, de mare năcaz ne-ar fi, însă de nu o vei lua, vei bănuși după ea“. „Așa zice calul — comentează povestitorul — că

pe-acelea timpuri știau și caii vorbi.“ Când fata-voinic ajunge la mare și vede pe tărîmul dimpotrivă rața clo-cind pe ouă, întreabă pe Dalbul d-ochilor cum va trece. Acesta o sfătuiește să deschidă lădița și să întrebe pe calul Galben-de-sub-soare, care și iese și, întrebînd : „Ce-i dragul meu și domnul meu ?“, e de părere că is-prava e „lesne“ de făcut. Suflă cu nările în apă și apa îngheață cu rața pe ouă. Fata-voinic merge pe mare ca pe pod, ia rața și o vîră în sîn. Dalbul d-ochilor o sfă-tuiește să ceară împăratului ca să-i aducă pe Ileana Co-sînzeana, o căruță cu două roate și merinde. Dalbul d-ochilor e înhămat la căruță. Dalbul d-ochilor se pre-face în negustor, iar calul Galben-de-sub-soare într-o boltă cu negoț de tot felul, nu cum sînt în vremile noastre, ci tot fiind suflat cu aur și cu argint. Venind Ileana Cosînzeana, mînioasă că papucii nu se potrivesc între ei, bolta se închide, făcîndu-se cît o ladă. Dalbul d-ochilor sfătuiește pe fata-voinic să ceară de la Împă-ratul Negru nouă piei de bivol, nouă de cal, un car de fuioare și o majă de rășină. Fata pune pe cal o piele de bivol, o pătură de rășină, un rînd de fuioare, iar o piele, iar rășină și fuioare, pînă cînd acoperă calul în așa chip „de cugetai că-i un munte“. Așa merg lîngă Marea Roșie, unde în ostrovul mării se află ielele Ile-nei Cosînzene, albe ca lebedele. Fata sapă o groapă la țărmurile mării, intră în ea, iar Dalbul d-ochilor ră-mas afară rîncează „de pămîntul se cutremură“. Ie-pele ies de sub apă dar nu văd nimic, calul fiind îm-brăcat cu cojoacele lui. Se cufundă din nou. Dalbul d-ochilor rîncează din nou „de se clătina și cerul și pămîntul“. Ies cele șapte iepe și armăsarul. După o nouă scufundare la un nechezat „așa că nu numai cerul și pămîntul, dar și marea s-a tulburat pînă-n adîncu-rile ei“, ielele și armăsarul ies, iar armăsarul se luptă cu Dalbul d-ochilor, din care nu poate mușca, în vreme ce acela mușcă în carne vie. După o tocmeală, armăsa-rul și ielele merg la Împăratul Negru, unde se lasă închișe în oșor. La cererea Ilenei, împăratul poruș-

cește fetei-fecior să mulgă iepele. Dalbul d-ochilor se pleacă cu nasul la pământ și suflînd îngheață iepele. Fata mulge cinci vedre de lapte. Călare pe calul Galben-de-sub-soare, fata-fecior se înalță în cer și fură un feredeu de la Dumnezeu și o ștergătoare de la sfîntul Soare, să se scalde în lapte clocotit și să se șteargă cu ștergătorea. Ileana Cosînzeana nu vrea să se coboare de pe stîlp pînă ce Împăratul Negru nu se scaldă în laptele clocotit. Fata-fecior se dezbracă și intră. Dalbul d-ochilor trage vreo trei răsufări și laptele rămîne tocmai bun pentru scaldă. Împăratul Negru aduce și el calul lui, care se dă înapoi în fața dogoarei. Pe clipită, împăratul intrînd în lapte își dă sufletul (Ret., *Din fată-fecior*). Armăsarul pe care îl prinde fata-voinic din toată herghelia sa de iepe din celălalt basm suflă și el pe o nară aer răcoros spre Ileana Simziana și aer înfocat pe altă nară spre împărat, cînd aceștia se îmbăiază împreună. Împăratul moare opărit (Isp., *Ileana Simziana*). Calul pe care pleacă voinicul crescut de sihastru îl probește mereu, spunîndu-i „cum să apuce lucrurile ca să meargă la izbîndă, la dor de copilă blîndă“. Îndemîndu-l să meargă la oraș, zburînd cu dînsul și oprindu-se pe un dîmb, îl pune, legat la ochi, să caute pe jos cu frîul în mîină și cu ce-o găsi să-și umple sîni. Dacă s-ar dezlega ar muri. Cînd în fine are voie să se dezlege la ochi, feciorul văzu numai pietre nestemate, fără a ști ce sînt (reminiscență din *O mie și una de nopți*). Calul îl sfătuește să schimbe cîteva la neguțatori, să plătească hanul, să cumpere ce-i este de trebuință și să ducă împăratului cîteva pietre din cele mai mari și mai frumoase. Încîntat, împăratul cheamă pe fecior la orice *țîrmonie* la curte, la orice paradie, alai, serbare. Feciorul face astfel cunoștință cu toți fiii de domni și de boieri, învață de la ei toate obiceiurile. Cînd Făt-Frumos întrebă calul „nu e chip a scoate pe fată din mîina zmeilor“, calul se arată optimist : „Ce nu se poate pe lumea asta ?“ Deci, cu toate că fata împăratului este în puterea mamei zmeului, o vrăjitoare care îngheață

apele, și că nu izbutise novacul împăratului care avea darul de a culca la pământ o oaste întreagă sau arapul care sorbea o dată o oștire oricît de mare și o dădea afară ca și mistuită, Făt-Frumos pleacă. După omorîrea zmeoaicei, cînd voinicul crede că a terminat isprava, calul filozof îi spune : „O, o, cine se pripește, se pîrlește“. Trebuia omorît zmeul și sculați din mormînt fiii de împărat și oastea. Deci calul duce pe voinic înapoi la palaturile zmeoaicei, unde văzîndu-i zmeul „i se taie mîinile și picioarele“ (Isp., *Făt-Frumos cu carîta de sticlă*).

Făt-Frumos pleacă în lume cu un murg care într-un fel este fratele său patern, fiindcă e născut din același agent generator, un măr. De la o vreme băiatul plînge, cere să se întoarcă. Mînzul se duce să caute pentru el vreo căpătuială și-l pune să se încingă cu frîul lui, pe care să-l scuture la nevoie. Calul îl duce la niște zîne, care îl primesc ca argat și acolo îl învață cum să se scalde în baia de aur și să fure nucile cu veșminte. Intrînd argat la grădinarul unui împărat, Făt-Frumos se însoară, spre părerea de rău a împăratului, care-l oropsește, cu fata cea mică a acestuia. Pe urmă împăratul avînd război, se înduplecă a primi pe argat în oaste, dîndu-i o mîrtoagă de cal și o rugină de paloș. Voinicul se înnămoleşte într-o lăcoviște, oastea rîde de el. După ce aceasta trece, voinicul scutură frîul, vine calul, cere povață, încalecă și pleacă. Toată isprava e a calului. Acesta se urcă de trei stînjeni deasupra oștilor, de trei ori, încît toți cred că s-a ivit îngerul domnului. Voinicul taie degetul cu inelul împăratului și-l ia cu sine ca probă (Isp., *Făt-Frumos cel rătăcit*). La fel face și Făt-Frumos cu păr de aur. De data aceasta, dîndu-i-se un bordei într-un colț al curții și slujba de sacagiu, calul cel cu aripi aduce înăuntru frumusețile lumii : „nu era în palaturile împăratului, ceea ce era în bordeiul lui“. Voinicul merge la război ca sacagiu, făcînd cu ajutorul calului aceleași fapte (Isp., *Făt-Frumos cu părul de aur*). De astădată împăratul dă voinicului pe care-l crede în-

ger o năframă să se lege la mînă. Mînzul cu patru aripi sfătuieste pe voinic să ceară împăratului paloșul, sulița, arcul, tolba cu săgețile ce le purta el cînd era flăcău (Isp., *Tinerețe fără bătrînețe*). Feciorul, care vrea să plece la crăiasa zînelor, merge învățat de o babă la stavă cu o troacă de ovăz și una de jar, și laudă pe voinic: „Drag domnul meu, știu ce gîndești, dar nu te teme că bun e Dumnezeu și bună minte ți-a dat de m-ai căutat“. Feciorul dă calului încă un vray mare de jar. Calul sforăie o dată „de tot scintei îi ieșiră pe nări“. Îi cade părul, și rămîne cu „păr luciu galben ca aurul“ (Ret., *Crăiasa zînelor*).

Pe puntea unei ape șade un balaur cu douăsprezece capete, pline de văpaie. Murgul sfătuieste pe Petru să scoată sabia, să se înțepenească cu pintenii în el, și cînd va fi deasupra balaurului cel mare să șteargă cu mîneca sabia de sînge și să o bage în teacă (Slavici, *Zîna Zorilor*). Calul are și acțiune neagră sau măcar violentă, mai ales din devotament pentru stăpîn. Lîngă o cruce vin vulturi năzdrăvani, care spun ce se petrece în lume. Un orb i-aude. Află că iapa popii a fătat un mînz șolomonar și atunci a secat izvoarele. La fiecare casă e acum o fîntînă fără apă, afară de vremea ploilor. Dacă s-ar urca cineva pe cal și cît stă popa duminică în biserică ar înconjura satul, calul ar cădea mort la tragerea clopotelor de ieșit, pierzînd puterea de șolomonar și fîntînile ar curge (Ret., *Dreptatea și strîmbătatea*). Cînd Făt-Frumos a ucis pe zmeul din palatul de argint, calul său năzdrăvan omoară pe cel al zmeilor făcînd la fel și cu calul zmeului din palatul de aur (Fundescu, *Spaima zmeilor*), care e tot timpul foarte didactic: „Să știi, stăpîne, că această flacăra este mama zmeilor și a zmeoaielor și nu știu cum vom scăpa de dînsa. Ține-te bine de coamă, că am să ocolesc lumea cît te ștergi la ochi“ etc. Țugulea se întoarce acasă la părinți, iar frații, care îl tăiasse, sînt „bătuți de Dumnezeu“. Calul îi omoară cu picioarele, apoi vine la Țugulea și-i linge mîinile (Isp. *Țugulea*). Făt-Frumos des-

chide ușa grajdului împăratului să fure o iapă, pune mîna pe căpăstru și o trage după dînsul. Iapa rîncează o dată de hăuiește văzduhul (Isp., *Lupul cel năzdrăvan*).

Metamorfozele calului sînt foarte obișnuite. Am văzut din exemplele date că iapa se preface în cioară, miel, ghem (Ret., *Crîncu, vînătorul codrilor*), pasăre, iepure, stejar bătrîn (Frîncu și Candrea, *Ileana Cosînzeana*), corb, mreană, lupoaică, cloșcă cu pui (Al. Vasiliu, *Curpăn Mare*), mioară, stancă (Al. Antemireanu, *Cîmpan verde și frumos*), negustor și prăvălie (Ret., *Din fată-fecior*), căpățînă (Pitiș, *Un ochi plînge, unul rîde*). Caii rezultați din vîlve au înainte de metamorfoză aspecte monstruoase (Slavici, *Zîna Zorilor*). Suspectă de invenție cultă e metamorfoza calului într-un voinic, care lovește cu sabia într-o fîntînă ce nu este decît fata cea mare a unei zmeoaice și în buturugii de viță în care s-a metamorfozat fata a doua a zmeoaicei (N. D. Popescu, *Vasilică Viteazul*), sau prefacerea calului într-o păsărică ce aduce lui Făt-Frumos o picătură de apă în cioc ca să poată birui balaurul (N. D. Popescu, *Fata din dafin*). Acesta e de obicei rolul unui corb.

CAII MORȚII

Un împărat foarte vînător în tinerețe își sfătuiește cei trei feciori să nu vîneze pe un anume munte. Băiatul cel mic se duce chiar acolo. Către miezul nopții aude prin pădure trompa, trompa, trompa, trompa și vede o căruță mare la care sînt înhămați doi cai mari cît pădurea. În căruță era o mătăhală. Căruța mergînd prin pădure trece peste copaci îndoindu-i ca brazii. Ajungînd la voinicul cu oamenii săi la foc îi dă vînat. Apoi se dă jos din căruță, ia o mîna de om mort și înconjură oamenii de trei ori. A treia oară, pune mîna de mort jos, scoate un paloș, îl trage printre dinți, fă-

cînd să scapere scînteii din el, dar voinicul trage cu pușca în mătăhală, care, picînd jos, stinge focul cu sîngele. Vizitiul mătăhalei întoarce repede căruța (Al. Vasilii, *Curpăan mare*).

Nu-i greu de văzut că aci avem de a face cu „der wilde Jäger“. Trei feciori de om sărac, cel mai mic numit Toderică sau Toderaș, vînători pătimași, cutreierînd pădurile cu pușca în spate, fiind prinși de noapte se trag lîngă un copac și unul, cel mare, stă de strajă. Către miezul nopții vine o căruță cu patru cai negri. Feciorul o oprește amenințînd cu pușca de trei ori. Un om din căruță strigă : „Nu trage cocoșul, că pe la tine stau în loc“. Și-i dă un corn, din care cînd va suna vor ieși „verde de cătane de va fi greu pămîntului de ei“, și prin care, suflînd pe partea cealaltă, oștile vor dispărea. Al doilea fecior, în noaptea următoare, văzînd căruța cu cai negri, strigă : „Halt!“ „Oamenii“ din căruță îi dau o pungă în care banii nu se gată niciodată. În a treia noapte stă de strajă Toderică. În căruță sînt doi oameni și-i dau un clop (o pălărie), prin care, punînd-o în cap, putea fi unde gîndea, nevăzut. Frații nu spun unul altuia de întîmplare (Ret., *Doftorul Toderaș*). Vînătorul este o reprezentare a morții, comună în spațiu mitologic germanic, și l-a cîntat G. A. Bürger în *Der wilde Jäger*, colorîndu-l cu motive sociale și făcînd din el efectul unui blestem.

Das ist des wilden Heeres Jagd,
Die bis zum jüngsten Tage währt.

Adesea demonul morții ia formă strict cavalină, fiind Wodan însuși în chip de cal¹. Într-un basm românesc se face cal mormîntul însuși. Constantin, neavînd odihnă în groapă, fiindcă mamă-sa îl blestemase că a

¹ Hoffmann-Krayer, *op. cit.*, VI, Pferd,

îndemnat pe soru-sa să se mărite în țara a noua, se scoală noaptea și cîntă :

Dragul meu, mormîntul meu,
 Fă-te tu căluțul meu,
 Iară tu pînzuca mea
 Să te faci o cărărea,
 Să mă duc la sora mea,
 S-o aduc la maica mea,
 Că de nu — m-a blăstăma...
 Pămîntul nu m-a răbda.

Mormîntul se face armăsar năzdrăvan, pînza cărare luminoasă și lungă pînă la casa Mariei, care nu se culcase încă. Mortul strigă : „Sorioară, mama moare de dorul tău !“ (Ret., *Săraca mamă*).

BOUL NĂZDRĂVAN

Bovinele capătă în basm un rol profund și aparent neașteptat. Să nu se uite însă că boul e animalul agrar prin excelență, că coarnele lui evocă luna, că mușenia inspiră hermetismul inițiativ, că vaca e uberitatea, deținătoarea laptelui, ca hrană elementară, și totdeodată mama. De aici o întreagă serie de metafore și analogii. Șen-non, unul din primii stăpîni ziși auguști ai Chinei, era considerat ca avînd cap de bou¹. Enlil, zeul babiloneano-assir al vîntului, ar fi fost adorat originar în chip de taur. Soția sa, Ninlil, era numită „marea vacă“, fiindcă mamă a zeilor nutrea cu laptele ei pe regii ce urmau să se nască². Taurul a trecut apoi în cultul solar al lui Mithras, foarte răspîndit și în părțile noastre,

¹ M. Granet, *La civilisation chinoise*, Paris, 1929, p. 11.

² G. Furlanți, *op. cit.*, I, p. 118 urm., p. 359.

unde sînt numeroase reprezentările sale înjunghiind taurul, al cărui sînge îl linge un șarpe. Ideea dominantă este a permanenței și circulației vieții și a regenerării ei. La indieni bovinele sînt, mitologic vorbind, foarte frecvente, dar ne mărginim a observa că în Atharvaveda, boul e considerat ca creatorul și purtătorul lumii.

Boul susține pămîntul și cerul,
Boul susține spațiul cel întins...

Fiind animalul obișnuit de sacrificii i se atribuie ceea ce se pare a avea în cea mai mică măsură : „Vaca este mama războinicului, sacrificiul este arma vacii, din ea se naște gîndul“. Sau : „Vaca singură se numește nemurirea, vaca singură se cinstește ca moartea ; vaca a fost acest univers, zeii, oamenii, demonii, părinții și proorocii (toți sînt vaca)“¹. Ori în fine :

Zeiî trăiesc din vacă și oamenii de asemeni
din vacă,
Vaca este toată lumea aceasta, cîtă vreme soarele
luminează.

Cît despre egipteni se știe importanța bouului Apis. Acesta era de fapt simbolul lui Osiris, zeu identificat în cele din urmă cu Dionysos, și care, împreună cu Isis, un fel de Ceres, juca o dramă a reînnoirii vieții și a fertilității. Osiris era omorît de fratele său Seth și înviat de Isis. După altă variantă, cadavrul aruncat într-un sicriu în mare era găsit de Seth care îl tăia în paisprezece bucăți. Isis le regăsea afară de phallus. Pe urmă s-a ivit cultul lui Serapis (Osor — Hapi = Osiris — Apis), prin care mortul Osiris era identificat mistic cu boul Apis, una din manifestațiile sale terestre. Important este că, atunci cînd murea un bou Apis, egiptenii îl înmormîntau cu mari funeralii. Boii sînt îngro-

¹ Dr. M. Winternitz, *op. cit.*, I, p. 134.

pași cu un corn sau cu amîndouă afară din pămînt, spre a se cunoaște locul, și după putrezirea lor, oasele sînt scoase și adunate într-o insulă¹. Isis e reprezentată și ea cu coarne de vacă.

Mitologia greacă cunoaște bine bovinele. Jupiter însuși luînd chip de taur răpește pe Europa (Ovid, *Metamorfose*, II, 8). Jupiter prefăce pe nimfa Io într-o vacă, pe care, din porunca geloasei Junona, o păzește Argus (Ovid, *Metamorfose*, I, 8). Pasiphae, fata Soarelui, se drăgostește cu un taur alb ieșit din mare, intrînd într-o vacă de bronz. Din această împreunare s-a născut Minotaurul, monstrul antropofag cu chip de bou, din Creta, căruia atenienii îi trimiteau tribut, la șapte ani o dată, șapte băieți și șapte fete. Cariera mitică a bouului și vacii se continuă și mai încoace în forme superstițioase.²

În basmul românesc bovinele păstrează sensul profund de reînnoitoare ale vieții. Un băiat de cincisprezece ani, care „se obcinuia a trage cu arcul și a umbla călare“, pierde din ochi săgeata ce zburase la depărtări incomensurabile. Atunci băiatul cere bani și calul cel mai bun spre a o căuta. Într-un „cîmp mare plin numai cu flori“ găsește săgeata înfiptă în pămînt. Descalce, o trage, se face o groapă mare. Coboară în ea și dă de un bou, pe spinarea căruia se afla un paloș și o scrisoare, precum că cine va lua bou, să-i dea zilnic trei banițe de grîu să mănînce și cîte o vadră de vin să bea, și, dacă va urma așa, bou va învia pe omul care-l va lua de cîte ori va muri. Fi-va vreo amintire vagă a cultului lui Mithras, în care taurul joacă un rol atît de central în simbolizarea permanenței vieții în natură sau o legătură cu împrejurarea că Iisus s-a născut în staul la suflul boilor? Băiatul se duce cu bou la oraș și cînd țiganul îl taie bucățele, ca să se dea drept omo-

¹ Herodot, II, § 51.

² Hoffmann-Krayer, *op. cit.*, V. *Kuh*, VI, *Ochse*.

rîtorul balaurului din puț, boul nu vrea să mănînce și să bea, cere să fie dus la fîntînă, cu un bulgăre de sare. Acolo, găsind bucățile băiatului, linge sare, linge pe băiatul întocmit din bucăți și suflînd asupra lui îl înviază. Băiatul e tăiat a doua oară de fiul Împăratului Roșu, care îl împietrise cu un paloș năzdrăvan. Boul simte moartea stăpînului, pune pe babă să-l ducă unde sînt bucățile lui, suflă asupra lor, le linge și înviază pe voinic. Apoi îl face cal cu stemă în frunte (Fundescu, *Balaurul cu douăsprezece capete*). Într-un basm boii sînt înlocuiți cu bivoli albi, năzdrăvani, cum arată și culoarea lor insolită. Dan e ciopîrțit de ibovnicul nevetei lui, fată de împărat. Bivolii, vestiți de tatăl voinicului, merg la locul unde este îngropat, sapă cu coarnele și cu copitele, pînă scot toate bucățile. Apoi le așază bucățică lîngă bucățică, unul d-o parte și altul de alta și-l fac om la loc. Bivolii se prefac după aceea în doi unchiași bătrîni, cu bărbi albe și lungi pînă la pămînt, iar Dan, care e și el năzdrăvan, într-un armăsar frumos, și merg la un bîlci din împărăția socrului. Ibovnicul cumpără armăsarul. Urmează răzbunarea voinicului (D. Stăncescu, *Dan și bivoli ai albi*).

La o șezătoare, o fată îndeamnă pe celelalte să povestească fiecare cîte ceva, iar cea care nu va povesti „aceea să afle dimineață pe mamă-sa vacă neagră“. O fată mai rușinoasă nu vrea să spună, și dimineața cînd se scoală „ce să vadă? Mai mare groaza o cuprinse pe biata fată, în loc să vadă pe mă-sa, văzu o vacă neagră“. Bărbatul, rămas singur, se însoară la cîteva luni cu o văduvă care are trei fete și ține la ele mai mult decît la a bărbatului. Văduva ocărăște, bate pe fata vitregă, o pune să facă toate lucrurile casnice, pe cînd fetele ei trăiesc ca niște cucoane. O trimite de pildă cu vaca cea neagră la pășune și cu patru caiere de lînă să le toarcă. Fiindu-i peste putință, fata plînge. Vaca vorbește : „Ia tu caierii aceia de lînă și-i pune la mîne

în coarne ș-apoi poți să te culci aci la umbră pînă-n deseară“. Seara caierele sînt toarse. A doua zi mama vitregă îi dă cinci caiere și trimite fata cea mare să pîndească, a treia zi merge fata mijlocie, a patra cea mică. Fata cea mică, năzdrăvană, vede în fond cine toarce caierele. Văduva cere bărbatului să taie vaca. Aceasta sfătuiește fata să păstreze cornul drept prin care cînd se va uita va scăpa de necaz. Vin casapii, dar cînd vor să căsăpească vaca, pierе dintr-o dată carnea și rămîn oasele goale pe care le îngroapă în pămînt. Mulțumită cornului, fata alege repede griul din cenușă venindu-i sute de porumbei într-ajutor, se îmbracă în haine frumoase și iese în calea feciorului de împărat, care îi ia un papuc din picioare și o descoperă apoi cu ajutorul lui ca în basmele știute (Cătană, *Vaca neagră*). Aceași idee se găsește într-un basm muntean (Stăncescu, *Vaca neagră*), cu deosebirea că fetele se prind pe un caier de lînă să găsească pe mamă vacă neagră dacă nu l-ar isprăvi. Cam la fel se petrec lucrurile într-alt basm, decît că vaca năzdrăvană nu este ieșită din metamorfoză, ci e o vacă, Bălaia, lăsată fetei de mamă-sa. Maștera se duce cu fata ei la horă și-i dă, pe rînd, să toarcă o baniță de caiere, să aleagă o baniță de grîu, să numere o baniță de mei. Vaca face toate aceste munci. Maștera pune pe unchiaș s-o taie, și vaca spune fetei : „Să nu plîngi, să nu te îngrijești, că eu sînt năzdrăvană și nu mă prăpădesc ; ci mai bine ascultă ce să faci după ce m-or tăia : să-mi alegi oasele, unghiile și coarnile și să le învelești în băligar noaptea, cînd nu te-o vedea nimeni și, cînd ăi avea trebuință de ceva, vino la locul unde le-i înveli și spune locului tot, că eu am putere mare în cornul drept“. Cu ajutorul cornului fata capătă veșminte frumoase și joacă la horă cu feciorul împăratului, care o găsește după pantof, deși maștera murdărise fata cu tărițe și

funingine (D. Stăncescu, *Fata unchiaşului*)¹. Într-o variantă, vaca năzdrăvană toarce la fel lână după ce suflă asupra fetei şi o adoarme. Ea sfătuieşte pe fată să-i ia oasele şi să i le îngroape într-o scorbură de copac unde sînt şi „straietele mă-tei“. Oamenii mănîncă din carnea vacii, iar fata aruncă oscioarele pe fereastră şi le ascunde în scorbură. Neluată la horă, fata merge la „mormîntul mă-sei, la rădăcina copacului scorburos“. Un glas îi zice: „Îmbracă-te cu straietele maică-ti de fată mare şi du-te la horă“. Pe urmă, sfătuită de ciolanele vacii, se duce la horă cu straietele mă-si de logodnă, iar a treia oară „îmbrăcată în straietele mă-sei de nuntă şi încălţată cu conduri bătuţi numai în pietre nestimate şi mărgeluşe alese, cum nici la curţile mai-marilor împăraţi n-ai fi putut afla!“ Oricum, este o confuzie între scorbura cu straietele mamei şi cu oasele vacii, indiciu al unei identităţi originare, uitate (T. Pamfile, *Fata unchiaşului cea fără noroc*). De altminteri vaca poate naşte oameni. O vacă rea, care alerga peste nouă hotare şi se băliga nouă care (ceea ce aminteşte de boii lui Augias, fiul Soarelui, ale cărui grajduri le curăţă Hercule, în vreme ce aci doi băieţi săraci) se duce la poalele munţilor şi naşte un voinic numit Craiovisin, pe care îl botează într-un pîrîu. Îi dă să sugă şase luni şi-l pune să întoarcă un pom cu rădăcina în sus. Cum voinicul nu poate deocamdată decît dezrădăcina copacul, vaca îi mai dă de supt şase luni şi Craiovisin pune un copac mare cu vîrfurile în pămînt (un basm săsesc *Ioan Viteazul* e aproape identic²). Voinicul pleacă în lume, se bate cu zmeii şi e omorît împreună cu fraţii săi de cruce Strîmbă-Lemne şi Freacă-Chetre. Vaca vine, învie pe Craiovisin şi, rugată de el, dă celelalte două suflete pe care le mai are fraţilor de cruce, murind (*Craiovisin*

¹ Într-un basm francez asemănător, vaca e înlocuită prin taur, care însă nu e mama (*Le taureau bleu* în P. Sébillot), *Contes populaires de la Haute-Bretagne*, Paris, G. Charpentier, 1880.

² L. Şăineanu, op. cit., p. 565.

în *Graiul nostru*). Un basm vorbește de împărăția boilor. Un băiat, orfan de mamă, capătă de la nașul său un vițeluş bălţat, care se face Bou-bălănel. Oropsit de mama vitregă, băiatul e trimis fără mîncare cu boul la păşune, pîndit de cele trei fete ale maşterii, dintre care una cu trei ochi şi care vede că băiatul scoate din urechea boului un şervet plin cu tot felul de bucate şi vin într-o ploscă de aur, iar rămăşiţele le pune din nou în ureche, închinîndu-se la răsărit. Maştera cere să se taie boul. Auzind aceasta Bou-bălănel fuge cu copilul într-o pădure unde trăieşte din vînat, în vreme ce băiatul vede „de treburile gospodăriei“. Într-o zi, orfanul aude un muget, iese afară, vede un bou gras. Acesta îi pune în vedere că a intrat în împărăția lui, stîrpindu-i dobitoacele şi că vrea să se bată cu Bou-bălănel la podul de aramă. Lupta se dă în fața curții şi a oştenilor, împăratul e ucis, frate-său mijlociul e ales împărat. Noul împărat cheamă pe Bou-bălănel la podul de argint şi e omorît cu coarnele. E ales în locu-i fratele cel mic, „o slăbătură de bou“, care îl cheamă la podul de aur. Bou-bălănel se simte slab în fața vîrtosului, deşi slăbănogului împărat, şi pune pe voinic să-i smulgă cornul din cap, care e plin cu averi peste averi (T. Pamfile *Bou-bălănel*). Motivul luptei la poduri cu trei tauri este în *Tăle-ruş* de Ispirescu¹. Un taur mare cu părul sur şi cu două coarne de cîte o jumătate de stînjien trăieşte într-un codru, zbierînd urît şi fiind spaima locuitorilor, dar acesta este un zmeu (Ret., *Măr şi Păr*). Are un ochi, pe care Măr i-l scoate cu săgeata. Măr spune oamenilor să ardă capul şi să-l îngroape în pămînt (*ibid.*). Un bou gras, născut dintr-un pieptene aruncat de Pipăruş, slujeşte drept obstacol în pădurea lupilor, căci lupii lasă pe voinic şi se aruncă asupra animalului, care se ilustrează şi aci prin sacrificiu (Ret., *Pipăruş Pătru şi Florea Înflorit*). Cît despre bivol, el simbolizează o dată

¹ Alte variante cu boul în Şăineanu, *op. cit.*, p. 721 şi urm.

uritul. Ioaneș, care nu știe ce e frica și uritul, iese din lumea albă și ajunge pădurea cea mare din lumea neagră. Dă de o căsuță, intră, se așază la foc, se ivește un bivol mare, care, cu cât se apropie, se mărea și țipa așa de urît încît era să-l asurzească. Lui Ioaneș îi e frică și fuge. Bivolul este „dracul care-l alungă dindărăpt, lovindu-l cu o lopată în dos“ (Ret., *Ioaneș măsurul*).

SGRIPSOROAICĂ, PAJURĂ, VULTUROAICĂ

Pe tărîmul celălalt întîlnim des un cuib cu pui de sgripsor într-un copac și un balaur încolăcit pe pom stînd să mănînce puii. Aceștia sînt așa de mari încît ascund pe voinicul, care a tăiat balaurul, într-o pană. Sgripsoroaica e foarte impulsivă și lacomă, și întîia ei mișcare e aceea de a înghiți ființa pe care o are înaintea, plăcîndu-i cu deosebire carnea de om. E recunoscătoare, iubindu-și mult puii și scoate pe voinic pe gura groapei. Însă ca să nu-l înghită, pretinde să i se pregătească o sută oca de carne făcute bucățele de cîte o oca și o sută de pîini. Aproape de ieșire, sfîrșindu-se merindea, voinicul își taie carnea din coapsă și o dă sgripsoroaicei care însă, simțind-o dulce, n-o înghite și i-o pune la loc cu scuipat (Isp., *Prislea cel voinic și merele de aur*). Altă dată, sgripsoroaica e numită pajură. O pajură cere lui Făt-Frumos, ca să-l scoată pe lumea albă, douăsprezece care cu buci, douăsprezece care de carne și douăsprezece cuptoare de pîine (Șăineanu, *op. cit.*, p. 41). Zorilă Mireanu dă de un copac mare în care era un cuib cu niște pui de pajură. Un balaur cu trei capete se urca spre ei cu gurile căscate. Puii se roagă de Zorilă să-i scape; acesta face cu paloșul ciopîrți; ciopîrți balaurul și-l împarte în trei grămezi. Puii îl ascund într-un tulei de la aripă. Seara vine pajura, se miră că puii sînt în viață, făgăduiește puilor că nu va face

nimic lui Zorilă, în fine se învoiește cu el să-l scoată pe tărîmul celălalt. Cere nouă bivoli și nouă butoaie cu apă. Peste nouă zile voinicul pune toate acestea pe spinarea pajurei care, zburînd pe tărîmul nostru, înghite o dată cîte un bivol și apa dintr-un butoi, și rămînînd fără mîncare, capătă o bucată din piciorul lui Zorilă. „Și iată d-atunci a rămas secul piciorului jos la talpă“ (Stăncescu, *Zorilă Mireanu*). Altă pajură de bucurie înghite și scuipă de trei ori afară pe voinic și cere pentru ascensiune două care de carne și douăsprezece buți de apă. Voinicul trebuie să-și mai taie și o bucată din pulpa lui. Dar capătă în schimb și un frîu, pentru îndeplinirea oricărei dorințe (Șăineanu, *op. cit.*, p. 433). În alt caz, pajura e vulturoaică și voinicul îi pune pe spinare „nouă burdufe de bivoli pline de cenușă“ și-i aruncă în gură și un sac și cîte o felie de carne din pulpele piciorului (N. D. Popescu, *Omul după tărîmul celălalt*). Agheran rămas în lumea zmeilor face o scară din barba lui Salcotea mai lungă decît buricul pămîntului și prinzînd un pui de bujigoaie, venit să mănînce hoiturile zmeilor, crescîndu-l mare, îi leagă de picioare scara. Bujigoaia îl trage pe buricul pămîntului, iar sus se încâlcește cu scara pe după niște copaci. Agheran descâlcește scara și sloboade bujigoaia mai moartă de foame (Frîncu și Candrea, *Agheran Viteazul*). Sgripsoaroaica slujește, într-un cuvînt, drept ascensor din lumea neagră pe lumea noastră¹. Funcția aceasta o îndeplinește și un corb (Șăineanu, *op. cit.*, p. 421, 579).

Pajura mai apare și în alte ipostaze, însă păstrîndu-și lăcomia. Busuioc, plimbîndu-se printr-o grădină mare, cum deschide poarta, sare asupra-i o pajură, care sta mereu pe poartă și-l înghite pe nemestecate. Frate-său Musuioc, fiind înștiințat de o năframă din care picură trei picături de sînge, vine, vede pajura pe brînci, gata să se arunce și asupra lui, îndată ce ar face un pas

¹ Cf. și Șăineanu, *op. cit.*, p. 573, 577.

în grădină. Pune mîna pe ea, o taie și scoate pe Busuioc teafăr din burta ei (Stăncescu, *Busuioc și Musuioc*). Mai miloasă este altă pajură, care are o curte și o fată. Sora unei împărătese, fugind la curțile ei ca să nu se mărite cu frate-său, e înghițită de pajură, care însă, induioșîndu-se de întîmplarea ei, o scoate afară (Șăineanu, *op. cit.*, p. 702—703). O pajură fură pe fata unui împărat și o suie în cuibul său, pe vîrfurile unui arbore ce atinge bolta cerului. O scapă Cenușotcă (Șăineanu, *op. cit.*, p. 717).

VULTUR

Vulturul este ca și șarpele o vietate recunoscătoare față de om. Astfel cînd Țugulea dă să omoare un vultur cu săgeata, acesta îl roagă să-l cruțe făgăduindu-i „că mult bine ți-oi prinde cînd vei fi în nevoie și te vei gîndi la mine“. Frații omoară pe Țugulea, însă tremurîndu-le mîna nu i-au retezat capul cu sabia, și voinicul scapă cu o fărîmă de viață. Își aduce aminte de vultur și de un urs, pe care la fel îl cruțase. Cere apă vulturului, care îi aduce în gușă de la fîntînă. Ursul îi așază oscioarele, iar vulturul roagă pe urs să-i caute două ciuturile și să i le lege de picioare, și așa se duce la apa Iordanului, de unde aduce din două fîntîni apă vie și apă moartă. Turnînd apa moartă peste răni încheagă carnea, apoi vărsînd de două-trei ori apa vie îl înzdrăvenește. Vulturul dă ajutor mai departe lui Țugulea, mergînd la frații săi și dezlegînd cu ciocul calul acestuia din coșar (Isp., *Țugulea fiul unchiașului și al mătușei*). Un vultur cere învoire lui Trifon să-i mănînce un bou și, căpătînd-o, îi mănîncă cu alți vreo douăzeci de vulturi amîndoi boii, apoi, drept răsplată, îl duce călare la împăratul șerpilor și-l învață să ceară măr-

geaua de sub măsea (Ret., *Trifon hăbăucul*). Pantilie leagă la picior cu o cîrpă un vultur împuşcat, iar acesta îi dă o pană fermecată, cu care omul capătă căruţă cu boi, două vaci, apoi casă, slugi şi altele. Deşi fusese sfătuit să nu spună nimic nevestei, Pantilie are slăbiciunea să-şi destăinuie puterea, iar nevasta şi cu ibovnicul luîndu-i pana, îl preface în cîine şi-l izgonesc. Vulturul, care acum e „o dihanie mare, cu ciocul de aramă, cu aripi de fier şi cu ghiare de oţel“ furase unui împărat doi copii şi venea, stingînd lampele, să fure şi pe al treilea. Cîinele îl recunoaşte, recapătă copiii, spre folosul ciobanului care îl are. În sfîrşit, Vulturul ajută pe Pantilie să redobîndească pana ascunsă în grinda casei, spărgînd geamul cu ciocul şi speriiind pe nevastă şi pe ibovnic (Cătană, *Povestea lui Pantilie*). Trei fraţi, printre care Crîncu, au trei surori măritate, una cu un vultur, alta cu un hărau şi a treia cu un lup năzdrăvan. Jupînul Pogan, un zmeu, întilneşte pe Crîncu şi pe nevasta lui, întorcîndu-se de la nuntă, omoară pe voinic şi fură nevasta. Vine cumnatul lui Crîncu, Vulturul, fi aduce apă vie şi-l învie, apă tare şi-l întăreşte, bagă în el puterea de la trei bivoli, apoi zboară. În căutarea nevestei, Crîncu trece pe la soru-sa mai mare, măritată cu Vulturul. Aceasta ia apă tot de la o fîntină cu Poganul. În fine, soseşte cu două fedeleşe mari pline cu apă, făcîndu-se în tindă un fecior zdravăn şi frumos. Mai tîrziu, Vulturul ajută cumnatului să găsească pe fata Vîjbabei din fundul iadului, prefăcută în iapă (Ret., *Crîncu, vîntătorul codrului*). Un golan dă merindea unui om de treabă în schimbul scoaterii celor doi ochi. Lîngă o cruce vin des vulturii năzdrăvani de la care orbul află, nevăzut de nimeni, cum să se vindece cu rouă şi să se procopsească. Golanul pune şi el un ȕigan să-i scoată ochii, socotind că va avea acelaşi folos. Vulturii îl sfişie şi-l omoară (Ret., *Dreptatea şi Strîmbătatea*).

CORB

Corbul, mîncător de mortăciuni, slujește omului fie din interes, fie din recunoștință. El apare, de pildă, pe tărîmul celălalt, cînd se bate voinicul cu zmeul, prefăcuți în focuri, și le dă tîrcoale, croncănind famelic cu gîndul de stîrvuri. Zmeul făgăduiește stîrvul lui Prîslea, dacă aduce seu în unghie și pune peste el. Prîslea făgăduiește trei stîrvuri. Corbul îi aduce seu lui (Isp., *Prîslea cel voinic și merele de aur*). Zmeul, care se luptă cu Greuceanu, văzînd un corb legănîndu-se în văzduh, îl roagă să-i aducă un cioc de apă, făgăduindu-i de mîncare un voinic cu calul lui cu tot. Greuceanu îl învie cu trei leșuri de zmeu și trei de cal. Firește, corbul aduce un cioc de apă lui Greuceanu, care își astîmpără setea și bagă pe zmeu în pămînt pînă la gît (Isp., *Greuceanu*). Tot așa, zmeul din palatul de topaz, prefăcut în flacără galbenă, solicită corbului să-și înmoaie o aripă în seul de la zahana și alta în apă, să pice apa pe flacăra roșie (*Făt-Frumos*) și seul pe el, făgăduindu-i stîrvul voinicului și al calului său. Corbul face invers, *Făt-Frumos* făgăduindu-i trei stîrvuri de zmei și trei de cal (*Fundescu, Spaima zmeilor*). Și Aripă-frumoasă, bătîndu-se cu zmeul care a furat Soarele, se face el roată de lemn și zmeul roată de fier, apoi el pară vînată și zmeul pară galbenă. Zmeul vede mai mulți corbi și-i roagă să toarne apă pe para vînată, pentru care lucru îi va mulțumi cu carnea dintr-un om. Aripă-frumoasă cere corbilor să scoale pe frații săi adormiți în șanț, ca aceștia să aducă apă în pălării, iar ei, corbii, s-o ia în ciocuri și s-o toarne peste flacăra galbenă, în schimbul a trei stîrvuri de zmei și a trei de cai. Corbii fac întocmai (*Ret., Aripă-frumoasă*). Pruncul de șapte ani luptînd cu balaurul pentru merele de aur, un corb croncănind se întrebă spontan: „Către cine să țin?”. Balaurul îi promite merele, Pruncul „trei“

stîrvuri. Corbul moaie aripile-n mare și le scutură deasupra voinicului care, răcorit, vîră în pămînt balaurul pînă în grumazi și-i taie capul. (Frîncu și Candrea, *Pruncul și călugărul*).

Mergînd să aducă pentru tatăl său, împăratul, pasărea de aur după tărîmul de sus, Făt-Frumos capătă de la una din trei fete o batistă cu care dacă s-ar fi șters la ochi și-ar fi izbîndit orice dorință. Frații, care îl așteptau pe tărîmul ăsta, iau pe cele trei fete, dar lui Făt-Frumos îi taie frînghiile. Atunci voinicul se șterge cu batista la ochi și se pomenește cu un corb care face, într-un fel, slujba sgripsoroaicei, însă invers, descinzîndu-l pe pămînt. Totuși, ajutorul lui e mai larg. În-surîndu-se frații și un țigan cu celei trei fete, corbul, la porunca lui Făt-Frumos, omoară calul de sub frații săi, făcîndu-i mii și fărîme și face fărîme pe țigan și pe cal (C. Rădulescu-Codin, *Făt-Frumos*).

Un corb cu aripa ruptă cere lui Aleodor-împărat să nu-l omoare. Mai tîrziu îl face pui de corb și-l vîră într-un stol de corbi, ce se urcă pînă la vîntul turbat, ca să nu-l vadă fata lui Verdeș-împărat (Isp., *Aleodor-împărat*). Un fecior se poartă milos pe drum cu un corb care la rîndu-i îl ajută să găsească iapa Babei Relea (Șăineanu, *op. cit.*, p. 463). Un corb bătrîn și unul tînăr se ceartă pentru un hoit de cal. Corbul bătrîn roagă pe feciorul de împărat să-i facă dreptate, fiind gonit de celălalt. Feciorul taie hoitul în două, trage o jumătate mai moale și învață pe corbul bătrîn să mănînce din stîrvul corbului tînăr dacă acesta vine la partea lui. Drept răsplată, corbul strînge toți corbii de pe lumea aceasta și găsește iapa babei, la care slujește, ascunsă tocmai după torțile cerului, c-un pui lîngă dînsa (Al. Vasiliu, *Curpăn mare*).

Într-un basm ardelenesc întîlnim corbul care fură un inel, ecou poate al legendei Corvinilor. Dan cu copilul în brațe și cu Crăiasa zînelor, oprindu-se la un rîu să se scalde, lasă copilul pe țarm. „Un trăznit de corb“

fură inelul de la copil. Feciorul fuge gol cu paloșul după corb, aruncă paloșul în aer, nimerește corbul în inimă, iar acesta scapă inelul din clonț (Ret., *Crăiasa zînelor*).

IMPĂRĂȚIA PĂSĂRILOR

Numeroase sînt vietățile ce se perindă prin basm, notabile sînt acelea constituite în împărății, cu care oamenii au, ca să vorbim astfel, relații politice. Păsările sînt cele mai organizate. O pasăre smulge un spic de grîu de aur din grămada păzită de Parsion. El strigă la frați să aibă grijă de grămada lui și se ia după pasăre, care zboară sus, spicul fiind greu. Spre ziuă, într-o pădure mare, zvîrlind cu o zburătură de lemn, îi rupe o aripă, o află și se întoarce cu ea. Mai tîrziu, mergînd șapte zile și șapte nopți, ajunge la Crăiasa păsărilor ale cărei curți sînt între niște stînci, pe un vîrf de munte. E „o urieșită groaznică cu un cap mare ca buhele, dar cît o bute de cincizeci de vedre de mare“. Urieșita cheamă Vu-ha ca buhele, munții tremură de groază, se adună vulturi, ulii, găi, vrăbii, porumbi, pajuri cu două capete. Împărăteasa întreabă de cetatea nevăzută și neauzită, unde vrea să meargă Parsion. Vine o presură ostenită, numai cu o aripă și cu un spic de aur în gură. Îi spune că a întîrziat din pricina hoțului de Parsion (Ret., *Voinicul Parsion*). Ion Buzdugan, căruia i-a fugit zîna cu care se cununase în Cetatea din aer, stînd în pădure sub un copac foarte înalt și mare, omoară cu săgeata zmeul cu douăzeci și patru de aripi, care venea în zbor cutremurînd pămîntul și voia să ia din pom unul din puii împărătesei păsărilor. Unul din puii împărătesei ascunde pe Ion sub o aripă, spre a-l apăra de mama lor, căreia cînd sosește îi miroase a carne de om. Primind făgăduiala că Ion nu va fi vătămat, puiul scoate pe voinic. Totuși, împărăteasa îl înghite și apoi

Îl scoate „mai viteză după cum a fost“. Îl întreabă dacă vrea comori sau să fie împărat. Ion se mulțumește să afle unde este Cetatea de aer. Împărăteasa sună cu cornul și vin toate păsările, dar numai un pițigoi știe unde e zîna, fiindcă tocmai a mâncat niște fărimituri de la masa ei (Fundescu, *Ion Buzdugan*). Făt-Frumos, rătăcindu-se cu fata lui Roșu-împărat, se lasă pe covorul fermecat într-o pădure. Apucînd pe o potecă vede case în care erau tot soiul de păsări cîntînd „tot felul de cîntece“. Mirîndu-se, un papagal îi spune că au avut odată un stăpîn, care a murit de trei ani. Dus la mormînt, Făt-Frumos îl învie cu bastonul care înviază morții de șapte ani. Drept răsplată îi cere să-l ducă acasă. Numai un ciocîrlan știe de casa lui Făt-Frumos, de la care venise în acel ceas. Se duc la covor și merg acasă (Fundescu, *Făt-Frumos și fata lui Roșu-împărat*). Luîndu-se după Arăpușca, o femeie a cărei putere stă într-un buzdugan, feciorul de împărat merge călare peste dealuri și văi și ajunge în împărăția sticleților, care „era într-o pădure, p-un vîrf de munte“. Acolo o pierde din ochi. Întreabă sticleții, aceia nu știu unde stă. Sticleții îl duc pînă la hotare, feciorul trece în împărăția corbilor, vulturilor și a cocorilor, apoi a ciocîrlanilor, grangurilor și cocoșarilor. Împărății ciocîrlanilor, grangurilor și cocoșarilor pun pristav să strige pe toți supușii, dar nici unul nu știe de Arăpușca, afară de un ciocîrlan șchiop care îi dă lămuririle trebuitoare, atingîndu-l cu aripa pe obraz și zicîndu-i să se dea de trei ori peste cap. Feciorul se face muscă, se urcă pe spinarea ciocîrlanului, care se ridică pînă la vîntul turbat și coboară la casa Arăpușchii (Stăncescu, *Împărăția Arăpușchii*). Este și un împărat al porumbeilor, în țara căruia e foamete și care pentru merinde dă poruncă unui porumbel să rupă o cracă verde de la pomul din mijlocul raiului, cerută de un împărat fiului unui vîntător, ca să lumineze ziua și noaptea un palat din oase de fildeș (Isp., *Fiul vîntătorului*).

În general vietățile pe care voinicul le cruță de la moarte și care îi promet ajutorul la nevoie sînt împărați. Un om arînd se pomenește cu o pasăre năzdrăvană, cît un cărăbuș, care îi cere de mîncare, îndemnîndu-l să taie boii de la plug. Zburătoarea, care e împăratul Pasărea neagră, crește mîncînd mai mare decît casa și dă omului trei pene cu care să vină la ea. Cu penele, omul se apără de jivine. Sfătuit de Sfînta Duminică, cere păsării cele două scîndurele din cutia de argint, din care, binecuvîntate de Sfînta Duminică, ies o masă încărcată cu de toate și un arap care întrebă: „Ce poruncești, stăpîne?” (Șăineanu, *op. cit.*, p. 865).

Un împărat ridică o mănăstire al cărei turn se surpă și visează că numai pasărea măiastră de pe tărîmul celălalt va opri năruirea. Fiul cel mic, după insuccesul fraților mai mari, ia pasărea de la niște zmei, sfătuit de o fată frumoasă, „de pare că era făcută de zahăr”, furată. Frații cei mari ologesc pe cel mic, îi iau pasărea măiastră, care pusă în biserică oprește năruirea. Însă nu mai cîntă. „Toată lumea se mira de frumusețea acelei păsări care era cu mii de mii de vopseli, penele ei străluceau ca oglinda la soare; iar turnul bisericii nu se mai surpa.” Venind fiul cel mic în chip de cioban și intrînd în biserică, pasărea începe să cînte „de să se spargă” (Isp., *Pasărea măiastră*). Unui împărat i se fură merele de aur. Făt-Frumos aflînd că hoța e o pasăre merge la cetatea unde se află și unde un împărat o ține într-o colivie de aur. Sare zidul în grădină, dar cînd dă să pună mîna pe colivie, pasărea țipă și voinicul se vede înconjurat de o mulțime de păsări, care mai mici, care mai mari. Slujitorii se deșteaptă și-l găsesc cu colivia în mîină, împăratul drept pedeapsă îi dă o sumă de munci grele de îndeplinit (Isp., *Lupul cel năzdrăvan și Făt-Frumos*). Mama vîntului de primăvară are și ea după sobă o pasăre de aur cu ciocul de diamant și cu ochii de smaragd (N. Filimon, *Omul de piatră*).

Lăsăm la o parte păsările rezultate din metamorfoze. Păsările simbolizează inaccesibilul aerian și, prin largire a metaforei, imposibilul și himericul.

IMPĂRĂȚIA PEȘTILOR, A BROAȘTELOR, A RACILOR

În spațiul acvatic trăiește împăratul peștilor cu su-pușii săi, totdeauna recunoscători omului și binefăcători. Un pescar prinde cu năvodul un pește mare și frumos ce „avea niște solzi de luceau parcă erau pietre scumpe“. Peștele se roagă de fiul pescarului să-i dea drumul : „Băiețaș, băiețaș, aruncă-mă-n apă, că eu sînt împăratu peștilor și de mi-ei face binele ăsta și eu mult bine ți-oi face ție“. Băiatul aruncă peștele în eleșteu, însă e atît de bătut de pescar încît își ia lumea în cap. Dă de un pitic, cu care se face frate de cruce și care îl îmbogățește, dîndu-i averea unuia care, jertfind slugile, lua dintr-un copac pietrele scumpe vărsate într-un coș de către un balaur. Îl însoară cu fata de împărat, care se măritase de nouăzeci și nouă de ori, și toți ginerii se prăpădeau, fiindcă din ea ieșea un balaur. Piticul pleacă, mărturisind băiatului că el e peștele pe care l-a prins tată-său și căruia i-a dat drumul în apă (Stăncescu, *Împăratul peștilor*).

Ionică Făt-Frumos, întîlnind pe țărmlu mării un pește mare și gras zvîrcolindu-se în nisip, se gîndește să-l mănînce, cînd peștele îi vorbește : „— Voinice, voinice, oprește-te și nu da ! Ci mai bine du-te și taie cu paloșul o prăjină din copacul cela și mă rostogolește cu ea în valurile mării, că ți-oi prinde și eu bine cînd va fi mai rău de tine.“ Ionică, milos, face precum i se cere. Mai tîrziu, cînd iapa Mamei-Ciumei se face o mreană și se ascunde în fundul mării albastre, la bocetele flăcăului ieșe împăratul peștilor, care, aflînd pricina, pune

toată seminția peștilor să caute mreana, băgată de doi stînjeni în nisipul adîncului. Chiții pornesc spre ea cu fălcile căscate și o silesc să iasă la mal și să se prefacă în iapă (Miron Pompiliu, *Ileana Cosînzeana* etc.). Alt Făt-Frumos întilnește și el un pește mic numai cît deștiul, care se perpelea pe uscat, fiind aruncat de apă. Îl azvîrle, rugat, în valuri. Peștele îi aduce, drept recunoștință, din fundul mării, iapa Miezei Nopti, cu trei mînzi lîngă ea, nu se spune dacă prefăcuți în pești (C. Rădulescu-Codin, *Făt-Frumos*). La marginea unui eleșteu, Aleodor vede o știucă zbatîndu-se pe uscat și care îl roagă s-o arunce în apă. Îi dă un solzișor. Într-o împrejurare grea, lovindu-l cu coada, știuca face pe Aleodor un cosăcel ca să nu-l vadă fata lui Verdeș-împărat (Isp., *Aleodor-împărat*). Împăratul peștilor văzînd că hîrcele și rugacea plîng ca copiii mici că le-a picat mărgeaua fermecată în mare, cheamă toți peștii și capătă de la unul din ei mărgeaua pe care o înapoiază (G. Cătană, *Povestea lui Furga-Murga*). Un fecior de om sărac intră la un pescar, merge la gîrlă cu hălăul și prinde o mreană, cît să ajungă două zile. O spintecă, și în loc de lapți găsește o covățea mititică de piatră. Cînd să bea, covățeaua se umple de galbeni (Isp., *Cei trei frați împărați*). Un băiat născut bubos, luînd apă din puț, vede un ghirgoț în ciutură. Acesta îl roagă să-l arunce în puț că-i va prinde bine. Băiatul se uită în puț și zice :

„ — Pește, peștișor, ghirgoțule dragă, mi-ai zis că ai să-mi prinzi bine odată, odată, rogu-te scapă-mă de bubele astea uricioase și împutite.“

Îndată îi cad bubele și rămîne curat, luminat, ca un pui de brad (Isp., *Băiatul cel bubos și ghirgoțul*).

Este și o țară a broaștelor, prin care trece feciorul Împăratului Roșu și fata-fecior (Ret., *Din fată-fecior*).

Făt-Frumos din lacrimă aruncă în mare un rac ars de soare, care e împăratul racilor, și acesta îl ajută prin racii lui să scoată din mare cele șapte iepe ale babei (M. Eminescu, *Făt-Frumos din lacrimă*).

ȚARA ȘOARECILOR, A SOBOLILOR,
A RÎMELOR

Eroii trec și printr-o țară a șoarecilor (Ret., *Din fatăfecior*). Pahon călare pe un șarpe, străbate și el țara șoarecilor. „Și erau șoareci și cloțani (șobolani) grozăvenie, mulți câtă frunză și iarbă și cu dinți ascuțiți“ (Ret., *Povestea lui Pahon*). Un hîrce (șoarece), scos din mîna unor copii, ajută din recunoștință pe Furga-Murga să recapete mărgeaua fermecată, ce se afla furată de un arap și de soția voinicului în ostrovul mării (G. Cătană, *Povestea lui Furga-Murga*). Tot în chestiunea mărgelei sînt de folos alți șoareci. Cîinele și motanul feciorului babei pornesc la drum în căutarea harapului și a fetei împăratului, care furase mărghicuța. Pe malul unei ape dau de o nuntă de șoareci. Motanul, impenitent, se pune la pîndă și prinde tocmai pe mireasă. Șoricioaica se roagă de motan să-i ierte și să dea drumul miresei că vor face ce li se va cere. Motanul pretinde ca unul să fure din gura harapului mărghica ce ține sub limbă. Un șoricuț șchiop și cu mustăți mai mari decît el îi însoțește, se furișează în casa harapului adormit, trece peste gura lui, îl înțeapă în nas, acesta strănută și scuișcînd, cade jos și mărghicuța (M. Lupescu, *Mărghicuța de sub limbă*). Niște animale necunoscute pasc ogorul împăratului, pe care crește grîu cu pai de aur și spicele cu boabe de pietre nestemate. După ce frații mai mari păzesc în zadar, Șperlă merge singur în anul al treilea, vede un șoricel, căruia îi dă cîteva fărîmituri de mămăligă și-i dă din pahar și trei picături de vin. Șoricelul îl învață, căci vorbește, ce are de făcut. Vin cele douăsprezece iepe ale văzduhului cu armăsarul lor (T. Pamfile, *Șperlă Voinicul*). Un șoarece sfătuieste pe Pipăruș și pe Florea să fugă din casa Mamei-Pădurii, căci aceasta se suise în pod nu ca să le aducă slănină, ci să-și ascută dinții, spre a-i mînca. Totdeodată, însă, trecînd prin țara șoarecilor, scapă de ei, aruncînd o cute

dăruiată de un vîj (Ret., *Pipăruș Pătru și Florea Înflorit*). De asemenea, un șoarece năzdrăvan înștiințează pe voinicul care păzise iapa babei din ostrovul mării, că baba tăiasse iapa și-l învață cum s-o învieze și cum să aleagă mînzul cu trei inimi (Șăineanu, *op. cit.*, p. 373).

On a toujours besoin d'un plus petit que soi.

Pahon trece și prin țara sobolilor, unde era „negru pămîntul de ei“ (Ret., *Povestea lui Pahon*). Lia găsește în pădure o cîrțiță orbită de lumina zilei și care nu-și găsea pușorii. O duce la mușuroi. Cîrțița o sfătuiește să se oprească „unde ți se va sfîrși poteca“ (Slavici, *Limir-împărat*). Aceași Lia, văzînd că o rîmulită se zbate de arșița soarelui, neputînd intra în pămînt din cauza locului bătătorit, scurmă pămîntul dintr-un mușuroi și o acoperă. Cîrțițele și rîmele îi fac potecă în pădure (Slavici, *Limir-împărat*).

IMPĂRĂȚIA FIARELOR PĂDURILOR

Parsion merge la un uriaș și-l întreabă de cetatea nevăzută și neuzită. Acesta, după ce îi dă merinde, îl trimite la fratele său cel mai mare, „împărat peste toate fiarele pădurilor“. După trei zile și trei nopți de mers, voinicul dă de un „uriaș groaznic de mare, cu cap ca de urs“. Uriașul răcnește, urși, lupi, dihori, soboli, șoa-reci, iepuri, cerbi, căprioare se adună. Întrebați unde este cetatea, răspund că nu știu. Atunci uriașul trimite pe Parsion, dîndu-i merinde, la soru-sa, crăiasa peste păsări (Ret., *Voinicul Parsion*).

URSUL, LUPUL, VULPEA

Ursul apare și el recunoscător față de voinicul care i-a cruțat viața. Țugulea în loc să omoare un urs, rugat

de el, îi scoate un steap intrat în labă și-l leagă la bubă. Devenind frate de cruce al voinicului, când acesta e ciopîrțit de frații săi, îl pune pe picioare cu apă moartă și apă vie adusă de vultur (Isp., *Țugulea, fiul unchiașului și al mătușei*).

La fel face un băiat cu alt urs, care îi dă, drept recunoștință, un pui. Acesta împreună cu alții scapă pe băiat de a nu fi mîncat de un zmeu, ibovnic al surorii sale (Fundescu, *N-aude, n-avede*¹). Alteori intervenția ursului e numai anecdotică, fără interes fantastic.

Lupul este și el printre aceia, care, ajutat de voinic, îi dă un pui (Fundescu, *N-aude, n-avede*). Făt-Frumos, mergînd să caute pasărea care fură merele de aur, întâlnește un lup năzdrăvan, groaznic de mare și cu fruntea de aramă, de la care, cruțîndu-l, capătă un merișor. Lupul spune voinicului că hoțul merelor este împăratul păsărilor, cu împărăția la marginea pădurii și care adună păsările cele mai agere la zbor. Toată megieșia se vaieță de furturile ce face poamelor de prin grădini. Avînd a găsi pe zîna crăiasă, Făt-Frumos scoate merișorul și se gîndește la lup. Acesta vine îndată, fură pe zîna luînd-o în brațe, când aceasta vine cu roabele la un stuf de trandafiri, și o dă leșinată în brațele voinicului, nu fără semne de sentimentalism. Cînd văzu pe zîna crăiasă „p-aci, p-aci era să uite pentru ce venise și să se dea de gol; dară se stăpîni. Căci era așa de frumoasă, cît nu s-a mai văzut...“. Fiindcă Făt-Frumos se îndrăgostește de crăiasă și nu vrea s-o mai dea împăratului pentru care o furase, lupul născocoște o șiretenie. Se dă de trei ori peste cap și se face întocmai ca zîna crăiasă și așa se duce cu împăratul să se cunune, dar fuge din ușa bisericii. De asemenea, ia chipul iepei sirepe,

¹ Variante în Șăineanu, *op. cit.*, p. 651, 654.

furate pentru același împărat, care, mulțumit, scoate oastea și pe mai-marii împărăției la cîmp să le arate iapa. Venea împăratul „de nu-i da picioarele de pămînt, ci parc-ar fi zburat”. Însă iapa se dădu de trei ori peste cap și se făcu lup (Isp., *Lupul cel năzdrăvan și Făt-Frumos*). Astfel, cu ajutorul lupului, Făt-Frumos aduce acasă colivia cu pasărea, iapa sireapă, și se cunună cu zîna crăiasă. Ion vede pe cale un lup cu piciorul rupt, se repede cu baltagul să-l omoare, lupul se roagă cu grai omenesc să-i lege mai bine piciorul în lopățele și să-l ungă cu unsoare, că va veni cînd se va gîndi la el. Intrînd slugă la o babă să păzească o iapă în schimbul unui mînz năzdrăvan, și aceasta prefăcîndu-se în mioară albă, lupul îl ajută s-o prindă (Al. Antemireanu, *Cîmpul verde și frumos*). În variante, un lup flămînd, ajutat cu demîncare (de fapt un vrăjitor), destăinuie voinicului că hoțul merelor e o pasăre de aur din palatul împăratului învecinat și îl ajută să aducă pentru acesta pe zîna apelor cea de aur, făcîndu-se luntre pe sine și măruntaiele, mărfuri. Apoi învie pe voinicul ucis de frați (Șăineanu, *op. cit.*, p. 433—434). Un lup, cruțat, ajută pe voinic să găsească iapa Babei Relea (Șăineanu, *op. cit.*, p. 462—463). Altul îi dă un pui ce scapă împreună cu alți pui pe voinic de zmeul, ibovnic al surorii, care voia să-l mănînce, și-l învie cu trei picături de sînge de coțofană, cînd soră-sa îl omoară (Isp., *Copiii văduvului și iepurele, vulpea, lupul și ursul*). În alt basm, ibovnica zmeului e mama, și căței, printre care puiul lupului cruțat, vin la strigătele lui și-l scapă de zmeu (Stăncescu, *Busuioc și Musuioc*). Pitică, un voinic mic cît un deget, înghițit de un lup, care mîncase mațele de vacă în care băiatul se afla, iese din foalele lui numai după ce acesta îl duce la casa hoților, a căror avere o ia. La isprava aceasta se asociază și un urs (Cătană, *Pitică*). Un lup este cumnatul lui Crîncu, ținînd pe sora

lui mai mică. Vine cu două fedeleşe mari de apă după cap, iar înaintea uşii se face un fecior frumos. Are o casă lângă pădure (Ret., *Crîncu*).

Lupul este un personaj infernal. Căpătînd de la Sf. Petru un corn în care să nu privească decît la el în bordei, un copil, nerăbdător, priveşte mai curînd şi se vede împresurat de lighioni. Vine un lup cu capul de fier : „Băiete — zice el — ce-mi dai să te mîntuiesc de bidigăniile acestea proaste ?“ Şi-i cere să nu se însoare niciodată. „Şi numai o dată se rînji lupul către fiarele cele urîte şi toate o luară care încătrău.“ Acasă băiatul scoate bogăţii din corn şi rudele îl hotărăsc să se însoare. La nuntă vine lupul şi-l ameninţă, şi mirele fuge călare şi iese din lumea asta intrînd în aceea a cuvioşilor, apoi trece la iad, la crăiasa iadului. Trei cîini, Vede-bine, Aude-bine, Uşor-ca-vîntul greu-ca-pămîntul, trimişi de sfintele Miercuri, Vineri şi Duminică îl apără. Vine lupul cu coada scurtată fiindcă vrînd să treacă din ţara cuvioşilor la iad peste o apă, s-a strecurat printre munţii care se bat în capete ca berbecii, la amiază cînd aceştia se odihnesc o clipă. De aci l-a scoş mă-sa, crăiasa iadului. Bătrîna îi spune că feciorul e la ea şi-l învaţă să se bage sub masă, făcîndu-şi o groapă, şi să-l apuce de picior. Greu-ca-pămîntul îl înăbuşă. Lupul se bagă sub prag, intră în vatra focului, cîinii îl împiedică să facă rău stăpînului. Lupul aduce pari de fier ca grinzile de groşi şi nuiete de fier ca mîna de groase, face un staul şi acoperă totul cu fier şi închide în el cîinii tot cu uşi de fier. Apoi aleargă să mănînce pe fecior. Acesta strigă : „Cîinişorii mei, nu mă lăsaţi, că mă prăpădeşte lupul !“ Cîinii rup zăbrelele şi fac bucăţi pe lupul cu cap de fier şi pe crăiasa iadului (Ret., *Lupul cu cap de fier*).

Un băiat ia cornul stîng al lui Bou-bălănel, răpus de al treilea împărat al boilor. Uitîndu-se prematur în el, rămîne cu averea risipită. Căinîndu-se, vine un lup, care se prinde viclean să-i strîngă lucrurile, cerîndu-i în schimb „ce n-ai acum şi-i avea mîine“. Voinicul pri-

mește, lupul adună cu un descîntec avutul în corn. În urmă se însoară, face nuntă cu pistoale și cu lăutari vestiți. Deodată slugile strigă : „Stăpîne, stăpîne, ia-ți mireasa și pleacă repede pe cale, că lupul te-apucă acasă și-i greu de tine !“ Lupul, care e împăratul lupilor, venea să-i ia mireasa. Mirele cu nevasta și cu cornul lui Bou-bălănel pleacă în pribegie. Lupul urlă, cheamă toți supușii săi, care sug balta născută dintr-o năframă albă trasă din corn. Aruncînd alte obstacole scoase din corn (o perie ce se face pădure, doi urși cu coada lungă și păroasă, pe care o pierde cu acest prilej, un mînz mort), mirele răpune lupul (T. Pamfile, *Bou-bălănel*). Fugind pe calul zmeului, Pipăruș aruncă în pădurea lupilor un pieptene care se face bou și-l scapă de fiarele ce se aruncă asupra acestuia (Ret., *Pipăruș Pătru și Florea Înflorit*).

Vulpea e mai des efectul unei metamorfoze. De pildă, Pescăruș ajută o vulpe să iasă dintr-o vîgăună astupată cu niște pietre strașnic de mari. Vulpea îi destăinuie că e fata Împăratului Verde, ajunsă în acest hal prin farmecele unor zmei, în vreme ce părinții și supușii au devenit stane de piatră (Rădulescu-Codin, *Pescăruș*). Doi fii de împărat pleacă succesiv după pasărea măiastră, dau de o dumbravă măreață, fac foc. Un vulpoi îi roagă să-și lege ogarul, să-i dea un codru de pîine, un pahar de vin și voie să se încălzească la foc. Dimpotrivă, feciorii dau drumul ogarului. Vulpoiul îi împietrește împreună cu caii și ogarii. Feciorul cel mic în schimb se poartă cu milostenie, vulpea se dă de trei ori peste cap și se face voinic. Era însurat, avea copii, locul era moșia lui, și fusese blestemat să aibă trup de vulpoi pînă ce un om va avea milă de el (Isp., *Pasărea măiastră*).

O vulpe adevărată, cruțată de un băiat care voia să dea cu arcul în ea, dă acestuia un pui care, împreună cu puiul de urs și de lup, mîntuie pe voinic de zmeu

(Fundescu, *N-aude, n-avede* și Isp., *Copiii văduvului*). Vulpea este de asemenea obiect de narațiuni anecdotice (Cătană, *Mîrtanul cu clopoței la grumaz*). Ea se mărită cu un motan.

LEUL

Leul intră în basm, probabil prin izvoare hagiografice, acolo unde este un pustnic. Un astfel de pustnic murind, vine un leu groaznic răcnind și văzînd pe bătrîn mort îi sapă groapa cu unghiile sale, iar fiul de suflet, venit pe apă într-un sicriaș, îl îngroapă (Isp., *Făt-Frumos cu părul de aur*). La fel se întîmplă cu un alt sihastru (Isp., *Făt-Frumos cu carîta de sticlă*). Un leu recunoscător dă voinicului un frîu fermecat, cu care posesorul, scuturîndu-l, capătă ceea ce dorește (Șăineanu, *op. cit.*, p. 664). Alți doi lei, într-o groapă în care e aruncat un fecior împărătesc, căruia tată-său îi scosese ochii, nu fac nici un rău orbului, dimpotrivă, unul îi dăruiește viața și celălalt graiul păsărilor. O păsărică îl duce apoi pe feciorul împărătesc la o apă cu care își recapătă vederea (T. Pamfile, *Tudorel*). Lei îngherați, cu păr de aur și dinți și gheare cu ferecători, stau de pază la rîul de lapte ce împrejmuiește palatul Zînei zmeilor (Slavici, *Zîna Zorilor*).

PORCUL

Porcul ca atare și cu puteri miraculoase apare în cîteva basme. Astfel mama voinicului fără tată fiind bolnavă, la îndemnul zmeului, voinicul se duce la scroafa

de sub pământ să-i fure un purcel. Intră într-o pădure deasă și întunecoasă, de abia putea să răzbească. Vi-zuina scoafei era înconjurată de bușteni, încît nu se putea atinge nici pasărea măiastră. Voinicul sapă un șanț adînc, ajunge sub culcușul scoafei. Aceasta vine la culcare. Toți purceii sug. Înainte de răsăritul lucea-fărului porcilor, cînd toți porcii se deșteaptă, voinicul vîră binișor mîna și apucă un purcel de bot să nu guițe, trăgîndu-l afară. Scoafa simte că o țîță se răcește, se deșteaptă, se ia după voinic, dă să-l înhațe cu colții. Voinicul aruncă un săpun care se face noroi cleios și puturos, de ți se scutură carnea de pe tine. Scoafa scapă de nomol. Voinicul aruncă un pieptene. Se ridică un zid de-a curmezișul drumului. Scoafa îl sparge cu colții, făcînd gaură atît cît trebuie ca să treacă. Voinicul aruncă o perie ce se face pădure naltă și deasă, de nu se putea strecura nici pasăre. Scoafa roade copacii, își face drum. Din fericire, ajunși la curtea zînei, aceasta zice : „Înapoi, scoafă rușinoasă, și teme-te de urgia tatălui meu“. Scoafa se poartă deci ca o zmeoaică (Isp., *Voinicul cel fără tată*). Un purcel de la scoafa sălbatică cu dinții de fier, învățat de un călugăr, aduce și pruncul ca să vindece pe mamă-sa, bolnava prefăcută, ținîndu-se cu un balaur (Frîncu și Candrea, *Pruncul și călugărul*). În trei viermi dintr-o prepeliță, vîrîți într-un iepure dintr-o scoafă, stă puterea unui zmeu. Feciorul se duce pe moșia scoafei, ca argat la oi al unui orb. Scoafa dă năvală la el să-l sfîșie. Feciorul de împărat ia paloșul în mîna și se luptă cu scoafa. Obosesc amîndoi. Scoafa zice : „Dac-ar fi cineva să-mi dea nițel lăstar de trestie și un ciob de lapte din lăcoviștea mea de lapte dulce, ți-aș arăta eu cum să cutezi tu a-mi călca hotarele!“ Feciorul îmbucă colac și bea apă de izvor și prinzînd putere taie capul scoafei (Isp., *Poveste țărănească*). Puterea lui Jumătate-de-om stă și ea în trei gîndaci dintr-un cocoș, dintr-un iepure, dintr-un porc. Făt-Frumos se bagă cioban la un popă, care îi interzice să meargă

pe muntele Hiriului, la un lac cu lapte dulce. Tocmai acolo se duce Făt-Frumos și cheamă porcul la luptă. Scot buturugi din pământ și zvîrle unul în altul. Seara porcul ostenește. Făt-Frumos ia repede două găleți de lapte din lac și merge acasă. A doua zi mai de dimineată, într-o luptă înverșunată, omoară porcul, scoate iepurele, din el cocoșul, din cocoș gîndacii (Fundescu, *Făt-Frumos și fata lui Roșiu-împărat*). Puterea lui Aman Cătcăun stă în doi gîndaci, dintr-un chițoran mare dintr-o scroafă mistreată, ce se tăvăleşte cît e ziua în smîrcurile bălților (Șăineanu, *op. cit.*, 673). Cine se scaldă în tăul porcului din dealul bouului recapătă vederea (Frîncu și Candrea, *Povestea lui Toader flămîndul*).

Altădată însă porcul nu-i decît un fecior de împărat prefăcut în porc, prin blestem. Cazul lui intră la metamorfoze (Isp., *Porcul cel fermecat*).

CERBUL

Cerbul este și el în basm mult mai des un om metamorfozat. Însă I. Creangă în *Povestea lui Harap Alb* vorbește de cerbul cu o piatră în frunte, care strălucește ca soarele și de care nimeni nu se poate apropia, căci este solomonit și nici un fel de armă nu-l prinde, care cînd se uită la cineva, îl lasă mort pe loc. Ajutat de Sfînta Duminică, Harap-Alb merge în pădurea Cerbului, sapă o groapă lîngă izvorul din care bea apă acesta. Pe la amiază vine cerbul boncăluind, bea apă și aruncă țărîna după cap ca buhaii și, scurmînd de trei ori cu piciorul în pământ, se întinde și adoarme. Harap-Alb cu un obrăzar pe față retează cu paloșul capul cerbului și se aruncă repede în groapă. Singele cerbului curge gilgiind și se răspîndește în toate părțile, iar capul strigă la Harap-Alb să iasă afară să-l vadă. Voi-

nicul tace și, după asfințitul soarelui, cerbul moare. În alt basm, Chiralina îmbolnăvindu-se de dragoste, o babă sfătuieste pe împărat să caute „cerbul de aur care cîntă ca toate păsările și să-l aducă în casă numai trei zile“. E adevărat că n-avem aci de-a face cu un cerb autentic, ci cu unul ieșit dintr-o metamorfoză, și care pare un automat. Însă în tot cazul nu este un om vrăjit. Afin și Dafin merg în pădurea neagră, la bușteanul ielelor. Afin lovește de trei ori în buștean cu pintenii, acesta se face o căruță cu doisprezece cai cu care ajung pe tărîmul celălalt la Chiralina. Afin lovește însuși bușteanul de trei ori și-l face cerb de aur frumos, bagă în el pe Dafin și-l pune înaintea palatului. Împăratul îl vede, Afin îi închiriază cerbul cu o mie de bani de aur pentru trei zile. Cerbul e băgat în odaia doamnei Chiralina și aci începe „să cînte un cîntec de dor de plîngea lemnele și pietrele“. Chiralina adoarme, feciorul iese din cerb și sărută pe Chiralina. În cele din urmă Afin, Dafin și Chiralina fug prefăcînd cerbul în căruță (N. Filimon, *Omul de piatră*). Istoria se repetă întocmai într-un basm de Fundescu (*Dafin-împărat*) și într-unul de Cătană (*Dafir-împărat și doamna Chiralina*). Un cerb, intrat pe jumătate într-un șarpe uriaș, care nu-l poate înghiți din pricina coarnelor, se roagă de un păcurar să omoare șarpele „că doar și eu îți voi fi bun de ceva“. Este prin urmare un cerb năzdrăvan și, desigur, împăratul cerbilor. Însă păstorul ajută pe șarpe să mănînce cerbul (Ret., *Vizor, craiul șerpilor*).

CIINELE

Ciinii nu trăiesc în împărății proprii, rămînînd paznici ai omului. Pot fi însă năzdrăvani. Împăratul însurat a doua oară are un străjer, rămas din crai în crai, de pe

vremurile cînd umblau cai verzi pe pereți. Acesta avea chip de ciine „dar sufletul îi era de voinic mare“. Împărăteasa înșală pe împărat, însă împăratul știe că „cutare a sărit în mijlocul nopții zidurile castelului și i-a bătut în geam“, fiindcă-i spune ciinele. Cînd împăratul, otrăvit de nevestă, moare, dulăul cel bătrîn latră tînguitor și cheamă pe feciorul împărătesc din țările străine. Văduva trimițînd feciorului viteaz mîncare otrăvită, ciinele sparge blidele și mîncîcă el mîncarea, apoi sfătuieste pe băiat să mai ceară bucate „ca și cele de ieri“. Împărăteasa se mînie. Feciorul, numit Copil-sărac (care n-are putere în brațe), pleacă de la curte cu ciinele și merge la curțile unui împărat, cerînd slujbă de la cel mai mare peste ceata slugilor. Fecior-sărac se îndrăgostește de fata împăratului, iar aceasta naște doi feți logofeți cu părul de aur creț. De urgia împăratului, tatăl îi ia și se duce în pădure cu ei și cu ciinele.

După un timp părăsește pe seama ciinilor copiii, iar el pleacă în lume și ajunge împărat. Ciinele dă copiilor educație, învățîndu-i seara la lună viersul unei păsărele măestre, care cîntă (T. Pamfile, *Copil-sărac*). O fată are și ea o cățelușă năzdrăvană, de la care află tot ce pune la cale tată-său (Șăineanu, *op. cit.*, p. 535).

Pahon scapă un cățeluș din mîinile copiilor și-l crește. Acesta e năzdrăvan, cere să fie luat de Pahon cînd acesta merge în țara șerpilor. În țara sobolilor morăie și silește pe soboli să le facă drum. Mai tîrziu cînd Pahon își caută nevasta, fugită cu un arap și cu mărgeaua lui fermecată, ciinele înoată în mare cu mîrtanul în spate și-l trece la curțile nevestei (Ret., *Povestea lui Pahon*).

Sfînta Vineri are de obicei o cățea cu dinții de oțel (Frîncu și Candrea, *Ileana Cosînzeana*) și cu măsele de oțel (Isp., *Fata moșneagului cea cu minte*), sau un cățeluș de fier cu fălcile de oțel, care zărește cale de două

zile și latră de două ori. Sfînta Miercuri are și ea un cățeluș cu trupul de fier și cu dinții de oțel, care zărește cale de o zi și latră o dată, iar Sfînta Duminică are un cățeluș de fier cu fălcile de oțel, care adulmecă lupul cale de trei zile și latră de trei ori. Afară de aceasta, cele trei cuvioase trimit mirelui trei cîini mari albi, Vețe-bine (de la Sf. Miercuri), Aude-bine (de la Sf. Vineri) și Ușor-ca-vîntul greu-ca-pămîntul de la Sfînta Duminică, ce ajută pe voinic să scape de lupul cu cap de fier, fiul crăieșei iadului (Ret., *Lupul cu capul de fier*). Năzdrăvanul are și el o cățea, Gudra, care spune stăpînului său cînd Pătru fuge cu Rozuna (Cătană, *Rozuna, doamna florilor*).

MOTANUL

Pahon scapă un pisic din mîna copiilor și-l crește. Acèsta e năzdrăvan, vorbește, cere să meargă și el în țara șerpilor, unde Pahon urmează să capete mărgeaua de sub limba împăratului șerpilor. În țara șoarecilor mîrtanul aruncă o labă și șoarecii fug și lasă pe Pahon să treacă.

Un arap, furînd mărgeaua și fugind cu ea, cu curțile și cu nevasta lui Pahon la mare în țara arăpească, mîrtanul, călare pe cîine, trece marea, sare în curte pe poarta din leși de brad, intră sub patul arapului, care se juca cu mărgeaua, vorbind cu nevasta, o durigă pe masă. Mărgeaua cade jos, podeaua fiind lucioasă, se durigă sub pat, mîrtanul o ia și fuge (Ret., *Povestea lui Pahon*).

Unul din basmele lui Ispirescu cuprinde ideea esențială din *Le chat botté* a lui Ch. Perrault. Doi oameni infiază un cotoi. Născîndu-li-se un copil, acesta se face prieten cu motanul. „Amîndoi se jucau, amîndoi mînceau

la masă, amîndoi se culcau.“ Părinții mor, copilul se alege cu cotoșmanul, care vorbește, îmbărbătează pe copil. „Pasă-mi-te, cotoșmanul era năzdrăvan.“ Cei doi pleacă împreună, își fac locuință într-o școrbură mare, cotoiul face băiatului culcuș de fulgi de păsări, îi dă de mîncare și de băut, îi spune basme și snoave. Ii dă și învățătură, punînd probleme : „ce va să zică cîntatul greierilor“ ; „ce însemnează săritura lăcustelor prin iarbă“, „de ce cocorii umblă înșiruiți în trîmbă“ ; „de ce rîndunelele se duc și vin“ ; „de ce privighetorile cîntă așa de frumos, iar ciuhurezii te apucă răcori de groază cînd îi auzi“. Pe urmă, vestindu-l că i-a venit vremea însurătorii, îl pune să se numească Mătăhuz-împărat (le marquis de Carabas în *Le chat botté*), se duce la palaturile unui boier mare și, dîndu-se peste cap de trei ori se face om și cere fata boierului pentru Mătăhuz, pe care-l aduce gol, zicînd că l-au jefuit haiducii. Se face nuntă, Mătăhuz cu mireasa și cotoiul pleacă în „căruță“ ; cotoiul amenințînd șoarecii pe care îi întîlnește în drum, îi pune să spună că tot ce se vede e al lui Mătăhuz-împărat, în fine ajung la palaturile zmeilor, pe care îi sperie că vine Ilie Pălie, și după ei Luciflendera să-i prăpădească, îi îndeamnă să se ascundă în șira de paie și le dă foc (în *Le chat botté*, motanul ambiționează pe zmeu să se facă șoarece și-l mănîncă). Nunta intră pe poartă, slugile învățate de cotoșman spun că palaturile și moșiile sînt ale lui Mătăhuz-împărat (Isp., *Cotoșman năzdrăvan*). Povestit de un soldat, acest basm rămîne suspect, deși tema o găsim și în Straparola¹, erou fiind Costantino fortunato, iar animalul, o pisică.

¹ *Le tredici piacevolissime notte di M. Gio* : Francesco Straparola da Caravaggio. În Veneția, Appresso Zanetto Zanetti, M. DC. IV, Libro secondo, notte undecima, p. 440 și urm.

COCOȘUL

Cocoșul e adesea denunțător al celor răi. Cînd vine feciorul de împărat la mama vitregă să caute pe fata căreia i-a luat papucul drept semn, cocoșul, știind că fata a fost ascunsă de mașteră în podul casei, după coș, strigă, bătînd din aripi : „ — Fîrtate împărate, fata moșului e în pod după obod, ț-o spune un cocoș că e după coș ! ” Maștera zvîrle după el cu un lemn din vatra focului, cocoșul strigă înainte, pînă ce oamenii feciorului de împărat se suie în pod (Cătană, *Vaca neagră*)¹. Într-o variantă, cercetașii sînt pe cale să plece, conducînd nepotrivindu-se pe piciorul fetei babei („picior ca acela cerea nu un condur, ci o piele de vacă întreagă ca să fie încălțat“), cînd cocoșul bate din aripi și strigă (T. Pamfile, *Fata unchiașului cea fără noroc*).

Cucurigu ga,
Fecior, nu pleca,
Ci fă-te-a căta
Colo după ușă
În sac cu cenușă² !

Șapte zmei trimit un fecior de împărat să le aducă fata de împărat ascunsă într-o casă păzită de un cocoș și un clopoțel (Isp., *Poveste țărănească*).

Un cocoș năzdrăvan face însă isprăvi mari neobișnuite. Gonit de moș din pricina babei, cocoșul trece prin fața curții împărătești și strigă cucurigu gagu, „scoală-te-mpărate, de îmi dă ceva să duc moșului că mă bate“. Împăratul poruncește unui slujitor să-l prindă.

¹ Cf. Șăineanu, *op. cit.*, p. 719 și urm. (Stăncescu, *Vaca neagră*), p. 735 ; (Sbiera, *Fata babei și fata moșneagului*).

² Cf. Șăineanu, *op. cit.*, p. 737 (S. Fl. Marian, *Porumbii Ilenei Cosinzenei*).

Slujitorul pune mâna pe el și-l aruncă în lac. Cocoșul înghite toată apa și iar strigă. Prins din nou e aruncat într-un cuptor înroșit pe care-l stinge vărsînd apa din lac. Apoi cocoșul merge în găinărie și înghite toate găinile, cu cocoși, claponi și pui. Prins și aruncat în haznaua de bani, înghite toți galbenii. Astfel se duce acasă și varsă ceea ce a agonisit pe zăblaie (Stăncescu, *Cocoșul moșului*). I. Creangă a dat o variantă aceleiași basm în *Punguța cu doi bani*. Acum avem de-a face cu un boier care pune să se ia din pliscul cocoșului o punguță cu doi bani găsită în drum. Cocoșul se ține după trăsura boierului și reclamă punguța. Vizitiul îl aruncă în cireadă, cocoșul înghite buhai, boi, vaci, viței, toată cireada, făcîndu-și pîntecele mare cît un munte și venind la fereastra boierului să-și ceară punguța. Aruncat în haznaua cu bani, cocoșul înghite totul lăsînd lăzile goale. Ca să scape de el, boierul îi dă punguța.

OI, BERBECI

Oaia nu apare des în basm, cu o funcție fabuloasă specifică. Odată o oaie naște un copil (Ret., *Fiiuțul oii*). Un basm unde e vorba de lîna de aur trebuie privit, pînă la proba contrarie, cu circumspecție pentru posibila insinuare cultă a ideii mitologiceii lîne de aur. Un mocan e trist că n-are nici o oaie albă, toate fiind negre ca pâna corbului. Cumpără berbece alb și oi albe, dar oile din amestecătură „behăiau o dată, de două ori, închideau ochii și se culcau la pămînt pe o parte“. Sfătuit de o babă, aduce joi o mîină de iarbă dintr-o grădină mare și suflă în ea de la sfîntul apus spre răsărit de trei ori. O oaie gîrgiită o mănîncă și naște „un mieluț subțirel, cu pielea strălucitoare ca o polială de aur“. „Mițele mieluțului erau de aur curat și creșteau văzînd

cu ochii.“ Un fecior de împărat se îndrăgostește de o fată de popă, „bălăioară ca un spic de grâu în vreme de sloată“. Popa nu vrea să dea fata. Mocanul făgăduiește împăratului că va vindeca pe crăișor. Se duce cu berbecul să se mărturisească la popă. Acesta zice : „Aista-i sărindarul meu“. Fata vrînd să taie din lîna berbecului măcar trei firișoare de lîna de aur merge cu foarfecele și se lipește de berbec. Preteasa venind, se lipește de fată, popa de preteasă. Mocanul nu-i dezlipește decît cînd popa făgăduiește să dea fata după feciorul de împărat (T. Pamfile, *Berbecul cu lîna de aur*).

ALTE VIEȚUITOARE :

porumbiel, rață, tăune, țînțar, rugace etc.

Și alte viețuitoare intervin în basm, înlocuind de obicei pe altele în aceeași funcție. Porumbieii ajută fetei oropsite de mașteră să curețe și să numere sămînța de cînepă, îi aleg gunoiul din sacul de păsat, din sacul cu sămînță de in (T. Pamfile, *Fata unchiașului cea fără noroc*). Trei zîne iau chip de porumbițe (Ret., *Voinicul Parsion*).

În rățoi se preface voinicul sau copiii, urmăriți de mașteră. Există și o rață rară. Fata-fecior găsește o pană de rață în margine de drum, în pădure. O ia. Împăratul Negru îi poruncește să-i aducă rața de la care căzuse pana. Aceasta viețuia la marginea mării „sub țărmuri“, unde ședea și clocea (Ret., *Din fată-fecior*).

Aleodor cruță un tăune pe care se pregătea să-l strivească cu piciorul. Tăunul îi dă pufuleț din aripioare și-l ajută să nu fie văzut de fata lui Verdeș-împărat, prefăcîndu-l într-o lindină în părul ei (Isp., *Aleodor-împărat*).

Făt-Frumos ridică din nisipul cel fierbinte pe împăratul țințarilor. Acesta îl ajută să găsească cele șapte iepe ale babii, punînd un roi nemărginit de țințari să le alunge din pădure (M. Eminescu, *Făt-Frumos din lacrimă*).

O rugace, scăpată de răutatea copiilor și crescută de Furga-Murga, îl ajută pe voinic să recapete mărgeaua fermecată, furată de un crap și dusă în ostrovul mării (Cătană, *Povestea lui Furga-Murga*).

METAMORFOZE

Interpretînd paragrafele descriptive de pînă aci, înțelegem îndată că eroul activ, numit de cele mai multe ori Făt-Frumos, pornind să săvîrșească o ispravă grea, întîmpină în calea sa ființe hotărît vrăjmașe (balaurii), altele invidioase și rivale (zmeii), altele, în fine, prin firea lor și mai ales prin purtarea cuviincioasă și mi-loasă a eroului, binevoitoare. Eroul singur, fără concursul altora, de la Dumnezeu și Sfînta Duminică pînă la umilul țîntar, nu poate izbîndi nimic.

Un proces care îngreuiază situațiile sau rezolvă dificultățile este metamorfoza. Identitatea indivizilor nu se poate stabili strict după aparența lor corporală și fiziognomică. Un balaur poate fi un împărat, un cal un voinic, un cerb un fecior de împărat, un negustor un cal, un om un cotoi, un fecior frumos un vultur, un hărău sau un lup. Eroul trebuie să dejoace vicleniile metamorfice ale dușmanilor și să le folosească și el împotriva lor.

Trebuie să facem deosebire între metamorfoza propriu-zisă și proteism. Metamorfoza este schimbarea unui om într-o ființă sau un lucru, în urma unui blestem sau a unei hotărîri de sus. Astfel, feciorul de împărat se face porc, iar zîna se preface în pește ca să poată fi prinsă de pescar și să devină soția lui. Proteismul este capacitatea liberă a ființelor năzdrăvane sau în puterea unor obiecte năzdrăvane de a se preface în ceea ce voiesc. Astfel zmeii, zmeoaicele se transformă în tot soiul de aparențe (fîntînă, grădină, viță, iapă, mreană etc.). Dar și voinicul poate căpăta această însușire, de ordinar dîndu-se de trei ori peste cap, spunînd sau nu unele cuvinte magice. Proteu, paznicul cirezilor lui Neptun (pești mari, foci, viței de mare), se metamorfoza

în leu, în balaur, în leopard, în mistreț, în copac, în apă, în foc, dar dacă era ținut strâns bine în brațe își relua forma originară și răspundea la întrebări. Voinicul din basm trebuie să fie în stare la nevoie să se disimuleze, metamorfozându-se. Aspectul magic, care fascinează pe unii cercetători, este de foarte puțină importanță. Unei dificultăți i se răspunde îndată, în lipsa altor mijloace tehnice, cu o soluție de aparență fantastică, dar necesară spre a se verifica definiția caracterologică a protagoniștilor ostili ori ingenioși.

Cazurile de metamorfoză în basm sînt infinite și de fapt aproape nelipsite în orice narațiune cu caracter fabulos, cum s-a putut vedea din paragrafele de pînă aci. Dăm totuși cîteva specimene.

Metamorfoze prin blestem sau dintr-o pricină obscură :

Balaurul cu un cerb în gură pe care îl întîlnește fata-fecior nu e decît un fecior de împărat blestemat de părinți, pe care nu i-a ascultat. Acum, după douăzeci de ani, balaurul se dă peste cap de trei ori și se face „un drag de fecior, de nu era pe sub soare mai frumos“ (Ret., *Din fată-fecior*). Purcelușul pe care îl crește baba din *Povestea porcului* de I. Creangă e și el un fecior de împărat vrăjit, care noaptea își lasă pielea și redevine un flăcău frumos. Același e cazul din *Porcul cel fermecat* de P. Ispirescu. Porcul era fiu de împărat și el, și la un război al tatălui său cu vecinii zmei, care erau foarte răi și-i tot călcau moșia, a omorît pe cel mai mic. Zmeoaica bătrînă îl blestemă să poarte pielea de porc, ca să nu poată lua pe fata de împărat, dorită de zmeu. Un cal năzdrăvan, pe care Băiet sărac îl agonisește de la o babă cu herghelie, se preface deodată într-un Făt-Frumos, fiind feciorul Împăratului Roș (I. Slavici, *Băiet sărac*). În *Crăișorul șerpilor* de I. T. Mera, voinicul s-ar părea că este într-adevăr crai peste șerpi în ostrovul șerpilor. Dar și el, crescut în chip de șarpe, rămîne în cele din urmă cu făptură de om. Balaurul care cere împăratului în schimbul unei flori „uitatul“, adică pe fata lui, căreia era mai să uite să-i aducă

un dar, e și el un fecior de împărat, căruia și lui tinăra soție îi aruncă pielea pe foc (G. I. Pitiș, *Uitatul*). O broască-țestoasă, pe care un flăcău de împărat și-o alege de nevastă, se dă de trei ori peste cap și se face o zână gingașă. Titlul basmului însuși *Broasca-țestoasă cea fermecată* (Isp.) arată că operează o vrajă. Un vulpoi, care preface pe oameni și animale în stane de piatră, nu-i decît un fecior de împărat, însurat și cu copii, blestemat să aibă această înfățișare pînă cînd un om va avea milă de el. Un alt fecior de împărat îl cruță și-și leagă ogarul, îi dă de mîncare și de băut, blestemul încetează, vulpea se dă de trei ori peste cap și redevine om (Isp., *Pasărea măiastră*). Și fata Împăratului Verde a fost prefăcută în vulpe prin farmecele unor zmei, în vreme ce părinții și supușii s-au făcut stane de piatră (Rădulescu-Codin, *Pescăruș împăratul*). Un tîlhar pedepsit și spăsit intră într-o piele de urs care se lipi de trupul său ca și cînd ar fi fost de acolo și devenit urs e luat de lanț de împărăteasa pe care o ținuse captivă (Isp., *George cel viteaz*).

Metamorfoză printr-un aliment magic :

Un fecior năzdrăvan mănîncă întîmplător din niște smochine și se face măgar, apoi găsește niște roșcove pe care mîncîndu-le redevine om. Cum o măiastră din ostrov îl jefuiește de tot ce are, îi dă smochine să mănînce și o preface în măgar (Isp., *Cei trei frați împărați*).

Metamorfoza prin băut :

Cine bea apă din urmele unui lup sau ale unui cerb se face lup ori cerb (T. Pamfile, *Fata și feciorul unchișului*). Tirion bînd apă din urmă de cerb se preface în cerb. Tiriana, sora lui, îl împiedicase să bea din urmă de bou, de lup, ca să nu se facă bou ori lup (Ret., *Cerbul*).

Metamorfoze în virtutea faptului de a fi năzdrăvan :

Împărații bătrîni au adesea această putere. Împăratul cu trei fete se face zmeu și-și amenință fetele la podul de aramă, de argint și de aur. Apoi se dă de trei

ori peste cap și redevine om (Ret., *Din fată-fecior*). Împăratul din *Povestea lui Harap-Alb* a lui Ion Creangă își încearcă feciorii, prefăcut în urs. Un împărat se face un balaur mare cu douăsprezece capete și se ascunde sub podul de aur, ieșind înaintea fetei celei mici „plesnind din coadă și încolăcindu-se ; din gurile lui ieșea văpaie de foc, și limbile îi jucau ca niște săgeți arzătoare“. După luptă de un ceas, fata izbutește să rănească pe balaur. Acesta se dă de trei ori peste cap și se face om (Isp., *Ileana Simziana*). Mai înainte o întâmpinase la podul de aramă și cel de argint, prefăcut în lup și în leu.

Zmeii, zmeoaicele, dracii, zînele, feciorii năzdrăvani, chiar animalele au uneori această putere. Un zmeu, ca să scape de lighioane, se face buștean (Fundescu, *N-aude, n-avede*). Alți zmei se prefac în șoareci și, spre a ajuta pe Petru, merg la stoguri, macină, cern și coc piine din grâu într-o noapte (Ret., *Vizor, craiul șerpilor*). Prîslea se luptă cu zmeul cel mic pînă la amiază, cînd se fac amîndoi două focuri, apoi două roți, apoi oameni (Isp., *Prîslea cel voinic și merele de aur*). Zmeul din palatul de topaz se face flacăra galbenă, în vreme ce Făt-Frumos se face flacăra roșie (Fundescu, *Spaima zmeilor*). Surorile zmeilor din palatele de argint, aur, topaz, se prefac, ca să otrăvească pe Făt-Frumos, în grădină cu peri, în fîntină și în viță cu struguri ; zmeoaica, mama lor, în flacăra cît gămălia acului de mică (Fundescu, *Spaima zmeilor*). Fetele unei zmeoaice, în același scop, devin fîntină otrăvitoare, loc cu flori adormitoare, pîr cu pere omorîtoare (V. Bologa I. Ion, *Voinic de plumb*). Alte trei zmeoaice, spre a-l pierde pe Aripă-frumoasă, se schimbă în fîntină, cuptor și pîr cu pere de aur, toate otrăvitoare (Ret., *Aripă-frumoasă*). Fata unei babe zmeoaice se prefac, dîndu-se peste cap, în iapă. Crîncu încalcă pe ea și o duce noaptea la păscut. Iapa se metamorfozează în cioară (Ret., *Crîncu*). Fata și crăișorul șerpilor, urmăriți de mama și surorile craiului, se metamorfozează în bostănărie și păzitor, moară de apă și

morar, două turturele, plop și iederă (I. T. Merea, *Crăișorul șerpilor*). Fata pajurei și fata unui împărat, urmărite de un zmeu, se prefac în minăstire și popă, holdă și fată voinică, rață și lac (Gr. Sima, *Pajura*). Un sihastru își petrece viața citind cărțile sfinte în coate și în genunchi. Dracii țin sobor și cel mai mișel dintre ei e trimis să seducă pe sihastru. Dracul se dă peste cap și se face fată frumoasă, iar sihastrul, rugat, o primește peste noapte, fără a înceta lecturile din cărțile sfinte, din care pricină fata se prefacă în cioară și sihastrul o aruncă într-un copac (Ret., *Tămâia dracului*). Trei zîne care se scaldă în tăul de lapte au, obișnuit, chip de porumbiță. Voinicul Parsion ia uneia aripile de pe țarm și ea rămîne fată. Recăpătîndu-le prin viclenie, redevine porumbiță și voinicul o regăsește în cetatea nevăzută și neauzită, unde zîna, dîndu-se de trei ori peste cap, se face neastă (Ret., *Voinicul Parsion*). O bufniță se agață cu ghearele de spinarea unui voinic și merge cu el pînă acasă. Alte șase bufnițe se țin după dînsul. Bufnița e zîna zînelor și voinicul o găsește în pat ca o fată frumoasă. Face nuntă cu ea. Aruncînd pielea bufnițelor pe foc, acestea fug, prefăcute în șapte porumbei (Isp., *Zîna zînelor*). Zîna munților apare ca turturică (Isp., *Zîna munților*). Iapa măiastră pe care o duce la păscut Ioniță Făt-Frumos se transformă în pasăre, iepure și copac (Frîncu și Candrea, *Ileana Cosînzeana*). Un cotoi, dîndu-se de trei ori peste cap, devine om (Isp., *Cotoșman năzdrăvan*). Un cal se face boltă cu negoț și altul neguțător, și cînd vine Ileana Cosînzeana să cumpere papuci, bolta se micșorează ca o ladă și prinde pe fată (Ret., *Din fată-fecior*). De asemenea Urmă-galbină, făcîndu-i-se dor de soția sa Mandalina, se face un cal frumos și, însoțit de fratele său, ca neguțător, merg la tîrg, unde un bătrîn cu haine domnești, care nu-i decît mamonul (tatăl zmeilor) și iubitul Mandalinei, cumpără calul (Ret., *Urmă-galbină și Pipăruș Pătru*).

Metamorfoza se întâmplă uneori prin opera binevoitoare a altcuiva. Aleodor-împărat e prefăcut în pui de cerb (de către un corb), în cosăcel (de către o știucă) și într-o lindenă (de către un tăun), ca să nu fie văzut de fata lui Verdeș-împărat (Isp., Aleodor-împărat).

Motivul poate să fie de asemenea defensiv. Voinic de plumb preface în tăciuni pe frații săi, simțindu-i dușmănoși, ca să nu vadă cum el se bate cu zmeul în chip de roată și de flacăra și cum, fiind năzdrăvan, se dă de trei ori peste cap și devine porumbel (Vasile Bologa I. Ion, *Voinic de plumb*).

Altă dată este efectul unui obiect miraculos. Ursitoarea cea bună dă lui Țugulea, căruia o zmeoaică i-a furat vinele de la picioare, un chimiraș, mulțumită căruia poate lua orice înfățișare voiește. Țugulea se face albină și află unde sînt vinele (Isp., *Țugulea, fiul unchișului și al mătușii*). Nevasta lui Pantilie pune mîna pe o pană fermecată a acestuia și cu ea îl preface în cîine și în pupăză (G. Catană, *Povestea lui Pintilie*).

În unele cazuri e de ajuns ca eroul să se dea de trei ori peste cap și eventual să spună cîteva cuvinte magice. Greuceanu, învățat de un faur, se dă de trei ori peste cap și se face porumbel, așezîndu-se într-un pom în fața caselor zmeilor, porumbelul dîndu-se iarăși de trei ori peste cap devine muscă și, intrînd în cămara zmeilor, se ascunde în crăpătura unei grinzi (Isp., *Greuceanu*). Tot el dîndu-se de trei ori peste cap se face buzdugan. O babă roabă din pivnița zmeului sfătuiește pe un băiat și o fată de împărat luați de zmeu să se dea peste cap, că se vor face orice voiesc. Dar îi și unge c-o unsoare fermecată. Copiii se fac păstori și turmă, călugăr și mînăstire, rățoi și lac (Ret., *Făt-Frumos zălogit*)¹.

¹ Despre această serie de metamorfoze cf. M. Gaster, *Cucul și tur-turica*, studiu comparativ în *Convorbiri literare*, XIII, nr. 6 din 1 sept. 1879 și Adaos în *Convorbiri literare*, nr. 8 din 1 noiembrie 1879.

Cu o simplă palmă, sfătuită de sora crivăţului, o fată preface o babă rea în baston (Fundescu, *Sora crivăţului*).

Metamorfozele se datoresc în anume basme persistenţei spiritului vital şi dorinţei intime a naratorului de a izbăvi de moarte nedreaptă pe victime şi a aplica sancţiuni. Îngropaţi în bălegarul cailor de o roabă, un băiat şi o fată de aur se metamorfozează în brazi de aur. Scîndurile lor fiind aruncate pe foc, o scînteie sare în nişte tărîţe, pe care le mănîncă o oaie. Aceasta fată doi miei de aur. Tăiaţi din porunca roabei, maţele lor sînt duse la gîrle spre a fi spălate. Două maţe scapă în apă şi se fac iarăşi copii de aur (Fundescu, *Înşir-te mărgărite*). Brazii se înlocuiesc cu doi meri de aur, ce tăiaţi devin scînduri de pat, apoi scînteii, busuioc, miei de aur, copii cu două mere de aur (Isp., *Înşir-te mărgăritari*).

În alt basm, pomii sînt peri plini de pere galbene ca aurul, din scîndurile lor sar două scînteii pe hornuri şi se fac doi mieluşei cu lînă şi coarne de aur, din maţele lor ies un băiat şi o fată cu păr de aur (Ret., *Cei doi copii*). Într-altul, copiii trec prin fazele paltini, paturi, scînteii, miei, peştişori de aur, copii (I. Slavici, *Doi feţi cu stea în frunte*). Într-un basm intervine şi un factor extern. Un băiat e tăiat bucăţi de fiul lui Roşu-împărat. Un bou suflă asupra bucăţilor adunate şi înviază pe voinic, pe care apoi îl preface în cal. Roşu-împărat îl cumpără şi-l taie. Din două picături de sînge puse de o fată, la rugămîntea lui, de o parte şi de alta a porţii, răsar doi meri de aur, ce sînt tăiaţi la îndemnul unei ţigănci. Fata ia cite o coajă de la amîndoi şi le aruncă în gîrlă. Ies doi răţoi. Împăratul vine cu buzduganul şi băiatul, ieşit din cei doi răţoi, îl împietreşte (Fundescu, *Balaurul cu douăsprezece capete*). Fata babei aruncă într-o fîntînă pe sora ei vitregă şi goneşte de la curte băiatul acesteia, făcut cu un fecior de împărat. Băiatul, devenit păstor, merge cu oile la fîntînă, din care răsărisc o mlădiţă de răchită. Îşi taie din ea o tilincă. Aceasta

cîntă și spune singură istoria fetei unchiașului (T. Pamfile, *Fata unchiașului cea fără noroc*). Zîna dintr-o rodie, omorîtă de o țigancă cu un ac, se preface în păsăruică, prinsă și tăiată, din trei picături de sînge ale ei iese un brad, din bradul tăiat o babă ia o surcea și face un capac la o oală, din oală iese zîna (Isp., *Cele trei rodii aurite*).

Se metamorfozează și lucrurile. Dafin încalecă pe bușteanul ielelor din pădurea neagră, îi dă trei pinteni, și acesta se preface în căruță cu doisprezece cai de foc, cu care ajunge la palatul Chiralinei, pe tărîmul celălalt. Aici preface bușteanul în cerb de aur și pe urmă iar în căruță (N. Filimon, *Omul de piatră*; Fundescu, *Dafin-împărat*).

OBIECTE NĂZDRĂVANE

Cînd un erou nu poate ieși din impas pe căi naturale sau prin puteri magice inerente ființei lui, recurge la obiectele năzdrăvane, pe care nu le vom numi talismane, spre a nu insinua în chip exagerat mentalitatea primitivă. De fapt, ființele și obiectele năzdrăvane nu sînt atît dovezi de credință în forțele supranaturale, cît mijloacele de satisfacere ale unei necesități legitime printr-o soluție repede și de imaginație. Eroul fabulos se află, ca și eroul unui roman de aventuri în fața unei probleme : de a învinge un dușman colosal, de a scăpa de o urmărire, de a se urca în aer sau a se coborî în mare. Atunci el recurge la mijloacele tehnice pe care i le oferă ingeniul popular și care, dacă sînt de ordin fantastic, simbolizează totuși un deziderat al umanității, rezolvat astăzi în multe cazuri pe cale științifică.

Zmeii, precum știm, au toți buzdugane. Unul are un buzdugan care aruncat cale de un conac lovește în ușă,

în masă și se pune în cui. Al doilea aruncă buzduganul cale de două conace, al treilea cale de trei conace (Isp., *Prislea cel voinic și merele de aur*). Zmeii din palatele de argint, aur și topaz au buzdugane care bat de trei ori în poartă și se așază singure în cui (Fufdescu, *Spaima zmeilor*). Serilă, Murgilă și Zorilă întilnesc una din fetele de împărat la o fântină, scoțind apă cu vadra. Puterea zmeului e în buzdugan, pe care îl aruncă de la trei mile. Acesta izbește de trei ori în poartă, se bagă în casă, se învîrte de trei ori și se pune în cui (Cătană, *Serilă, Murgilă și Zorilă*).

Împărații bătrîni posedă pe lîngă cai năzdrăvani, haine și arme din tinerețe, miraculoase, care fie se prăfuiesc și se ruginesc prin lăzi, fie sînt îngropate, spre a nu fi găsite. În orice caz, ele se pot regenera. Împăratul cu trei fete are în pod zdrențe din hainele de tinerețe, pușcă și sabie, care lovite în pămînt se fac mai frumoase (Ret., *Din fată-fecior*). Spaima zmeilor află de la mamă-sa, împărăteasa, că armele tatălui său sînt îngropate la rădăcina unui plop, în grădină (Fundescu, *Spaima zmeilor*). Făt-Frumos, cu învoirea împăratului, răscolește „trei zile și trei nopți“ tronurile cu haine și găsește în fundul unui tron vechi armele și hainele lui tată-său, dar foarte ruginite. Cu mîna lui le curăță de rugină și în șase săptămîni armele lucesc ca oglinda (Isp., *Tinerețe fără bătrînețe*). N. D. Popescu dezvoltă : „...unde mi se puse băiatu pe căutat, scotoci cămări, dezgoli tronuri, cătă prin toate dulapurile, găsi fel de fel de haine scumpe și mîndre nevoie mare, dar ca să dea de hainele de război cu nici un chip, căci de multă vreme nu se mai războise împăratul nostru. Tocmai cînd își luase nădejdea și se pregătea să se întoarcă la cal spre a-i spune pățitania, se împiedică de un tron vechi și odorogit, aruncat după ușa unei cămări ponosite, zor să cadă, și îl trînti peste cap de se făcu praf și fărîme. Atunci se auzi un zgomot de fierărie veche și se văzu printre putregaiul de scînduri niște haine de zale ruginite și niște arme vai de lume de ponosite să nu pui

nici mîna pe ele.“ Le freacă și le lustruiește și le face „de se răsfrîngea cu drag soarele în luciul lor“ (N. D. Popescu, *Fata din dafin*). Feciorul mai mic din *Povestea lui Harap-Alb* a lui I. Creangă cere și el calul și armele din tinerețe ale împăratului. Alt fecior, plecînd în căutarea balaurului care fură portocale, vrea armele tatălui de cînd fusese mire (I. Marin, *Portocalul și balaurul*). Cenușotcă reclamă de la Împăratul Roșu, căruia i se furase soarele, luna și stelele, pe lîngă trei cai de aramă îngropați în partea de apus a cetății, hainele de mire ale împăratului (Vasile Bologa I. Ion, *Voinic de plumb*).

Dintre armele arhaice, buzduganul, paloșul, mai puțin sabia, sulița, arcul sînt cele obișnuite. Gheorghe cel viteaz și le fabrică singur. Întîi își face o sabie, care se rupe în două cînd lovește într-un drug de fier, și un buzdugan, care aruncat în slava cerului, căzînd jos, se turtește. Le leapădă. În codrul în care crescuse era un fier gros, înfipt în pămînt. Trage de el, era o vînă din munți. Rupe vîna și face din ea o sabie „Balmut ajutătorul meu“ și un buzdugan „Omorîtorul vrăjmașilor mei“. Asta amintește de Durandal, spada lui Roland (Isp., *George cel viteaz*). Mai adesea eroul le primește în dar. Dumnezeu și Sf. Petru dăruiesc copilului născut, prin concepție miraculoasă, de fata lui Verde-împărat, un paloș (Ret., *Urmă-galbină și Pipăruș Pătru*). Tuliman are un paloș care se ridică la o înălțime considerabilă și luptă singur cu o oaste întreagă, făcînd-o mii de fărîme (Rădulescu-Codin, *Tuliman*). Și lui Pipăruș viteazul „doi moșnegi, care sînt desigur tot Dumnezeu și Sf. Petru, îi dăruiesc un paloș (*ibid.*). Copil-sărac, pe cale de a fi omorît de doisprezece oameni puși de mama vitregă, se roagă lui Dumnezeu și acesta îi dă o sabie, „care singură ieșea din părete, tăia în dreapta și în stînga, tot singură și apoi pierea“. Cu ea omoară pe cei doisprezece (T. Pamfile, *Copil-sărac*). Un om cu o sabie ruginită propune lui Trifon să-i dea mărgeaua fermecată în schimbul săbiei care omoară singură. Tri-

fon face schimbul, poruncește săbiei să taie capul omului și rămîne și cu mărgeaua (Ret., *Trifon hăbăucul*). Dumnezeu ia o viță de păr din capul unei fete, face lațuri și un arculeț și le dă fratelui fetei să prindă păsările (Isp., *Copiii văduvului*). Un călugăr dă unui prunc o suliță ascuțită să arunce cu ea în purcelul de la scroafa cu dinții de fier (Frîncu și Candrea, *Pruncul și călugărul*). Trebuie adăugat că nu totdeauna o armă își păstrează funcția originară. Astfel, un fecior de împărat are un paloș, găsit într-o groapă, a cărui proprietate este de a împietri. Cu acest paloș împietrești oști întregi. Feciorul Împăratului Roșu i-l fură, dar îl recapătă înapoi printr-un șiretlic (Fundescu, *Balaurul cu douăsprezece capete*).

Pușca este foarte folosită în basm, agonisită nu din industria curentă, ci, mai ales de la Dumnezeu, și posedînd puteri excepționale. Agheran capătă de la Dumnezeu și de la nănașul său Sf. Petru o pușcă cu care doboară atîtea sălbătăciuni, încît soții lui abia le pot duce acasă. „Apoi cum să nu fi putut pușca cu o așa pușcă mirurată ? ! Asta era mai a zmeilor cu mult decît pușcile cele cu repeziș și repetiș, cari s-ar fi aflat acuma și despre cari ne vorovise dascălul nostru mai dăunăzi că poți să omori pe un om și de 30 de ori într-o clipă, nu mai mult“ ; „nu trebuia umplută niciodată și tot era pliră totdeauna“ (Frîncu și Candrea, *Agheran voinicul*). Și lui Urmă-galbină, pe lîngă paloș, Dumnezeu și Sfîntul Petru îi dăruiesc o pușcă (Ret., *Urmă-galbină și Pipăruș Pătru*). Fata-fecior capătă de la Împăratul Roșu, pe lîngă lada cu un cal, o pușcă ce pușcă la patru mile de loc în pătrat (Ret., *Din fată-fecior*). Călugărul dă pruncului „o pușcă cum n-o văzut ochi de om“, care s-ar părea că prinde, căci băiatul trage spre păsăruța de unde se întîlnesc vîntoasele, și călugărul, luîndu-i pușca de pe umăr, găsește păsăruța (Frîncu și Candrea, *Pruncul și călugărul*). Vizer, craiul șerpilor, dă lui Petru o pușculiță cu apă, care împietrește. Cum Domnul, care îl trimisese pe lumea cealaltă să-i aducă coroana cu

care fusese înmormîntat tată-său, pune slugile să-l bată cu nuielele, Petru îi stropește cu pușculița, iar domnul și slugile se prefac în stane de piatră (Ret., *Vizor, craiul șerpilor*).

Ca instrument coercitiv, mai ales pentru aceia care n-au știut să se folosească de alte unelte năzdrăvane, este bîta. Un om sărac cere dracului o boată de după ușă și cu ea merge la birtășița care-i furase punga fermecată. Zicîndu-i-se :

Sări boată botoanie
Și dă-i la fundoanie,

boata sare la birtășiță și o face „vînată ca pruna“. Omul recapătă punga (G. Cătană, *Doi frați*). Un țigan, în condiții asemănătoare, capătă de la Dumnezeu o jiloveață care cînd i se spune :

Jiloveață
Legată cu ață
Să te-ntorci și să te suci
Și mintea la loc s-o duci,

se pornește la bătaie. Țiganul obține astfel restituirea din partea nașului a unei mese vrăjite și a unui cal care face bani, însă bate și pe executorul de dări și pe Dumnezeu și pe Sf. Petru, de unde pierderea darurilor, afară de cal, rămas fără puteri miraculoase (Ret., *Ganul țiganul*). Un om cu un băț mare de-a umăr și cu o cîrjă mică cere lui Trifon mărgeaua fermecată. Dacă ar fi poruncit — lămurește el — bîtei să bată pe cineva „apoi nici grindina nu-ți flegește mai tare cucuruzul decum ți-i dobzază aceste bețe și cu deosebire cea mică e bună de desmierdat muieri“. Trifon face schimbul, apoi pune sabia să taie capul omului (Ret., *Trifon hăbăucul*). Bineînțeles, bîta nu este o armă potrivită pentru un viteaz.

Cele mai curente arme magice defensive în toate basmele din lume sînt acelea care, aruncate, se prefac în

obstacole în calea urmărilor. Făt-Frumos găsește pe fata furată de zmeu în palatul de sticlă, o urcă pe cal și, urmărit de zmeoaică, aruncă o perie, o basma cu chenar pe margine și o gresie luată de fată, din care răsar pădure, apă înconjurată cu foc, munte de piatră lustruită (Isp., *Făt-Frumos cu carîta de sticlă*). Fata-voinic scoate din urechile calului năzdrăvan o gresie și o piatră ce se fac munte de piatră atingînd cerul și pădure deasă, iar de pe degetul Ilenei Simziene trage un inel ce devine zid de cremene pînă la cer (Isp., *Ileana Simziana*). Făt-Frumos din lacrimă al lui M. Eminescu aruncă înaintea babei care-l urmărește o perie, o cutie și o năframă, ce devin, respectiv, pădure, stîncă, lac. Băiet sărac al lui I. Slavici, urmărit de babă, aruncă pieptene, perie, țesală din care ies gard, stof, pădure de cuțite și săbii. O cutie, o perie, o năframă luate din casa pajurei se transformă, aruncate de o fată, în munte, codru, lac de lapte (Gr. Sima, *Pajura*). În urechea dreaptă a calului năzdrăvan, Făt-Frumos găsește o bucată de săpun, o perie și o gresie. Urmărit de zmeu, voinicul aruncă săpunul, care se face loc alunecos. Zmeul îl trece. Peria se face pădure deasă, gresia munte mare și înalt (Fundescu, *Spaima zmeilor*). Roaba din pivnița zmeului dă băiatului și fetei un pieptene, o năframă, o perie și un amnar, spre a scăpa de „bătrîna haranca, mama zmeului“, iar acestea se fac zid, rîu, pădure și munte de oțel (Ret., *Făt-Frumos zălogit*). Un băiat scoate din cornul lui Bou-bălănel o năframă albă, o perie, care aruncate în calea lupului năzdrăvan se fac baltag și pădure (T. Pamfile, *Bou-bălănel*).

Un mijloc excelent de a scăpa de urmărire ar fi de a deveni invizibil. Basmul găsește o soluție magică și pentru această problemă. Dracii au un lecru (vestă) cu care nu te mai poate vedea nimeni (Frîncu și Candrea, *Petru Cenușotcă*). O babă intră în curtea Împăratului Galben, nevăzută, mulțumită unei batiste pe care pune amîndouă mîinile (Rădulescu-Codin, *Tuliman*). În cetatea de aer, zmeii se ceartă pentru împărțirea mai

multor obiecte miraculoase, printre care coroana cu care devii nevăzut (Fundescu, *Ion Buzdugan*). Toderăș primește de la un om, care venea noaptea împreună cu altul într-o căruță trasă de patru cai negri, un clop (pălărie) ce face pe posesor invizibil, transportându-l totodată unde dorește. Zicînd deci „Să fiu la împăratul la masă“, se trezește la ospățul împărătesc, unde nu-l vede nimeni (Ret., *Doftorul Toderăș*). Alți draci se ceartă pentru o căciulă de invizibilitate (Isp., *Zîna zînelor*). Tot pentru o astfel de căciulă se ceartă niște copii de draci (G. Cătană, *Pătru Pipelea*). În altă împrejurare, procedeul e mai complicat. Flăcăul argat de grădinar găsește, învățat în vis de o zîină, în unghiul grădinii dinspre răsărit, un pui de dafin cireșiu, altul trandafiriu, o săpălugă de aur, o năstrapă de aur și un ștergar de mătase. Pune puii de dafin în ghivece, îi sapă cu săpăluga, îi stropește cu năstrapa. Cînd dafinii ajung de un stat de om, le spune :

„Dafine, dafine,
 Cu săpăluga de aur săpatu-te-am,
 Cu năstrapă de aur udatu-te-am,
 Cu ștergar de mătase ștersu-te-am,
 Dă-mi darul d-a mă face, oricînd voi voi eu,
 să nu fiu văzut de nimeni“.

Răsare un boboc de floare cireșiu, crește, se deschide, argatul îl rupe și îl pune în sîn, devenind nevăzut (Isp., *Cele douăsprezece fete de împărat*).

Dezideratul de a fi invulnerabil, satisfăcut parțial prin hainele de tinerețe ale împăratului, greu penetrabile la săgeți, se soluționează printr-o năframă vrăjită. O astfel de năframă de pînză nășădită și vrăjită capătă de la Sfînta Joi, Petre. Cine-o poartă, fulgerul nu-l ajunge, sulîța nu-l pătrunde, sabia nu-l taie și gloanțele sar de pe trupul lui (Slavici, *Zîna Zorilor*).

Problema deplasării vertiginoase, dezlegată, în general, prin calul năzdrăvan, are și alte soluții magice și

chiar mecanice. De pildă, mecanic este turnul zburător. Un băiat de împărat, ajutat de o slugă credincioasă, aduce scînduri, stinghii, drugi, otgoane, pînze, clădește un foișor, se urcă în el, învîrtește niște șuruburi și niște vîrtejuri la niște meșteșuguri ce avea foișorul, plutește în aer, se tot urcă și lasă pe toți cu gura căscată (Isp., *Hoț-împărat*). Mecanică ori magică este propulsiunea unei cărucioare a zînei munților, care vine „fără să fie trasă de cai“ (Isp., *Zîna munților*). E de văzut dacă în amîndouă cazurile, Ispirescu, obsedat de automatele moderne, n-a introdus născociri proprii.

„Les bottes de sept lieues“ au drept corespondent în basmele noastre papucii cu care treci orice apă ca pe uscat (Fundescu, *Ion Buzdugan*), opincile cu care treci marea ca pe uscat (Isp., *Zîna Zînelor*), perechea de șole (opinci), cu care poți pași trei miluri (Frîncu și Candrea, *Petru Cenușotcă*). Însă o fată neagră dă lui Cenușotcă un inel care, cînd acesta gîndea la părinți, îl și ducea acasă (*ibid.*). Dracii se mai ceartă și pentru batista, care cînd o legi de mîna dreaptă, zbori (Fundescu, *Ion Buzdugan*). Biciul fermecat, la plesnetul căruia sosește îndată un cal, care te duce ca vîntul, trebuie considerat mai curînd ca un semnal pentru cal, așa precum e frîul (G. Cătană, *Pătru Pipelea*), ca de pildă, acelea pe care Sfînta Miercuri, Sfînta Vineri și Sfînta Duminică le dau lui Petru Păr-frumos și care, cînd le scuturi, vin un cal de aramă, de argint și de aur (Frîncu și Candrea, *Ileana Costănțeană*).

Făt-Frumos găsește la împăratul zmeilor pe lîngă căciula ce te face nevăzut și papucii cu care treci marea fără să te uzi, covorul ce te duce oriunde (Fundescu, *Făt-Frumos și fata lui Roșu-împărat*)¹. În altă împrejurare, existînd calul, călătoria miraculoasă se face cu ajutorul unui inel. Un călugăr dă pruncului o verigă de

¹ Vezi și *Fata cu trei pețitori*, apud Șăineanu, *op. cit.*, p. 776.

aur în deget care, sucită, face ca iapa să sară dincolo de mare (Frîncu și Candrea, *Pruncul și călugărul*).

O problemă în basm, unde distanțele între eroi sînt adesea incomensurabile, este comunicarea reciprocă a știrilor bune și mai ales rele. Aparatul cel mai simplu este năframa. Busuioc dă lui Siminoc o batistă. Cînd trei picături de sînge se vor ivi pe ea, e semn că a murit (Isp., *Luceafărul de zioa și luceafărul de noapte*). Bisioc, din alt basm dă lui Siminog o năframă : „— Na, mă... iea năframa asta a mea și dă-mi și tu p-a ta. Și tu să știi : cînd îi vedea sînge pe năframa mea, atunci m-am prăpădit“ (Rădulescu-Codin, *Siminog și Bisioc*). Greuceanu și frate-său își împart cîte o basma, cînd vor fi rupte în mijloc să știe fiecare că celălalt a pierit (Isp., *Greuceanu*). Păr dă lui Măr o maramă, pe care cînd se vor vedea trei picături de sînge e semn că Păr a murit (Ret., *Măr și Păr*). Sfînta Miercuri dăruiește lui Petru o cutie vrăjită, din care cînd voinicul o deschide se aude un glas : „Ce e porunca?“ Petru întrebă despre tată-său și află că acesta e supărat, fiindcă Costan și Florea, feciorii mai mari, îi cer împărăția. Mai tîrziu, după ce a luat apă de la Zîna Zorilor și a trecut și pe la Sfînta Vineri, lăsîndu-i un urcior, consultînd cutia află că zîna e supărată că i s-a furat apa, iar Sfînta Vineri, din pricină că, sărînd în sus de bucurie, i s-a spart urciorul (Slavici, *Zîna Zorilor*). Zîna Stelina lasă în odaia hoșilor o floare. Cînd aceasta s-ar fi ofilit trebuia s-o caute căci era în primejdie de moarte (T. Pamfile, *Zîna Stelina*). Oglinda pe care o posedă o crîsmăriță are o explicație mai limitată. Ea spune care este mai frumoasă pe lume (Slavici, *Florița din codru*). O astfel de oglindă are și zîna numită Frumoasa lumii (T. Pamfile, *Zîna Stelina*). Așa-zisul „ochian năzdrăvan“ al fetei lui Verdeș-împărat nu mai produce acum mare uimire. Cu el fata vede pînă la vîntul cel turbat și, ce-i drept, pînă în fundul mării (Isp., *Aleodor-împărat*).

Hrana fiind o condiție esențială a vieții, e o preocupare firească a eroilor, mai ales săraci. Agonisirea ei fără nici o muncă intră în spiritul multor basme. În palatul în care douăsprezece fete joacă, iese — după danț — o masă ca din pământ, încărcată cu toate bunătățile „și ce este pe lume și ce nu este“ (Isp., *Cele douăsprezece fete de împărat*). Trifon capătă de la împăratul șerpilor mărgeaua de sub măsea. Fiindu-i foame și neștiind ce să facă cu mărgeaua, ocărăște în gând pe vultur care l-a învățat să ceară. „Dă-mi acum de mîncat, tu mărgea.“ O aruncă jos ca pe un lucru fără preț, „iar acolo se întinde o masă cu fel de fel de mîncări și băuturi, cu muzicanți și cu veselie de tot să trăiești“ (Ret., *Trifon hăbăucul*). Fata popii a cu stem se trezește într-o casă ce se învîrtea după soare. „Masa se pune singură, lingurile, furculițele au fost vorbit ca oamenii pămînteni...“ (D. Stăncescu, *Fata popii a cu stem*). Ceva asemănător se întîmplă și în alte case la care nimerește o fată de împărat și un fiu de văduvă. Stăpînul casei poruncește să se pună masa. Aceasta vine singură, telererele, lingurile și celelalte tacîmuri vin cu vătașii lor (Isp., *Fata împăratului și fiul văduvei*). Dar aci e vorba de un animism, există bucătării unde se gătește, dar unde oalele și toate sculele vorbesc. În palatul zmeului pe tărîmul celălalt, băiatul și fata de împărat, furați, gîndindu-se la mîncare, „iată că ieși deodată din pământ o masă încărcată cu fel de fel de bucate îndestulătoare pentru doi inși cu două tacîmuri“ (N. D. Popescu, *Omul după tărîmul celălalt*). Dumnezeu dăruiește flămîndului Ganul țiganul o masă vrăjită. Cînd țiganul îi spune: „Scumpă masă / De mătasă / Ia aminte, / De te-ntinde“ etc. aceasta se umple de bucate. Nașul i-o fură, substituindu-i una de rînd (Ret., *Ganul țiganul*). O împărăteasă dă feciorului ei o lădiță strălucitoare ca un soare, din care ies cele mai bune mîncări și băuturi. El, îmbrăcat ca o femeie, o dă crăiesei zînelor, în schimbul unei sărutări (Ret., *Crăiasa zînelor*).

Lipsa de bani se înlătură agonisind, ca Toderăș, punga în care banii nu se gată și pe care fata împăratului i-o fură (Ret., *Doctorul Toderăș*). Un om capătă de la Scaraoțchi o pungă fermecată, care varsă blagă, bani de aur și argint, când îi zici : „Pungă punguliță / Scoate banii pe guriță.“ O birtășiță i-o fură. Scaraoțchi îi dă atunci o boantă, și astfel, bătînd pe birtășiță, recapătă punga (G. Cătană, *Doi frați*)¹. Un băiat găsește într-o mreană o covățică ce se umple cu galbeni (Isp., *Cei trei frați împărați*).

Mult mai practică este mărgeaua de după măseaua împăratului șerpilor, cu care voinicul poate dobîndi orice, suflînd asupra ei de trei ori. Cînd o capătă, copilul unei babe se gîndește să aibă o casă mare, plină cu tot felul de bunătăți. Casa se face, copilul mîncă și lasă totul așa și pentru alții. Dorește apoi ca mamă-sa să aibă haine frumoase ca muierea chinezului din sat. Astfel îmbrăcată, o trimite în pețit la împărat. Acesta cere minuni, pe care băiatul le îndeplinește cu ajutorul mărgelei : să-i clădească peste drum case ca ale lui, pînă dimineața, să-i învie o slujnică pe care a omorît-o la mînie, să-i facă două poduri, unul de aur și altul de argint, de la palatul împărătesc pînă la casa ginerelui și înapoi, tot pînă în zori, și în fine să-i facă o grădină minunată, visată de slujnica moartă. Feciorul le săvîrșește pe toate cu ajutorul mărgelei (G. Cătană, *Povestea lui Furga-Murga*). Un vultur, fiindcă a fost legat de Pantilie la o aripă împușcată, îi dă o pană fermecată cu care poate face ce gîndește. Întîi omul face o probă la marginea pădurii. „Dă-mi, Doamne, un car cu boi, să nu mai aduc lemne cu croșa din pădure.“ Răsare un car cu doi boi lungi în coarne „ca d-un stînjen“. Cere apoi două vaci frumoase cu doi viței după ele. Acasă dorește o pungă mare plină de galbeni. Apar „putere de galbeni noi nouți, ce străluceau de-ți luau vederile“.

¹ V. și Șăineanu, *op. cit.*, p. 670, 868.

Mai rîvnește „o casă cu două rînduri ca la spăii, cu grădină mare, cu grajduri pentru vite, cu cai și căruță, cu slugi și slujnice, ca spăia din satul lor“ (G. Cătană, *Povestea lui Pantilie*). O fată pe care tată-său vrea s-o ia de nevastă, spre a trăgăna lucrurile cere daruri imposibile : „o căruță numai de argint, cu cai de argint și un rînd de haine pentru ea numai de argint“. După aceea îi pretinde o căruță de aur și celelalte asemeni, pe urmă una de diamant. Totuși, împăratul, avînd un inel fermecat pe deget, săvîrșește toate aceste isprăvi (G. Cătană, *Prințesa „Nu știi“*). Voinicului cu cartea, făcîndu-i-se dor de pămînt, împărăteasa îi dă un inel din moși-strămoși, cu puterea, atunci cînd îl scoate din deget, uitîndu-se la el și dorind, să facă un palat cum seamăn pe lume n-are. Un moșier, văzînd palaturile, pofteste pe Făt-Frumos la masă, îl ametește cu buruieni adormitoare puse în vin și-i fură inelul. Vizitiul, care însoțea pe voinic, îi dă alt inel (Isp., *Voinicul cel cu cartea în mînă născut*). Unui copil orfan, Sfîntul Petru îi dă un corn, sfătuiindu-l să nu privească în el decît în bordeiul lui. Întîi, curios, nu urmează sfatul. Cînd, în fine, scăpat de o primejdie, vine acasă și privește în corn, ies din el bogății nenumărate. La fel face și alt voinic cu cornul lui Bou-bălănel. Deschise cornul „și ce văzu, nu-și crezu ochilor, în toate părțile s-au fost înșiruit mărite curți împărătești, cu frumoase grădini pline de păsări cîntătoare, cu porți de aur și slugi fără număr, și bogății și vite, și de toate“ (T. Pamfile, *Bou-bălănel*).

Moartea voinicului prin viclenia vrăjmașilor, fiind potrivnică ideii morale a basmului, se caută un mijloc de a-l învia. În mod curent aceasta e apa vie, uneori împreună cu apa moartă. Moartea prin euthanasie nu stîrnește regretul naratorului și prin urmare nici dorința de a-l mîntui. Apa vie și cea moartă sînt greu de agonisit și cîteodată voinicul e trimis după ele, numai spre a fi pierdut. Mama care a dat drumul balaurului se preface bolnavă și cere pruncului de șapte ani să-i

aducă „apă vie și apă moartă, de unde se bat munți-n capete“. Pruncul merge la pădure, întâlnește un călugăr sfânt, îi dă binețe, îl întreabă de apă. Călugărul îi dă o iapă, pe care suindu-se pruncul ajunge în locul unde munții se băteau în capete, și când aceștia se hohdinesc, iapa, cu iuțea fulgerului, se bagă între ei și ia apa moartă și apa vie (Frîncu și Candrea, *Pruncul și călugărul*). Cu apă vie, nu se spune de unde luată, fata neagră învie pe Petru Cenușotcă, făcut de trei ori bucățele de către draci (Frîncu și Candrea, *Petru Cenușotcă*). Lui Țugulea, frații cei răi îi retează capul cu sabia, însă nu atât încît să nu-i rămînă o fărîmă de viață. Voinicul și-aduce aminte de un vultur și un urs, cărora le făcuse bine. Ursul îi așază oscioarele. Vulturul roagă pe urs să-i lege două ciuturile de picioare și cu ele merge la apa Iordanului de unde din două fîntîni ia apă vie și apă moartă cu care înzdrăvenește pe Țugulea (Isp., *Țugulea*). Și Crîncu, vînătorul codrului, fiind omorît de jupîn Pogan zmeul, vulturul, cumnatul său, îl înviază cu apă vie și apă tare, băgînd în el puterea de la trei bivoli. Pogan omoară pe Crîncu a doua oară. Hărăul, cumnatu-său, îl învie cu apă vie și apă tare, dîndu-i putere de șase bivoli. A treia oară, îl înviază cumnatu-său, lupul (Ret., *Crîncu*). Voinicul cel fără tată e tăiat bucățele de către un zmeu, pus într-o desagă de pe un cal și scos pe poartă afară. Calul se duce la stăpînă-sa, zîna, care adună bucățică cu bucățică și os cu os, așezîndu-le la locul lor. Toarnă peste ele apă moartă, pielea se face ca piftia ; toarnă apă vie, voinicul se însuflețește, însă e mut. Zîna îi dă să mănînce un măr roșu, voinicul capătă grai. Un purcel năzdrăvan, de la scroafa de sub pămînt, îi guiță în ureche și începe să audă (Isp., *Voinicul cel fără tată*). Omul de flori, cu barbă de mătase, făgăduiește lui Făt-Frumos pe fata lui, dacă îi va aduce apă vie și apă moartă de unde se bat munții în capete. Voinicul ia apa în chipul știut, călare, strecurîndu-se la fîntînă, înainte de a se lovi munții în capete (Fundescu, *Spaima zmeilor*). Pruncul tăiat bucățele

de un balaur și dus la călugăr de o iapă e înviat cu apă vie și cu apă moartă. Însă lipsind inima luată de mama cea rea, călugărul dă pruncului un fluier la care joci. Mama dă, ostenită de săritură, inima băiatului, iar pasărea de unde se bat vînturile i-o vîră acestuia cu ciocul pe gură (Frincu și Candrea, *Pruncul și călugărul*). Pescăruș e făcut „harcea parcea, mii și fărîme“ de doisprezece zmei. Din fericire, zmeii aveau, fără să știe, o strachină cu apă vie, și cînd s-au luptat cu Pescăruș, a sărit o picătură de sînge în apa din strachină și flăcăul a răsărit și mai voinic (Rădulescu-Codin, *Pescăruș-împăratul*). Aci avem de-a face cu o regenerare dintr-un element. Făt-Frumos omoară trei zmei. Zmeoaica a bătrînă toarnă apă vie peste ei și-i învie (Rădulescu-Codin, *Făt-Frumos*). Cîmpan verde și frumos e tăiat bucățele de un zmeu, ciorile iau fiecare cîte o bucățică. Stăpîna lor, sora flăcăului, le poruncește să le aducă înapoi, întocmește pe Ionică punînd bucățică lîngă bucățică, îl spală cu apă moartă și-l stropește cu apă vie. „Atunci a sărit în picioare feciorul de împărat, de trei ori mai frumos de cum fusese mai înainte!“ (Al. Antemireanu, *Cîmpan verde și frumos*). Zînele, identificate cu ielele, au luat unui unchiaș ochii. Un fecior de împărat merge la ele, ia ochii moșului de pe o poliță și două sticle, una cu apă vie, și alta cu apă moartă. Întors acasă, voinicul scoate ochii din batistă, îi pune la loc și toarnă peste ei apă moartă și apă vie (G. I. Pitiș, *Un ochi plînge, unul rîde*). Și „puterea“ din butoi e tot o varietate de apă vie. Făt-Frumos se bate cu Mama-Pădurii, care are două butoaie, unul cu apă și altul cu putere. Voinicul le mută unul în locul altuia și el bea putere, în vreme ce baba numai apă (M. Eminescu, *Făt-Frumos din la-crimă*). Dunăre-voinicul găsește pe Tartacot Barbăd-un-cot dormind într-o gaură de munte cu un urcior de apă vie la cap și altul cu apă moartă la picioare. Schimbă locul urcioarelor și omoară monstrul (P. Ispirescu, *Dunăre-voinicul*). Un orb își redobîndește vederile spălîndu-se cu rouă (T. Pamfile, *Dreptatea și strîm-*

bătatea). Tudorel cade, orb, de pe un mal înalt într-o apă vișitoare, înoată cum poate și, când ajunge la celălalt mal, simte că are vederea sănătoasă (T. Pamfile, *Tudorel*). Altă apă ajută la creștere, avînd totuși puteri mai mari. Pitică ajunge la un munte mare lîngă o piatră. Fiindu-i sete, zice :

 Ieși apă din piatră sacă
 Și vin la noi de ne adapă.

Din piatră curge apă ca dintr-un „sprîț”. Bea cu lăcomie și de ce bea „de aceea creștea ; se făcea mare, și cînd fu sătul de apă și era mare d-ajuns, era ca Pantilie de la noi, mare și frumos, gros și osos”. Izvorul fermecat țîșnea la nouă ani, la amiază, cam un ceas și împlinea orice dorință cui bea din el (G. Cătană, *Pitică*). Păr înviază pe Măr în chipul următor : îi face un trup de pămînt, în jurul inimii, pe care o găsisese așcunsă într-un buștean, căci trupul i-l mîncase o zmeoaică, și-l stropește cu apă din lacul zînelor (Ret., *Măr și Păr*).

Sîngele, ca substanță vitală, e și el în stare de a învia un om. Afin, spunînd, spre a se dezvinovăți față de Dafin, ce auzise la vîntul de primăvară și ce făcuse spre a mîntui pe Chiralina, împietrește. Dafin taie copilul și unge cu sînge pe omul de piatră, care înviază. La rîndu-i, Afin înviat, înviază copilul cu sînge de la un deget (N. Filimon, *Omul de piatră*). Același lucru se petrece în variantele *Dafin-împărat* de Fundescu și *Dafir-împărat și doamna Chiralina* de G. Cătană. Niște căței de iepure, vulpe, lup și urs își înviază stăpînul omorît de sora lui, cu sînge de la o coțofană (Isp., *Copiii văduvului*). Un orb și un olog merg la casa scorpiei, îi taie cele trei capete și cu sîngele ei cald își recapătă întîiul vederea și al doilea își lipește picioarele (Isp., *Pasărea măiastră*). Un om are un „sbici grozav”, cu care învie orice morți, oameni ori dobitoace (Ret., *Trifon hăbăucul*).

Mai poate fi înviat un om, punîndu-i-se un suflet. Pipăruș viteazul a primit de la Dumnezeu și Sfîntul

Petru și o traistă cu trei suflete. Cu unul învie pe frate-său Urmă-galbină, pe care îl zărește ciopîrțit de zmei în tăul cu lapte. Cu al doilea îl învie pe același decapitat sub formă de cal. Cu al treilea înviază pe Mandalina, soția lui Urmă-galbină din care a scos, tăind-o cu paloșul, zmei (Ret., *Urmă galbină și Pipăruș Pătru*). Slobozind dintr-o odaie un „omănoni“, Pătru capătă în dar trei suflete, pe care apoi monstrul i le ia în trei urmăriri. Însă voinicul a scăpat astfel cu sufletul său (G. Cătană, *Rozuna, doamna florilor*).

Sînt și obiecte malefice. Trifon agonisește o pălărie cu care, cînd și-o ia din cap, împietrește pe cel dinainte. Din fericire tot el are sbiciul cu care înviază (Ret., *Trifon. hăbăucul*). Un negustor vinde Chiralinei două cămăși „mai subțiri decît pînza păianjenului“. Chiralina se îmbolnăvește. Afin intră în miezul nopții în odaia ei, o stropește cu lacrimi de turturică și o vindecă (N. Filimon, *Omul de piatră*). Același lucru se întîmplă în variantele *Dafin-împărat* de Fundescu și *Dafir-împărat și doamna Chiralina* de G. Cătană, cu deosebirea că în ultimul basm, cămașa o aduce un călugăr, iar leacul e laptele de turturică. Florița, vrăjmășită de o crîșmăriță, fiindcă e mai frumoasă și aciuiată la doisprezece hoți și un ghebos, e omorîtă printr-o babă cu un inel, care însă n-are putere decît atîta vreme cît stă pe degete. Cînd hoții i-l scot, fata înviază. Crîșmărița trimite o rochie. Fata o îmbracă și moare. Scoțîndu-i-se rochia, înviază. Pieptănată, fata moare. Fiind însă despletită și scoțîndu-i-se „firul morții din păr“, fata înviază (Slavici, *Florița din codru*). O zîna, geloasă și ea, își gonește fata și o omoară întii, vîrîndu-i în tîmplă o undrea, apoi dîndu-i, prefăcută în babă, o cămașă, un fel de tunică a centaurului Nessus. Ca și mai sus, înlăturîndu-se undrea și cămașa, fata înviază (T. Pamfile, *Zina Stelina*).

Fluierul fermecat (*Zauberflöte*) sau alt instrument muzical prin care se obține un efect, îndeobște adormitor sau excitant asupra altora, e foarte comun în basme.

Sfinta Vineri dă lui Petru un fluier fermecat, cu care acesta, cîntînd, adoarme jivinele, ce păzesc pe Zîna Zorilor (Slavici, *Zîna Zorilor*). Vişin cîntă dintr-un fluier, ielele încep să joace, le prinde şi le ia ochii furaţi de la un moş (Fundescu, *Cei trei fraţi de cruce*). Un voinic capătă de la un călugăr un fluier cu care făcînd să joace pe mamă-sa şi pe balaurul cu care aceasta se ţinea, recapătă inima ascunsă de mamă într-o ladă (Frîncu şi Candrea, *Pruncul şi călugărul*). Dumnezeu dăruieşte lui Bobică un fluier, pe care i-l ceruse acesta astfel : „Cînd oi cînta cu dînsul să joace şi pietrele dinaintea mea !“. Intră la stîna unui popă, face oile să joace, popa de frica fluierului îi dă fata de nevastă (T. Pamfile, *Povestea lui Bobică*). Petrea prostul capătă de la Sfîntul Petru un cimpoi de ţînţar, care de abia se putea vedea printre degete. Cînd cîntă din el, joacă lupii, joacă caprele, joacă şi popa, stăpînul caprelor, împreună cu preoteasa. Popa îi dă fata de nevastă (Slavici, *Petrea prostul*). Un împărat are două fluieri. Cînd simţea că i s-a furat ceva sufla dintr-însul şi hoţul plesnea, de mai sufla şi din celălalt, paguba i se aducea înapoi (T. Pamfile, *Tudorel*). Un om dintr-o căruţă cu patru cai, ivită noaptea în pădure, dă fratelui mai mare al lui Toderaş un corn. Cînd va suna din el vor ieşi „verde de cătane de va fi greu pămîntului de ei“. Suflînd pe partea cealaltă vor dispărea (Ret., *Doftorul Toderaş*). Douăsprezece fete de împărat fug noaptea de acasă într-un palat fermecat unde jucau din pricina unei orchestre magice, a unei „muzici care, vrînd-nevrînd te făcea să dănţuieşti. Fetele se repezără ca fulgerul şi se puseră pe joc.“ Un argat de la grădini, care le urmărise, „Sărea şi el tontoroiul de colo pînă colo, fără să vrea ; căci nu era chip să stea la un loc, fără a sălta, cînd cînta muzica aia. Pînă şi şfeşnicile şi mesele şi lăviţile din casă săltau“ (Isp., *Cele douăsprezece fete de împărat*). Un fecior capătă de la împărăteasă un ceas care cîntă, ceea ce nu e nimic extraordinar, şi care răspîndeşte lumină în acelaşi timp. Soarele părea „ca o umbră

pe lângă acel ceas strălucitor“, „gîndei că toate curțile sînt ocolite cu sori“. Cînd începe să cînte, zînele rămîn mute de admirație (Ret., *Crăiasa zînelor*). Și cerbul de aur, care e un obiect neînsuflețit, cîntă „un cîntec de dor de plîngea lemnele și pietrele“ (N. Filimon, *Omul de piatră*). Alt fluier (tilincă, trișcă), ce cîntă singur, nu-i decît sufletul denunțător al unei ființe ucise. Astfel, dintr-o împărăteasă aruncată în fîntină iese o răchită și din ea crăișorul își face o tilincă ce cînta „singură-singurică“ povestea mamei (T. Pamfile, *Fata unchieșului cea fără noroc*). Într-o variantă, planta crescută lângă fîntină e un soc din care băiețelul își face o trișcă (D. Furtună, *Nu cînta băiete*, Ant. I.I.L.F.).

O unealtă năzdrăvană utilă este aceea prin care eroul poate transporta un lucru de proporții mari (palat, scule, veșminte) într-un volum minim. Palatul unor zmei e prefăcut într-un măr, plesnindu-se de trei ori dintr-un bici, apoi își recapătă dimensiunile prin efectul aceluiși bici (Isp., *Pasărea măiastră*). Tot plesnind din bici de cîte trei ori, Făt-Frumos vîră trei palate de zmei în trei nuci, pe care le bagă în sîn. Ajungînd acasă, plesnește de trei ori cu biciul, și cele trei nuci se desfac în trei palate frumoase, în care se găsesc și cele trei surori ale sale (Fundescu, *Spaima zmeilor*). Niște zîne țîn în trei nuci pe niște polițe trei veșminte minunate (Isp., *Făt-Frumos cel rătăcit*). Un zmeu are trei bice. Cînd plesnește dintr-unul toate turmele lui se fac o nucă. Plesnind dintr-al doilea, toate cuprinsurile lui se fac un măr (Ispirescu, *Poveste țărănească*). Tei Legănat vîră palatele a trei zmei în trei mere, plesnind din bici (Șăineanu, *op. cit.*, p. 573). O zîină fugind cu un voinic își vîră palatele într-o portocală (Al. Antemireanu, *Zîna de pe tărîmul florilor*). Exemplele sînt fără număr.

Printre obiectele năzdrăvane putem să cităm desaga din care ies catane cită frunză și iarbă (Ret., *Trifon hăbăucul*), biciul care împietrește dușmanul (Isp., *Zîna zînelor*), inelul vrăjit fosforescent care pus în deget de o femeie o arată „de zece ori mai frumoasă“ (Ret., *Crăiasa*

zînelor), baia în care curge aur și în care scaldîndu-se cineva capătă păr cu totul de aur (Isp., *Făt-Frumos cel rătăcit*), biciul cu care plesnind în spatele cuiva îl schimbi în stană de piatră și plesnindu-i în față îl readuci în starea dintii (Isp., *Poveste țărănească*), furca cu caierul și fusul cu totul de aur, care toarce singur (Isp., *Prislea cel voinic*), și altele de soiul acesta.

Sînt cîteva lucruri și vegetale care vorbesc ca și ființele năzdrăvane, la care se alătură și unele animale și care de fapt reprezintă pretexte de a demonstra hărnicia ori lenevia eroului, lucrurile în chestiune neputînd fi utile omului decît îngrijite de el. Astfel, fîntîna oprește din cale pe fata unchiașului și-i zice : „— Fată mare și frumoasă ! Ce treci așa de iute, fără să mă bagi în seamă ? Vino de mă curăță de noroi și mă sleiește că la întoarcere îți voi da și eu apă rece să bei.“ Un ogar într-un crîng roagă fata să-i scoată din picior un ghimpe. Un cuptor o roagă să-l lipească, să-l curețe, să-i dea foc. Un păr o roagă să-l curețe de frunze și de omida zisă pisica popii. O viță îi cere s-o curețe, s-o plivească, să-i rupă toate frunzele uscate. La întoarcere fata unchiașului capătă de la viță struguri și vin, de la păr pere, de la cuptor piine caldă, de la ogar iepure fript, de la fîntînă apă rece. Drept sancțiune, fata leneșă a babei, care a refuzat să ajute pe cei de mai sus, capătă aguridă, e înțepată de păr, arsă de cuptor, mușcată de ogar, iar la fîntînă găsește noroi (Fundescu, *Sînta Vineri*). În *Fata babei și fata moșneagului*, harnica și leneșă întîlnesc în calea lor o cățelușă bolnavă, un păr, o fîntînă și un cuptor, și cea dintii capătă apă, plăcinte, pere și o salbă de galbeni.

Tot o demonstrație este pînă la un punct și fenomenul talerelor și tacîmurilor vorbitoare. Împăratul și-a gonit fata fără să fie vinovată, și acum, poftit de ea la masă, o lingură automată intră în cizma împăratului care, învinovățit de furt, se face roșu ca sfecla de rușine. „— Cum nu știi dumneata — zise și gazda — despre lingură, asemenea nu știu nici eu pînă în ziua

de azi cu cine am făcut copilașul acesta" (Isp., *Fata de împărat și fiul văduvei*). Într-o variantă, vătaful lingurilor, intrînd în carîmbul cizmei feciorului de împărat, lingurile de pe masă încep să țipe : „Ne-a furat vătaful, nu-l lăsa să plece" (D. Stăncescu, *Fata popei a cu stem*). Dar în alt basm, înrudit, demonstrația etică nemaiavînd loc, fiind cel mult redusă la o umilire a împăratului, care a izgonit pe cei doi îndrăgostiți, animismul e bătător la ochi. Vrînd să lege căpăstrul calului de propteaua porții, aceasta strigă : „—De, mă, neghiobilor ; de ce, aici legați voi caii ? locul cailor este la grajd". În casă, lucrurile mergeau singure și-și făceau slujba. Masa se punea în liniște și cu bună rînduială. Toate își aveau vătaful lor dintre ele, tacîmurile mesei, trîncănăile de la bucătărie, așternuturile, măturile de casă și de curte, grajdurile, curtea. Toate lucrurile din palatul din pădure vorbeau ca niște năzdrăvane (Isp., *Băiatul cel bubos*).

În roman eroul este în raport cu ființe raționale, romanul are drept eroi numai oameni, iar cînd unul din ei, ca om de știință sau ca spirit aventuros, este pus în fața naturii, nu revelațiile despre natură ne interesează, ci personalitatea eroului în fața vieții. În basm însă, care constituie în parte și o fenomenologie a naturii, o arhivă de știință a poporului, natura reprezintă un tovarăș sau un adversar al omului și e simbolizată în ființe morale. Astfel, de la vîntul turbat și de la zmeu, care este hieroglifa marilor forțe naturale, și pînă la lingură, ca corp fizic, există o lume întregă, capabilă de colocviu cu omul. În chipul acesta, în basm, chiar relațiile științifice de la subiect la obiect devin materie de ficțiune literară, traducîndu-se în raporturi de ordin psihic. Literatura cultă a păstrat acest chip de comunicare între om și lumea fizică numai în poezie :

Oh ! lucrurile cum vorbesc,
 Și-n pace nu vor să te lase :
 Bronz, catifea, lemn sau mătase,
 Prin grai aproape omenesc.

PROCREAȚIA

Voinicul numit Făt-Frumos sau altcum este în basm eroul principal, care e așteptat și urmărit încă din faza concepției. Într-adevăr, preocuparea capitală a soților, oameni de rînd sau împărați, pînă la bătrînețe și mai ales atunci, este de a avea un copil și supărarea cea mai mare pentru o femeie este de a fi stearpă. Cutare împărat, ajuns „la căruntețe“ fără copil, se topea d-a-n picioarele „să aibă și el măcar o stîrpitură de fecior“. În fine, la bătrînețe îl capătă (Isp., *Aleodor-împărat*). „Era odată, cică, un moșneag și o babă. Copii nu avusesse, ș-așa ar fi voit să aibă, de se dedeau în' vînt după ei. Baba, mai ales, veșnic se ruga lui Dumnezeu să se milostivească cu ea și să-i dăruiască un copil“ (M. Lupescu, *Tei leganat*, Ant. I.I.L.F.). Un împărat și o împărăteasă „trecuți cu anii“, fără progenitură, „plîngeau ca niște copii mici“ că n-au cui lăsa scaunul împărătesc și avuțiile, „căci avea împăratul multă blagă; multe scumpeturi, din care să fi mîncat cu lingura și tot nu s-ar fi gătat în veci“ (Ret., *Păr și Măr*). „A fost odată o păreche de oameni, muncitori, de ! cum dă Dumnezeu. Toată nădejdea lor era într-o iapă cu care se hrăneau. Și ar fi voit și ei să aibă un copilaș, dar fu peste poate“ (Isp., *Făt-Frumos cel rătăcit*). „A fost odată ca niciodată, a fost un unchiaș ș-o babă. Ăst unchiaș și a babă n-aveau nici un copil, ș-ar fi dat, bieții oameni, bieți n-ar fi fost, mult cu multu, să aibă vrun pic de prăsilă; dar care o fi fost sterp, moșu or baba, nu se știe, ci se povestește numai că n-aveau copii, neam“ (D. Stăncescu, *Șearpele moșului*). Un om „cu stare și cu socoteală“ are necaz dintr-aceea că e lipsit de copii. Se ruga „în coate și în genunchi să-i dăruiască Dumnezeu copii“ (Ret., *Stan Bolovan*). „Babă ș-un moșneag zice că era odată, ce aveau stare mare, dar copii nici unul, căci nu se milostivise Dumnezeu și asupra lor ca să le deie un sprijin, o mîngiere la bătrînețe. Să socotesc ei

și hotărîră să se ducă la Dumnezeu să ceară darul ista...“ (E. Sevastos, *Părintele pentru copil să dă în foc*).

Mijloacele de a căpăta un copil sînt felurite. Unul este acela de a se ruga de Dumnezeu. O babă și un unchiaș pleacă de acasă, fiecare în altă parte, prevăzuți, în scopul telecomunicării, ea cu basmaua moșului, din ziua de cununie, el cu ștergarul cel vîrgățel, adus de zestre, și care prin trei picături de sînge vor vesti fiecăruia cînd să se întoarcă acasă, moartea apropiindu-se de unul din ei. Unchiașul se întilnește cu un moș, fleoș de bătrîn, care-l vestește că Dumnezeu le-a ascultat rugăciunea. După cîtăva vreme baba rămîne îngrecată și face un copil (Isp., *Voinicul cel cu cartea în mînă născut*). În alt basm, moșul și baba fac o adevărată expediție. Pornesc și apoi se întorc să ia, sfătuiți de o babă, opinci de fier și cirjă de fier de două ori mai înaltă decît ei. Ajung la un pod de argint, unde o babă îi sfătuieste să se întoarcă să ia propele de gene și de sprîncene ca să poată vedea. Pornesc din nou, la un pod de aur sînt sfătuiți să se întoarcă să ia cutea și peria. Neputînd trece o apă, consultă pe baba de la podul de aur, care e mama dracilor. Aceasta le cere pe nepoata lor pentru feciorul ei. Zvîrlind cutea se face un pod peste apă, zicînd „învîrtește-te, cute“, podul se strînge. La împărăția lui Dumnezeu, îngrădită cu foc nestins, aruncă peria în foc, se face o pădure și bătrînii trec prin ea. O cățelușă cu dinții de argint și ochii de rubin gonește pe baba „nevrednică“ din grădina lui Dumnezeu, fiindcă de uimire amuțise. Vine moșul și Dumnezeu îi dă un măr, să-l pună cu coada în sus, să-l taie în două, și partea din dreapta, înspre care se va pleca coada mărului, s-o mănînce el, iar partea din stînga s-o mănînce ea. Însă baba, lacomă, mănîncă partea dreaptă ce se nemerise mai mare și se face tînără, iar moșneagul, mîncînd partea din stînga, se face un voinic ca de douăzeci de ani, trupul rămînîndu-le de bătrîni (E. Sevastos, *Părintele pentru copil se dă în foc*). Puterea generatoare depășește sfera sexualității, ea re-

zidă adesea în agenți exteriori. În cazul de sus, mîncînd jumătatea cea din stînga mărului, care e feminin generatoare, conținînd ovulul, moșul și nu baba dă naștere unui „fecior frumos ca soarele și voinic ca un zmau“. Și altă femeie stearpă e sfătuită de un vrăjitor să mănînce un măr. „Dară bagă de seamă să n-apeuce din el nici o făptură cu viață de pe lumea asta.“ Ea curăță în pragul casei mărul și face un băiat, dar iapa ronțăie cojile și face un mînz (Isp., *Făt-Frumos cel rătăcit*). O împărăteasă numai visează că a mîncat un merișor și naște o fetiță (Isp., *Ciobănașul cel isteț sau țurloaele blendei*). Alta visează ierburi, îmbrățișîndu-se și sărutîndu-se, și o porumbiță, gonită de un balaur, refugiindu-se în sînul ei. Naște un copil, Gheorghe (Isp., *George cel viteaz*).

Un arap buzat dă împăratului buruieni pentru naștere. Împărăteasa și bucătăreasa beau fiertura și nasc pe Dafin și Afin (N. Filimon, *Omul de piatră*). Un unchiș dibaci dintr-un sat dă unui împărat fără copii, care umblase pe la vraci și filozofi ca să caute la stele și să ghicească de va avea ori nu copii, niștea leacuri, cu care împărăteasa face un băiat (Isp., *Tinerețe fără bătrînețe*). Un împărat merge, în urma unui vis, la pescuit, cu undița la gîrlă și prinde un pește de aur. Împărăteasa mănîncă din pește, gătindu-l singură, roaba sugă și ea un os. Nasc una, ziua, pe Busuioc, iar alta, noaptea, pe Siminoc (Isp., *Luceafărul de zioa și luceafărul de noapte*). Și alt împărat vede în rîu de pe pod un pește. Cere să i se aducă unul. Mănîncă împărăteasa, gustă bucătăreasa țigancă, oasele le roade cățeaua. Împărăteasa face pe Măr, bucătăreasa pe Păr și cățeaua șase căței. Copiii fiind aidoma, împărăteasa înseamnă pe Măr cu fierul ca să-l cunoască (Ret., *Măr și Păr*). Peștele e altădată o mreană de aur (Isp., *Ioviță-Făt-Frumos*, apud Șăineanu, *op. cit.*, p. 609).

Un spermatozoid frecvent este bobul de piper, de natură a explica și temperamentul fătului. Mama lui Urmă-galbină, rămasă fără fiu, mătură prin casă, vede pe

jos un fir de piper, îl pune pe masă, acesta alunecă iarăși jos, femeia îl culege încă o dată, și când acesta „se durdulică” iar jos, mîniată, îl bagă în gură. Curînd după aceea, rămîne însărcinată. Aci agentul generator a intrat pe cale gastrică (Ret., *Urmă-galbină și Pipăruș Petru*). Tot dintr-un bob de piper naște o văduvă pe Pipăruș Petru, după ce pierde pe cei doi băieți mai mari (Ret., *Pipăruș Pătru și Florea Înflorit*). Dintr-un bob de piper, o babă rămîne îngreunată cu Pescăruș (Rădulescu-Codin, *Pescăruș împăratul*). Ceva asemănător se întîmplă împărătesei văduve, căreia zmeii îi furase cele trei fete. Împărăteasa „se apucă să măture prin casă, dar pe cînd mătura, îi sări un bob de piper în poală; ea luă bobul și-l puse pe sobă; dar el sări iar de acolo în poala împărătesei”. Aceasta îl înghite, rămîne grea și naște un copil cu părul de aur (Fundescu, *Spaima zmeilor*). Făt-Frumos se naște dintr-o lacrimă a icoanei Maicii Domnului suptă de împărăteasă (M. Eminescu, *Făt-Frumos din lacrimă*). O fată rămîne împovărată dintr-o floare de trandafir (Gr. Sima, *Busuioac și Magheran*, apud Șăineanu, *op. cit.*, p. 612). O bătrînă înghite o așchie și face pe Petre-Păr-frumos (Frîncu și Candrea, *Ileana Costănțeana*).

Nu totdeauna copiii sînt odrasle ale oamenilor. O iapă a unui om fuge într-o pădure și fată peste noapte un băiat, care capătă numele de Făt-Frumos, fiul iepei (I. Creangă, *Făt-Frumos, fiul iepei*). O oaie, Ocheșica, naște un prunc (Ret., *Fiiuțul oii*). Naște de asemenea un băiat o vacă vrăjită (Obert, *Fiul vacii vrăjite*). Tot o vacă naște pe voinic (*Craiovisin*, Ant. I.I.L.F.).

În alte împrejurări, copilul nici nu este un produs obstetrical, ci al unei metamorfoze. Un pustnic găsește într-un coș, venit pe gîrlă, un copil de lemn, pe care îl însuflețește Dumnezeu, însoțit de Sfîntul Petru. Copilul ia numele de Dunăre voinic (Isp., *Dunăre voinicul*). O babă, neavînd copil, își face un leagăn și pune, în loc de băiat, un lemn de tei înfășat și îmbrobodit. Legănînd albia, vede în locul lemnului „un băiat mîndru și fru-

mos cum altul nu mai era în lună și în soare“. Îl botează Tei Leganat (*Tei Legănat*, Ant. I.I.L.F.). Lui Stan Bolovan, Dumnezeu îi umple ograda cu o sută de copii (Ret., *Stan Bolovan*). Un om, rugîndu-se lui Dumnezeu, găsește acasă o mie și unu de feciori, pentru care, spre a-i însura, află un popă cu o mie și una de fete (Al. Vasiliu, *Ion Milea*).

Întîmplarea fetei, care naște un copil înainte de a fi căsătorită, a dat origine în basm ideii concepției immaculate sau prin agenți miraculoși. Nu departe de curțile Împăratului Verde este o „grădină fermecată“ : „de cumva cel ce trecea pe lîngă ea era tînăr, se făcea bătrîn, de era bătrîn, se făcea tînăr, de era fată sau nevastă, devenea împovărată“. Împăratul are o fată pe care o ține închisă în chilie, afară de împrejurarea cînd merge și el cu ea. Într-o zi însă, ducîndu-se la biserică, uită chilia fetei deschisă, fata intră în grădină, unde nu vede nimic deosebit. Dar cînd ajunge acasă se simte grea, și de frică își ia merinde în desagă, hăinuțe, vreo doi bani și pornește la o pădure, unde sub un stejar mare naște un copilăș. Dumnezeu și Sfîntul Petru îl botează (Ret., *Urmă-galbină și Pipăruș Petru*). Într-o zi, o fată de împărat stă la fereastră. Vede un flăcău ducîndu-se cu donițele la apă și îndată cade grea. După cîtăva vreme, împăratul bagă de seamă, trimite vizitiul s-o omoare în pădure, vizitiul nu se îndură și fata dă naștere la doi prunci, Busuioc și Musuioc (D. Stăncescu, *Busuioc și Musuioc*). Tot astfel un june fluieră-vînt țintește ochii asupra unei fete de împărat, care ședea la fereastră. Ea simte „un fior, apoi ca o scînteie de foc o arse la inimă“. Nu trecu mult și se simte rău. „Pasă-mi-te luase în pîntece, fără știrea lui Dumnezeu“ (Isp., *Voinicul cel fără tată*). O fată de împărat, păzită în așa chip că nici soarele nu-i văzuse fețișoara, nici vîntul nu-i bătuse perișorul, petrece pe frate-său mort pînă la biserică. „Atunci veni un vîntișor lin și ușor, de-i resfiră pletele.“ Rămîne însărcinată. „În zadar se jura fata că nu știe la sufletul ei nimic cu prihană.“ Împăratul ho-

tărăște ca „fata cu moarte să se omoare“. Ca de obicei, fata va scăpa și va naște copilul într-o poeniță (Isp., *Fata de împărat și feciorul văduvei*). Pomenim numai în treacăt de copiii prin adopțiune, șarpe, purcel, pisoi etc., sau de cei veniți pe gîrlă într-un sicriaș și crescuți de un pustnic.

PRECOCITATEA PRE- ȘI POSTNATALĂ A VOINICULUI

Voinicul este de o precocitate excepțională, manifestată uneori chiar înainte de a se naște. El refuză de a ieși pe lume sau plînge în pîntecele mamei, dacă nu i se făgăduiește ceea ce dorește. Mai înainte de a veni ceasul nașterii unul se pune pe un plîns „de n-a putut nici un vraci să-l împace“. Împăratul îi promite fel de fel de lucruri și în fine zice: „Taci, fătul meu, că ți-oi da tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte“. Atunci copilul tace și se naște (Isp., *Tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte*). Cu șase săptămîni înaintea facerii, împărăteasa se pomenește că-i plînge copilul în pîntece. Ea-i zice că, dacă va tăcea, îi va da bani mulți, un cal cu aripi, armele cele mai bune și pe fata împăratului vecin. Copilul plînge mereu. Atunci mama îi făgăduiește că-i va da pe Sanda Lucsandra de peste nouă mări și nouă țări (Fundescu, *Fata din dafin*). Altul, născut prin concepție imaculată, dintr-o domniță care miroase o floare, plînge în pîntece și nu se potolește pînă ce nu-i făgăduiește că i se va da de nevastă Floarea Florilor, minunea frumuseților (Stăncescu, *Floarea și Florea*, apud Șăineanu, *op. cit.*, p. 371). Altul cere pe „fiica a nouă mame“ (Șăineanu, *op. cit.*, p. 372). Unei femei îi vine să nască pe mormîntul unei muieri însărcinate. Copilul începe să plîngă în pîntece. Îi făgăduiește ciopor de oi, boi, vaci, în fine:

„cînd vei fi mare ț-a da maica de muiere pe Rozuna, doamna florilor“. Atunci pruncul încetează din plîns (G. Catană, *Rozuna, doamna florilor*). Cît stătuse în pîntecele mamei, Tudorel „nu făcuse altceva decît să plîngă și să țipe toată ziua“, nu tinichia „decît atunci cînd împăratul îi făgăduia că-i va da de nevastă pe Ileana Cosînzeana“ (T. Pamfile, *Tudorel*). O împărăteasă de șaizeci de ani rămîne îngreunată, însă la nouă luni pruncul nu se naștea : „Doar se auzea cît îi ziua de mare, ba și toată noaptea, din pîntecele împărătesei un plînset și o jale de țu se rupea inima“. Numai cînd o vrăjitoare îi spune : „Ieși, mamă, din pîntecele mă-tii, că țu-oi da de nevastă pe Fata-născută-din-piatră“, copilul iese (Rădulescu-Codin, *Tuliman*).

În aproape unanimitatea cazurilor, precocitatea este de natură sexuală, deoarece voinicul în curs de naștere se gîndește la vîitoarea lui soție. De altfel, dacă părinții vor să aibă așa de ardent copii, voinicul este obsedat la rîndu-i de preocuparea însoțirii. Făt-Frumos este expresia instinctului erotic.

Remarcabilă este la unii voinici viteza creșterii. Urmă-galbină, născut prin concepție imaculată, crește după botez vertiginos, astfel încît seara merge la vînat și vine cu o căprioară la bordei. Nașul, care e probabil Dumnezeu, i-a dat o pușcă și un paloș. Zilnic pruncul aduce cîte un mistreț, un cerb, o căprioară, un iepure. Cînd împlinește patru zile, îl ajunge dorul de însurat (Ret., *Urmă-galbină și Pipăruș Petru*). De altfel e năzdrăvan. Se numește astfel fiindcă unde calcă se face urmă într-aurită. Pipăruș-viteazul, frate-său, devine și el fecior holtei a patra zi, merge la vînat și e mai viteaz și mai priceput decît Urmă-galbină. El e așa de puternic, încît ridică cu degetul mic talpa curților zmeiești (*ibid.*). E năzdrăvan, știe limba păsărească și a dobitoacelor. De la ele află că a mai avut un frate (*ibid.*). O femeie naște un copil după moartea bărbatului. Copilul abia deschide ochii pe lume și sare jos din pat, cerînd armele tată-său, „că-i e de grab să plece“. „Mă-sa că : stai cu

maica, băețas ; că cum o să umbli tu cu armele ; c-o să ți se întîmple cine știe ce...". Băiatul se urcă în podul casei, alege armele și lasă pe mamă-sa plîngînd. Cu alți doi copii născuți unul pe la miezul nopții și altul despre ziuă, se întîmplă la fel. Însă ei sînt De cu seară, Miez de noapte și Zorilă, simboluri cronologice (D. Stăncescu, *Zorilă Mireanu*). Copilul cu părul de aur, născut dintr-un bob de piper de împărăteasa văduvă, creștea „în trei zile cît cresc alți copii în treisprezece ani și se făcu voinic ca brazii munților și ca stejarii cîmpilor“ (Fundescu, *Spaima zmeilor*). Unul cînd „era d-un an parcă era de cinci, iară cînd fu de cinci, parcă era de cincisprezece“ (Isp., *Făt-Frumos cel rătăcit*). Un prunc „creștea într-o zi ca-n două, în două ca-n nouă și tot mai tare era“. La șapte ani mamă-sa îl trimite la pădure. El „merea fără secure și fără nici o armă la el. Pe care lemn puneă mîna, cum îl smulgea și zicea : cu lemne d-astea mi rușine să mă duc acasă, că m-a rîde oamenii.“ Smulge un lemn tare și-l duce acasă pe urmă. Tot la șapte ani merge într-un loc „locuit numai de balauri“. Aceștia sar să-l omoare, pruncul se roșește de mînie, ia un lemn de-un capăt și-i turtește pe toți. „Pe un bălaur care era mai de a firea și mai tare, l-a legat tot cu lanțuri de un părete de casă și acolo l-o lăsat“ (Frîncu și Candrea, *Pruncul și călugărul*). Agheran creștea „într-o zi ca-n două, în două ca-n nouă, în nouă ca-n nouăzeci și nouă, că tăți oamerii se mirau de el. Apoi cînd fu de doi ani nime nu să mai cuteza să se apuce cu el la luptă, așa era de-a zmeilor“ (Frîncu și Candrea, *Agheran viteazul*). Feciorul care plînsese pentru Rozuna „creștea ca din apă, creștea într-o zi ca-n nouă și-n nouă ca-n nouăzeci și nouă“ (G. Cătană, *Rozuna, doamna florilor*). „Tei Leganat creștea văzînd cu ochii ; cît creștea un băiat de azi într-un an, el creștea numai într-o zi. Peste vro doi ani, el era cogeamite milian, ca toți flăcăii cu care se lua la trîntă și pe care-i dovedea pe un cap“ (M. Lupescu, *Tei Leganat*, Ant. I.I.L.F.). Acești voinici sînt, după toate aparențele,

niște uriași. George intrînd ucenic la un fierar ajunge a săvîrși într-o jumătate de an lucrări de trei ani. „Barosul cel mare pe carele nici trei oameni nu-l putea ridica, el se juca cu dînsul“ (Isp., *George cel viteaz*). El aruncă buzduganul în slava cerului și trage de o vîină de fier din munți. Feciorul Împăratului Roșu a fost blestemat să devină balaur și rămîne astfel douăzeci de ani. Însă cînd fata-fecior, care l-a mîntuit, merge cu el la tătîne-său, acesta refuzînd să dea darurile cerute, fata de pe cal ia pruncul de vîrful capului și dă să plece. „No, rămas bun, înălțate împărate, că eu îți duc pruncul de unde l-am adus.“ Ori fata-fecior e uriașă, ori voinicul e pitic (Ret., *Din fată-fecior*).

Facultățile lor intelectuale nu sînt mai prejos de cele fizice. Un copil de împărat crește într-o lună cît alții într-un an. „Cînd fu de opt ani, părea că este de optsprezece.“ Împăratul îl dă la carte. După ce învață filozofia și citirea pe stele, de la cei mai iscusiți dascăli, îl dă la cel mai meșter vraci să învețe și meșteșugul leacurilor. Copilul are o „ținere de minte grozavă“ și ia în cap ușor cele ce i se arată (Isp., *Hoț-împărat*). Pe copilul care ceruse tinerețe fără bătrînețe îl dădură „pe la școli și filozofi, și toate învățăturile pe care alți copii le învățau într-un an, el le învăța într-o lună, astfel încît împăratul murea și învia de bucurie“ (Isp., *Tinerețe fără bătrînețe*). Și de un altul se mirau dascălii „cum de învăța așa de repede“. Ceea ce învățau ceilalți copii într-un an, „el învăța numai într-o săptămînă“. Nu mai aveau dascălii ce să-l învețe. Tată-său scrie carte la „niște filozofi vestiți ca să vie să ispitească cu învățăturile lor pe fiul său“ (Isp., *Zîna munților*).

Se întîmplă ca voinicul să fie și invulnerabil. George cel viteaz se scaldă în sîngele scorpiei. Din păcate, o frunză se lipește de spinarea lui, acela fiind singurul loc supus la metehne (Isp., *George cel viteaz*). E cazul lui Ahile, și se pune întrebarea dacă culegătorul n-a infiltrat aci mitologia greacă. cîtă o știa.

FRATELE MAI MIC

Cînd sînt mai mulți copii (de obicei trei), cel mic e totdeauna mai voinic și mai isteț. Cei mari, fiind incapabili, sînt și invidioși, și nu rareori criminali. Cei doi feciori mai mari ai împăratului păzesc noaptea mărul cu merele de aur și adorm. Al treilea, Prîslea, ingenios, bate, în apropierea pomului, două țepușe, una înainte și alta la spate, și astfel, cînd e pe cale de a adormi, se lovește fie cu bărbia, fie cu spinarea. De altfel, și-a luat și „cărți de citit“. Frații merg apoi la prăpastie după urmele de sînge ale zmeului hoț. Cei doi frați mai mari, coborîți cu funia, o scutură înainte de vreme, voinic a ieși. Numai Prîslea merge pînă la fund (Isp., *Prîslea cel voinic și merele de aur*). Alt împărat are și el un măr cu totul și cu totul de aur și care înmugurind, înflorind și scuturîndu-se ziua, rodea spre seară. Însă cineva venea și fura merele. Cei doi feciori mai mari se roagă să pîndească, dar se întorc, pe rînd, „cu nasul în jos“. Pînă la miezul nopții, o dusesese cum o dusesese, dar după aceea nu se mai putură ține pe picioare de piroteala ce-i apucase. Fratele cel mic ia tolba cu săgețile, arcul și paloșul și se duce în grădină la un loc singuratic și depărtat de orice pom și de ziduri și se așază pe un trunchi de pom tăiat. Căzu de vreo două ori și sperîindu-i-se somnul rămase treaz. Spre ziuă, aude un filfiit ca un stol de păsări. Cineva jumulea pomul de mere. Trase o săgeată, două, trei. Hoțul necunoscut fuge filfiind, neavînd vreme să ia toate merele (Isp., *Lupul cel năzdrăvan și Făt-Frumos*).

Trebuie observat de pe acum că isteția celui mic e ascunsă în multe cazuri sub un aer de stupiditate și indolență. În vreme ce toți ceilalți copii ai unui om sărac erau sprinteni și iuți ca furnicile, copilul cel mic, pe nume Petru, era din fire moale, leneș, neplăcîndu-i lucrul și stînd toată ziua în vatra luminii, în înghețul cu cenușă și mîncînd cărbuni. Pe urmă se dovedește

a fi cel mai isteț. Niște cai ai zînelor terfelesc trifoiul, frații mai mari pîndesc și adorm, Petru îi prinde (G. Cătană, *Petru Cenușă*). Lui Șperlă, feciorul cel mai mic de împărat, îi place „să se scalde în baltă cu giștele și cu rațele și să se tăvălească apoi în glodărie, alături cu purceii !” Cei doi frați mai mari „atîta aduceau cu Șperlă cît aduce ziua cu noaptea și nici atîta. Aceia erau brazii nu altceva, voinici să frîngă pămîntul în două și mintoși să-ți spuie pe degete tainele lumii.” Și cu toate astea, cînd douăsprezece iepe ale văzduhului, împreună cu armăsarul lor pasc peste noapte ogorul cu grîu, cei doi frați nu sînt în stare să dea de urma lor, adormind, și numai Șperlă, în al treilea an, prinde armăsarul (T. Pamfile, *Șperlă voinicul*). Împăratul Roșu are trei feciori. „Doi feciori ca altă lume, iar al treilea nu plătea doi bani.” De mic pînă a crescut de 19 ani a șezut tot în gura cuptorului, cerînd cenușă și jucîndu-se cu cărbuni, de unde numele de Petru Cenușotcă. Cei trei feciori pleacă în lume și la drumul care duce în trei părți se despart, cu învoiala să se întilnească peste 21 de ani. Cenușotcă merge la Sfînta Lună să ceară o fată frumoasă, găsește o fată neagră, e omorît de draci de trei ori și înviat de fata neagră, se poartă în chipul cel mai inteligent posibil (Frîncu și Candrea, *Petru Cenușotcă*).

Semnificația acestui portret al fratelui celui mic, ca și în cazul calului năzdrăvan, cu înfățișare disimulată de mînz slăbănog, este că geniul e modest, simplu și chiar dizgrațiat la vedere, abstras și neconformist, inspirînd neîncredere în cei din jurul său. La acestea se adaugă părerea comună că meritul nu e în raport cu vîrsta și nici cu proporțiile individului. Un împărat are nevoie de pasărea măiastră ca să nu i se surpe o mînăstire. Pleacă fratele cel mai mare, apoi cel mijlociu, amîndoi sînt împietriți de un vulpoi. Fratele cel mic izbîndește, înviază și pe frații săi și ajunge împărat (Isp., *Pasărea măiastră*). Trei feciori ciobani se duc după foc, dau de o jumătate de om care le cere o minciună cre-

dibilă. Cei doi mai mari nu pot spune minciuna, al treilea spune, omoară monstrul și slobozește frații (Fundescu, *O prinsoare*). Același lucru se petrece cu un Novac, care mănîncă pe cei doi frați mai mari fiindcă nu-i pot spune o poveste de adormit (G. Catană, *Liman viteazul*). Un împărat pune pe cei trei feciori să tragă cu săgeata, spre a se însura. Cel mic nimerește într-un copac, se însoară cu o bufniță, dar aceasta e zîină (Isp., *Zîna zînelor*). Alt fecior, al treilea, ia de nevastă, spre risetele fraților, o broască-țestoasă, care și ea e fată de împărat (Isp., *Broasca-țestoasă cea fermecată*). Nici Florea, nici Costan, fiii mai mari ai unui împărat, nu-s în stare să aducă apă de la fîntîna Zînei Zorilor. Petru, fratele cel mic, ia și apă și pe zîină de nevastă (Slavici, *Zîna Zorilor*). Trei feciori se îndrăgostesc de Crăiasa zînelor, văzîndu-i icoana într-o odaie. Însă cei mari se sperie la un pod de un urs și numai cel mic găsește pe crăiasa (Ret., *Crăiasa zînelor*).

Și printre fete, a treia este mai isteată. Un împărat fiind îndatorat să-și trimită feciorul să slujească zece ani unui împărat mai tare, fetele cer să se ducă. Cea mare și cea mijlocie se sperie la un pod de un lup (care e împăratul), a treia face isprăvi mari (Isp., *Ileana Simziana*). Mari fapte săvîrșește și fata mai mică a unui împărat, supărat că n-are moștenitor, în vreme ce fetele cele mai mari se sperie de o babă, la un pod de aramă și unul de argint (Ret., *Din fată-fecior*).

Din ideea de mai mic a rezultat și aceea de voinic, mic de stat, microscopic chiar. Voinicia, rezidînd mai ales în inteligență, implică o concentrație fizică, hieroglică bineînțeleș, ce n-are nimic de-a face cu monstruozițiile naturii. Copilul ca neghina, ca bobul de mazăre, cît o șchioapă, cît un deget, intrînd în animale, sperînd pe hoți, *le petit Poucet*, în fine, are o circulație universală.¹ Unele versiuni fiind indecente, cităm

¹ Șăineanu, *op. cit.*, p. 177 și urm.

numai una, în care eroul face cariera unui Făt-Frumos. Pitică „era atât de mic, de nu-ți venea a crede că e ființă omenească; era numai de jumătate de «șuc», o firă mai mare decât un deget“. Copilul e supărat că nu crește. Mergînd cu tată-său la țarină, un bou dejugat de la plug îl înghite cu frunza sub care se ascunsese de ploaie. Omul taie bou, auzindu-l pe copil strigînd, un lup înghite mațele cu Pitică cu tot, lupul se vaietă că copilul s-a așezat călare pe rădăcina limbii lui, acesta nu sare din gura lui decât cînd îl duce la casa hoților, unde intră pe tureacul cizmei „harambașei“. Hoții plănuiau să fure pe fata împăratului. Pitică iese din tureacă strigînd: „De fată să nu vă atingeți că vă omor!“ Hoții fug din palat, Pitică, scoțînd inelul de pe degetul fetei, merge în odaia împăratului, îl trage de barbă, îl scutură, îl vestește despre întîmplare. Străjerii prind hoții și-i omoară. Împăratul se leagă cu jurămint către mulțime că va da fata aceluia care i-a mîntuit casa de hoți și-l va face împărat. Pitică merge călare pe lup, însoțit și de un urs, care vine cu un car cu șase urși și încarcă aurul și argintul hoților. Bînd dintr-un izvor vrăjit se face mare și frumos. Arată împăratului inelul și acesta îi dă fata și jumătate din împărăție (G. Cătană, *Pitică*). Prin urmare, eroul renunță la condensarea corporală, după ce s-a folosit în chip inteligent de ea, conformîndu-se noțiunii curente de făt-frumos.

BINEFACERILE. AUXILIILE LUI FĂT-FRUMOS

Este indiscutabil că poporul acordă voinicului capacitatea de a săvîrși fapte mari și voința și curajul de a le întreprinde. Cu toate acestea și frații cei mari do-resc să împlinească lucruri neobișnuite, fără a izbuti.

Explicația stă nu atât în ingeniul eroului, cât în însușirile lui morale. Aleodor pleacă în lume să aducă jumătății-de-iepure-șchiop pe fata lui Verdeș-împărat. Isprava e grea și n-ar izbuti, cum vom vedea, fără puternice auxiliii. Aleodor dă de un tăune, pe care rugat („Cruță-mi viața, Aleodor-împărat“) nu-l strivește cu piciorul. Tăunul îi dă un pufuleț din aripioară. Întilnește un corb cu aripa ruptă și-n loc să-l vîneze, îi leagă aripa. Corbul îi dă „o peniță“. La marginea unui eleșteu vede o știucă zbatîndu-se pe uscat. De foame vrea s-o ia. „Nu mă omori, Făt-Frumos — zice știuca — ci mai bine dă-mi drumul în apă, că mult bine ți-oi prinde cînd cu gîndul n-ai gîndi.“ Cruțată, știuca îi dă un solzișor. Obiceiul la curtea lui Verdeș-împărat este ca peșitorul să se ascundă unde va voi, trei zile de-a rîndul. Dacă fata îl va găsi, i se va tăia capul și i se va înfige într-un par. Din o sută de pari unul aștepta fără cap. Dacă feciorul izbîndea să nu fie găsit, „cu cinste împărătească“ putea lua fata. Se face legămînt, scriindu-se carte cu întărire. Aleodor nu are idei singur. Luînd însă solzul, vine știuca și, făcîndu-l cosăcel, îl ascunde printre cosăcei în fundul mării. Cu un ochean năzdrăvan, fata îl zărește. Aleodor cheamă atunci corbul, care îl vîră într-un stol de corbi, pînă la vîntul turbat. Fata îl dibuie. Tăunul, chemat, face pe Aleodor o lindină și-l ascunde chiar în coada fetei. Fata îl simte pe aproape, dar nu-l poate vedea cu ocheanul. Astfel Aleodor capătă fata fără nici o ingeniozitate din parte-i. (Isp., *Aleodor-împărat*). Copilul unei babe, căpătînd de la mamă-sa trei bani să cumpere pită de la pitar, văzînd pe copii jucîndu-se cu o „rugace“ cu coarne, de milă o răscumpără. „Nu chinuiți biata goangă, că nu v-a făcut nici un rău, mai bine dați-mi-o mie că vă dau un ban pe ea.“ La fel face cu un „hîrce“ (șoarece) și cu un pui de șarpe. Se întoarce acasă fără bani, iar baba văzînd „bidigăniile“ îl ocărăște. Pune pe fiecare într-o oală pe o scîndură a fărgașului ce era deasupra ferestrelor, și ziua cînd e cald le scoate la soare.

Șarpele crescînd nu mai încapă în olcuță, e pus într-un ciubăr, apoi într-o cadă mare. Într-o zi șarpele spune copilului că i-e dor de tată-său și-l roagă să vie cu el să-l răsplătească tată-său și mamă-sa. Ceea ce, cum știm, se și întîmplă, băiatul căpătînd mărgeaua de după măseaua tatălui șarpelui. Rugacea și hîrcele mai ajută pe Furga-Murga, cînd acesta a rămas fără mărgea, furată de nevestă-sa și de un arap. Șoarecele încalecă pe rugace și zboară în ostrov. Roade ușă după ușă, pînă ajunge în odaia unde fata împăratului dormea cu arapul. Se suie în pat. Mărgeaua era legată de cheutoarea arapului și fata era cu capul baș pe ele. Hîrcele o mușcă oleacă de frunte, fata se scarpină și se sucește, întoarce capul, șoarecele roade cheutoarea, ia mărgeaua cu gura. Rugacea se urcă și ea în pat și-i mînjește și morcelește cu baligă pe obraz și pe la gură, apoi zboară peste apă. Rîzînd amîndoi de ce făcuse celor doi, mărgeaua le cade în apă și văzură cum o înghite un pește mare. Rugacea și hîrcele plîng la țarm „ca doi copii mici“. Vine împăratul peștilor și-i întrebă ce-i. „Nu plîngeți, că de loc vă voi da eu mărgeaua.“ Dă poruncă la toți peștii și unul vine cu mărgeaua în gură (G. Cătană, *Povestea lui Furga-Murga*). Tot norocul eroului se datorește deci unor fapte bune, isprăvile sînt îndeplinite, din recunoștință, de alții. Un moșneag bătrîn, fără avere, numai cu un bordei și o vacă, are un băiat „frumușel și sprințenel, dară și fără obrăzel“, pe care îl trimite să se bage slugă, dîndu-i trei bănuși. Băiatul, pe nume Pahon, întîlnește niște copii chinuind un cățeluș. Le dă bănușul și ia cățelușul; vede alți copii canonind un pisic. Face la fel. Dă de copii chinuind un pui de șarpe, face același lucru și se întoarce acasă cu vietățile. Se pune pe muncă și-i ține pe toți. Într-o zi cu soare, șarpele zice: „drag domnul meu, destul ai avut cu mine pînă m-ai crescut, acum nu mai șed la tine, mă duc în țara mea, iară tu vino cu mine să-ți răsplătească tatăl meu binele ce mi l-ai făcut...“. Moșneagul observă: „E năzdrăvan, dragul tatii“ și-l sfătuiește să ceară mărgeaua de sub

limbă. Cîinele, motanul vorbesc și ei, cer să meargă cu băiatul. Motanul alungă șoarecii și șobolanii din țara șoarecilor, cîinele sperie sobolii din țara sobolilor. Împăratul șerpilor dă lui Pahon mărgeaua. Cu ea, întors acasă, Pahon face curți ca ale împăratului în locul bordeiului, un pod de aramă, un lac de argint, un deal cu viță cu struguri în locul unui șes, în cîte o noapte. Cîinele și motanul îl ajută să recapete mărgeaua furată de nevastă și de un arap (Ret., *Povestea lui Pahon*). Trifon merge la pădure cu carul cu boi să ia lemne. Un vultur mare se așază pe car : „Frate, nu mai pot de foame, dă-mi un bou să-l mînc, că de mare folos ți-oi fi la vreme de lipsă“. Trifon se învoiește, milos. Vulturul vine cu mai mult de douăzeci de vulturi și mănîncă amîndoi boii, mulțumindu-i. Într-o poiană, aprinzînd o căpiță de fin, Trifon vede o mulțime de șerpi adăpostiți peste iarnă. Ieșind unul cîte unul din pricina fumului, îi lovește cu securea și-i omoară. Un șarpe uriaș îl roagă : „Frate, cruță-mi viața și mă lasă slobod, că-ți dau avere cît îi putea duce, îți dau turme de oi, ciurde de boi și bani cîți-i putea duce-n spate“. Trifon îl cruță. Pierde din vedere șarpele, vulturul îi spune că era fiul împăratului șerpilor și să nu ia de la el nimic decît mărgeaua de sub măsca. Călare pe vultur, într-o minută, Trifon ajunge la curțile împăratului șerpilor, unde șarpele cel tînăr îl recunoaște. Capătă mărgeaua și pleacă, încăle-cînd pe vultur (Ret., *Trifon hăbăucul*). Un băiat vrea să săgeteze un iepure. „ — Nu mă săgeta, voinicule, că ți-oi da un pui de ai mei, carele îți va fi de mare folos.“ Băiatul ia puiul. Lucrurile se petrec la fel cu o vulpe, un lup și un urs, și băiatul se alege cu patru cățeluși, care îl scapă de un zmeu ce voia să-l mănînce (Isp., *Copiii văduvului*). Frații mai mari ai lui Șperlă voinicul nu izbutesc să vadă cine păștea ogorul cu grîu de aur, fiindcă se poartă cu indiferență față de un șoricel, ba chiar vor să-l ucidă, sub cuvînt că el mîncă holdele. Adorm. Șperlă însă întinde șoricelului cîteva firimituri de mămăligă și-i toarnă în palmă și trei picături de vin

din ploscă. Atunci, recunoscător, șoricelul îl pune la cale (îl învață probabil cum să rămână treaz). Vin armăsarul și cele douăsprezece iepe. Armăsarul se roagă și el de băiat să nu-l omoare. „Na-ți căpăstrul și dă-mi drumul, că m-oi duce cu iepe cu tot, de unde am venit, iar ogorul ți-o rămîne întreg. Pe urmă, cînd oi avea nevoie de mine, scutură-l și eu ți-oi fi slugă credincioasă.“ Călare pe armăsar, Șperlă prinde o pasăre cu penele de aur, care se face în brațele lui o fată frumoasă, cu care se cunună (T. Pamfile, *Șperlă voinicul*). Trecînd peste țări și mări, un voinic nimerește la o grădină ocilită numai de trandafiri. Intră înăuntru și dă peste mărul roșu, sădit chiar în mijloc. Încearcă să se apropie de pom, dar pomul zice : „Nu te apropia de mine, voinice, că îți vei pierde viața și e păcat de dînsa“. Învățat de o zîină, voinicul spune : „Nu te teme, pom oropsit, că te voi curăța de omizi și de uscături“. Într-adevăr îl curăță, culege trei merișoare ca cele din rai și se întoarce înapoi. Zîna îi oprește merele, și cînd un zmeu îl taie în bucățele și îl pune într-un desag, zîna îl învie cu apă moartă și apă vie și-i dă graiul cu un măr (Isp., *Voinicul cel fără tată*). Așadar, eroul își datorește viața binefacerii către măr, dar în ultimă analiză ocrotirii unei zîne. Un băiat se pomenise, de la nașterea lui, bubos. Băieții și fetele îl huiduiau la horă și fugeau de el ca de o lepră. „Nici tu joc, nici tu veselie, nici tu dezmierdare.“ În ciutura unei fintîni zărește un ghirgoț. Peștele îl roagă : „Flăcăule, aruncă-mă iară în puț, și nu-ți face păcat cu mine, că mult bine ți-oi prinde și eu vrodată“. Băiatul îi dă drumul în puț. Peștele îl vindecă de bube și face din butoiul în care fusese pus împreună cu fata împăratului un palat la mare. De asemenea, ghirgoțul strămută palatul, la dorința băiatului, de la mare într-o pădure (Isp., *Băiatul cel bubos și ghirgoțul*). Un fecior de împărat își datorează în mare măsură succesele purtării sale pline de amenitate și binefacerilor. Dînd de „un balaur cu o buză în cer și cu alta în pămînt“, îl salută cu „Bună ziua, frate“. Balaurul îi răspunde nu

mai puțin gentil : „Noroc bun, frate“. Ajungînd la o fîntînă mucegăită, plină de nomol, voinicul o curăță, primenește apa. Dă de niște porți încuiate, pline de praf și păianjeni, curăță păianjenii, scutură praful, dă poarta de perete. O brutăreasă ștergea un cuptor cu țitele sale. Îi dă bună ziua, taie o bucată din hainele sale. „Ține asta, leiculită, de șterge cuptorul.“ La spatele cuptorului e o grădină ca în rai, trei rodii atîrnă de o cracă într-un pom. Băiatul scoate un cuțitaș și le taie, apoi o tulește la fugă. Grădina țipă, chemînd într-ajutor brutăreasa, porțile, fîntîna, balaurul. Acestea, recunoscătoare față de voinic, nu se mișcă, ba chiar balaurul zice : „Acest om ne-a scăpat de urgia ce era pe noi ; și ne-om căta de treabă“. În rodii sînt trei zîne, cu una se cunună voinicul (Isp., *Cele trei rodii aurite*). De adăugat că două mătuși sihastre dau îndrumări caritabile băiatului, cea din urmă îndeosebi pentru faptul de a fi avut și ea un fecior, care, umblînd după blestematele rodii, s-a întors șchiop și în cele din urmă și-a rupt și capul după ele. Tudorel îndeplinește sarcinile puse de tată-său, a înverzi o rădăcină, a semăna și ara într-o zi, prin Irina împărăteasa (T. Pamfile, *Tudorel*).

Fetele izbîndesc și ele în viață prin binefaceri. Fata unchiașului sleiește fîntîna, scoate ogarului ghimpele din picior, aprinde cuptorul, curăță părul de omizi, plivește vița, fiind răsplătită precum s-a văzut (Fundescu, *Sînta Vineri*). Intrînd în inimă de codru, Zîna Stelina dă de un bordei pustiu, care e al unor hoți. Găsește toate hîrdaiele răsturnate și pline de muște. Le ia pe rînd și le curăță așa cum era deprinsă de acasă, le pune la locul lor în blidar, mătură. Hoții, venind acasă, și-o fac soră de cruce (T. Pamfile, *Zîna Stelina*). Fata cu degetul mic tăiat din porunca mamei sale geloase, mergînd prin codrul întunecat, dă de curțile unor zmei. Intră, nu găsește pe nimeni în nici o chilie, le curăță, aduce apă, udă, mătură prin casă, șterge scaunele și mesele de praf, apoi se vîră după cuptor. Sosesc zmeii, se bucură, unul zice : „că-aceea nu poate fi decît ori mama lor, ori

sora lor". O caută, o găsesc, o numesc sora lor (Ret., *Mama cea rea*).

Cită importanță au Sfintele Miercuri, Vineri, Duminică sau alte sfinte hebdomadare în reușita carierei unui voinic e prea cunoscut. O babă poate decide totul prin buna sau reaua ei voință. Fata mai mare a împăratului, plecînd în lume călare, îmbrăcată cu veșminte cătănești, se întilnește în sat cu o hîrcă. „Sănătate bună, cătană cu glas de fată...“, zice baba. „Fire-ai a dracului, mamă, de unde știi d-ta că sînt fată?“ Cu fata mijlocie se petrece la fel și la amîndouă le iese rău, speriiindu-se de o babă. Fata cea mică, deși miniată, vorbește mai cu cuviință, baba o învață cum să învie calul din tinerețe al tatălui său. De aci încolo acest cal, Dalbul d-ochilor, și un altul, Galben-de-soare, sfătuiesc și călăuzesc pe fata-fecior, care este mai tot timpul o docilă executantă (Ret., *Din fată-fecior*). Doi feciori de împărat, porniți și ei în lume, nu miluiesc o babă și se întorc speriați de un urs la un pod. Feciorul cel mic miluiește trei babe, ultima îl învață cum să-și aleagă calul, hrînind o mîrtoagă cu jar. Insuși calul mărturisește: „Drag domnul meu, știu ce gîndești, dar nu te teme, bun e Dumnezeu și bună minte ți-a dat de m-ai căutat“ (Ret., *Crăiasa zînelor*). Petre pornind spre țara Zînei Zorilor primește sfaturi de la Baba Birșa, apoi de la cal („Să te ții bine, stăpîne, c-avem cale lungă și trebuie să mergem iute“), de la Sfînta Miercuri, Sfînta Joi și Sfînta Vineri, de la care capătă lucruri năzdrăvane (Slavici, *Zîna Zorilor*).

Despre rolul hotărîtor al cailor în faptele voinicilor am văzut în paragraful despre caii năzdrăvani. O fată de împărat își alege calul din tinerețe al tatălui său, învinge proba podului, capătă de la un zmeu alt cal fără splină, Galben-de-soare, care se bate cu armăsarul hergheliei unei zmeoaice, aduce pe Ileana Simziana, cu ajutorul și sfaturile calului (Isp., *Ileana Simziana*). Făt-Frumos cu părul de aur, crescut de un pustnic, nu ar putea face un pas, după moartea acestuia, fără calul năzdrăvan care îi dă veșminte, îl duce la oraș, îl viră

argat la zîne, îl ajută să se scalde în baia de aur, care face părul de aur, să fugă, să pună pe goană dușmanii împăratului-socru (Isp., Fundescu, *Făt-Frumos cu părul de aur*). Într-un basm asemănător calul e un fel de Oreste al voinicului, fiind născut din cojile aceluiași măr din care mîncase și împărăteasa (Isp., *Făt-Frumos cel rătăcit*). Tot de un pustnic e crescut alt flăcău și probozit pas cu pas de un cal năzdrăvan, care îl duce într-un loc unde sînt pietre nestemate, pe care voinicul le dăruiește unui împărat pe a cărui fată, furată de un zmeu, o izbăvește (Isp., *Făt-Frumos cu carîta de sticlă*).

Mentorul e altă dată un bou (T. Pamfile, *Bou-bălănel*), un motan (Isp., *Cotoșman năzdrăvan*). În alte basme, voinicului i-ar fi cu neputință să se descurce fără frații de cruce, în stare de a face fapte supraomenești, ca Cîrnă-Lemne, Sfarmă-Petri, Bate-munți-n capete (Frîncu și Căndrea, *Agheran Viteazul*). Nu-i mai puțin adevărat că voinicul însuși se însoțește cu astfel de monștri, uneori după ce i-a bătut, ca Vișin pe Strîmbă-Lemne și Fărîmă-Pietre (Fundescu, *Cei trei frați de cruce*).

Dozarea inițiativei voinicului depinde de narator. Uneori, el e un adevărat om de acțiune, atlet inteligent și plin de tact în raporturile cu oamenii, la aceasta numai reducîndu-se în acest caz dependența sa de alții. Greuceanu, auzind că Împăratului Roșu i s-au furat soarele și luna de pe cer și că făgăduiește pe fata sa de nevastă și jumătate de împărăție cui le va găsi și moartea cui nu va izbîndi, pornește la drum, cu această filozofie: „niciodată nu strică cineva să facă o încercare“. Greuceanu e orator, „meșter la cuvînt“. Întîlnește doi oameni duși la călău, ca dezertori („pentru că fugiseră de la o bătălie ce o avusese împăratul cu niște gadine“). Greuceanu înduplecă pe împărat să-i ierte. Prin servicii capeți ființe devotate. Oamenii mulțumiră lui Greuceanu din toată inima și îi făgăduiră că în toată viața lor se vor ruga lui Dumnezeu pentru dînsul ca să meargă din izbîndă în izbîndă. Greuceanu ia cu sine

și pe frate-său și merge la Faurul-pământului, cu care era frate de cruce. A fi în termeni buni cu un tehnician și, putem spune, cu un fabricant de arme, este util pentru un erou. Greuceanu de Aur ajunge la casele zmeilor, se dă de trei ori peste cap și se face porumbel, apoi se dă de trei ori peste cap și se face muscă și intrînd în camera zmeilor află din convorbirea dintre zmeoaice cum stau lucrurile. Arta de a se disimula și de a lua informații e oportună la un om de energie. Vin pe rînd zmeul cel mic, fratele lui cel mare și tatăl zmeilor. Se bate cu ei onest și ca un desăvîrșit om de arme și luptător. „Sosi zmeul și se luară la bătaie : în săbii se bătură ce se bătură și se rupseră săbiile ; în sulite se loviră ce se loviră și se rupseră sulitele ; apoi se luară la luptă ; se zguduiau unul pre altul de se cutremura pământul.“ După omorîrea zmeilor, eroul este urmărit de zmeoaice metamorfozate în păr, grădină cu apă limpede. Ca un om prudent, Greuceanu împiedică pe frațele său să mănînce pere și să bea apă. Zmeoaica bătrînă e arsă în măruntaie cu chipul în fier al lui Greuceanu, făcut de faur, înroșit în foc și înghițit de ea.

Diavolul fură paloșul lui Greuceanu, a cărui putere „în paloș era“, și-l dă unui sfetnic obscur, care cere și capătă fata sub cuvînt că el slobozise soarele și luna, răpite de zmei. Greuceanu nu-și pierde cumpătul, cunoaște reversurile vieții. Găsește pe necurat. „Ființă netrebnică și păgubitoare omenirii, zise el, dă-mi paloșul ce mi-ai furat, căci de unde nu, praful se alege de tine.“ Se dă de trei ori peste cap, se face un buzdugan cu totul și cu totul de oțel și lovește în stana de piatră în care se prefăcuse diavolul. Acesta cere iertare, din pulberea pietrei iese buzduganul. Adept al unei politici calme, Greuceanu obține iertarea sfetnicului impostor, care este numai expulzat din împărăție. De observat dar, că eroul este aci o ființă virilă, care își datorește lui însuși izbînzile sale. Produce mirare afirmarea, simplu clișeu de epică fabuloasă, că puterea sa „ședea în paloș“.

O îngroșare mai sensibilă a voluntarismului lui Făt-Frumos prin alte stereotipii de basm, și voinicul devine brutal în stare de a recurge chiar la tortură spre a obține informațiile trebuitoare. Spaima zmeilor aflând de la o babă că a mai avut surori și mama-împărăteasă negînd, se prefăce bolnav și zice că „dacă nu-i va da țîța pe subt talpa casei, el va muri“. Feciorul se scoală din pat, ridică talpa casei, mă-sa pune țîța sub tălpi, talpa apasă greu, o lasă mai mult pînă ce mama mărturisește băiatului că a avut surori furate de trei zmei, locuind pe tărîmul celălalt (Fundescu, *Spaima zmeilor*). Într-o variantă, mama nevoind să spună că a mai avut un băiat, Pipăruș viteazul se face beteag și cere să sugă lapte din țîțele mamei pe sub talpa curților. Cu degetul mic ridică curțile, mama bagă țîțele sub ele, el sloboade oleacă curțile, de durere mama mărturisește că a mai avut pe Urmă-galbină (Ret., *Urmă-galbină și Pipăruș Pătru*).

Dezvoltarea caracterologică a portretului lui Făt-Frumos în sensul contrar, al pasivității, docilității și chiar indolenței, o aflăm în alt basm (Isp., *Voinicul cel cu cartea în mînă născut*). Copilul s-a născut cu o carte în mînă, ne așteptăm deci să avem de-a face cu un cărturar. Ursitoarele îi prezic bogăție, împărăție și, la doisprezece ani, răpirea de către duhurile rele. Moșul, „stîr-cit într-un colț“, aude menirile. Copilul stă mereu cu cartea în mînă, citește și învață pe dînsa, spre mirarea lumii „de silința și învățătura dînsului“ ; știe la nouă ani „cîte în lună și în soare“ și vecinii vin la el și-l întreabă despre păsurile lor. Se face tot „mai frumos și mai învățat“. La doisprezece ani unchiașul strînge toți oamenii din sat, merg la biserică, bagă pe copilul cu cartea în mînă în mijlocul lor și împreună cu „moș popa“ încep să spună rugăciuni. Biserica se întuneacă de o ceață grea, care la rugăciuni se risipește. A doua seară, locașul sfînt se umple de șoareci, lilieci și bufnițe. Băiatul unchiașului, cu cartea în mînă, cade în genunchi și se roagă cu foc. Lighioanele pier. A treia seară, către

miezul nopții, se cutremură biserica. Se aud „pocnete și tunete, bubuituri și duduituri“, un călugăr coboară din turnul bisericii, ia pe băiat de subsuori și-l răpește. Copilul nu lasă cartea din mâini, citește într-una și în gura mare, călugărul vrea să-i smucească cartea și nu poate, se luptă cu el prin văzduh, copilul cade într-o prăpastie adâncă, din care apoi iese „tot cu cartea în mână“. Vedem că acea carte e o amuletă, iar nu un op de erudiție, băiatul e mai degrabă un ascet ispitit de demon decît un erudit. Aspectul hagiografic al încercărilor din cele trei zile este învederat. Într-o variantă, băiatul citește Psaltirea (Ret., *Psaltirea*), ca și într-un basm parabolic grecesc¹. Definiția caracterologică a eroului, dată de narator, e următoarea : „Făt-Frumos era de aceia care cînd își pune în gînd să facă ceva, nici dracul nu i-o scoate din cap“. Avînd în vedere că este și un tînăr cu învățatură, ne așteptăm de la el la mari fapte de vrednicie. Ceea ce nu se întîmplă. Mergînd „zi de vară pînă-n seară fără să dea de vreun sat“, tînărul întîlnește în fine un copac și rămîne acolo peste noapte „nemîncat și nebăut“. A doua zi pornind dă de niște „grămezi de căpățîni și oase de oameni“. Cuprins de „răcori reci de frică“ citește pe cartea lui. Pășește într-un oraș ruinat, ajunge la niște „palaturi frumoase“, bate de trei ori, „un bătrîn cu barba pînă la genunchi“, „pipernicit și cocoșat parcă mînca numai vinerea“, îi deschide. E portarul curții. Acesta îi dă „pîine albă ca zăpada și niște legume bune de mîncare“. Portarul îi dezvăluie taina celor văzute. Un împărat și o împărăteasă, ca să aibă un moștenitor, au umblat cu farmece. Fetei pe care au căpătat-o i-au urat ursitoarele să nu se mărite pînă ce nu se va găsi cineva ca să petreacă o noapte în cămara ei și să scape teafăr, iar din ziua cînd întîiul pețitor nu va scăpa, toți oamenii să putrezească și să le

¹ *Le fils du roi*, în *Recueil de contes populaires grecs*, traduits par Émil Legrand, Paris, E. Leroux, 1881.

rămîie numai oasele. Făt-Frumos vrea neapărat să doarmă în camera fetei, unde intră „cu cărticica lui în mînă“. A doua zi e găsit „tot cu cartea în mînă și searbăd și galben ca turta de ceară“, parcă ar fi stat cine știe cîte nopți „nemîncat și nebăut“ (naratorul e obsedat de problema hranei). Oamenii de prin orașe și sate, slugile de prin curte învie, Făt-Frumos se cunună cu fata. Pe urmă, fiindu-i dor de părinți, pornește spre satul lui, după ce capătă de la soție un inel vrăjit. Trece prin împărăția lui Sefer-împărat, în mod gratuit, căci acolo, afară de faptul că e întîmpinat cu dragoste, nu i se întîmplă nimic (caz, probabil, de amnezie folclorică). Ajuns în satul lui, trage la părinți, necunoscut de ei. Peste noapte, privește la inel și în locul bordeiului se ridică un palat înfricoșat, cu grădini falnice, cu izvoare limpezi, înăuntru cu cămări, lavițe, așternuturi „numai scumpeturi“. Se face cunoscut părinților, care „îl pupară și pe o parte și pe alta“. Stăpînul moșiei din sat, văzînd palatul, pofteste pe Făt-Frumos „să-l ginerească“. Făt-Frumos se duce numai „ca să se chefuiască“, pentru că mărturisește a fi însurat. Naiv, destăinuie și puterea inelului, „fără să-l plesnească prin cap“ ce plănuieste „zăcașul de proprietar“. „După ce se chefuiră, mîncînd și bînd“ și mai băură și cîte un pahar „la botu calului“, pe Făt-Frumos „îl și fură Aghiută“, căci moșierul îi pusese în vin „buruieni adormitoare“. A doua zi „prinde orbul, scoate-i ochii“. Inelul dispăruse, palatul așijderea. Făt-Frumos „se căina și căina“ că băuse. În loc să caute și să pedepsească pe fur, cade la mizantropie, „vrea să se întoarcă la împărăția lui, să nu se mai întîlnească cu niște asemenea oameni răi la suflet“. Vizitiul îi dă alt inel din partea împărătesei, sfătuiindu-i să lase părinților „o sumuliță bunicică de bani“. Iar trece stăpînul moșiei „într-o căruță cu patru telegari“. Făt-Frumos se uită la inel, din el ies doi arapi care iau pe moșier de piept și-l trudesă pînă ce acela înapoiază inelul dintii. Făt-Frumos se urcă în butcă și pornește spre casă. La o poiană frumoasă, pe marginea căreia curgea

un rîuleț, Făt-Frumos, tabietliu, poruncește să se întindă niște „scoarțe scumpe ce le avea, se așază pe dîsele, mîncă și se culcă“. Bineînțeles „licheaua de stăpîn al moșiei“ îi fură inelele. Într-o pădure se ivesc niște baulauri de lăutari, care, întrebați, spun că se duc să cînte la nunta împărătesei, fiindcă un împărat din vecinătate s-a sculat cu oaste și a cerut-o. S-au dat două bătălii, urmează a se da o a treia. Făt-Frumos coboară din butcă, un lăutar îl ia în cîrcă, îl suie în slava cerului, avînd grijă „să nu plesnească fierea în Făt-Frumos“, care nu suportă altitudinea ca alți feți. Îi cade și căciula din cap. „Stai, mă, să-mi iau căciula“ — zice el lăutarului. Cînd acela îi atrage atenția că pînă la ea este depărtare de șase luni, o abandonează. Ajuns acasă, află de la împărăteasă că ea făcuse meșteșugurile cu lăutarii și celelalte. Vine îndată și un curier cu inelele și căciula. În consecință, Făt-Frumos care e un cărturar, admisibil ingenuu la început, nu izbuteste a face pînă la sfîrșit nici o ispravă de laudă. Vizitiul, împărăteasa au grijă de el și-l scot din încurcătură. Bătălia, pe care mizantropul și epicureanul Făt-Frumos, devenit brusc strateg, o dă împotriva vrăjmașilor, în încheiere, este fără explicație psihologică. După ce se termină și asta eroul „se puse pe trai“.

ESENȚA MORALĂ A LUI FĂT-FRUMOS

Pentru a da, în ciuda oscilațiilor și varietăților de caracter, o definiție elementară a lui Făt-Frumos, cea mai bună metodă e aceea de a urmări cariera eroului într-un număr restrîns de basme, dintre cele mai tipice. Întîi vom face o distincție de clasă socială. Unii voinici, unici la părinți sau din categoria „al treilea fecior mai mic“ sînt fii de împărați, alții sînt copii de oameni săraci. Arcul vieții lor nu pornește de pe același plan.

Să începem cu fiii de împărați. Făt-Frumos din lacrimă merge să se bată cu un tânăr împărat vecin, spre a da satisfacție tatălui său, care e în vrăjmășie veche cu vecinul. Războiul nu are loc. Făt-Frumos și tânărul împărat se fac frați de cruce, cel dintâi ia de nevastă pe fata Mumii-Pădurii, omorînd pe babă, și fură și pe fata Genarului, un zmeu, pentru Făt-Frumos. Prin urmare, fapta de căpetenie a voinicului este de ordin erotic. (M. Eminescu, *Făt-Frumos din lacrimă*). Un fecior de împărat se scaldă la lacul zînelor, o zîină îi pune un inel pe deget, feciorul rătăcește pînă ce o găsește și o fură din puterea unui zmeu (Miron Pompiliu, *Ileana Cosînzeana* etc.). Un fecior de împărat caută și găsește la un zmeu pe mamă-sa, spre a risipi tristețea tatălui. Un alt fecior de împărat merge în căutarea balaurului care fură portocalele de aur, însă se întoarce cu trei fete furate de monstru, pe una dintre care o ia de nevastă (I. Moriu, *Portocalul și balaurul*). Feciorul cel mic al Împăratului Verde merge în căutarea Mîndrei-lumii pe care o ia de nevastă (I. T. Mera, *Făt-Frumos și Mîndra-lumii*). Un fecior merge în căutarea surorilor sale, furate de trei zmei (Al. Antemireanu, *Cîmpan verde și frumos*). Un fecior de împărat săgetează o turturea, care nu-i decît zîna munților. O ia de nevastă (Isp., *Zîna munților*). La fel Ioniță-Făt-Frumos, fiu de împărat, merge cu caii la pășune, Ileana Cosînzeana, zîna din lac, îi pune un inel pe deget. Voinicul merge în căutarea ei, o găsește și se cunună cu ea (Frîncu și Candrea, *Ileana Cosînzeana*). Un fiu de împărat scapă o fată de împărat de balaurul din puț și o ia de nevastă. Alte isprăvi sînt complimentare acestui fapt (Fundescu, *Balaurul cu douăsprezece capete*). Un fecior de împărat trage cu săgeata să-și găsească nevasta, dă de o bufniță, însă bufnița e zîină. Face nuntă (Isp., *Zîna zînelor*). Un fecior de împărat e trimis și el să-și găsească nevasta, dă de o broască-țestoasă, aceasta e fată de împărat vrăjîtă. O ia de nevastă (Isp., *Broasca-țestoasă cea fermecată*). Aleodor, tânăr împărat, calcă pe moșia lui Ju-

mătate-de-iepure șchiop, aduce pentru acesta pe fata lui Verdeș-împărat, care însă îl vrea și îl ia pe el (Isp., *Aleodor-împărat. Făt-Frumos și fata lui Roșu-împărat*). Făt-Frumos, spaima zmeilor, pleacă în căutarea surorilor furate de zmei. Face felurite isprăvi pentru Omul-de-flori ca să capete de la acesta fata de nevestă (Fundescu, *Spaima zmeilor*). Feciorul Împăratului Verde fură fata Împăratului Galben, zălogită ca și el la un zmeu (Ret., *Făt-Frumos zălogit*). Dafin-împărat merge în căutarea Doamnei Chiralina, pe care, după multă trudă, o ia de nevestă (N. Filimon, *Omul de piatră*). Aceeași situație în *Dafin-împărat* de Fundescu și *Dafir-împărat și Doamna Chiralina* de G. Cătană. Un fecior de împărat aduce cele trei rodii cerute, într-una din ele e zîna pe care o ia de nevestă (Isp., *Cele trei rodii aurite*). Un băiat al unei fete de împărat, născut prin concepție imaculată, smulge mere din mărul roșu, omoară un zmeu și se însoară cu zîna măiastră (Isp., *Voinicul cel fără tată*). Un fecior de împărat descoperă în pădure pe Tiriana și pe fratele acesteia, Tirion, prefăcut în cerb, și se cunună cu ea (Ret., *Cerbul*). Un fecior de împărat, trimis de tată-său să învețe hoția, devine la urmă ginerele altui împărat (Isp., *Hoț-împărat*). Tudorel, fecior de împărat, merge după Ileana Cosînzeana pe tărîmul celălalt, omoară un zmeu cu douăsprezece capete, se însoară cu fata (T. Pamfile, *Tudorel*). Făt-Frumos pleacă să aducă pasărea care fură merele de aur ale tatălui său, împăratul. Alt împărat la care se află colivia cu pasărea îi cere în schimb pe Zîna Crăiasa. Făt-Frumos o ia el de nevestă pe zîna (Isp., *Lupul cel năzdrăvan și Făt-Frumos*). Prislea pornește și el după hoții merelor de aur care sînt trei zmei, și se însoară cu fata furată de zmeul din palatul de aur (Isp., *Prislea cel voinic și merele de aur*). Un fecior de împărat căruia, plîngînd în pîntece, i s-a făgăduit Sanda-Lucandra, o găsește înveșmîntată călugărește și o ia de nevestă după ce e amăgit de o falsă Sanda-Lucandra (Fundescu, *Fata din dafin*). Alt fecior de împărat umblă

după Arăpușca, fată vicleană, o prinde și o ia de nevastă (D. Stăncescu, *Împărăția Arăpușchii*).

Șapte zmei punînd mîna pe un fecior de împărat îl trimit să le aducă o fată de împărat. Făt-Frumos găsește fata, omoară șase zmei și face nuntă. Mireasa îi e răpită de al șaptelea zmeu, voinicul o recapătă (Isp., *Poveste țărănească*). Un fecior de împărat pleacă să aducă de pe tărîmul celălalt pentru tată-său pasărea măiastră, găsește la zmei o fată, cu care, după multe ne cazuri, se cunună (Isp., *Pasărea măiastră*). Urmă-galbină, fecior de fată împărătească, ia de nevastă pe Mandalina, mătuși-sa, fata Împăratului Verde pe care o scoate, cu ajutorul fratelui său, Pipăruș, din mîinile unui zmeu (Ret., *Urmă-galbină și Pipăruș Pătru*). Pătru aduce pentru tată-său apă de la Zîna Zorilor și ia însuși de nevastă pe această zîină (I. Slavici, *Zîna Zorilor*). Făt-Frumos, care a plîns în pîntece pînă ce i s-a făgăduit tinerete și viață fără de moarte, ajunge la palatul cu trei zîine unde era ceea ce căuta (Isp., *Tinerete fără bătrînețe*). George cel viteaz, fecior de împărat, crescut de un călugăr, izbăvește pe mamă-sa din puterea unui tîlhar și ajunge împărat (Isp., *George cel viteaz*). Măr, fecior de împărat, omoară balaurul cu șapte capete care trebuia să mănînce pe fata unui împărat. Se cunună, după mari ne cazuri, cu această fată (Ret., *Măr și Păr*). Busuioc, fiu de împărat și el, pleacă în lume, devine ginerele unui împărat, e mîncat de Muma-Pădurii, înviat, dar se omoară de căință că a aruncat în fîntînă pe Siminoc și se preface în luceafărul de ziuă (Isp., *Luceafărul de zioa și luceafărul de noapte*). Un copil, găsit de un sihastru într-un sicrinel smolit și călăuzit cînd e mare de un cal năzdrăvan, scapă pe o fată de împărat din puterea unui zmeu și o ia de nevastă, devenit împărat. El însuși e fiu al unei fete de împărat (Isp., *Făt-Frumos cu carita de sticlă*). Alt copil, găsit de un pustnic în sicriaș, fiu de „fată mare de împărat care alunecase și ea în valurile lumii“, se scaldă în baia de aur a unor zîine, capătă păr de aur și ia de nevastă

pe fata cea mică a unui împărat (Isp., *Făt-Frumos cu părul de aur*). Petru Cenușotcă pleacă în lume să se însoare, dă de o fată neagră, capătă de la ea un inel vrăjit, o pierde, și cu ajutorul unor lucruri năzdrăvane o găsește (Frîncu și Candrea, *Petru Cenușotcă*).

Din exemplele de mai sus se vede limpede că Făt-Frumos, ca fecior de împărat, este un tânăr nubil, care fie că se duce în lume anume spre a găsi o fată, fie că o găsește întâmplător, se însoară cu ea. Faptul de a deveni împărat, ca urmaș al tatălui său, sau ca soț al fetei, e în cazul acesta de un interes secundar. Făt-Frumos mai pornește spre a săvârși isprăvi cerute de împărat, în general imposibile, a slobozi fetele furate de zmei, a găsi pe hoții merelor de aur furate. Când basmul nu se sfârșește cu nunta lui Făt-Frumos, este la mijloc ori un fenomen de amnezie folclorică, ori o întrerupere bruscă, în scopuri simbolice, a carierii eroului. În orice caz, căsătorit și cu copii, eroul încetează de a mai fi Făt-Frumos, el devine „împăratul“ pus în fața problemelor omului matur. Făt-Frumos reprezintă o vîrstă și o criză întocmai ca și Ileana Cosînzeana.

Voinicul, care nu e fecior de împărat, e în situația unui tânăr care întâmpină greutăți în viață și sare, prin merite personale din clasa de jos, pe treapta împărătească. Încolo, trăsătura lui fundamentală s-ar părea că nu se deosebește de a lui Făt-Frumos împărătesc. Un viteaz „om verde pui de român“ omoară un balaur mîncător de oameni. Împăratul făgăduise jumătate de împărăție și fata de nevastă cui va face o asemenea ispravă, deci viteazul devine ginerele împăratului (Isp., *Balaurul cel cu șapte capete*). Douăsprezece fete de împărat fug noaptea într-un palat unde joacă în sunetul unei orchestre vrăjite. Un flăcăiandru sărman de părinți, frumos și harnic, argat la vaci, se așază la pîndă, află unde se duc, fata cea mică se îndrăgostește de el, ceea ce face să înceteze vraja de a fi de gheață și a juca, argatul la vaci se cunună cu fata de împărat (Isp., *Cele douăsprezece fete de împărat* etc.). Altă fată de

împărat năzdrăvan dispare noaptea și rupe nouă perechi de cizme. Pătru Pipelea o pîndește și o urmărește, o vede mîncînd și dănțuind cu zmeii; face dovada către împărat și ia fata de nevastă (G. Cătană, *Pătru Pipelea*). Un cioban ghicește semnele de pe trupul unei fete de împărat și se cunună cu fata (Isp., *Ciobănașul cel isteț*). Un băiat, născut bubos, dar vindecăt de un ghirgoț, este pus într-un poloboc împreună cu fata împăratului, care se îndrăgostise de el și trăiesc într-un palat din pădure. Copilul lor ia o altă fată a împăratului (Isp., *Băiatul cel bubos și ghirgoțul*). Băiatul unui unchiaș și al unei babe ajunge la împărăția moartă, doarme într-o odaie cu fata blestemată, se însoară cu ea și devine împărat. În această calitate, își ajută și părinții săraci, trăind într-un sat (Isp., *Voinicul cel cu cartea în mînă*). Băiatul unui văcar prinde o „zeiță“ care se scâldea într-un lac, o ia de nevastă. Zîna îi scapă din mînă, voinicul se duce după ea, omoară un balaur, păcălește niște zmei și-și găsește nevasta în cetatea din aer (Fundescu, *Ion Buzdugan*). Copiii unui om sărac, care a găsit găina ce făcea ouă de diamant, ajung cîteșitrei împărați. Cel mic ia de nevastă pe o măiastră din ostrov (Isp., *Cei trei frați împărați*). Greuceanu e viteaz, dar nu-i fiu de împărat. Sloboade soarele și luna, omorînd zmeii care le furase de pe cer, și ia de nevastă pe fata Împăratului Roșu, și jumătate de împărăție (Isp., *Greuceanu*). Păr, băiatul bucătăresei, ucide pe zmeoaica ce omorîse pe Măr și ia de nevastă pe zîna din piatră, devenind împărat (Ret., *Măr și Păr*). Crîncu merge să fure cele trei fete ale lui Verde-împărat pentru șapte uriași, îi omoară pe aceștia și scapă fetele. Împăratul le dă de nevastă lui Crîncu și celor doi frați ai săi, mai tîrziu, fiind pe moarte, împărătescul socru lasă pe Crîncu împărat (Ret., *Crîncu, vîntătorul codrului*). Zorilă, zis și Aripă-frumoasă, feciorul unei babe, omoară zmeii care au furat soarele și luna și capătă împreună cu frații săi, Serilă și Miezilă, pe fetele unui împărat. Afară de aceasta, aduce și pe Ileana Cosînzeana pentru un bătrîn, dînd-o însă

lui Pipăruș Pătru (Ret., *Aripă-frumoasă*). Trei feciori ai unei babe, Serilă, Mezilă și Zorilă merg în căutarea zmeilor, care au furat trei fete de împărat. Zorilă se bate cu ei, feciorii iau fetele de neveste (G. Cătană, *Serilă, Mezilă și Zorilă*). Parsion, simplu plugar, alergînd după o porumbiță, care i-a furat un spic din holda de aur, prinde o zîină, o ia de nevestă, o scapă, o regăsește în cetatea nevăzută și neuzită ca împărăteasă a păsărilor (Ret., *Voinicul Parsion*). Furga-Murga, copilul unei babe, căpătînd de la Împăratul șerpilor mărgeaua fermecată, îndeplinește dorințele unui împărat, capătă fata acestuia de nevestă, o omoară fiind necredincioasă și se însoară a doua oară devenind împărat (G. Cătană, *Povestea lui Furga-Murga*). Pahon, fiul unui moșneag sărac, intrînd în stăpînirea aceleiași mărgele, devine ginere de împărat, însă, înșelat, nu se mai însoară (Ret., *Povestea lui Pahon*). Vișin, fiul unui moș și al unei babe, plecînd în lume să se hrănească singur, găsește trei zeițe, dintre care ia de nevestă pe una, pe celelalte două dîndu-le fraților de cruce, omoară trei zmei, care le fură (Fundescu, *Cei trei frați de cruce*). Pătru-Păr-Frumos, băiatul dintr-o așchie al unei bătrîne, merge pe muntele de glajă după Ileana Costănțeană și o ia de nevestă (Frîncu și Candrea, *Ileana Costănțeană*). Un copil sărac, lucrînd cu ziua la plug la un popă, visează că va fi împărat. Împăratul Verde îl bagă la temniță, curios să știe visul ce a visat. Împăratul Roșu cere pe cineva care să-i împlinească niște isprăvi grele. Băiatul le face, dar batjocorit cu prea multe încercări taie pe împărat și pe fata lui, ce-i fusese făgăduită, și se întoarce la Împăratul Verde, care-i dă fata de nevestă și-l lasă împărat în locu-i (G. Cătană, *Împăratul Roșu și Împăratul Verde*). Pipăruș Pătru, băiatul unei muieri văduve, cu moșioară bună și plug, omoară zmeul care i-a ucis frații și i-a furat sora. Pe urmă, după multe isprăvi o ia de nevestă pe Ileana Cosînzeana, fata lui Ciută-nevăzută, care, ținînd la război, face cătane (*Net., Pipăruș Pătru și Florea*

Înflorit). Un copil orfan, slugă la un boier spîn, pleacă în lume, capătă de la Sf. Petru un corn ce varsă bogății, se însoară, amenințat de un lup infernal fuge călare și ajunge pînă la Crăiasa iadului, se întoarce acasă, după ce o omoară pe aceasta (*Ret., Lupul cu cap de fier*). Feciorul leneș al unei babe se duce, după porunca împăratului, să aducă norocul lui la judecată. Pe drum face munci, luptă cu șapte zmei. În cîmpul noroacelor, dă de norocul împăratului. Acesta dă răvaș că are un fiu, care e norocul feciorului. Împăratul înțelegînd că feciorul leneș s-a îndreptat îl lasă urmaș în scaunul împărătesc. Este întrebarea dacă nu cumva feciorul babei nu-i făcut cu împăratul (*T. Pamfile, Culcă-te că norocu-ți merge*). Un fiu de femeie săracă se face cătană, ajunge ghinărar, se îndrăgostește de fata împăratului, care se îmbolnăvește și moare, o înviază și devine soțul ei (*G. Cătană, Strigoanea*). Un băiat de oameni muncitori intră argat la niște zîne, se scaldă în baia de aur, căpătînd păr de aur, e ales, deși argat, drept soț, de fata unui împărat, face fapte mari într-o bătălie și capătă scaunul împărătesc (*Isp., Făt-Frumos cel rătăcit*). Fiul unei văduve e învinovățit pe nedrept că ar fi ibovnicul fetei de împărat, căzută grea prin concepție imaculată, și e pus într-un poloboc împreună cu fata. Nimeresc într-o casă fermecată, unde toate lucrurile vorbesc. La sfîrșit, împăratul se îmblînzește și feciorul de văduvă ia pe fata cu copil fără tată (*Fata de împărat și fiul văduvei*). Un băiat al unei văduve gonit împreună cu soră-sa, de către mașteră, omoară balaurul din puț și ia pe fata împăratului de nevastă (*Isp., Copiii văduvului*). Pătru pleacă după Rozuna, doamna florilor, și fuge cu ea, scăpînd-o de un năzdrăvan (*G. Cătană, Rozuna, doamna florilor*). Păcurarul Petru ajută pe Vizor, craiul șerpilor, să mănînce un cerb și capătă lădița de după ușă, în care se afla fata zmeului (*Ret., Vizor, craiul șerpilor*). Un prunc omoară balaurii dintr-un sat, face muncile cerute de mamă-sa, izbăvește o fată de împărat de un

balaur și o ia de nevestă (Frîncu și Candrea, *Pruncul și călugărul*). Pitică scapă o fată de împărat de hoți, bea dintr-o apă cu care crește, ia fata și ajunge împărat (G. Cătană, *Pitică*). Un copil orfan, ocrotit de un cotoi, pește fata unui boier, sperie niște zmei și pune stăpînire pe palatele lor (Isp., *Cotoșman năzdrăvan*). Agheran Viteazul, fiu de văduvă săracă, merge pe tărîmul celălalt, omoară patru zmei și ia de nevestă pe Sclicioasa, fata lui Agemant (Frîncu și Candrea, *Agheran Viteazul*). Petru Cenușă, feciorul al treilea al unui om sărac, ia parte la concursul pentru măritarea fetei împăratului, unde trebuia să doboare coroana din mîna ei, și ajutat, de trei cai ai zînelor, învinge (G. Cătană, *Petru Cenușă*). Bujor, feciorul mai mic al unui om, se face căpitan, fură averea împăratului și face totul cu atîta isteție, încît împăratul îi dă fata de nevestă și jumătate din împărăție (El. Sevastos, *Voinicu nu piere, din pelin el face miere*).

Lăsăm deoparte alte exemple mai confuze. Feciorul de oameni simpli pleacă de obicei de acasă din pricina sărăciei, a persecuției, a unei nedreptăți, sau în fine spre a-și încerca norocul. Nu rareori, fetele de împărat cu care are de-a face sînt rele, necredincioase și basmul capătă încheiere misogină. Însoțirea cu fata unui împărat și căpătarea unui scaun împărătesc sînt strîns legate de schimbarea de ordin economic. Ideea „norocului” intervine adesea în astfel de basme, în care saltul social are o explicație fatală și miraculoasă. În fond adevăratul Făt-Frumos este feciorul de împărat, desprins de orice gînduri materiale, posedat numai de instinctul de a-și găsi o mireasă și gata să facă mari fapte dezinteresate și umanitare, să readucă pe cer soarele și luna, să izbăvească oamenii de teroarea unui balaur hydric, dîndu-le apa potabilă necesară, să aducă foc, să extermine pe zmei.

Voinicul care nu e fecior de împărat se confundă mai mult sau mai puțin cu omul nevoiaș, apăsător de

greutățile vieții și care și el câteodată face isprăvi afară din comun. Ioaneș măsarul, om harnic, sărac, bețiv, și căsătorit, e trimis de împărat la o cetate cu cătane împietrite de trei sute de ani. Leagă vîlva, care era pricina acelei vrăji. Împăratul îi dă fata și jumătate din împărăție (Ret., *Ioaneș măsarul*). Toderăș, făcînd rost de o pungă ce face bani, merge la fata de împărat, care se mărită cu cine o cîștigă la cărți. Fata îi fură punga și alte obiecte năzdrăvane. Supărat, Toderăș îi dă să mănînce niște mere, din care fata devine cornorată, apoi o spînzură de coarne, o bate și fuge (Ret., *Doftorul Toderăș*). Peste un om sărac, care a omenit pe Dumnezeu și pe Sfîntul Petru, dau tot soiul de nenorociri, pierde cei doi copii și nevasta, ajunge porcar, apoi e ales împărat și recapătă copiii și nevasta (Ret., *Omul de omenie nu piere*). Toader flămîndul, om cu nevastă și copii, capătă de mîncare două zile de la un nemeș în schimbul ochilor. La stîlpul Vîjelor află cum să-și recapete vederea și cum să vindece pe Împăratul Galben cu apa în care a scăldat broasca scoasă de sub piatra de la poarta împărătească. Primește bogății mari (Frîncu și Candrea, *Povestea lui Toader flămîndul*).

Un fenomen caracteristic în basm este notorietatea voinicului pe un tărîm și pe celălalt. Cînd zmeul din palatul de argint vede că sforăie calul, strigă : „Hi ! cal de zmeu, de paraleu ! mergi înainte, că n-am frică de nimeni, decît de Făt-Frumos. Dar el este pe tărîmul celălalt și nu cred să-i fi adus corbul osciorul și vîntul perișorul !” (Fundescu, *Spaima zmeilor*). „Omul ce nu se satură de apă” văzînd că Făt-Frumos se miră de el că bea apă de la nouă scocuri de mori zice : „— Nu te mira de mine, ci te miră mai bine de Făt-Frumos, care a omorît trei zmei și trei zmeoaice și pe muma zmeilor” (*ibid*). Fata cea mică a zmeului zice : „— Măiculiță și surioară, pasărea asta gîngașă nu mi se pare ogurlie pentru casa noastră. Ochii ei nu seamănă a de pasăre, ci mai mult seamănă a fi ochii lui Greuceanul cel de

aur. Pînă acum ne-a fost și nouă ! D-aici înainte numai Dumnezeu să-și facă milă de noi și d-ai noștri.“ „Pa-sămite aveau zmeii cunoștință de vitejia lui Greuceanu“ (Isp., *Greuceanu*). Un lup groaznic se roagă de voinic : „...stăi, Făt-Frumos, nu mă săgeta, că mult bine ți-oi prinde vreodată“ (Isp., *Lupul cel năzdrăvan și Făt-Frumos*). Mama vîntului de primăvară întîmpină pe Dafin cu „Drag Făt-Frumos, știu că ai plecat să cauți pe doamna Chiralina s-o iei de soție...“ (N. Filimon, *Omul de piatră*). Țugulea întîlnește un om care strigă că moare de foame, explicîndu-i că el nu e voinic, „voinic este Țugulea, feciorul moșului ș-al babei, care a omorît pe zmeoaică, pe fetele și pe ginerii ei“. „— Eu sînt acela, îi zise Țugulea“ (Isp., *Țugulea*). Zmeii din curțile de lîngă tăul cu lapte dulce spun lui Urmă-galbină că de nimeni nu se tem afară numai de Urmă-galbină (Ret., *Urmă-galbină și Pipăruș Pătru*). Un om cu un băț mare și cu o cîrjă mică ce bat cînd li se poruncește, zice că vrea să se întîlnească cu cel cu mărgeaua, care e Trifon, și să facă schimb (Ret., *Trifon hăbăucul*). Și așa mai departe.

HĂBĂUCUL

Ideea că fiul cel mai mic e și mai voinic și că valoarea nu stă în aparența strălucită, alunecă în unele basme spre crearea unui tip de erou între Făt-Frumos și Păcală, adică de prost aparent sau în fine de om inexperimentat, care se deșteaptă la minte treptat și peste așteptări. Un flăcăiandru sărman de părinți argățește pe la unii și pe la alții, ca să-și cîștige hrana vieții. Ceilalți argați îl iau peste picior, el se face că nu înțelege și se arată prostănac. Pentru aceasta e poreclit căscăundul satului. Însă argatul la vaci e destul de isteț ca să afle unde se mistuie noaptea cele douăspre-

IMPĂRATUL

Cîteodată împărații sînt indicați prin cinci culori. „Pe acele timpuri erau mulți împărați : unul roșu, altul verde, altul negru, așa le erau poriglele din bătrîni“ (Ret., *Din fată-fecior*). Este și împăratul galben (Frîncu și Candrea, *Povestea lui Toader flămîndul*). De asemenea un împărat alb (El. Sevastos, *Fă-mă, Doamne, cu noroc și m-aruncă chiar și-n foc*). În basmele aromâne dăm de Amiră-Albu, Amiră-Arâp sau Lai, Amiră-Arôș, Amiră-Vearde (Per. Papahagi, *Basme aromâne*, Buc., 1905). Originea acestor denominațiuni fotice este probabil asiatică. Adi-Buddha originar se realizează în plan ceresc în cinci Buddha supremi, care nu sînt decît cinci aspecte ale luminii, degenerări ale splendorii esențiale. Folosirea cromatismului în cosmologie reprezintă un mod esoteric de a scrie istoria materiei, atrăgînd atenția că culoarea corespunde la felurite stadii de condensare a ei. Pagodele asiatice în formă de butelie, numite stupa, sînt colorate în trepte. Afară de aceasta, degradarea cromatică se pune în legătură cu cele cinci elemente. Chinezii aduceau sacrificii Suveranului Verde, Suveranului Galben, Suveranului Roșu, Suveranului Alb și Suveranului Negru.¹ Nu se poate stabili în basme nici o distincție stabilă caracterologică între împărații pe culori, și ideea că Împăratul Roșu este împăratul rău la suflet nu se verifică. De altfel se face o confuzie cu omul cu părul roșu, unde e vorba de o particularitate fiziologică, la fel ca și în cazul spînului, harapului. O astfel de confuzie găsim într-un basm de G. Cătană : „Și erau curțile acelea toate roșii ca sîngele și împăratul era roșu cu părul și barba... de aceea îl și bote-

¹ G. Călinescu, *Am fost în China nouă*, Buc., 1955, p. 77 ; același, în *Vremea*. Teoria echivalenței cu răul, susținută de Șăineanu, op. cit., p. 18—20, a fost combătută de C. Litzica, *Numele împăraților în basmele noastre*, în *Convorbiri literare*, XLVIII, 1914, p. 43 și urm.

zase lumea Împăratul Roșu!“ Factorul cromatic există asociat însă cu cel fiziologic (*Împăratul Roșu și Împăratul Verde*). Mai degrabă cei cinci împărați, alb, galben, roșu, verde, negru sînt hieroglifele universului, împărțit pe stihii. Însă tradiția hermetică s-a pierdut și culorile au rămas simple nume distinctive. Rar se vorbește de un împărat albastru, iar în basmul unguresc de regele albastru, ceea ce nu schimbă cu nimic teoria precipitației fotice¹. Mai des se zice pur și simplu „un împărat“, semn că el înfățișează un caracter moral unic.

Împărățiile sînt mai mari ori mai mici. Împăratul Verde „mare și puternic“ are o țară „lungă și lată, încît îi trebuia cîțiva ani ca să o poată ocoli“ (Ret., *Urmăgalbină și Pipăruș Pătru*). Cutare împărat este un scandalos imperialist. „Acel împărat mare și puternic bătuse pe toți împărații de prin prejurul lui și-i supusese, încît își întinsese hotarele împărăției sale pe unde a înțarcat dracul copiii, și toți împărații ai bătuți era îndatorați a-i da cîte un fiu d-ai săi ca să-i slujească cîte zece ani.“ Prin urmare împăratul, întinzîndu-și hotarele, nu desființează împărățiile cucerite, ci le lasă, ca să zicem așa, o oarecare autonomie, respectînd forma lor de guvernămînt. Pe împărați îi face într-un cuvînt vasali sau îi introduce în sfera sa de influență, luîndu-le, turcește, ostateci (Isp., *Ileana Cosînzeana*). Un împărat e așa de bogat încît „avea el singur pentru a lui împărăție : soare, lună și stele“ (V. Bologa, I. Ion, *Voinic de plumb*). Există și un caz de împărat universal : „A fost odată un împărat tare și mare. După ce bătuse pe toți împărații pămîntului, și le luă împărățiile, se însură și făcu trei fete“ (Fundescu, *Spaima zmeilor*).

Adesea împăratul e năzdrăvan. Întîi de toate el are un cal din tinerețe care bubos, răpciugos, zăcînd pe coaste își vine în fire, dacă, *exempli gratia*, e spălat zilnic cu

¹ C. Litzica, *op. cit.*; *Ungarische Volksmärchen*, von Elisabeth Sklarek, Leipzig, 1901, basmul I.

apă neînceptută și i se dă să mănînce orz fiert în lapte dulce ca să-l poată roade și cîte o baniță de jărat. La zece zile, un astfel de cal se scutură și se face „frumos, gras ca un pepene și sprinten ca o căprioară“ (Isp., *Ileana Simziana*). Afară de asta, împăratul se metamorfozează, obișnuit spre a pune la încercare feciorul sau fata îmbrăcată ca flăcău. Am văzut cum împăratul din Ileana Simziana își așteaptă fata la podul de aramă, în chip de lup „cu niște ochi turbați și zgîți de băga fiori în oase“. La podul de argint se face leu, cu coama ridicată în sus și zbirlită, cu „colți ca cei de fildes și gheare ca secerile“ și răcnește de se cutremură codrii. La podul de aur se face un balaur mare cu douăsprezece capete și iese „plesnind din coadă și încolăcindu-se“; din gurile lui iese văpaie de foc și limbile îi joacă ca niște săgeți arzătoare. Cînd fata îl amenință cu paloșul, împăratul se dă peste cap, de trei ori, redevine om. Alt împărat, cu trei fete, și el „năzdrăvan“, iese în calea fetei celei mari la podul de aramă ca „bală spurcată“ cu o falcă-n cer și cu una-n pămînt și tot pară roșie lăsînd din gură. De frică fata se întoarce acasă, iar „cînele de zmeu“ se repede și rupe coada calului. Fetei mijlocii îi face la fel, la podul de argint. Pe fata cea mică o întîmpină la podul de aur. Fata îi strigă de trei ori: „Feri cîne de zmeu din drumul meu, că de nu te împușc“. A patra oară sloboade pușca de o latură. Împăratul se dă de trei ori peste cap și se face om. O sărută și-i zice: „No, draga taichii, poți merge-n lumea-ntreagă, poți umbla cît am umblat și eu și poți suferi cît am suferit, că acum ești gata de mers“ (Ret., *Din fată-fecior*). Împăratul Roșu, căruia fata-fecior i-a adus pe fiul său, care fusese douăzeci de ani balaur, are năravuri de balaur și de pajură. Vesel de a-și revedea progenitura, se repede la fată s-o mănînce. El refuză să dea lucrurile cerute (lădița cu cal înăuntru și pușca de patru mile) și abia cînd fata, luînd pruncul de vîrf capului îl amenință că pleacă cu el, se învoiește a da cele cuvenite (*ibid.*). Un împărat, supărat pe fata lui.

care nu vrea să-l ia de bărbat, o urmărește ca și un zmeu, prin văzduh, iar fata aruncă, după obicei, drept obstacole, un caer, un pieptene și o gresie (Ioan Broju, *Frumoasa*).

Preocuparea de căpetenie a împăratului este de a avea copii de sex masculin, în vederea succesiunii. A fi bătrîn și fără urmași e o calamitate. Un împărat bătrîn și neputincios „încît nici că mai vedea și cu unghiile își deschidea genele ochilor și atunci mai vedea puțintel, dar și atunci numai ca printr-o sită“ a rămas numai cu trei fete și singur-singurel într-o chilie „tot jelea și plîngea“ că nu lasă după el bărbat și toate rămîn pe mîna străinilor (Ret., *Din fată-fecior*). Cum împărăteasa se întîmplă să fie, în basm, de multe ori stearpă, un împărat, care se însoară, trece peste orice considerații de ordin social și economic, cînd i se făgăduiesc copii. O fată este auzită spunînd că „dacă m-ar lua pe mine bucătarul împăratului de nevastă, eu i-aș ținea casa numai cu o pîine“. Cea mijlocie promite că dacă o ia vizirul, ține casa c-un caier de lînă. Cea mică făgăduiește că dacă o ia împăratul i-ar face „doi coconi cu stelele pe inimă, luna în spate și o fată asemenea, cu deosebire c-ar avea soarele în frunte“ (Fundescu, *Sora crivățului*). Trei alte fete stînd „la soare lîngă perete“ vor numai pe feciorul de împărat. Cea mare i-ar ținea toată casa cu o pîine, cea de a doua cu un fus, cea mică i-ar face cei doi coconași frumoși cu totul și cu totul de aur (Fundescu, *Înșir-te mărgărite*). Un împărat tînăr, mergînd „la muștră cu cătanele“ pe cîmp, îmbrăcat ca un general, aude pe trei fete surori, care culegeau cînepă, zicînd cea mare că de ar lua-o diregătorul ar sătura curtea împărătesii cu o pită, cea mijlocie că de ar lua-o scriitorul ar îmbrăca toată curtea împărătească cu un fus, a treia că de-ar lua-o împăratul, i-ar face doi feți logofeți de aur, fată și fecior (Ret., *Cei doi copii cu părul de aur*). Împărații nu pregetă în fața unor astfel de promisiuni. Dar ei sînt teribili cînd sînt dezamăgiți în asemenea așteptări. Împăratul căruia i s-a spus că

împărăteasa a născut, în loc de coconi de aur, doi căței, poruncește să fie vîrită în bălegarul cailor, lăsîndu-i-se numai țîțele afară, ca să sugă cățeeii. Apoi ia roaba de nevastă la voile căreia se supune orbește. Pe urmă, cînd la o șezătoare de înșirat mărgăritare, la care toți copiii din oraș sînt chemați să spună cîte un basm, află viclenia roabei, pune de o leagă de coadele a doi cai, unul de la munte și altul de la baltă, împreună cu un sac de nuci (Fundescu, *Înșir-te mărgărite*). Altul, nesuportînd ca nevasta să-i nască în loc de doi băieți și-o fată, trei căței, dă poruncă să fie aruncată „într-o hasna, unde se aruncau lăturile și bucatele cele rămase“ (Fundescu, *Sora crivățului*). Și în basmul lui Pop-Reteganel împărăteasa e pusă în groapa cu resturi de mîncare. Împărății sînt așa de tulburați în cazurile de sterilitate, încît unul care ar fi vrut să aibă „măcar o stîrpitură de copil“ amenință cu repudierea, zicînd că „dacă într-un an de zile de aci înainte nu-i va face un copil, să știe că pîine și sare pe un taler cu dînsul nu va mai mînca“ (Isp., *George cel viteaz*).

La botez, mai ales dacă copilul a fost făcut la bătrînețe, împăratul adună la petrecere Răsărit și Apus, Miazăzi și Miazănoapte (Isp., *Aleodor-împărat*).

Grija împăratului, care are copii, băieți și fete, este de a-i căpătui. Cînd băieții nu-și aleg ei înșiși încă din pîntece miresele, împărătescul tată îi îndeamnă să se însoare. Un împărat, urcîndu-se cu cei trei feciori ai săi în pavilionul unui turn ce avea în grădină, le poruncește să tragă cu arcul și „unde cădea săgeata fiecăruia, acolo îi va fi norocul“. Cel mare înfige săgeata în casa unui împărat vecin, al doilea în casa unui boier mare d-al împăratului, cel mic într-un copac înalt dintr-o pădure mare, unde e o bufniță, care e Zîna zînelor (Isp., *Zîna zînelor*). Alt împărat cu trei feciori îi trimite să-și caute ursitele. Fiii cei mari se îmbracă cu hainele ce le au mai bune, iau oaste și bănet, unul merge la răsărit, altul la apus, pețesc cîte-o fată de împărat și vin acasă. Al treilea, mai mic, n-are gust de însurătoare, dar s-alege

și el, la sfârșit, cu o zîină, ascunsă sub înfățișarea unei broaște-țestoase. După cununie, se face horă și joacă toți ca la nunta unui împărat. Seara se pune „o masă d-alea împărătești“. Împrejurul celei împărătești, mulțime de alte mese pentru boierime, negustorime și pentru prostime (Isp., *Broasca-țestoasă cea fermecată*). La nunta împărătească, se face chef la cataramă și vin crai „din patru părți de lume, de pe la Brașov și Brăila, de pe la Tighina și Țaligrad (T. Pamfile, *Fata unchiașului cea fără noroc*). Mai e obiceiul ca fiecă locuitor din orașul împărătesc să ducă fetei cîte un plocon. Cu acest prilej, sînt poftiți boierii din cuprinsul țării și toți împărații vecini (Fundescu, *Balaurul cu douăsprezece capete*).

Tot cu scopul de a se însura, feciorului de împărat i se îngăduie a merge duminica la „birtu roșu“ să joace cu fetele din sat și cînd îi place una îi ia papucul din picior ca s-o poată regăsi. Apoi colindă din casă în casă cu papucul, nu se sfiește a se sui în pod, unde e ascunsă fata cea frumoasă, și a se cununa cu ea, văzînd că papucul i se potrivește (G. Cătană, *Vaca neagră*). De bună seamă, aceste uzuri sînt variabile, după timpul și locul culegerii, ele n-au o valoare absolută, observare aplicabilă la toate aspectele basmului, în care există un universal, manifestat în concret. Feciorul de împărat merge la horă, în altă împrejurare, cu întreaga curte. „Acum, se face că odată, se vestește feciorul împăratului: iaca, are să vie la horă și el cu tată-său și cu maică-sa, cu toată curtea, cu mai-marii oștilor și-ai tîrgurilor, să vadă de aproape chipul cum trăiesc supușii“. În vreme ce feciorul se prinde în joc, împăratul strînge unchiașii la cislă și-i cinstește (T. Pamfile, *Fata unchiașului* etc.).

Cînd e vorba de a-și mărita fetele, împăratul face tot ce-i stă în putință, ținînd seama și de caprițiile fetei și de faptul că ginerii pot să-i urmeze în scaun, de unde bunăvoință și dificultate în același timp față de fecior. Împăratul Verde, întîlnind la vînătoare pe Urmă-galbină, care de fapt îi e nepot de fiică, fără ca el să știe,

și cum acela în vîrstă de patru zile vrea să se însoare, zice că el are fete de măritat, îl descoase, îl cheamă la prînz, îi dă în fine pe Mandalina, soție și mătușă, căci era sora mamei feciorului (Ret., *Urmă-galbină și Pipăruș Pătru*). Împăratul care n-are băiat, ca să asigure succesiunea tronului, hotărăște să-și mărite fata și instituie un concurs la care „să se strîngă toți junii de laturi de orașul în care ședea“, în următorul chip: „...fata să șadă în un loc anumit și să țină coroana în mîină, și toți junii să treacă în fuga calului pe lîngă ea și acel june, care va putea cu sabia doborî coroana din mîina fetei de trei ori una după alta, acela să fie ginerele împăratului“. Principiul e cu totul democratic. „Și pe vremea aceea era așa rînduiala, că nu se luau numai după ranguri, ca acum, ci putea și un paore să fie ginere de împărat dacă îi plăcea fetei de el și de vitejia lui. Că pe atunci se da mult pe istețimea și vitejia omului, dar nu pe bogății, ranguri și domnii ca acum. De aceea, cheamă împăratul nu numai pe fiii de prinți și de împărați, ci și pe fiii de paori, ca să vină la sărbare spre a-și alege fata lui pe cel mai vrednic“ (G. Cătană, *Petru Cenușă*). Toți feciorii n-au noroc, sabia li se frînge, numai Petru Cenușă biruie. Împăratul îi dă de fiecare dată „scrisoare de biruință“ și la toți oaspeții, goști, le dă de mîncare și băutură și la sfîrșit îi pofteste la nuntă (*ibid.*). Cununiile se fac „după legea domnilor și a împăraților“ (Fundescu, *Înșir-te mărgărite*). Nu toți împărații au vederi așa de democratice. Unul are trei fete, de care în cele din urmă își aduce aminte. Cea mare și cea mijlocie își aleg cîte un fecior de împărat, după ce se „dete sfoară în țară“ că împăratul mărită fetele și veniră pețitori „de la cutare și cutare fecior de împărat“. După nuntă, împăratul le petrecu cu alai pînă la hotare. Cea mică e tristă, nu vrea să se mărite, fiindcă a pus ochii pe un argat de grădinar cu părul de aur, crezut cheleş. Împăratul întreabă pe boier ce să facă. Unul zice să facă un foișor cu poartă pe dedesubt, pe unde să treacă toți fiii de împărat și de boieri și fata,

lovind cu un măr de aur, să-și aleagă pe care-l vrea. Trec toți feciorii, fata nu lovește pe nici unul. Un bătrîn, „trecut și prin ciur și prin dîrmon“, sfătuiește să fie îngăduiți a trece și oamenii curții. Trece grădinarul, bucătărul cel mare, vâtaful, slugile, vizitii, toți rîndașii. Mai rămîne argatul de grădinar. Împăratul, corect, zice : „Să treacă și acesta“. Fata îl lovește tocmai pe el cu mărul. Atunci împăratul „outré“ strigă : „Asta nu se poate ! este o greșală ! fata mea nu e de crezut să fi ales tocmai pe cheleşul ăsta !“ Proba se repetă a doua zi și a treia oară cu același rezultat. Împăratul, plecîndu-se la sfatul împărătesc, dă fata cheleşului, face nunta „cam pe ascuns“ și-i oroposește pe însurăței, dîndu-le un bordei, iar ginerului, slujba de sacagiu (Isp., *Făt-Frumos cu părul de aur*). Într-o variantă, sfătuindu-se cu boierul, împăratul hotărăște „să stea fata într-un pridvor, cu un măr în mîină, să treacă toți fiii de împărat și de boieri de dinaintea ei și pe care îl va plăcea să-l lovească cu mărul“. Restul decurge la fel (Isp., *Făt-Frumos cel rătăcit*).

Un motiv frecvent în basm este dificultatea cu care un fecior capătă în căsătorie o fată de împărat. Condițiile sînt în mod curent imposibil de îndeplinit. În cutare basm, greutățile le face împăratul însuși, ca și cînd ar voi ca să atragă atenția asupra inestimabilității fetei lui și a slabei opinii pe care o are despre eventualele ginere. El cere lui Pahon, reprezentat prin tatăl său, un moșneag, executarea unui pod de aramă de la casa lui pînă la curțile împărătești. E de la sine înțeles, că împăratul nu crede în posibilitatea unei asemenea accelerate opere de inginerie și că vorbește astfel spre a scăpa de moșneag. Principial, un împărat de basm e un suveran popular, cu ușile deschise oricui și a închide pur și simplu poarta peșitorilor nu e în spiritul instituției fabuloase. Totdeodată, cuvîntul unui împărat este sacru, ceea ce și explică enormitatea pretențiilor. O dificultate rezonabilă ar fi învinsă și împăratul nevoit să se țină de cuvînt. Ei bine, Pahon face podul de aramă.

Atunci împăratul are recurs la regula comună în basm ca probele să fie în număr de trei. Împăratul cere un lac de argint, pe care să plutească corăbii de argint și să înoate păsări de argint și pești de argint, apoi un deal cu viță-de-vie cu struguri copti și cu păsări cîntătoare în vârful parilor, pe locul unde se vede un șes. Pahon face și podul de argint, și dealul cu viță-de-vie. Împăratul se dă învins : „Ei, moșule, zice el, de azi încolo, sîntem cuscri ; lucrurile ce le făcu Pahon nu mi le putu face nici unul din pețitorii fetei mele ; hai acum să ne ospătăm oleacă amîndoi, apoi mergi acasă și vă gătiți de nuntă“. Este cert că aci basmul suferă de o lacună. El atribuie împăratului politica de eliminare a pețitorilor, cînd de fapt ea trebuia să vină din sila fetei de a se mărita. Într-adevăr, aceasta prețuiește frumosul de culoare, avînd drept ibovnic „un drăguț de arap“ (Ret., *Povestea lui Pahon*). În cazul de mai sus, putem admite că împăratul se poartă astfel de hatîrul fetei. Ceva asemănător i se întîmplă lui Furga-Murga. Acesta capătă ca și Pahon mărgeaua fermecată de la împăratul șerpilor, cu care faci ce voiești și ce gîndești. Avînd-o, băiatul năzuiește la fata împăratului și trimite pe mamă-sa în pețit. Mama nu gustă acest soi disproporționat de încuscrare. Împăratul pare la început mai moderat. Îi cere să-i facă pînă la ziuă, peste drum, „căși“ ca ale lui. Cînd aude că s-au făcut, trage de ciudă o palmă slujnicii, care cade jos moartă. Îi pare rău și pretinde lui Furga-Murga să învie slujnica. Totdeodată vrea ca pînă dimineața să-i facă două poduri, unul de aur și altul de argint „de la mine pînă la tine“. Împăratul, precum se vede, e pripit, bun la suflet și absurd. Băiatul face minunile. Împăratul e totuși insașiabil. Slujnica a visat grădini minunate și o biserică cu turnuri, în care, la bătaia vîntului, se auzeau clopoței de argint. Vrea aieva cele văzute de femeia înviață, ce par a fi imagini din paradis. Furga-Murga îndeplinește și această dorință și împăratul, neavînd încotro, îi dă fata (G. Cătană, *Povestea lui Furga-*

Murga). Verdeș-împărat are o fată vicleană, care nu se mărită decît dacă pețitorul izbuteste să rămînă negăsit trei zile, ascunzîndu-se. Dacă e găsit, i se va tăia capul, dacă nu, „atunci cu cinste împărătească o vei lua de la mine“. Nouăzeci și nouă de pari aveau cap, Aleodor-împărat e al o sutălea candidat. Împăratul și Aleodor (care de altfel vine în numele lui Jumătate-de-om) „scriseră carte și o întăriră“. Fata are un ochean năzdrăvan și găsește de două ori pe Aleodor. A treia oară, făcîndu-se o lindină, nu-l mai găsește. „Tu m-ai biruit, a ta să fiu“ (Isp., *Aleodor-împărat*). Spînul trimite pe Harap Alb din basmul lui Ion Creangă să aducă pe fata Împăratului Roș, care era „farmazoană“. Tatălui fetei „i-a fost de-a mirare, văzînd că niște golani au asemenea îndrăzneală, de vin cu nerușinare să-i ceară fata, fie din partea oricui a fi“. Îi vîră pe Harap-Alb, pe Gerilă, Ochilă, Flămînzilă, Păsărilă în casa de aramă înroșită, le dă să mănînce și să bea peste puterile oamenilor obișnuiți. Aci lucrurile stau invers. Fata este aceea care se ascunde, metamorfozîndu-se. Ajutat de monștri, Harap-Alb o găsește, iar împăratul „ovilit și sarbăd la față de supărare și rușine“ i-o dă. Omul din flori cu barba de mătase, care e împărat, avînd ciodari, idelcii, vizir, nu-și dă fata decît celui care îndeplinește anume munci. Îi pretinde lui Făt-Frumos să-i aducă apă vie de unde se bat munții în capete, să mănînce cineva pîinea de la nouă cuptoare, iar altul să bea apa de la nouă scocuri, să aducă garoafa care miroase cale de nouă ani, ce se afla în palatul de sticlă al unui zmeu (*Fundescu, Spaima zmeilor*).

În anume împrejurări, împăratul pare îndreptățit să facă greutăți. Un șarpe, pentru care o babă pețește pe fata împăratului, nu-i un ginere nimerit, îl pune deci să facă trei munci miraculoase (I. T. Mera, *Crăișorul șerpilor*). Însă împăratul din *Povestea porcului de I. Creangă* pune condiții grele înainte de a ști cine e ginerele. Dă de știre prin crainicii săi „că (ori)cine s-a afla să-i facă, de la casa aceluia și pînă la curțile

împărătești, un pod de aur, pardosit cu pietre scumpe și feliu de feliu de copaci, pe de o parte și pe de alta, și în copaci să cînte tot felul de paseri, care nu se mai află pe lumea asta, aceluia îi dă fata“ ; iar cine vine și nu izbutește „aceluia pe loc îi și taie capul“. În alt basm însă porcul însuși venind în pețit, cu toate că împăratul se codește, nu-i mai dă nici o muncă de îndeplinit, deoarece se sperie de mulțimea de porci ce umple curtea și ulițele (Isp., *Porcul cel fermecat*). Împăratul e mai totdeauna prepotent și absurd. Astfel, fiindcă fata-voinic arată împăratului celui puternic cosița găsită care e de la „Ileana Simziana, cosiță de aur, cîmpul înverzește, florile-nflorește“, împăratul, crezînd-o de altfel flăcău, o cheamă și-i dă poruncă să-i aducă pe stăpîna cosiței, „căci de nu, unde-ți stau talpele îți va sta și capul“. Cînd Ileana e adusă, aceasta fiind îndrăgostită de fata-voinic, pe care o crede Făt-Frumos, ca să scape de insistențele împăratului îi cere să-i aducă herghelia de iepe cu armăsar cu tot. Împăratul trimite tot pe fata-voinic, „căci de nu, unde-ți stau picioarele îți va sta și capul“, fără a ține seama că fata îi adusese pe Ileana. „Nu știi eu. Din pămînt, din iarbă verde, să te duci să-mi aduci herghelia și să nu îndrăznești a mai zice nici o vorbă măcar.“ Împăratul se îndrăgostește. „Am ajuns ca un năuc, visez deștept, nu mai știu ce fac, cînd mă uit la ochii tăi cei frumoși și tînjitori.“ Ileana îi cere „vasul cu botez, care se păstrează într-o bisericuță de peste apa Iordanului“. Firesc ar fi ca isprava s-o facă împăratul însuși. Dar acesta dă poruncă voinicului-fată să-i aducă vasul (Isp., *Ileana Simziana*). La fel, Împăratul Negru mîină pe fata-fecior să facă rost de rața de la marginea mării și să-i aducă pe Ileana Cosînzeana, după care umblase de cînd era prunc de șapte ani și n-o găsisese, și în fine harmăsarul cu cele șapte iepe. „De cumva nu vei împlini lucrul acesta, ț-a sta capul unde-ți stau picioarele și picioarele unde-ți stă capul“ (Ret., *Din fată-fecior*).

Împăratul împlinește strict datina, care e foarte aspră. Fiindcă Făt-Frumos a vrut să-i ia colivia cu pasărea, care a furat merele de aur, împăratul îl osîndește la moarte ca hoț: „împotriva datinelor noastre, eu n-am nici o putere. Numa o slujbă însemnată făcută împărăției noastre te poate scăpa și de ponos și de moarte.“ Și-i cere să-i aducă iapa cea sireapă, ce este la curtea împăratului vecin. Făt-Frumos fură împăratului vecin iapa, acesta îl prinde și-l osîndește, potrivit datinelor, la moarte, ca fur: „împotriva acestor datini el n-are nici o putere“. Dar îl poate ierta dacă aduce pe Zîna Crăiasă (Isp., *Lupul cel năzdrăvan și Făt-Frumos*). Împăratul cu fata malignă e implacabil. Fiindcă, veniți de bună voie să-i păzească fata care fuge noaptea, voinicii (feciori de crai și de domni mari) nu izbutesc s-o prindă, împăratul îi pune în țepă. Onest în felul lui, le spusese la toți că „dacă sînt harnici, să se apuce de lucru, iar de nu, să se lase, că acela care nu o va putea găsi, e fiul morții, îi va pune capul în țapă“. Cîmpul se umple de țepe cu căpățîni de oameni, iar fata de împărat, plimbîndu-se ziua prin pădurea de 99 țepe, rîdea de bucurie și noaptea se ducea unde ea vrea și știa. Lumea începe să se îngrozească de ea (G. Cătană, *Pătru Pipelea*). Culme a legalității, împăratul duce în prealabil cu voinicii „legămîntul scris față de martori“ și-l întărește „cu pecetea împărătească“. Obiceiul actelor scrise e mai larg în basm, în general, litera fiind în lumea fabuloasă un factor magic de care se simt legate și ființele supranaturale. Scorpia, venită cu o falcă în cer și cu alta pe pămînt, se roagă de Făt-Frumos să n-o omoare. Voinicul se arată neîncrezător, Scorpia îi dă în scris cu sîngele ei, și, recăpătînd un cap tăiat, se poartă leal cu biruitorul, ospătîndu-l (Isp., *Timerețe fără bătrînețe*). Tot în pari pune și alt împărat pe voinicii care nu află unde se duce noaptea fata lui. Un cioban îi dă de urmă și o ia de nevastă (Al. Antemireanu, *Ciobanul și fata de împărat*). La dorința fetei, care nu voiește să se mărite cu altcineva decît cu Prîslea, mîntuitorul ei

din mîinile unui zmeu, împăratul cere starostelui de argintari să-i facă în trei săptămîni furca cu caierul și fusul cu totul de aur, care toarce singur, că „de unde nu, unde-ți stau picioarele, îți va sta și capul“, apoi o cloșcă cu puii cu totul și cu totul de aur, ciugulind mei tot de aur. Din fericire, Prîslea, ucenic la argintar, le scoate din castelul de aur ascuns într-un măr (Isp., *Prîslea cel voinic și merele de aur*).

Împăratul e violent și ambițios. Unul care vrea o fată pentru el sau pentru fiu, și nu i se dă, pornește cu război. Acesta e cazul Împăratului Roșu. Celălalt împărat, căruia voinicul i-a mîntuit fata de balaurul din puț, întocmește trei oști, una sub porunca lui, a doua sub a vizirului, a treia sub a băiatului. Voinicul împietrește cu un paloș năzdrăvan oștile dușmane, călăuzite de fiul Împăratului Roșu. Acesta vine cu alte oști „ca frunza și iarba“. Și acestea sînt împietrite. În cele din urmă, feciorul Împăratului Roșu fură paloșul și taie pe voinic, care va fi înviat de un bou năzdrăvan (Fundescu, *Balaurul cu douăsprezece capete*).

Războaiele în basm au astfel de pricini meschine și nicidecum substrat economic, ceea ce nu e semnul vreunei concepții idealiste, ci efectul ironiei populare. Împăratul este foarte des irascibil, „om aspru“. Aflînd că fata lui a rămas grea numai dintr-o privire, unul se face foc de mînie, ce-i dreptul nu fără cuvînt. Răcnea ca un leu. Cine l-a rușinat, cu moarte să se omoare, în furcă să-l atîrne, praf și pulbere să se aleagă de capul lui! „Împărăteasa îl luă cu binișorul și-l mai domoli olecuță“ (Isp., *Voinicul cel fără tată*). Deși împăratul cu trei fete e așa de bătrîn încît abia își poate deschide genele ochilor cu unghiile, nu-i mai puțin irascibil. Cînd fata cea mare caută a-l mîngîia, zicînd că toate averile vor rămîne nu pe mîna străinilor, ci a lor, bătrînul aruncă paloșul după ea: „Aha! — blăstămată și ticăloasă ce ești tu, cum ai cutezat să gîndești așa ceva“. Din fericire, paloșul nu nimerește fata și se împlîntă în perete (Ret., *Din fată-fecior*).

Împăratul suferă de senilitate, afară de cazurile mai rare, când e tânăr. De obicei nu vede bine, vede ca prin sită (*ibid.*). E plîngăreț, emotiv. Împăratul căruia Trifon îi împietrește cătanele plînge: „Să fi văzut acum pe împăratul cum plîngea“ (Ret., *Trifon hăbăucul*). „Împăratul văzînd merele, mai-mai era să-și iasă din minți, de bucurie, dar își ținu firea“ (Isp., *Lupul cel năzdrăvan*). Tatăl fetei viteze moare de bucurie, văzîndu-și fata devenită băiat și însurat cu Ileana Cosînzeana (Ret., *Din fată-fecior*). Împăratul care bătuse pe toți împărații pămîntului, când află că zmeii îi furase cele trei fete, are o criză cardiacă și moare: „i se tăie inima și muri pe loc“ (Fundescu, *Spaima zmeilor*). Nu-i rar împăratul care cu un ochi rîde și cu celălalt plînge. De pildă, cu un ochi rîde fiindcă are trei feciori, cu celălalt plînge că ei nu vor fi în stare să împărătească în pace (Slavici, *Zîna Zorilor*). Sau plînge fiindcă i-a murit împărăteasa și rîde fiindcă are trei copii (G. I. Pitiș, *Un ochi plînge, unul rîde*). Ori plînge cu un obraz, fiindcă ar mânca pasărea de aur de „pe tărîmbu-ălalalt“ (Rădulescu-Codin, *Făt-Frumos*). Semn de psihologie senilă este și parcimonia. Împăratul căruia îi dispar cele douăsprezece fete noaptea, stricînd condurii, „se luase de gînduri cu atîta cheltuială pe condurii fetelor sale“ (Isp., *Cele douăsprezece fete de împărat*). Și celălalt, numai cu o fată, care însă strică nouă perechi de cizme, e tot așa de zgîrcit. „Împăratul, deși bogat, dar nu-i venea nici lui la socoteală ca fata lui să umble în toată noaptea așa haimana și să-i facă atîta pagubă cu cizmele.“ Și totuși, absurditate, e gata să hărăzească jumătate din împărăția lui, cui îi dă fetei de urmă (G. Cătană, *Pătru Pipelea*).

Împăratul își păzește fetele cu asprime. Împăratul Verde ține pe fata cea mai frumoasă închisă în chilie lăsînd-o să iasă numai cînd mergea și el cu ea (Ret., *Urmă galbină și Pipăruș Pătru*). Uneori se aplică aceeași măsură și la băieți. Ca să nu piardă copilul cu părul de aur, împărăteasa „îi făcu o colivie de aur și-l închise

într-însa, dîndu-i jucării copilărești ca să-i treacă de urît“ (Fundescu, *Spaima zmeilor*). Odată, un împărat îngăduie fetelor, la o sărbătoare a Paștilor, să meargă la jocul feciorilor „să-i vadă cum joacă și cum își petrec ei cu fetele din sat“. Le dă însă o căruță închisă, unde ședeau ele, și împrejurul căruței erau mai mulți călăreți, care „aveau datorința să le apere de orice primejdii (G. Cătană, *Serilă, Murgilă și Zorilă*). Fetele fac treburile casnice, mătură împăratului prin chilie (Ret., *Din fată-fecior*). Alt împărat lasă pe muiera lui să împărățească după moartea lui, ceea ce n-o scutește pe aceasta de a mătura prin casă (Fundescu, *Spaima zmeilor*).

Împăratul are la palat bucătar, care odată se îmbată și lasă pe curteni fără mîncare, croitor care face gine-relui țigan „haine numai fir de aur și cu pietre nestemate“, țigan care aduce apă de la puț, slugi, obraznice, care nu vor să lase o babă să aducă o azimă de la voinicul omorîtor al balaurului sub cuvînt că hainele ei sînt rupte și cîrpite (Fundescu, *Balaurul cu douăsprezece capete*). În ierarhia curții, bucătarul ocupă un loc foarte de seamă. Într-o seară împăratul, vizirul și bucătarul se plimbă prin oraș să vadă dacă supușii împlinesc poruncile de a nu aprinde focul. La marginea orașului văd lumină. Acolo ședeau la foc trei fete, pe care le vor lua de neveste împăratul, vizirul și bucătarul. Prin urmare, bucătarul devine cumnat cu împăratul (Fundescu, *Sora crivățului*). Aparatul de stat variază după regiune. Dincoace de munți, împăratul are boieri, sfetnici, adesea viziri și slujitori de modă turcească (ciohodari, idiclii). Dincolo de munți se întîmplă a avea chiar miniștri (G. Cătană, *Povestea celor doisprezece miniștri*), „ghinărari“ (G. Cătană, *Strigoanea*). În Ardeal, de altfel, însuși serviciul militar apare în basm mai organizat. În țara Împăratului Negru, fata-fecior dă de o mulțime de cătane, adunate „la pușcat în țăl“. Ia și ea pușca ruginoasă de patru mile și zice că are să „împuște țălul la depărtare de două mile de loc“. Nimerește țelul și-l sfărîmă (Ret., *Din fată-fecior*). Feciorii Împăratului

Roșu nu se gîndesc să plece în lume decît după ce au trecut „de anii cătăniei“ (Frîncu și Candrea, *Petru Cenușotcă*).

Oricum, împăratul convoacă un sfat ori un divan, cu atribuții și judecătorești, dar și de ordin informativ. Nu se vede ca un împărat să se sfătuiască cu boierii în materie de război ori de treburi publice. Dar îi consultă în problema alegerii unui ginere pentru fată sau în chestiuni penale, privind tot viața intimă. Trei fete punînd pe masa împăratului pe tipsii trei pepeni în felurite grade de maturizare, „sfatul împărăției“ consultat decide că „pilda asta însemnează vîrsta fetelor Măriei-tale și că a sosit timpul ca să le dai la casa lor“ (Isp., *Făt-Frumos cu părul de aur*). Fiindcă soru-sa a vrut să-l piardă, fratele împărat adună „pe judecătorii cei mari, tot boieri din doisprezece“. „Boierii găsiră cu cale ca ea cu moarte să se omoare“ (Isp., *Copiii văduvului*).

Adesea, în basm, sînt consultați învățații (corpul savant, academia fabuloasă) să studieze un caz. Omul de știință e conceput totdeauna acolo ca trebuind să fie util societății. Rareori, însă, filozofii știu ceva și numai cîte unul e în stare să dea împărătesei cîte un leac contra sterilității. Omul învățat nu e mai niciodată apt de ceva. „Și învățații ce să afle?“ se întrebă povestitorul în chestiunea dispariției unei domnițe aruncate într-un puț de o țigancă (T. Pamfile, *Fata și feciorul unchiașului*). Toți vracii și toți filozofii cititori în stele nu pot da nici un ajutor împăratului orbit (Isp., *Făt-Frumos cu părul de aur*). Consultațiile filozofilor se fac de altfel în materii puerile, neînscrise nici unei specialități hotărîte. Cerîndu-i-se de către fata lui Negru-împărat să-i aducă o cămașă dintr-un fel de pînză de care nu se află pe lume decît un cot, Alb-împărat întrebă „vrăjitori și vrăjitoare și filozofii pămîntului“ și află că o astfel de cămașă o are Zina Stelina (T. Pamfile, *Zina Stelina*). Făt-Frumos, spaima zmeilor, consultă un vrăjitor asupra felului cum trebuie să se poarte cu calul tatălui său din livadă ca să-l domolească și

să-l facă zdravăn (Fundescu, *Spaima zmeilor*). Un tânăr se topește d-a-n picioarele și zvonul este că s-a îndrăgostit de o zână. Vracii și cititorii în stele zic că e temere să nu dobîndească lipici (Isp., *Zîna munților*).

Printre obiceiurile cutărui împărat este acela de a se institui concursuri de luptă pentru tinerii din împărăție. În anul întâi înving băieții lui (necunoscuți de el) și capătă o tipsie cu monede de aur. În al doilea an răsplata este de două tipsisii. În anul al treilea, feciorii capătă trei tipsisii cu galbeni (Fundescu, *Sora crivățului*). Alt împărat dă poruncă strașnică să se adune toți tinerii și fetele din oraș și împrejurimi la șezătoare și să spună câte o istorie. Într-o astfel de împrejurare, sora crivățului dezvăluie răutățile cumnatelor împăratului, care poruncește, drept urmare, să fie scoasă nevasta nevinovată din hazna, unde fusese aruncată, fiindcă ar fi născut căței (*ibid.*).

Astfel de manifestări constituie politica împăratului față de tineret, precum participarea la horă în sat intră în politica lui populară. De altminteri, împăratul nu-i totdeauna citadin, ci șade „chiar la noi în sat“, primind în slujbe săteni. Însă slujba la împărat nu e mai puțin lipsită de utilitate publică. Arvinte e pus să păzească o pasăre „închisă în casă de drot“ și să-i dea apă și de mîncare (Ret., *Părintele Arvinte*). Poporul decide cîteodată prin aclamații asupra succesiunii la tron: „...mulțimea cu mic, cu mare, și împăratul împreună cu dînsa, strigară într-un grai, că acești soți să-i domnească de aci înainte. Împăratul se coborî din scaun și se urcă fiul cel mai mic cu soția sa“ (Isp., *Broasca-țestoasă cea fermecată*). Alegerea împăratului se face prin judecata divină: „...pe vremile acelea nu se alegeau împărații ca în zilele noastre; nici nu rămîneau copiii împăraților în locul părinților lor, ori vrednici, ori nevrednici; atunci Dumnezeu alegea pe împăratul. Adecă hotărau sftencii împărăției o zi, atunci toți oamenii din împărăție trebuiau să se adune la un loc, pe un cîmp mare, și unul arunca coroana în sus: aceea apoi atîta

se învîrtea prin aer pînă Dumnezeu o trimetea pe capul celui vrednic, și pe care se așeza coroana, acela era împărat, să fi fost omul cel mai sărac ori cel mai bogat, totuna era, atunci oamenii nu se împotriveau voiei lui Dumnezeu“ (Ret., *Omul de omenie nu piere*). În chipul acesta se alege împărat un porcar. Murind împăratul, alegerea se face în alt basm astfel : Lumea se strînge pe o cîmpie întinsă. Buciumașii sună din bucium. Dregătorii aduc un porumbel alb nevinovat, îl încarcă cu cordele, îi dau drumul. Porumbelul se lasă pe capul unui băiat de om sărac. Fiii de împărați și de boieri țipă că e greșeală, se face o a doua încercare cu același rezultat. Făcîndu-se și acum contestare, băiatul e băgat într-un sac și dus departe de mulțime. Porumbelul se lasă pe sac, iar băiatul este în fine așezat în tron cu buciume, surle și strigări. Mai este de observat în acest basm că băiatul cel mare își asociază la domnie și pe unul din frații săi năzdrăvani, într-un fel de dumvirat (Isp., *Cei trei frați împărați*). În chip normal urmează la tron feciorul împăratului ori ginerele. Bunoară, împărăteasa zice : „Fata noastră va lua de bărbat pe acela... care îi va ghici semnele ce are pe trup“. Ciobanul le ghicește și se face nunta. Împăratul, simțindu-se bătrîn, coboară de pe scaunul împărătesc și-l pune pe ginere împărat (Isp., *Ciobănașul cel isteț*). Socrul porcului neavînd moștenitori și fiind bătrîn se coboară din scaunul împărăției și-l pune pe ginerele său, fostul porc (Isp., *Porcul cel fermecat*). De asemenea, în alt caz, unde se descrie și un alai : „Intrînd în orașul împărătesc, alaiul se orîndui astfel : întîi venea pedestreimea, apoi calul lui Făt-Frumos, după care era Făt-Frumos cu fata împăratului în carîta zmeoaicei cea de sticlă, de o parte și de alta fiii împăratului călări, și apoi călărimea, în cap cu novacul și cu arapul“. „Gloatele se îmbulzeau și da unul peste altul, care mai de care să vadă pe mîntuitorul fiilor împăratului, și toți cu un glas strigau că el să le fie împărat“, cu toate că împăratul are doi feciori, înviați, de întoarcerea cărora

„p-aci p-aci era să se piarză de bucurie“. După cununie, împăratul se coboară din scaun „fiind și bătrîn“ și se urcă în locu-i Făt-Frumos (Isp., *Făt-Frumos cu carita de sticlă*).

PSIHOLOGIA SENILULUI

Multe din manifestările împăratului intră la fiziologia și psihologia senilului. Cu toate acestea, se poate face o demarcație hotărîtă între împărat ca bătrîn și bătrînul de rînd. Amîndoi sînt preocupați de progeneratură, cel dintîi în vederea succesiunii la tron și a distribuirii averii, cel de-al doilea, mai totdeauna sărac, din instinct și din nevoia de a avea un sprijin la bătrînețe. Împăratul, chiar bătrîn, este un tată de familie tiran și care nu abandonează niciodată puterea totală, nici nu capitulează în fața femeii, iar dacă cumva a fost victima unei imposturi, pedepsește cu cruzime. Împărăteasa și fetele rămîn niște umbre umile și cazul regelui Lear nu e în gustul poporului. Împăratul ca soț și tată se călăuzește după rațiuni de stat. Bătrînul de rînd însă, rămas văduv și însurat a doua oară, fără îndoială din necesitatea proprie mediului rural de a avea în casă o femeie care să vadă de gospodărie și copii, dă semne de o lamentabilă submisiune, mergînd pînă la anularea instinctului patern. Un unchiaș și o babă au fiecare cîte un băiat și o fată din altă căsătorie. Baba silește pe moș să-și ducă copiii la pădure și să-i părăsească. Moșul, înșelîndu-i cu o tîgvă legată de un copac, care sună ca și cînd el ar tăia lemne, îi lasă în codru. Copiii se întorc de două ori, a treia oară nu mai găsesc urmele. Moșul se căiește, firește, dar n-are destulă voință de a se împotrivi (Fundescu, *N-aude, n-avede*). Această situație se întîlnește în multe variante.

Cîteodată tatăl e numai „văduv“, fără a se indica vîrsta, însă firește teama lui de a nu supăra pe mașteră nu vine din dragoste, ci din senilitate, dintr-un fel de anxietate de a rămîne fără femeie în casă. Caracterul senil constă în abolirea sentimentului patern activ, în preponderența egoismului. Cutare moș se însoară cu o văduvă, mamă a unei fete urîte și leneșe, și care persecută pe fata lui „cea ca o floare de trandafir, tînără și frumoasă“. „Și unchiașul, ca tată ce-i era, s-o apere, c-o vorbă ? Aș ! nu !“ (T. Pamfile, *Fata unchiașului cea fără noroc*). Alt unchiaș se însoară cu o babă, care îl plictisește într-atît încît îi vine să-și ia lumea în cap. Și totuși îndemnat de ea își rătăcește copiii în pădure. La început tatăl se căiește : „Păcat de dînșii că s-au mistuit în pădure, drăguliță nevestică, în mijloc de fiare, în lipsă de toate. Haram de viața mea, că i-am făcut și i-am omorît !“ Dar cînd îi rătăcește a doua oară e satisfăcut. „— Mai poftescă și acum să se întorcă acasă, dacă au cum și au pe unde ! Sărăcuța de babă, cum are să se bucure cînd m-a vedea întorcîndu-mă singurel. Cum are să-mi iasă la poartă și are să-mi sară în gît, și are să mă sărute pe-o parte și pe alta. Săr-mănica mea de babă ! Ce mai dreptate are dînșia ! Cu ea dară-mi mănînc pîinea și sarea la bătrînețe grele !“ Această psihologie contradictorie este de atribuit prelucrătorului, poporul fiind mult mai schematic, sublinierea egoismului senil nu-i mai puțin adevărat (T. Pamfile, *Fata și feciorul unchiașului*).

Bătrînii apar foarte des în basm în solitudini, ca niște expresii ale naturii. „Într-o seară ajunge Cenușotcă într-o pădure mare de cer și cerulețe, și inde și inde se mai vedea și cîte-un gorun bătrîn, și mee prin pădure pe-o cărărușă pînă dă de un foc mare. La foc se-ncălzea și-și usca șolele (opinci) și obelele un bătrîn.“ Moșneagul îndrumează pe Cenușotcă spre sfînta lună (Frîncu și Candrea, *Petru Cenușotcă*). Pătru dă la niște case mari de aramă de un moș de o sută de ani, care ține stupi de albine (lucrurile par a se petrece pe alt

tărîm). „Deodată auzi Pătru venind despre răsărit, un zurăit, ca un vifor mare, de gîndeai că se cutremură pămîntul.“ Se uită pe fereastră și vede roi de albine întunecînd pămîntul. Feciorul întreabă pe moș de Rozuna, doamna florilor, de unde rezultă un raport simbolistic între moș ca stăpîn de albine și lumea florilor. Pătru e îndrumat la un moș de două sute de ani, posesor și el de albine în coșnițe de argint, și la un moș de trei sute de ani, cu albine în coșnițe de aur. Una din aceste albine a cules miere din grădinile cu flori ale Rozunei. Moșul tricentenar prezintă semnele convenționale ale decrepitudinii : e bătrîn ca iarna și genele îi sînt slobozite pînă la genunchi. El trăiește pe lumea „curată, pe unde picior din lumea păcătoasă nu călcase“. Indiferent de latura simbolistică, e de reținut la acești bătrîni solitari, ca și la Sfînta Vineri, înclinarea de a îngriji de vietăți nevinovate, care le țin loc de familie și, în exemplul de mai sus, le oferă, desigur, și o hrană digerabilă, pentru care nu e nevoie de nici o efortare (G. Cătană, *Rozuna, doamna florilor*). Bătrînii au o slăbiciune pentru copiii pierduți. Astfel unul, găsind coconii de aur ieșiți din mațele mieilor de aur, îi ia de la gîrlă și-i duce acasă la el (Fundescu, *Înșir-te măr-gărite*). Este evident că reducerea la minimum vital a existenței bătrînului solitar e o introducere la euthanasie. Ioniță Făt-Frumos găsește la o moară, pe un rîu repede cu apă neagră ca țîndra, un bătrîn care-și ridică genele cu cîrligele. Este vorba fără îndoială de o apă infernală pe tărîmul celălalt. Roata morii însăși și măcinatul sugerează sentimentul de *fortuna labilis*. Niște pajuri duc sacii de făină la palatul Ilenii Cosînzeana. Bătrînul adoarme lesne și voinicul poate să se vîre într-un sac (Frîncu și Candrea, *Ileana Cosînzeana*).

În fond, acest soi de bătrîn e înrudit cu pustnicul, adică cu senilul care în loc să se frămînte cu probleme temporare, rezultate din trecerea generațiilor, ca împăratul, se dedică cu totul ideii morții. Și pustnicul e solitar, fugind de păcat, și se consolează în colocoții cu

animalele. „A fost odată într-o pustie mare un pustnic și petrecea singur, singurel. Vecinii săi erau fiarele pădurilor. Și așa era de bun la Dumnezeu încît toate dobitoacele i se închinau cînd se întîlneau cu dînsul“ (Isp., *Făt-Frumos cu părul de aur*). Nu mai puțin, găsind un copil într-un sicriș, eremitul îl crește, îi dă educație, îi lasă moștenire un cal năzdrăvan. Însă preocuparea lui rămîne în fond egoistă. Sihastrul nu vrea să rămînă neîngropat după moarte, pradă fiarelor, și prin urmare în imposibilitate de a se prezenta cu trupul la judecata de apoi. Copilul e pentru el un noroc. Cînd bătrînul moare, un leu groaznic scobește cu unghiile o groapă, iar feciorul, plîngînd, îl înmormîntează (*ibid.*).

FATA CU PURTĂRI RELE

În general, basmele cu împărați și feți-frumoși sînt cronică de curte, romane ale destinelor și problemelor imperiale.

În aceste sfere mai ales, unde femeia își poate face mai ușor de cap, apare fata cu purtări rele. Greșeala înainte de nuntă este aspru pedepsită, totuși nu totdeauna așa de grav și nu în așa chip încît să intimideze pe toate fetele. Despre „o fată mare de împărat, care alunecase și ea în valurile lumii și, care, de frica părinților, lepădă copilul“ vorbește basmul *Făt-Frumos cu părul de aur* de P. Ispirescu. O altă fată de împărat, care e și năzdrăvană, dispore noaptea de acasă, stricînd pe deasupra cîte nouă perechi de cizme. Împăratul o închide într-un turn înalt și pofteste voinici s-o străjuiască. Fata haimana adoarme pe toți cei care se ating de ea, apoi pleacă de acasă, trece o apă de foc fierbinte și clocotită, intră într-o pădure de aramă, într-una de argint și străbate un cîmp de aur, fiind luată apoi

de trei zmei care o duc acasă la ei, unde fata se așază la masă. După masă, joacă, tocind o pereche de cizme peste alte trei perechi stricate pe drum. Urmează alte două mese, după care, jucînd, fata mai rupe două perechi de cizme, alte trei tocindu-le la întoarcere, cînd trece pe la o babă vrăjitoare de nouă sute de ani să-i spună cine i-a furat niște tacîmuri de la masă. După toate semnele, năzdrăvana merge noaptea pe tărîmul celălalt. În fond ea este în cazul de față numai hai-mana și probabil plictisită de banalitatea pețitorilor comuni. Cînd Pătru Pipelea, care a urmărit-o, dezvăluie unde a fost, îl ia de bărbat cu satisfacția „căci numai tu te potrivești cu mine“ (G. Cătană, *Pătru Pipelea*). Într-o altă versiune, fata piere de acasă pe seară și vine dinspre ziuă, cînd răsare luceafărul, prăpădită, cu rochia hărtănită, pe care și-o rupe într-o pădure de aramă, una de argint și una de aur. Fără să se spună anume, este și ea năzdrăvană, fiindcă dîndu-se peste cap se face păsărică și trece o gîrlă. Noaptea și-o pe-trece într-un palat de cleștar cu un domn tînăr și fru-mos, jucîndu-se împreună cu două mere de aur. Un cioban o străjuiește, o urmărește și o ia de nevastă (A. Antemireanu, *Ciobanul și fata de împărat*). Întîlnim un caz de escadă în masă. Douăsprezece fete de împă-rat au căpătat de la ursitoare patima jocului și în fiecare noapte rup cîte o pereche de conduri de mătase albă, dănțuind. Afară de asta, li s-au hărăzit inimi de gheață. Deși împăratul le ține pe toate într-o cămară, închise și zăvorîte cu nouă uși de fier și cu nouă lacăte mari, fetele dispar împreună cu feciorii care le străjuiesc și pe care i-au amețit c-o băutură, iar dimineața nu mai sînt găsite. Un flăcăiandru orfan, ajuns argat-grădinar la curtea împărătească, intră în odaia lor, devine ne-văzut printr-o floare de dafin, și vede că fetele în loc să se dezbrace se îmbracă în haine scumpe. Cea mai mare din ele bate cu piciorul în pămînt, dușumeaua casei se deschide, fetele coboară pe acolo și ajung la o grădină cu zid de aramă. Fata cea mare bate iarăși din

picior, porțile de oțel se deschid. Trec printr-o pădure cu frunzele de argint, printr-una cu foile de aur, printr-o a treia „cu frunzele numai de diamanturi și petre nestimate, cari scliceau de-ți luau ochii“, ajung la un eleșteu în mijlocul căruia se află niște palaturi. Doisprezece vișlași muiați numai în fir de cel bun le trec pe celălalt mal al eleșteului, unde se aude o muzică ce „vrînd, nevrînd te făcea să dănțuiești“. Fetele se reped ca fulgerul, intră în palat și se pun la joc cu flăcăii, care le pîndiseră, și joacă și joacă pînă li se sparg condurii. Argatul grădinar sare și el tontoroii de colo pînă colo, fiindcă nu-i chip să stea pe loc. Pînă și sfeșnicele, mesele și lavițele din casă saltă. După danț iese o masă ca din pămînt, încărcată cu toate bunătățile „și ce este pe lume și ce nu este“. La masă slujesc „niște arapi, îmbrăcați în niște haine foarte scump împodobite“. Fetele se întorc pe unde au ieșit. Argatul le urmărește încă de două ori, fata cea mică se îndrăgostește de el, puterea farmecului se zdrobește, palatul fermecat piere (Isp., *Cele douăsprezece fete de împărat și palatul cel fermecat*). Avem de-a face aici cu niște fete frigide, mistuite de o singură pasiune, danțul, și, din pricina asta, malițioase față de bărbați.

FATA NĂZDRĂVANĂ

Poate fi năzdrăvană și o simplă fată, cea mai mică de pildă, care are un ochi în ceafă, așa încît chiar cînd adoarme poate vedea cu el ce se întîmplă (G. Cătană, *Vaca neagră*). Sora crivățului împietrește pe cel căruia, strigînd de trei ori „Fată frumoasă“, nu-i răspunde. Acest lucru se întîmplă cu cei doi băieți de împărat crescuți de cioban. Nerăspunzîndu-le, împietresc întîi pînă la genunchi, apoi pînă la brîu și în fine în între-

gime (Fundescu, *Sora crivățului*). Alți tineri cîți frunza și cîți iarba erau împietriți mai dinainte. Udați cu apă dintr-o fîntînă apropiată, toți înviază. Sora crivățului nu este cu totul insensibilă, cînd vine sora băieților și strigă a treia oară, împietrită pînă la brîu : „Fată frumoasă, fată frumoasă, ieși afară pentru frumusețea și tinerețea mea“, sora crivățului iese și întreabă : „Ce poruncești, stăpînă?“ Fata zice : „Să mă despietrești“. Și o despietrește pe ea, și, prin ea, pe toți ceilalți. Sora crivățului face, se pare, celor doi băieți și fete (textul e confuz) „două palaturi, cari la soare te puteai uita dar la ele ba“. Sfătuită de ea, fata dă o palmă unei babe rele și o preface în baston (*ibid.*). Ileana Cosînzeana e și ea năzdrăvană. Adusă în ladă de fata-fecior la Împăratul Negru, pe care nu-l vrea, ea zboară drept în vîrfurile unui stîlp ce se află în mijlocul oborului dinaintea curții, de unde nu vrea să coboare decît dacă împăratul îi aduce armăsarul și cele șapte iepe ca să se scalde în laptele lor (Ret., *Din fată-fecior*). Fata de paisprezece-cincisprezece ani, rățăcită în pădure împreună cu fratele ei mai mic, e de presupus că și ea este năzdrăvană, întrucît știe dinainte că dacă băiatul va bea apă din urmă de lup sau de cerb se face lup sau cerb (T. Pamfile, *Fata și feciorul unchiașului*). La fel, Tiriana atrage luarea-aminte a fratelui ei Tirion că dacă bea din urmă de bou, lup ori cerb se face bou, lup și cerb (Ret., *Cerbul*). Mandalina, soția lui Urmă-galbină, e și ea desigur năzdrăvană dat fiind că aducîndu-i-se soțul în chip de cal cumpărat de mamonul, tatăl zmeilor, ea îl recunoaște : „Ucigă-te toaca, mamonule, dar prost mai ești tu, nu vezi că în capul ăstuia sînt ochii lui Urmă-galbină?“ (Ret., *Urmă-galbină și Pipăruș Pătru*). Oricîtă hieroglifică s-ar găsi în unele din aceste basme (sora crivățului care împietrește oameni și cai sugerează efectele gerului), psihologic vorbind fata și uneori și femeia tînără amoroasă apar capabile de malignitate, duritate, viclenie și capriciu, și de un ascendent supranatural asupra voinicului.

AMAZOANA

Nu a scăpat poporului vârsta critică, cu mult prestigiu asupra bărbatului, a fetei încă nediferențiate psihic de băiat și cu multe veleități virile. Mitica amazoană se regăsește în basm. După concepția comună, băiatului îi e hărăzită o carieră vitejească, fetei una exclusiv casnică. Atunci când cei doi copii de aur sînt aflați de o babă, care vrea să-i înfieze, și aceasta le întinde o furcă mică și un toiogel, fata pune mîna pe furcă și băiatul pe toiag (Isp., *Înșir-te mărgărite*). Dar sînt și excepții. Un împărat n-are decît trei fete și nici un fecior, și fiindcă e dator împăratului celui mare un fecior să-i slujească zece ani, se teme să nu piardă împărăția. Pe fete nu pune temei : „Ce știți voi face, dragele mele ! De cînd sînteți pe lumea asta albă, voi ați îmblat cu furca, cu acul, cu războiul ; știți toarce, coase, țese. Numai un viteaz mă poate mîntui, care să știe să răsucească buzduganul, să mînuiască sabia cu vîrtute și să călărească ca un zmeu paraleu.“ Ambițioasă, fata cea mare vrea să meargă ea. La un pod, împăratul o sperie în chip de lup și fata se întoarce. Împăratul nu se miră : „...nu toate muștele fac miere“. Și o trimite la fuse și mosoare. Cu fata mijlocie se petrece la fel. Împăratul o pofteste să vadă „de coada măturei și de zarzavaturile de la bucătărie“. Fata cea mică cere și ea să meargă la împăratul cel tare. Înțeleaptă ca un făt-frumos, își alege din grajd calul cel mai răpcigos, care se întîmplă a fi și cel mai inimos, își ia haine fără podoabe, trece podul de aramă cu paloșul în mîna înfruntînd lupul, trece un pod de argint, apoi unul de aur, înfruntînd pe tată prefăcut în leu și în balaur și povătuindu-se cu calul. Dar fata-voinic reprezintă un caz de confuzie de sexe, de hermafroditism. Cum logica basmului nu îngăduie permanentizarea *qui-pro-quo*-ului, intervine o clarificare miraculoasă. Amazoana fură vasul cu botez din bisericuța de peste apa Iordanului, profitînd de faptul că,

obosită, călugărița de pază adormise, iar pustnicul, sfătuitorul călugărițelor, o blestemă „să se facă muiere de va fi bărbat, iară de va fi muiere să se facă bărbat“. Astfel fata-voinic devine un flăcău „de-ți era dragă lumea să te uiți la el“ și Ileana Simziana, care de mult se îndrăgostise de ea, crezându-l băiat, poate să se cunune cu el (Isp., *Ileana Simziana*). Alt împărat cu trei fete, supărat că n-are urmaș de parte bărbătească, zice fetelor : „Atunci va fi a voastră (averea) când veți îmbla voi cât am îmblat eu și-ți păți voi câte am pățit eu“. Fata cea mare zice : „Voi îmbla, dulce taică“. Nu spune nimic surorilor, își alege un cal, se îmbracă cu „haine cătânești, cu pușcă, sabie“ și se duce. Din pricina unui zmeu se întoarce acasă. Fata mijlocie pățește la fel. Cea mică, sfătuită de o babă, își alege din grajd un cal bun, îl țesală, se îmbracă în haine cătânești, ia o pușculiță frumoasă, sabie, patrontașcă cu plumbi. Nu se sperie de împăratul prefăcut în balaur și-l înfruntă. Dumnezeu, mîniat că cineva i-a șters fereleul, sfătuit de Sfințul Soare, păgubaș și el de o ștergătoare, blestemă pe vinovat „că de-a fi fată să se facă fecior și de-a fi fecior, fată să se facă“. Din clipa în care Dumnezeu zice Amin, fata devine „un drăguț de fecior de mai frumos nici că se poate“ (Ret., *Din fată-fecior*). O femeie virilă ar fi Irina împărăteasa. Când Tudorel, însurat cu Ileana Cosînzeana, cîntă cam infatuat în cerdac, cu versuri fabricate de culegător, dacă nu chiar autor : „Cîmpule cu florile, / Cerule cu stelele. / Sînteți voi cu mințile senine, / Mai cunoașteți alt voinic ca mine?“, o babă, ca să-l ambiționeze și să-l despartă de Ileana, îi răspunde că cunoaște „pe împărăteasa Irina, mult mai voinică decît tine, flăcăule!“ Atunci Tudorel pleacă în căutarea acestei atlete. La o stîină află că împărăteasa Irina „fura ca o hoată ziua în amiaza mare, ucidea pe oricine găsea în fața ei. Și, ca să-i fie mai la îndemînă trebușoara asta, dădea porunci, ca în cutare zi să se strîngă în cutare loc toată lumea, ca să umble din casă în casă fără grijă.“ În straie mocănești, Tudorel intră într-un

sat unde găsește numai un flăcău și cu el așteaptă pe Irina, zicînd „a dor și-a jale din buciume“. Împărăteasa, supărată de îndrăzneală, se repede „ca un vultur flămînd la voinic“. Tudorel o izbește cu paloșul în coastă, sîngele curge, ea sare în trăsură iute și pornește văietîndu-se spre curte. Tudorel ajunge, luîndu-se după ea, la o groapă unde încetează dîra de sînge. Irina pierise sub pămînt. Avînd cal năzdrăvan, voinicul zboară „spre cel tărîm“, ajunge la curtea împărătesei, e întîmpinat de douăsprezece fete mari „frumoase foc“, fete de crai și împărați, care slujeau pe rînd cîte o lună și apoi se duceau în plata lor. Tudorel ridică pe Irina și se duce la castelul lui. De aci încolo, Irina, potolită, trăiește ca o soră pe lîngă Tudorel și Ileana, și fiind năzdrăvană e de ajutor în anume împrejurări. Astfel ea face să înflorească și să dea poame o rădăcină uscată, să iasă grîu într-o zi, isprăvi cerute de tatăl hain al voinicului (T. Pamfile, *Tudorel*).

PORTRETUL FETEI

Deși fata din Ileana Sîmziana (Isp.) e o amazoană vitează, mama zmeului din munți o bănuiește fată. Iată probele la care o supun pentru determinarea sexului. Zmeoaica pune la capătul fiecăruia un mănunchi de flori, știind că florile nu se vestejesc sub o fată. Amazoana noastră induce în eroare pe bătrînă, luînd mănunchiul veșted de la capul zmeului și înlocuindu-l cu al ei, proaspăt. Unei fete îi plac florile, de aceea zmeul o duce în grădină de dimineață, gîndind că o să le laude. Fata, sfătuită de cal, se face a se supăra și cere să meargă la grajd. Zmeul o duce în cămara cu armele, unele împodobite și altele fără podoabe, încredințat că unei fete îi vor lua ochii podoabele. Femeia e doritoare

de găтели și din pricina asta cade în cursă Ileana Sîmziana. Fata-voinic vine pe corăbii ca neguțător, la smîrcurile mărilor, Ileana intră pe una din ele să vadă marfa, niște conduri cusuți numai cu fir și împodobiți cu pietre nestemate. Corăbiile se depărtează atunci și merg ca săgeata. Tot din pricina unor papuci cade în mîinile fetei-fecior Ileana Cosînzeana, intrînd într-o boltă, care nu e decît un cal metamorfozat (Ret., *Din fată-fecior*). Însă fata intrată în odaia cu arme își alege o sabie cam ruginită, dar din fier flexibil, ce se încovoia făcîndu-se covrig. Felul unei fete îl descrie mama zmeului, care „zicea fiului său că nu se putea să fie bărbat, fiindcă vorba îi curgea din gură ca mierea, boiul îi era așa de gingaș, încît îți venea să o bei într-o bărdăcuță de apă, perișorul subțire și stufos îi cădea pe umeri în unde, fața-i are pe vino-ncoace; ochii ăia mari, frumoși și vioi de te bagă în boale, mînușița aia micuță și piciorușul ei de zîină, și în sfîrșit totul nu putea să fie decît de fată, măcar că se ascundea sub țoalele cele voincești“. Ajungînd la împăratul cel mare unde trebuia să intre în slujbă, ceilalți feciori nu se puteau dezlipi de ea „căci și vorba-i și fața îi erau cu lipici“. Gătindu-și într-o zi „bucate singură“, și dînd și celorlalți să guste, „aceștia își lingeau și degetele cînd mîncău“. Și împăratului, fata cu straie de voinic îi gătește „niște bucate înfricoșate“, încît acesta „nu se putea sătura mîncînd“. Într-un cuvînt, o fată are membrele grațioase, o anume puritate și imponderabilitate, lipici, geniul luxului și talent la gătit. Și, bineînțeles, e frumoasă. Fata împăratului, care instituie concurs pentru măritarea ei, era „frumoasă bat-o stelele s-o bată, să-i sorbi apa din guriță (G. Cătană, *Petru Cenușă*). Copila lui Verde-împărat e o drăguliță de fată „mîndră cît gîndeai ca să îi bei apa din gură“ (Ret., *Urmă-galbină și Pipăruș Pătru*). Feciorul-fată era și el „plăcut la față și mlădios la făptură de să-l sorbi cu lingura“ (Ret., *Din fată-fecior*). Calificativele sînt foarte des din domeniul luminii, al metalelor prețioase și al naturii. Un îm-

părat are trei fete „una cu soarele-n frunte, alta cu luna-n spate, iar cea mai mică cu luceafărul de dimineață iarăși în frunte ; și toate erau mai frumoase decît zînele munților și ale pădurilor“ (Fundescu, *Spaima zmeilor*). Aurul fiind materia cea mai prețioasă, echivalentă cu soarele, Ileana Cosînzeana are o coadă de păr frumos, care „toată strălucea ca aurul“. Negrul la ochi, la păr, indică mai ales demonicul și voluptosul. Fata cu ochi negri de mură pare a avea însușiri magice, fiindcă amenințînd fetele la șezătoare că dacă nu spun povești mama lor se va face vacă neagră, lucrul se și întîmplă cu una din ele (G. Cătană, *Vaca neagră*). Frumusețea femeii coapte e sub semnul negrului : „Așa se zice, că a fost odată o femeie atît de frumoasă, cît ar fi crezut omul, că nu poate să fie în lume alta mai frumoasă ca ea, de întrecut nici poveste. Și era foarte încrezută în frumusețea sa. Și cum nu, mă rog, cînd fața ei era mai albă decît neaua și totuși bătea în roșu, ochii mai negri decît murele cele coapte, dară aruncau scînteii, părul ei — Doamne sfinte ! — cu ce l-aș asemăna oare ? Era ca un caier de mătase neagră, sclipea de negru, și cădea peste umeri în jos făcînd sute de mii de inele, unele mai mari, altele mai mici ; gurița ei gîndea că-i cerașă pocnită în două, grumazul ei, miinile ei, picioarele și tot trupul ei era atît de frumos, cît rar om se poate lăuda a fi văzut cîndva o așa frumusețe“ (Ret., *Mama cea rea*). Firește, portretul de mai sus e în cea mai mare parte fabricat de culegător, calificativele strict populare sînt obișnuit generice („o fată frumoasă ca soarele“) sau de o formă absurdă și miraculoasă, presupunînd confuzii între regnuri : „Ileana Cosînzeana din costiță floarea-i cîntă, nouă-mpărății ascultă“ (Miron Pompiliu, *Ileana Cozînzeana*) ; „Împărăteasa Ileana Cozînziana, doamna tuturor florilor, din costiță rujă-i cîntă“ (Vasile Bologa, I. Ion, *Voinic de plumb*) ; „doamna Chiralina, tînără copilă, floare din grădină, frumoasă ca o zîină“ (N. Filimon, *Omul de piatră*).

PERVERSITATEA

Sînt fete care dau, din punctul de vedere al voinicului obișnuit din popor, semne de perversitate, preferînd urîtul și monstruosul. Fetele de împărat, în special, își permit aceste gusturi. O fată de împărat avînd drept ibovnic „un drăguț de arap“ face dificultăți la măritiș. După nuntă, arapul o îndeamnă să afle puterea lui Pahon, soțul, care credul arată o mărgea miraculoasă, căpătată de la împăratul șerpilor, destăinuindu-i și formula magică. Ba chiar i-o și încredințează cînd se duce la o vînătoare. Nevasta ia atunci mărgeaua în mîna stîngă, face asupra ei trei cruci cu mîna dreaptă și dispăre cu curte cu tot, în țara arăpească. Pe urmă, Pahon, reintrat în stăpînirea mărgelei, ridică curțile cu arap și cu nevastă pe care apoi îi alungă și-i blestemă (Ret., *Povestea lui Pahon*). Furga-Murga află și el după nuntă că soția lui, fata de împărat, „avusese drăguț pe un arap, copil de împărat și el, dar urît slutul lumii, negru și buzat, bun de întărcat copiii mici cu el“. Și cu toate că Furga-Murga era „un voinic zdravăn și frumos... dar închinata de fată nu putea uita pe arap“. Fură mărgeaua fermecată pe care Furga-Murga o avea și el de la împăratul șerpilor, o dă arapului și amîndoi se mută cu casele și grădinile în ostrovul mărilor, Furga-Murga îi dibuiește și-i pedepsește legîndu-i de cozile cailor (G. Cătană, *Povestea lui Furga-Murga*).

Un specimen de femeie perversă este Mandalina, fata Împăratului Verde, pe care o pețește Urmă-galbină. Locuia în curțile unor zmei, pe care îi omorîse, exceptînd „mamonul cel bătrîn“, tata dracilor, pe care îl închisese într-o chilie, făgăduindu-i a nu-l slobozi de acolo „pînă ce nu te va scoate Mandalina mea“. Mandalina fură cheia și intră în chilie, mamonul iese din butea în care stă prins, luînd chip de voinic mîndru și frumos. Nevastei îi cade drag mamonul și, sfătuită de el, fură paloșul lui Urmă-galbină. Zmeul taie capul voinicului și

fuge la alte curți cu Mandalina. Înviat de un frate, soțul revine în chip de cal, apoi iar omorît și înviat, se întoarce ca porumbel. Zmeul este omorît. Sfătuit de frate, Urmă-galbină își crapă nevasta cu paloșul și o curăță de zmei (Ret., *Urmă galbină și Pipăruș Pătru*). Asta vrea să spună că femeia are o fibră infernală. Omul-de-flori din alt basm are o fată pe care o cere de nevastă Făt-Frumos. După îndeplinirea unor condiții grele, cununia se face. Omul cu nouă pietre de picioare roagă pe voinic să-l lase a se culca în odaia lui. Peste noapte, cînd mirele doarme, iese un balaur din gura fetei și se întinde să-l muște. Omul cu pietrele îl face fărîme cu paloșul. Iese un al doilea, îl taie. Unui al treilea îi zdrobește capul cu o piatră de moară. Apoi se culcă. Dimineața vin vlădici, popi, să îngroape pe Făt-Frumos, crezîndu-l mort ca și ceilalți gineri ai împăratului. După nuntă, Făt-Frumos pleacă cu nevasta. Omul cu pietrele de moară, certîndu-se cu Făt-Frumos pentru împărțeala bunurilor zmeilor, printre care socotește și pe nevastă, scoate paloșul să taie pe împărăteasă și atunci iese din gura ei încă un balaur, pe care monstrul îl face fărîme. Dar mai lasă în femeie încă un balaur „că nu e bine să rămîie femeia fără nici un drac“ (Fundescu, *Spaima zmeilor*).

Un caz de perversitate este acela al fetei văduvoiu-lui, părăsită împreună cu fratele ei în pădure, din porunca mașterii. Trebuie spus de la început că fata e un temperament nostalgic, nesuportînd banalul. În pădure se plictisește și pune pe frate-său să se urce într-un copac să vadă ceva care să semene a sat. Astfel dau de palaturile unui zmeu, care se poartă bine cu ei, mai ales că fata îi deretică prin casă. Pe urmă, zmeul se drăgostește cu fata și aceasta, stînjinită de frate, pune pe zmeu să-l mănînce, îmbiînd pe frate să lase acasă niște animale năzdrăvane. Fratele răpune zmeul și orbește pe soru-sa cu măruntaiele lui fierbinți, blestemînd-o să vadă cînd o umple nouă buți de lacrimi. Este evident că zmeul, monstru infernal în definitiv, trăind pe tărîmul

celălalt, nu produce repulsie fetei, care are un geniu al răului în ea, căci după ce-și recapătă vederea ucide pe frate-său, înfigându-i după ureche un os din oasele zmeului. Trupul fratelui îl bagă într-un butoi și-l dă pe gîrlă. Însă fratele învie (Isp., *Copiii văduvoiiului*). Gust pervers poate să pară și acela al fetei de împărat, care de cîte ori vede pe băiatul bubos trecînd cu cofa la apă, îi rîde. Aci e de admis o intuiție a omului valoros sub dizgrația fizică, avînd în vedere că bubosul se face „frumos ca un bujor“ (Isp., *Băiatul cel bubos*).

GELOZIA MATERNĂ

Gelozia născută din competiția a două femei pentru același bărbat nu este o temă de basm, deoarece problema erotică se reduce aci la ivirea instinctului nubil. Făt-Frumos și Ileana Cosînzeana se recunosc și se iubesc spontan și exclusiv, și nu au ochi pentru altcineva. Există însă gelozia femeii frumoase pe fata ei însăși, mai frumoasă decît ea, din motive de orgoliu și în fond ca o aprehensiune în fața decrepitudinii și morții. Într-un basm de Slavici (*Florița din codru*), geloasa, o crișmăriță, e mai puțin odioasă, avînd în vedere că Florița, pe care prinde necaz, e numai o fată găsită în pădure și luată de suflet. Vestindu-se venirea împăratului, crișmărița se gătește și întrebă oglinda : „Frumoasă sînt, oglindă ?“ „Frumoasă, zău, răspunse căutătoarea ; pe de o sută și pe de o mie de ori e însă mai frumoasă Florița.“ Crișmărița pune pe fată să măture, să spele vasele, iar noaptea să aleagă de gunoaie boabele de grîu dintr-un sac de gunoaie și să doarmă apoi pe trei scînduri de goron. În acest chip, împăratul nu poate vedea fata. Peste trei luni, cînd iarăși vine împăratul, oglinda vorbind ca și mai înainte, Florița e trimisă într-o pivniță

să lucreze la un război cu suveica așa de mare, încît trebuia un voinic s-o ridice de la pămînt. Peste nouă luni vine iarăși împăratul, de asemenea fără a o vedea. Însă crîsmărița trimite fata la codru cu o babă, Boanța vrăjitoarea, care primește însărcinarea de a-i scoate ochii. Din fericire, apare o căprioară, căreia îi sār ochii în poalele Floriței, și astfel baba duce alți ochi crîsmăriței. Fata se aciuiază în pădure la niște hoți, crîsmărița află de la oglindă că Florița trăiește. Cu un inel, baba Boanța vrăjește pe Florița, care cade ca și moartă. Scoțîndu-i-se inelul, înviază. Baba vine cu o rochie de mătase. Fata iar moare și, scoțîndu-i-se rochia, înviază. În fine, baba piaptănă pe Florița și aceasta cade moartă. Fiind găsită de feciorul împăratului și despletită de douăsprezece fete de la curte, care îi scot „firul morții din păr“, Florița înviază din nou. Crîsmărița e pedepsită cu blîndețe, să stea într-o casă cu pereții de oglindă și să se adune la ea cele mai frumoase neveste din țară, ca să vadă că nu e cea mai frumoasă. În alt basm, geloasa este chiar mama fetei. Oglinda e înlocuită cu soarele, ceea ce este foarte rezonabil, fiindcă soarele are o evidență totală a lumii. Făloasă, mama iese în fiecare dimineață afară cînd răsare soarele și-l întreabă dacă a văzut : „Față de nevestă / atît de frumoasă ?“ Soarele, stînd puțin pe loc, răspunde : „Multă lume am umblat, multe muieri frumoase am văzut, dar pe tine nime nu te întrece, decît fiica ta“. Potrivit instinctului matern, mama ar putea fi mulțumită de perpetuarea frumuseții prin progenitură. Ea însă, perversă, nu doarme de gelozie și după ce într-o noapte „avuse fierbințeli mari, dureri de cap și bătaie de inimă“, cheamă o slugă, Toader, să ducă fata undeva s-o omoare, și să-i aducă numai inima și degetul cel mic. Fata se roagă să-i taie numai degetul, iar inima s-o ia de la o cățelușă ce o urma (nu se poate spune că și fata nu-i dotată cu anume cruzime ereditară). Ea pică la curțile unor zmei în grațiile cărora intră. Soarele, interogat de mamă, declară

că fata trăiește „și e mult mai frumoasă decît tine“. Mama aleargă la curțile zmeilor, îmbie pe fată să-i deschidă, murind, zice, de dorul ei, și cînd aceasta crapă puțin poarta, îi vîră degetul în gură, lăsînd-o moartă. Feciorul împăratului vine și o vede, expusă într-un paltin, într-un cosciug de aur și, lovind-o din întîmplare în cap, face să-i sară un măr din grumaz și să învie. Feciorul se cunună cu fata și mama înnebunește de supărare (Ret., *Mama cea rea*). Mama geloasă și vanitoasă e într-un basm o zîna frumoasă, fără pereche, și căreia îi zice Frumoasa lumii. Și ea consultă oglinda. Cîtva timp oglinda declară că nu este o alta mai frumoasă pe lume, dar o dată zice : „Stăpînă, stăpînă, mult ești tu frumoasă pe lume, dar Zîna Stelina te întrece cu zece“. De aci, mînie. Mama gonește fata de acasă. În inimă de codru, fata se adăpostește la niște hoți. Zîna geloasă vine în chip de babă uscată și, bucuroasă „să crezi că-i sfîntă, nu altceva“, îi caută în cap și-i înfige o undrea lungă drept în tîmplă. Fata rămîne moartă. Hoții îi scot undrea, oglinda vestește iarăși că Zîna Stelina e mai frumoasă, implacabila Frumoasă a lumii îi iese în drum ca babă și-i dă o cămașă. Cum o îmbracă, fata simte o amețală și cade moartă la pămînt. Zîna-babă încalcă pe calul dracilor. După aceea, aflînd că fata totuși trăiește, plesnește de necaz (T. Pamfile, *Zîna Stelina*).

GELOZIA PATERNĂ

Avem și cazul cînd tatăl, din gelozie, urăște pe fiu. Un împărat vădov e nevoit să făgăduiască pruncului, încă pe cînd acesta era în pîntecele mamei, că-i va da

de nevastă pe Ileana Cosânzeana, ca să-l facă să nu mai țipe. Feciorul găsește pe Ileana la „casa zmeilor“ și o ia de nevastă. Împăratul, prinzînd de veste, se mînie, pornește cu oștile împotriva lui și promițe aur mult și mult pămînt cui i-ar aduce acasă viu ori mort pe „Tudorică, cel care-i luase înainte cu dragostea“. După o vreme, lui Tudorel i se face dor de tată-său și se duce la el. Împăratul cel gelos îl întîmpină cu sufletul rece și-i propune un rămășag : „...să ne prindem pe lumina ochilor!“ Îl leagă burduf, îi scoate ochii și-l aruncă într-o groapă cu doi lei, care îl cruță. Vestit de o pasăre, iese din groapă cum poate, o ia peste cîmpuri, pică într-o apă vîjiitoare și-și recapătă vederile. Din nou se duce Tudorel la tată-său împreună cu Ileana Cosânzeana, și împăratul, abuzînd de puterea părintească, îi poruncește ca „pînă mîini să aflu rădăcina asta, inverzită, rămurată, înflorită și cu poame coapte, ca să gustăm dintr-însele, la masă. De nu, plăti-vei amar.“ Isprava se face. Atunci împăratul dă poruncă fiului să desțelineze, are, însăminteze, secere, treiere, macine într-o zi grîu ca să aibă pită proaspătă, cu pedeapsa, în caz de neîndeplinire, a tăierii capului. Tudorel face și asta. Îi era urît bătrînului feciorul, fiindu-i dragă Ileana Cosânzeana, și nu putea trăi cu el alături. Tudorel, exasperat, îi dă și el o cărămidă : „Pînă mîine sub dînsul să ardă focul, iar deasupra să crească iarbă mare și frumoasă“. Și fiindcă împăratul nu poate îndeplini munca, îl omoară și-i ia scaunul împărătesc. Însă basmul e suspect și în orice caz absurd sau invadat de observații psihologice, depășind elementarul fabulos. Un împărat, care spre a avea progenitură, îi făgăduiește ce are mai scump, nu-și poate anula instinctul de perpetuare decît printr-o pervertire a paternității, în împrejurarea de față, prin erotism senil (T. Pamfile, *Tudorel*).

MAMA VITREGA

Mama vitregă este unanim considerată ca părtinitoare față de copiii ei și rea cu aceia ai bărbatului. Maștera pune la munci grele pe fata care nu e a ei, îi dă să toarcă și când vine feciorul de împărat duce numai pe fetele ei la horă, iar pe fata vitregă o pune să aleagă grâu dintr-o grămadă de cenușă, o ascunde în pod după coș, când feciorul de împărat vine să caute fata căreia i-a luat drept semn papucul, la horă (G. Cătană, *Vaca neagră*). Într-o variantă, maștera, care are o „viesparniță de fată urită și bătrână și hărnicioasă, că se scula singură de jos“, învinovățește fata vitregă că „i-a furat noroacele fiică-mi, că i-a făcut de urît, să fugă flăcăii de dînsa ca de ciumă, că i-a luat din urmă într-o dimineață din săptămîna luminată“, că e „puturoasă“, o trimite cu vaca la păscut, îi dă întii cinci fuse în cinci caiere să i le aducă gata în deseară, apoi două litre de lînă țigaie, și pe urmă două oacă de lînă, pe care le înșiră pe fuse vaca năzdrăvană. „Cataroiul de babă“ vede acest lucru și taie vaca. Iarna, baba își duce fata la clăci, gătită, împopoțonată și rumenită, iar pe fata unchiașului o lasă acasă mînjită cu cărbunele pe față și cu cenușă în cap, să spele, să măture și să cîrpească cele de trebuință. Venind feciorul împăratului la horă, baba își gătește pupăza și merge cu ea, în vreme ce pe fată o lasă cu un sac de cînepă, să numere sămînța și s-o aleagă de gunoai, sau cu un sac de păsat vărsat în mijlocul casei să-l curețe de necurătenii, ori în fine cu un sac de sămînță de in care fuge printre degete. Fata totuși izbutește să vie la horă, pierde un condur, și feciorul de împărat caută pe stăpîna condurului, făgăduind a o lua de nevastă. Maștera își spală odorul, iar pe fata unchiașului o unge cu cărbune pisat amestecat cu untdelemn și-i toarnă cenușă în cap, ascunzînd-o după ușă, sub țoale (T. Pamfile, *Fata unchiașului cea fără noroc*).

Un împărat, „vestit ca Papură-vodă ori Ciubărcraiu din răsărit“ avea împărăteasă de-a doua care-l luase „de dorul măririi, de frumusețea scaunului“. Împărăteasa își înșală bărbatul și e denunțată de un străjer-cîine. Atunci pune împăratului otravă în blid și-l omoară. Întorcîndu-se feciorul vitreg, împărăteasa îl pune nemîncat și nebăut cu zilele „în beciurile întunecoase“ și-i trimite mîncare fiartă în otravă. Sluga se sperie de cîine și sparge blidele. Maștera pune doisprezece oameni să omoare pe copil, care cu o sabie căpătată de la Dumnezeu extermină pe cei doisprezece, după care faptă, pleacă de la curte cu cîinele. Basm suspect (T. Pamfile, *Copil sărac*).

O babă, cu o fată rea, leneșă și urîtă, disprețuită de toată lumea, persecută pe fata unchiașului ei, care e bună, harnică, frumoasă și iubită de toată lumea, afară de babă, care „nu putea s-o vază și o certa în toate zilele“. Baba cere moșului să-și gonească fata : „ori o duci unde oi vedea cu ochii, ori, de unde nu, pîine și sare pe un taler cu tine nu mai mînc“. Cînd fata unchiașului se întoarce acasă, cu o ladă plină de lucruri frumoase, invidioasă, baba își trimite și pe fata ei (Fundescu, *Sînta Vineri*). Un om văduv cu o fată și un băiat se însoară a doua oară. Copiii lui îi sînt mașterii ca sarea în ochi, îi ciomăgește, îl cicălește. Maștera amenință pe om că de nu-i duce undeva „în pustietate, ca să-i prăpădești, eu pîine cu sare de pe un taler cu tine nu mai mînc“. Văduvul „puse în gînd să-i facă voia, căci limbușia nevestei îl scoase afară din țîșină“ (Isp., *Copiii văduvoii*). O văduvă, Sofia, miluia copiii unui văduv sărac cu doi copii : „Dragii mei, vedeți voi, cît de bine vă țin, am vacă cu lapte, am bucăcioare bune cum trebuie la prunci, ziceți cătră tatăl vostru să mă ia pe mine, c-apoi și mai bine vă vîi ținea !“ Văduvul, după oareșicare codire, căci credea că văduva neavînd copii nu era învățată cu ei, o ia : „Dar de la o săptămînă, de la două, lelea Sofia începu a urî copiii“. „Măi bărbate, zice ea odată, alegeți una din două : ori merg eu

de unde-am venit, ori alungă-ți copiii de la casă.“ Omul se duce cu copiii la pădure să aducă uscățele. Fetița umple șorțul de cenușă, presoară pe cale. Se întorc. Iar îi duce, fata ia tărîțe. O „spurcată de vulpe“ linge toate tărîțele și copiii rămîn pierduți (Ret., *Cerbul*). Deci fie că maștera are sau n-are copii, urăște pe copiii soțului al doilea, întrucît nu poate încerca față de ei sentimentul visceral. Malignitatea ei se explică și prin senilitate. În cutare basm, mama vitregă e rea și prin involuție : „Baba, ca baba : rea la mațe cum nu se mai afla alta — să nu vadă în ochi pe feciorii moșului. Toată ziua sta împonchioșată și cătrănită, toată ziua toaca-toaca, toaca-toaca pe unchiaș. Mă rog ! Și mă mir cum nu-și lua omul lumea în cap să se ducă opt cu a brînzii nouă să scape de babă și de tot.“ Ca de obicei, baba cere moșului să-și izgonească copiii. Acesta îi duce la pădure, pretinzînd a merge după uscături și-i părăsește acolo, legînd de un copac o tîgvă goală să se creadă că taie lemne. Însă fata luase într-o tîgvă cenușă și o presăruse pe drum. Astfel se întorc. Amețit de babă, unchiașul îi duce din nou la pădure. Fata ia acum tărîțe, care sînt mîncate de vietăți (T. Pamfile, *Fata și feciorul unchiașului*). Un om se însoară a doua oară cu o femeie „amarnică, plină de răutate și de harțag“ pentru feciorul vitreg al ei. Îl trimite cu Bou-bălănel la pășune, dîndu-i de mîncare tărîțe ori cenușă (T. Pamfile, *Bou-bălănel*).

Avem și cazul mamei bune care-și persecută copilul. Acesta se naște după moartea tatălui și suge țîță șapte ani de zile. La șapte ani, trimis în pădure, smulge copacii din pămînt, omoară toți balaurii dintr-un sat, afară de unul pe care îl leagă cu lanțuri de un perete. Mama, care e și năzdrăvană, dezleagă balaurul și se învoiește cu el să omoare pruncul ; se preface bolnavă și cere să-i aducă „apă vie și apă moartă, de unde să bat munții-n capete“. Îndrumat de un călugăr, pruncul ia apă, dar același călugăr i-o înlocuiește cu apă de băut. Mama cere „purcel de scroafă sălbatică cu dinții

de fer". Pruncul ia și purcelul, călugărul i-l înlocuiește. Mama poștețe pasăre de unde se întîlnesc vînturile cînd bat. Călugărul îi oprește păsăruța și-i dă un vultur. Mama pretinde „mere de aur de peste mări". Pruncul face și isprava asta. Mă-sa se scoală din pat și vrea să vadă acum „cît este de tare". Îl leagă cu funii groase de un stîlp, pruncul „se suce o dată și funiile toate se rup". Îl leagă în lanțuri grele cît piciorul de groase și cu funii de mătase. Pruncul se sucește de trei ori și nu poate rupe lanțurile și funiile. Balaurul cu care se ține mamă-sa iese de după cuptor, omoară voinicul și-l taie bucățele, punînd cărnurile în dăsații iepei călugărului, care așază bucățile „una către alta" și stropindu-le cu apă moartă și cu apă vie îl înviază (Frîncu și Candrea, *Pruncul și călugărul*). Abolirea sentimentului matern se explică aci prin cauze erotice și printr-o perversiune congenitală întrucît, femeie de om, mama se ține cu un balaur.

SORA VITREGĂ, SURORI RELE

Sora vitregă este în mod obișnuit invidioasă pe fata tatălui vitreg (Isp., *Fata moșului cea cu minte*), simțindu-se inferioară sub raport fizic și moral. Din ambiție, merge și ea la Sfînta Vineri să capete ceea ce a căpătat soru-sa, dar purtîndu-se cu îngîmfare și indiferență e pedepsită. E drept că se întîmplă a fi stimulată și de mamă-sa, mai invidioasă decît ea, și care o bate și o gonește, silind-o să se vîre slugă la Sfînta Vineri (Fundescu, *Sînta Vineri*). Ura atinge o dată crima. După un an de cînd a fost luată de feciorul de împărat, fata unchiașului naște un prunc. Fata babei aruncă pe nora împăratului în fîntînă și, venind cu broboadă neagră peste față, se dă drept fata unchiașului. Pe copilul acesteia îl goriește și el se aciuiază la o stîină de oi. Acolo fiind,

dă de fintîna unde fusese aruncată mamă-sa și din care rămăsese o mlădiță de răchită, ce se ridicase pînă sus prin colțul ghizdelor. O reteză și-și face din ea o tilincă, ce cîntă singură, spunînd istoria fetei unchiașului. Împăratul află și leagă pe fata babei de gîtul unui armăsar sălbatic (T. Pamfile, *Fata unchiașului cea fără noroc*).

Așa cum frații mai mari urăsc pe cel mic, mai viteaz, surorile mai mari, chiar de sînge, urăsc pe cea mai mică, fiindcă e mai frumoasă. O fată a făgăduit împăratului să nască doi coconi cu stelele pe inimă, luna pe spate și o fată asemenea cu soarele pe frunte. Surorile, pizmuind-o, o încredințează că „împărătesele nu fac ca toate celelalte femei, ci trebuie să se urce în pod și de acolo să nască“. Copilul cade într-un ciur, ținut de sora mai mare, care, văzîndu-l frumos, „de necaz ca să nu le urască pe ele“ îl pune într-o albie și-i dă drumul pe un rîu, înlocuindu-l cu un cățel. Rîul fiind scăzut, copilul rămîne pe uscat. Un cioban îl ia și-l crește. Iertată de împărat, împărăteasa face peste cîțiva ani alt copil, care are aceeași soartă. În fine, o fată e înlocuită și ea cu un cățel de „cățelele de surori“. Împăratul poruncește ca nevasta să fie aruncată într-o hazna. Aceleași surori recunosc pe băieți cînd merg la un concurs de lupte. Ele trimit pe moașă să omoare copiii. Aceasta îndeamnă pe sora băieților să le ceară munci grele (Fundescu, *Sora crivățului*).

FATA NEAGRĂ

Omul de culoare, bărbat ori femeie, este privit în basm ca o anomalie monstruoasă. Prejudicata aceasta există chiar în basmele turcești, unde arapul e înfățișat

ca urît și rău.¹ Totul se reduce în fond la o explicație fiziologică a portretului moral. Neconsanguitatea, senilitatea, dizgrația fizică produc complexe de inferioritate și reacțiuni maligne. În palatul de pe deal, arătat de Sfînta Luni, trăiește o fată neagră ca „țundra“, ca „fundul căldării“. Sîntem pe tărîmul celălalt. Este această fată o ființă demonică, de vreme ce la ea în odaie vin draci? Ori a căzut în puterea dracilor printr-un blestem, și fața ei rebarbativă e o probă, cum se întîmplă adesea, pentru tăria voinicului? Mai degrabă e de crezut lucrul din urmă, asupra căruia povestitorul a alunecat. Cenușotcă bate în 12 uși, iar la a 13-a îi iese înainte fata neagră, care îl întrebă ce caută, căci de 99 de ani n-a umblat pe acolo om pămîntean. Voinicul declară că ar voi să se-nsoare. Fata primește a fi nevasta lui de nu-i va fi urît de ea. Însă va trebui să petreacă trei nopți cu ea, în care timp orice s-ar întîmpla va trebui să zică „Cu Dumnezeu“. Pe la nouă ceasuri seara vin pe ușă și pe ferestre draci cu coarne și cu cozi. Căpetenia dracilor întrebă pe omul pămîntean cine l-a adus acolo. El răspunde : „Cu Dumnezeu“. Dracii îl taie fărîme cu săbiile. La miezul nopții fug „de nu le vedeai călcîiele“. Fata neagră înviază pe voinic cu apă vie turnată peste oasele lui. Încă de două ori voinicul e tăiat de draci și înviat de fată (Frîncu și Candrea, *Petru Cenușotcă*). Oricine ar fi, fata neagră are o purtare dubioasă, căci în loc să aștepte pe bărbatul ei care o caută cu opinci de fier și bîtă de oțel, face nuntă cu un alt bărbat. Se întîmplă însă că Petru Cenușotcă, înțitiul bărbat, să vină s-o răpească cu ajutorul lecrului (vestei), care dă invizibilitate.

Alb-împărat, „frumos de nu mai are cum“, pește pe fata lui Negru-împărat, „urîtă ca Mama-pădurii, afumată și neagră ca un cărbune“, „mofturoasă foc“. Le

¹ Lazăr Șăineanu, *Influența orientală*, în *Convorbiri literare*, 1900, nr. 7—8.

pretinde „o cămașă dintr-un fel de pînză, de care nu se mai află pe lume decît un cot“. Alb-împărat merge la bordeiul Zînei Stelina care-i dă o cămașă omorîtoare. Lucrînd-o, fata neagră, „îmbrăcată a rămas“ (T. Pamfile, *Zîna Stelina*). O arăpoaică bogată, femeie de treabă în fond, fiindcă învață pe fată cu pieze rele cum să-și rectifice norocul, e prezentată cu antipatie. Femeia de culoare pune pe fată să-i caute în cap, „căci, zice-se că arapii cît de curați să fie, tot se găsesc condrăței în capul lor, pentru că le e părul îmbîcsit, pîslos și des, nevoie mare“. De scîrbă, fetei îi vine să scuipe (Isp., *Fata cu pieze rele*).

Fata neagră e mai des reprezentată prin țigancă. Avînd în vedere că aceasta e totdeauna roabă, ambiția și răutatea ei se explică prin compresiunea morală. O roabă (de bănuît, țigancă) pizmuiește pe tînăra împărăteasă naivă. O învață să se suie în pod ca să nască și ea ține ciurul ca să prindă copiii. Băiatul și fata de aur care se nasc sînt îngropați în bălăgarul cailor, punîndu-se în locul lor doi căței fătați de curînd. Împăratul ia roaba de nevastă. Cînd copiii se metamorfozează în brazi, roaba cere să-i taie, să-și facă scînduri de pat, altfel „pîne și sare cu mine pe un taler nu mai mănînci“. Această amenințare din partea unei roabe presupune o mare putere de fascinație asupra împăratului, plictisit de frumosul convențional imperial. Făcuți scînduri de pat, ei sînt aruncați în foc din porunca roabei, care a simțit cine sînt. Dintr-o scînteie ies doi miei de aur, care sînt iarăși tăiați la porunca roabei. Însă două mațe scapă în apă și copiii răsar din ele. Roaba îi urmărește deci cu ura pînă în pînzele albe (Fundescu, *Înșir-te mărgărite*). Într-o variantă, soțul e numai un fecior de boier. Țiganca se poartă la fel și devine nevasta boierului. În amîndouă cazurile, adevărul iese la lumină și vinovata e pedepsită (Isp., *Înșir-te mărgăritari*). Într-altă variantă, împăratul, neînsurat, trăia mai înainte cu țiganca. „Nu era țigancă,

ci fiindcă era neagră și rea de gură ca o meliță, toți în curtea împărătească în batjocură îi ziceau țigancă“. Însă mai departe povestitorul o numește „cioara de țigancă“. La îngroparea copiilor de aur sînt complice și cele două surori ale mamei, cumnate ale împăratului (Ret., *Cei doi copii cu părul de aur*). Dragostea pentru o roabă nu e rară. Un fecior de împărat, certat de mamă-sa că se îndrăgostise de una din multele roabe, supărat pleacă „la norul vînat, la porțile de fier, la fata lui Roșu-împărat“ (Fundescu, *Făt-Frumos și fata lui Roșu-împărat*). Altă țigancă, mama unui țigan pedepsit pentru impostură, îndeamnă pe Roșu-împărat (probabil pe fiul acestuia, printr-o confuzie) să taie un cal, știind că animalul e feciorul de împărat, care omorîse balaurul, ceea ce înseamnă că țiganca e puțin năzdrăvană. Din două picături de sînge ale calului, răsar doi meri de aur, care sînt tăiați la îndemnul țigăncii. Din cîte o coajă de la amîndoi, aruncate în gîrlă de o fetiță, ies doi rățoi. Rățoiul, care vorbește, spune că numai Roșu-împărat poate să-l prindă. Împăratul intră în gîrlă, lăsînd paloșul împietritor pe mal. Băiatul iese din apă, împietrește pe Roșu-împărat în mijlocul lacului (sic!), își ia logodnica, iar pe țigancă o arde pe rug (Fundescu, *Balaurul cu douăsprezece capete*).

O țigancă sfătuiește o domniță, al cărei soț e la război, să privească în fundul fîntinii „cum se vede fața apei de abia ca o para de argint, ca un ochi“ și îi dă un brînci. Cerbul, fratele domniței, observă crima și mai tîrziu o denunță în graiul lui. Țiganca e legată de coada unui armăsar nestrunit (T. Pamfile, *Fata și feciorul unchiașului*). Craiul însurat cu Tiriana pleacă după treburi în țară. O „froaie de țigan“, „bat-o instanțele de holă spurcată“, „mincinoasă și înșelătoare ca toți țiganii“ care trăiese o dată cu craiul, voind să se facă crăiasă, cheamă pe crăiasă în grădină să-i arate lacul, răstoarnă luntrea și-i leagă o piatră de moară de grumazi. Pe cerb, fratele Tirianei, îl leagă de un stîlp de

piatră. Venind craiul acasă, țiganca îmbrăcată cu hainele crăieșei zăcea în pat și cerea să mănânce carne din cerbul cu coarnele de aur. Pușcașii, puși de împărat, nu vor să împuște cerbul, auzind convorbirea în stihuri dintre cerb și sora din lac. Măcelarii care merg să „belească“ cerbul nu vor nici ei și spun împăratului în-tîmplarea. Țiganca pretinde că Tiriana s-a jucat cu luntrea pe lac și s-a înecat, iar ea i-a luat hainele, „să mă fac crăiasă de voi putea, că tot am trăit noi bine odată...“ Țiganca e legată de coadele a două iepe si-repe (Ret., *Cerbul*).

În afară de considerațiile fiziologice, prezența țiganilor în basme oglindește, firește, vechea instituție a robiei și condiția în care se afla un fecior de neam mare de a trăi într-o domesticitate de țigani și țigănci, care, în ciuda mizeriei lor fizice și morale, puteau căpăta, mai ales femeile, un anume ascendent. Țiganul din basm e plin de infirmități morale: îngîmfat, par-venit, ucigaș, înșelător. De obicei, el profită de vitejia voinicului, dîndu-se drept autorul isprăvii. Țiganul de la curtea împărătească, venind să ia apă de la puțul lîngă care voinicul omorise balaurul cu douăsprezece capete (deci are vreun rost pe la bucătărie), ia paloșul, taie pe băiatul leșinat în bucăți, și cu capetele și limbile monstrului, luînd și fata, merge la palat și spune împăratului că el e mîntuitorul. Deși mîhnit de a-și mărita fata cu un rob, împăratul i-o dă. Cheamă croitorul palatului să-i facă ginerelui „haine numai cu fir de aur și cu pietre nestemate“, dă poruncă hasnatarului să-i dea cîți bani îi va cere. Țiganul se plimbă prin palat „îngîmfat și mîndru ca un vizir“. Totdeauna însă postura țiganului e descoperită. Fata a lăsat să-i cadă un inel și o năframă. Un bou năzdrăvan învie pe voinic, baba care îl găzduiește pe înviat e trimisă la curte cu o turtă în care a fost vîrit inelul fetei, de unde aceasta află că flăcăul trăiește. Băiatul ia paloșul și năframa, vine la curte, povestește întîmplarea și țiganul

e pedepsit după tipic, adică e legat de coadele a doi cai, unul de la munte și altul de la baltă, cu un sac de nuci și „unde cădea nuca, cădea și bucățica“ (Fundescu, *Balaurul cu douăsprezece capete*). Mama țiganului mort face și ea o faptă de vrăjmășie. Schimbă paloșul care împietrește oameni, al voinicului, cu un paloș de rînd și-l dă fiului Împăratului Roșu, care intrase în cetate în haine proaste. În felul acesta, oștile voinicului sînt împietrite și voinicul însuși tăiat bucățele. Băiatul e înviat de bou și prefăcut, după dorința sa, în cal cu stemă în frunte. În această ipostază, e dus de baba, care îl găzduia, în orașul lui Roșu-împărat, care îl cumpără. Dușmănia țigăncii față de cal am văzut-o mai sus.

MALIGNITATEA FEMEII SENILE

Baba e considerată foarte adesea ca malignă, complice cu dracul și sinonimă aproape cu zmeoaica. Chiar cînd e un personaj convențional bun, ca Sfînta Vineri, e pasibilă de afecțiuni maniacale. Dar avem și o Sfîntă Vineri răzbunătoare și criminală. Mîniată că o nevastă spală în ziua ei, sfînta se pregătește să-i opărească copilul și iese să aducă lemne. Femeia, sfătuită de o vecină, întoarce toate lucrurile din casă cu dosul în sus și se închide în odaie, încît lucrurile nu pot să deschidă sfînteii, cînd ea le strigă (St. Stefurea, *Sfînta Vineri*). O babă se mînie din nimica toată și blestemă, avînd acțiune supranaturală. Feciorul unui împărat șade la fereastră. Vine o babă cu tigva să ia apă de la fîntînă. Feciorul ia o piatră, o aruncă spre fîntînă, nimereste în tigvă și o sparge, făcînd haz. Baba îl blestemă : „Pînă nu vei găsi cele trei rodii aurite, să nu te însori, dragul mamei“ (Isp., *Cele trei rodii aurite*). Feciorul cu părul

de aur, închis în colivie de aur, văzînd o babă cu două tigve cu apă, îi sparge tigvele cu arcul. Baba se uită în sus și-l blestemă : „Lua-te-ar mama vîntului turbat, care a luat și pe surorile tale“ (Fundescu, *Spaima zmeilor*).

Multe sfaturi rele vin de la cîte o babă. O cloanță vrăjitoare vine la fata care prinsese dragoste de porcul fermecat, îi dă o ață să i-o lege bărbatului de piciorul stîng cînd doarme, încredințînd-o că dimineața va rămîne om. Nu vrea bani pentru sfat : „Mi se rupe, uite, băierile inimii de milă, pentru dumneata, bobocelul mamei“. Porcul e dezolat : „Ce-ai făcut, nenorocito ! Mai aveam trei zile și scăpam de spurcatele astea de vrăji...“ (Isp., *Porcul cel fermecat*). Doi băieți ajunși la smîrcurile mării iau o luntre, unul se dă afund, apucă o babă de gît, celălalt o dezbracă de a zecea cămașă cu virtuți terapeutice. Apoi fug, fără a privi înapoi, fiindcă dacă baba țipă, vin șerpi, balauri să-i înghită, munții cad în urma lor, pietrele și bolovanii pică lîngă ei (Fundescu, *Sora crivățului*). Fata cea mare a unui împărat pleacă de acasă, îmbrăcată cătăneste. În sat se întîlnește cu „o hîrcă“. Aceasta îi răspunde la binețe : „Sănătate bună, cătană cu glas de fată“. „Fire-ai a dracului, mamă, de unde știi d-ta că sînt fată ?“ se răstește la ea fata. La fel se petrece cu fata mijlocie. Fata cea mică n-o drăcuiește și atunci baba o trimite înapoi să ia din pod zdrențe din hainele tătine-său din feciorie, pușca și sabia lui și o învață ce cal să aleagă (Ret., *Din fată-fecior*).

MISOGINISMUL

Cît de înrădăcinat a fost misoginismul în popor sau mai curînd cît de tare este infatuarea virilă se vede dintr-aceea că fata-voinic abia prefăcută în bărbat, prin

blestemul unui pustnic, probozește astfel pe Ileana Sîmziana, înainte de a o lua de nevastă :

„— Eu te voi lua, dacă tu mă alegi,... dar să știi că în casa noastră voi ca să cînte cocoșul, iară nu găina“ (Isp., *Ileana Sîmziana*).

Pahon, căruia nevasta, fată de împărat, îi fugise cu un arap, furîndu-i curțile și mărgeaua fermecată, aflîndu-i îi alungă și nu se mai însoară, ținînd numai „găzdoaie“ (Ret., *Povestea lui Pahon*). Cusururile feminine se dezvoltă mai ales la „muiere“, fata fiind mai suavă. O infirmitate specifică femeii este curiozitatea de a afla, deosebită de curiozitatea de a explora a bărbatului, deși sînt cazuri cînd aceste două porniri par a se confunda. Pantilie, om sărac, purtîndu-se milostiv cu un vultur, capătă o pană fermecată, cu care face tot ce gîndește. Vulturul îl sfătuieste să nu spună nimic muierei „ca să nu te căiești“. Mirată de bogățiile bărbatului (car cu boi, vaci, case), lelea Măria îi bate capul. „Că bine, mă Pantilie, bine că mulțumesc eu lui Dumnezeu, dar uite așa mi-i și mie de greu, cînd tu ascunzi de mine ceva, parcă nu ți-aș fi muiere credincioasă.“ Pantilie „om cu glavă la cap“ nu-i spune, auzise în biserică și ca copil la școală că Eva a înșelat pe Adam de a mîncat din pomul oprit. (Biblia trebuia să aibă și ea partea ei de înrînire în misoginismul omului din popor.) Devenită făloasă și zburdată, avînd ce-i trebuie, lelea Măria prinde dragoste de un fecior din sat, care o amenință că o lasă dacă nu află de la Pantilie taina îmbogățirii. Măria „ca scoasă din minți, cap de femeie, poale lungi și minte scurtă, vulpe vicleană“ se culcă în pat, prefăcîndu-se că moare, își aprinde luminile la cap, închide ochii și cere bărbatului taina. Slab de înger, Pantilie îi dă pana. Muierea și ibovnicul ei îl prefac într-un cîine, pe care-l gonesc cînd începe să urle. Mai tîrziu, agonisind niște galbeni, cîinele se întoarce acasă, Măria îl face pupăză. Ajutat a treia oară de vultur, Pantilie izbutește să-și recapete chipul

de om și să prefacă pe ibovnic și pe nevastă în doi boi grași (G. Cătană, *Povestea lui Pantilie*). Lui Arvinte, tată-său, pe moarte, l-a sfătuit să nu intre în slujbă împărătească, să nu primească copil de suflet și să nu spună muierei toate tainele. Fiind bătut la cap de nevastă, primește totuși slujbă de la împărat și anume să îngrijească de o pasăre închisă în casă de drot. Ia de suflet un copilandru de vreo 11—12 ani. Într-o zi, spre a-și cerca nevasta, spune că i-a fugit pasărea din colivie. Nevasta îi cumpără una asemănătoare, căreia Arvinte îi dă drumul, fiindcă pasărea împăratului nu zburase. Copilul de suflet se drăgostește cu nevasta, Arvinte face gură mare, nevasta îl pîrăște la împărat că a înlocuit pasărea. Împăratul îl bagă la temniță cu gândul de a pune să-i taie capul. Pe urmă îl iartă, aflîndu-i pățania și vîră în pușcărie pe muiere și pe copilul pervers. Amărit, Arvinte se face sihastru (Ret., *Părintele Arvinte*).

Interdicțiile ca efect al unui blestem și în general urmate de sancțiuni la nerespectarea lor sînt frecvente în basm și folcloriștii le înscriu în noțiunea sociologică de „tabu“. Indiferent de aceasta, situațiile sînt perfect inteligibile în plan psihologic curent și la drept vorbind sfatul de a nu intra în cutare odaie pornește din buna intenție de a preveni o nenorocire, scăparea unui zmeu (Frîncu și Candrea, *Ileana Cozînzeana*; G. Cătană, *Rozuna, doamna florilor*), ori aflarea unui viitor trist. Împăratul, plecînd la război, își sfătuiește fetele să se preîmble prin grădină, să intre prin toate cămărilor casei, „numai în cămara din fund, din colțul din dreapta“, să nu intre „că nu va fi bine de voi“. Fetele intră. „Că doară nu s-o face gaură în cer — zice cea mijlocie — d-om intra.“ Acolo, pe o masă mare cu un covor scump pe dînsa, găsesc o carte deschisă, în care stă scris cu cine se va mărita fiecare din fete. „Pe fata cea mică a acestui împărat — scrie pe o foaie — are s-o ia de soție un porc.“ Natural, fata se întristează (Isp., *Porcul*

cel fermecat). Finețea psihologică constă în faptul de a irita curiozitatea eroului, atrăgându-i atenția asupra misterului unui loc, pe care după multe probabilități nu l-ar fi relevat, fără anume luare-aminte. De o asemenea stimulare a curiozității sînt deopotrivă pasibili bărbați și femei, și pornirea de a călca porunca este irezistibilă. Un împărat pleacă și el la război, dă celor trei feciori o legătură de chei cu preavizul ca „numai în chiliuța de cătră miazăzi, unde slujește cheia asta ruginită“ să nu intre. Feciorii intră, se îndrăgostesc de icoana crăieșei zînelor, „frumoasă cum nu mai văzură nicicînd“ și cel mai mic, perseverînd, găsește pe zîna însăși (*Ret., Crăiasa zînelor*).

Deosebirea între curiozitatea voinicului și a fetei sau femeii stă în aceea că în general voinicul, pus în fața unei condiții noi, caută să dezlege problema, în vreme ce femeia suferă doar de infirmitatea de a afla. Voinicul calcă interdicția și din impetuozitate. Făt-Frumos intră în valea-plîngerii, unde i se interzisese să pășească, luîndu-se după un iepure (*Isp., Tinerețe fără bătrînețe*). În ceasul morții împăratul sfătuiește pe Aleodor să nu se ducă pe muntele vecin, „moșia lui Jumătate-de-om călare pe jumătate de iepure șchiop“. La vînătoare, Aleodor, fiind dus de gânduri, alunecă „de calcă pe pămîntul pocitului de om“ (*Isp., Aleodor-împărat*). În alt caz, voinicul nu păzește interdicția din profunditate sufletească. Fata neagră interzice lui Cenușotcă să cugete la ea „că va fi rău de tine“. Voinicul nu poate totuși „să nu cugete la muierea sa“. Aceasta vine, așa neagră cum era, la părinții lui, mesenii se sperie. Fata neagră dă o palmă lui Cenușotcă, îl ia de mîna și-l scoate afară, apoi îl părăsește adormit (*Frîncu și Candra, Petru Cenușotcă*). În schimb, fata crescută de o zîna, avînd tot ce-i trebuie, intră în a treisprezecea chilie, se reazemă speriată de un scaun cu un deget care i se face de aur, în vreme ce curțile țiuiesc și deși dovada că a intrat e făcută, mînte cu obstinație, pînă

în clipa cînd, furîndu-i-se, de către zîină, drept pe-deapsă, al treilea copil, făcut cu un fecior de împărat, e amenințată de a fi arsă pe rug de senatul împărăției (Ret., *Nu minți*). Curiozitatea fetei funcționează în momentele cele mai dramatice. O fată de împărat e dusă, „cu lacrimile cît pumnul“ la fîntîna s-o mînînce balaurul. Un fecior o pune să-i caute în cap, spunîndu-i să-l scoale cînd va urla fîntîna și interzicîndu-i să umble la tolba cu săgeți. Tocmai acest lucru îl face fata și pierde o săgețică (Isp., *Copiii văduvului*).

Un cusur al femeii mature este spiritul de contradicție. Poggio Bracciolini în *Liber facetiarum* vorbește despre femeia înecată, pe care bărbatul o caută în contra riului, avînd în vedere că în viață avusese obiceiul să contrazică. Anecdota a trecut la Anton Pann. De acest soi este și „neagra din fîntîna“. „Dacă zice omul că ploaie, ea nu, că-i vreme bună. Dacă spunea el că bate vîntul, ăl de la deal, ea nu, că bate ăl de la vale.“ De dau de grîu smuls din loc pentru funii, muierea spune că e cositură. Trec nouă rațe sălbătice, muierea zice că au fost zece și ajungînd la o fîntîna se ambiționează : „Lași după mine că au fost zece, sau, de nu, săr în fîntîna“. „Măcar să sări — răspunde bărbatul — că n-au fost zece, ci nouă.“ Muierea „șup, se aruncă în fîntîna“. Acolo era „bată-l crucea“. După cîteva ceasuri, dracul cărunțește de răul ei, și, ducîndu-se la om, îl întrebă cum a putut trăi nouă ani cu ea. Drept răsplată că a dus-o tot rău cu muierea, îi face un bine. Intră într-o fată de împărat, care se vindecă atunci cînd vine omul. Devenit ginerele împăratului, exorcizatorul e chemat la fata altui împărat și pe urmă la un al treilea. Dracul refuză să iasă din fată, dar cînd omul îi spune că „a ieșit Neagra din fîntîna“, dracul fuge. „Mă duc, fîrtate, peste țări și mări, să nu-mi mai dea de urmă, numai cu ea să nu mai dau bot!“ Motivul îl

regăsim în *Kir Ianulea* lui I. L. Caragiale și respectiv în Machiavel (G. Cătană, *Neagra din fântină*).

Femeia matură mai este cicălitoare. Trifon hăbăucul e însurat cu o muiere „foarte isteată și din neam bun“, care îl probozește, „ba gurile rele ziceau că-l și dobza când îi da mîna“. Făcînd rost de o mărgea și alte obiecte fermecate, Trifon e luat la ochi de nevastă-sa. „O, uci-gă-te crucea, tu ai chiar nebunit de tot, de porți rup-tura aceea de pălărie pe cap și desagii-n spate ca un cerșitor ; dar sabia aceea de unde-o ai, parcă te-a făcut dracul și cătană ! Nu-i alt modru, ai căpiat. Unde-i ca-rul, unde-s boii ? Nemernicule, văieratule, prăpăditule, bețivule !“ (Ret., *Trifon hăbăucul*).

O fată, chiar fără intenții rele, poate să facă rău din credulitate. Astfel o moașă vine, trimisă de surorile îm-părătesei, la fata care, ca și cei doi frați ai săi, fusese înlocuită printr-un cățel și spune că „frații tăi s-au vorbit ca să te omoare“. O îndeamnă să se facă bol-navă și să le ceară să-i facă rost de „cămașa babei din smîrcurile mării“, ca să se facă sănătoasă. Aceeași babă învață pe fată să ceară fraților să aducă pe sora crivă-țului, că altfel moare (Fundescu, *Sora crivățului*).

INCESTUL

Incestul reprezintă în mitologie ceea ce adulterul este în roman. El e privit cu oroare și pare evident că pri-cina nu-i alta decît temerea de degenerescență, expri-mată printr-o interdicție de ordin etic. În balada *Soa-rele și luna*, intriga pornește, nici vorbă, de la observa-rea alternării soarelui cu luna, interpretată ca o per-secuție sterilă. Antropomorfic, faptul este explicat ca o pedeapsă pentru o încercare sexuală patologică. Soa-

rele pleacă, pe optsprezece cai, să se-nsoare. Nu-și găsește fată pe potriva lui și merge la sora lună. Aceasta, după obiceiul fetelor dificile din basm, caută amînări, cerîndu-i o „punte peste munți“, cu o fîntînă pe latura ei și un popă de ceară să-i cunune; apoi pretinde soarelui să facă o scară de ceară să se urce la cer să întrebe pe Adam și Eva dacă e bine ca un frate să ia pe soru-sa. Adam spune că nu, totuși soarele face nunta. Luna se aruncă în fîntînă și soarele o scoate de acolo și o aruncă pe cer (*Convorbiri literare*, XXXV, nr. 5 din 1 mai 1901). Motivul incestului e foarte răspîndit în spațiul balcanic și în poezia populară bulgară e condamnat amestecul de sînge între tată și fiică, frate și soră, nepoată și unchi.¹

Îl găsim în basmul românesc. O împărăteasă lasă cu jurămint ca împăratul să ia de nevastă pe aceea căreia i se va potrivi condurul ei. Împăratul face încercare cu fete din toate țările și din toate straturile (fete de împărat, cucoane, jupînese, țărănci, roabe). Fata lui, jucîndu-se cu condurul ce sta pe masa împăratului, vede că i se potrivește. Sfatul împărăției hotărăște ca împăratul să ia de soție pe fata lui. Însă fata nu vrea și, învătăată de dădacă, cere trei rînduri de haine, de aur, de mărgăritar, de diamant. Împăratul i le dă. Atunci fata fuge, îmbrăcată cu o piele de măgar, luînd cu ea și veșmintele cele scumpe (Isp., *Găinăreasa*). Într-o variantă, împărăteasa lasă cu limbă de moarte soțului să ia de nevastă pe femeia cu stea în frunte, căreia i s-ar potrivi papucul ei. Aceasta se întîmplă a fi chiar fata, care, ca să întîrzie nunta, cere un veșmînt din fire de argint, unul din fire de aur, unul din fire de diamant și unul din piei de pureci. Apoi fuge în ostrovul zînelor (T. Mera, *Fata de împărat cu stea în frunte în Convor-*

¹ A. P. Stoilov, *Catalogul poeziilor populare bulgare*, I, nr. 15, 28 și urm.

biri literare, XX, nr. 5, 1886). În cazurile de mai sus, tatăl nu e așa de vinovat, el nu face decît să urmeze cuvîntul moartei și hotărîrea sfatului. Într-alt basm însă tatăl este un veritabil pervers. Murindu-i împărăteasa, și fiind tînăr, frumos și bogat, se gîndește să se însoare a doua oară, dacă va găsi crăiasă frumoasă și înțeleaptă ca cea dintîi. Își face opinci de fier și bît de oțel și pleacă în lume „că așa era pe vremea aceea, nu ca acum să te cari cu măsina“. După doi ani se întoarce fără nici o fată și hotărăște să ia de soție pe fata lui. Aceasta cere sfatul unei mătuși, care o învață să ceară lucruri imposibile : o căruță numai de argint cu cai de argint și un rînd de haine numai de argint. Împăratul, avînd un inel fermecat, îndeplinește cererea. Fata cere căruță și haine de aur, apoi căruță și haine de diamant și în cele din urmă fuge cu inelul vrăjit. Împăratul mînios pleacă după ea cu calul care călca șapte poște o dată și o găsește. Fata cade în genunchi și cere ajutorul lui Dumnezeu. Pămîntul se crapă în două și înghite pe fată de vie. Tatăl își împlîntă pe acel loc cuțitul de aur cu gîndul de a aduce de la oraș oameni să sape. Între timp, fata iese, se bagă slugă la Împăratul Galben, al cărui fecior se îndrăgostește de ea. Tatăl pervers aflînd că fata lui s-a măritat plătește pe adjutantul prințului să-i dea fetei afion, apoi să se culce lîngă ea, cînd prințul e la vînătoare. Prințul strînge sfat, cheamă craii vecini. Vine și tatăl cel incestuos care zise „că să o suie într-un deal mare și tare pieziș, pe un căruț cu două roate și de acolo să-i dea drumul, că dacă nu va fi vinovată, Dumnezeu o va mîntui, iar de va fi vinovată, se va prăpădi“. Totdeauna atrage atenția fetei că e urită o asemenea moarte și o îndeamnă să se mărite cu el. Fata roagă pe tată să se suie în căruț, să vadă cum îi șade, și împăratul credul se suie și se face bucăți. Fata, scîrbită de ticăloșia din lume, se face pustnică într-un codru, hrănindu-se

cu rădăcini, bureți, mure și alte fructe de pădure (G. Cătană, *Prințesa „Nu știu“*). Și într-altă variantă cu aceleași elemente (împărăteasă pe moarte, papuc care se potrivește fetei, cerere de lucruri crezute imposibile: haină de argint, de aur, din vîrfuri de pitulice), tatăl e un pervers. Fugărind fata, o urmărește ca un zmeu prin văzduh și fata aruncă obstacole în calea lui, un caier, un pieptene, o gresie, ce se fac claie de cîlți, pădure, munte de cremene. Tatăl cel rău omoară copilul fetei făcut cu un fecior de împărat chiar cu cuțitul ei, ceea ce atrage din partea socrului pedeapsa scoaterii ochilor. Sfînta Fecioară vindecă pe mamă și învie copilul (Ion Broju, *Frumoasa, în Convorbiri literare*, XXV, nr. 5, 1891).

Avem și cazul incestului între frate și soră, mereu mental, neajuns la efectuare. O împărăteasă îndeamnă pe patul de moarte pe fecior să se însoare cu fată căreia i s-ar nimeri un inel. Acesta se potrivește sorei feciorului. Fata fuge (Gr. Sima, *Pajura, în Convorbiri literare*, XVII, nr. 7, 1883). Un incest este și căsătoria feciorului cu sora mamei lui (Isp., *Băiatul cel bubos*). Toate acestea sînt drame pasionale, avînd ca punct de plecare patologia sexuală.

IDEEA DE CLASĂ

Diferența de clasă și noțiunea ei sînt foarte accentuate în basm. O clasificare elementară e aceea în bogați și săraci. Omul sărac reprezintă un personaj tipic, cu un unghi de vedere specific asupra vieții. „A fost odată un flăcăiandru sărman de părinți. El argățea pe la unii și pe la alții, ca să-și cîștige hrana vieții“ (Isp., *Cele douăsprezece fete de împărat*). „A fost odată un biet om sărac. El avea femeie și trei copilași. Lucra

bietul om de da pe brînci, zi și noapte, orice și pe unde găsea, și două în tei nu putea lega și el. Bieții copilași erau mai mult flămînzi decît sătui“ (Isp., *Cei trei frați împărați*). „A fost odată un om și o femeie. Ei erau atît de săraci, încît n-aveau după ce bea apă. Nici tu casă, nici tu masă, nimic, nimic, dară nimic n-aveau după sufletul lor. Muncea bietul om de dimineată pînă seara tîrziu, alătura cu muierea, de-i treceau nădușelile, și ca să dea și ei în spor, ba“ (Isp., *Fata săracului cea isteată*). Un moș ș-o babă „erau săraci de n-aveau după ce bea apă. Cînd mălai aveau, n-aveau sare, cînd aveau sare și mălai, n-aveau legumă. Trăiau și ei de azi pînă mîine. Ei aveau trei copii, trențaroși și nespălați ca vai de ei“ (Isp., *Țugulea*). Un om vădov cu doi copii „n-aveau nimic, nici barem o miță. Și lucra bietul om pe la cei bogați, ca să agonisească cele de lipsă pentru copilași...“ (Ret., *Cerbul*). Un măsar era sărac „de nu-i ardea nici focul în vatră, fiindcă nu avea lemne să pună pe el; lemne de lucru încă nu avea“ (Ret., *Ioaneș măsarul*). Un moșneag bătrîn și sărac are trei feciori, care se hrănesc cu lucrul. Parsion ară la un moș o săptămînă și capătă loc de o zi de plug să-l semene (Ret., *Voinicul Parsion*). „Era odată un om foarte sărac, dar atît era de sărac, încît nici focul în vatră nu-i ardea“ (Ret., *Nu minți*). Un copil era „sărac, sărac, și se năimia la lucru la unul și la altul, ca să poată trăi“ (G. Cătană, *Împăratul Roșu și Împăratul Verde*). „A fost odată, oameni buni și ai lui D-zeu, a fost un om sărac, sărac și avea șase copii, că la omul sărac găsești mulți copii“ (G. Cătană, *Petre Cenușă*). Un plăpumar sărac n-are altceva „decît sculele sale, puține și acelea, să le iai într-o mînă“. Cu opt copii „ședea într-un colț de uliță o șatră acoperită cu rogojină și acolo lucra toată ziua la cîrpituri vechi“ (G. Cătană, *Povestea unui vrăjitor*). Pantilie și Măria n-au decît căsuța în care locuiau și mîinile harnice cu care munceau ca să-și ție viața în

oase (G. Cătană, *Povestea lui Pantilie*). Țiganiii sînt totdeauna săraci, cînd nu sînt de-a dreptul robi. Ganul este „țigan ca ceilalți țigani; adică era sărăcuț, săracul de el...” (Ret., *Ganul Țiganul*).

În opoziție cu săracul, om de rînd, este boierul. Acesta posedă moșii. „A fost odată un fecior de boier mare, și după ce cutreierase țările, răzbătînd prin toate unghiurile, se întoarce la moșia sa.” Acolo are „palaturi” și robi țigani, pentru că aceea care contribuie la alungarea soției este o „blestemată de cioropină”. Boierul face din cînd în cînd clacă, adunînd pe toți copiii și fețele din sat, să înșire mărghăritare (Isp., *Înșir-te mărghăritari*).

Boierul este îndeobște rău și lacom. Cu ajutorul unui inel fermecat, Făt-Frumos face în locul bordeiului un palat înfricoșat. „Zăcașul de proprietar”, stăpînul moșiei din sat, pofteste pe Făt-Frumos la masă, îl îmbată, îl amețește cu „buruieni adormitoare” și-i fură inelul (Isp., *Voinicul cel cu carte în mîină născut*). Alt boier, care are singurul în sat case cu două rînduri de ferestre, cumpără de la un țaran, cu o sută de galbeni, un prunc și-l părăsește în scorbura unui copac, fiindcă auzise ursitoarele zicînd că copilul va moșteni averea boierului. Pe urmă, aflînd că e în viață, îl cumpără din nou de la niște ciobani și dă poruncă să-l omoare. Dar nu izbîndește (Ret., *Aflatul*). Pe un timp de foamete cumplită, Toader flămîndul care are o spuză de copii și nu se poate duce în țară cu cercuri și cu ciubere de vînzare, fiind lipsă de bani, merge în satul lui la un „domn de pămînt sau nemeș” și-i cere o coajă de mălai, un pic de clisă pentru copilași. Nemeșul îi dă de mîncare pe o zi, dacă își scoate un ochi. Flămîndul primește. A doua zi capătă o bucată de pîine pentru celălalt ochi. Printr-o întîmplare, mergînd la stîlpul Vîjelor, Toader își recapătă vederile și devine bogat. „Nemeșul plesnea de mînie.” Pofteste pe Toader, care vine cu opt cai la căruță, îi dă vin roșu și mîncări bune, îl

întreabă de unde are atîta avere. Toader îl învață să-și scoată ochii (Frîncu și Candrea, *Povestea lui Toader flămîndul*). Un stăpîn aprig „pe vremile pe cînd era iobăgia cea grea“ este un boier care-și bate un pădurar pînă ce-l omoară, fiindcă i se pare că a dat cuiva lemne fără slobozenie, omorînd de asemenea și pe nevastă-sa, care se văieta. Fiului pădurarului, care, însurat cu o zîină, face case mai pompoase decît curțile domnești, îi poruncește să taie într-o noapte toată pădurea, să smulgă tulpinile, să are, să semene cu mălai mărunt și dimineața să-i aducă făină să-și facă mămăligă; să lăzuiască pădurea, să prăsească via într-o noapte și să-i aducă dimineața struguri copti; să ducă cele două bivolițe la taur, ca dimineața să fie fătate cu viței, și să-i aducă „lapte pentru cofă“; să poftească pe Dumnezeu la prînz la boier. În fine, boierul pune pe om în lanțuri, în pivniță, cu gîndul să-l spînzure. Dumnezeu scoate pe iobag din pivniță, boierul plesnește de ciudă și de atunci „iobăgia a căzut“ (Ret., *Zîna apelor*). Odată boierul e numai lacom și credul și e păcălit de un om sărac cu o falsă căciulă, care plătește, cu un fluier care ar învia morții și cu un iepure care ar face pe curierul (T. Pamfile, *Povestea celor trei năzdrăvănii*). Un cioban mergînd și el împreună cu alți feciori să ghi-cească semnele de pe trupul fetei împăratului e luat în rîs de feciorii de împărați și boieri. Un boier fără rușine, auzind pe cioban descifrînd semnele, zice: „Așa eram să zic și eu...“ Ciobanul îl păcălește, făcîndu-l să-și mănînce nasul și urechile din spirit de imitație oportunistă, în vreme ce el ronțăia numai floricele (Isp., *Ciobănașul cel isteț*). Cînd se întîmplă a avea și o deficiență fiziologică, a fi spîn de pildă, boierul e nu se poate mai antipatic, „că mai toți oamenii spînatoci sînt pestriți la mațe“. Într-un sat un copil orfan dă de un boier spîn „numai ici, colea avea cîte un fir de păr în barbă, de gîndei, că i-ai pus-o cu fusul“. „Spînul avea numai mîină de luat, dar nu și de dat.“ Băiatul se bagă

slugă la el, spînul îl bate fiindcă a venit tîrziu cu caii de la pășunat (Ret., *Lupul cu cap de fier*).

Răi sînt și chiaburii. Un frate bogat cheamă pe cel sărac să-i ajute la tăiatul porcilor și-i dă nimica toată, trimițîndu-l și la dracul, unde săracul se și duce cu mare folos pentru el (G. Cătană, *Doi frați*). Un cioban milostiv dă unui țăran cu o spuză de copii un petic de pămînt pe veci. Dar un țăran bogat, rău la suflet, căruia îi cade o vită în groapa săpată de sărac pentru bordei, se plînge boierului. Acesta pune săracului și bogatului trei întrebări de dezlegat peste două zile, sancțiunea fiind moartea (Isp., *Fata săracului cea isteată*).

Împărații sînt, economicește vorbind, niște proprietari cu o avere mai mare ori mai mică. „Zice că a fost odată un împărat, gazdă, nu tîndală, oile lui se vedeau și se cunoșteau dintre ale altor botezați, boii lui erau cei mai frumoși în tot satul. Apoi mai departe avea doară țări întregi, că doară de aceea era el împărat“ (Ret., *Isteată și pace*). Acest împărat nu se dă înapoi de la anume exploatări economice. Își face plug de aur și merge să are cu el. Dar fiindcă un moșneag îi spune că „de n-a ploua în luna lui mai, nu-i vrednic nici o coajă de mălai“, împăratul, dîndu-i dreptate, vinde plugul și cumpără moară lîngă casă, căci „se gîndi, ce să mai împartă el bucatele cu alții pentru măcinat; mai bine să capete el ceva de la moară!“ (*ibid.*).

Adesea chipul de apărare al săracului este, în basm, ocolirea ideii deșarte de mărire, mîrginirea în limitele clasei respective. Baba trimisă de Furga-Murga în peșit la împărat zice: „...lasă-te, țuce-l maica, lasă-te de gîndul ăsta, că merge maica colea în satul de după deal la moșu Stanimir și-ți peștește fata lui, că e de pănura noastră; o să trăiești bine, că-i fată bună și frumoasă; nu te duce cu gîndul așa sus, țuce-te maica, puiul mairchii, că mă tem că o fi rău de tine“ (G. Cătană, Po-

vestea lui Furga-Murga). Mama lui Pitică e de aceeași părere : „hai noi să luăm o fată mai potrivită cu starea noastră, să nu ne suim prea sus, că știi, că cu cât cazii mai de sus, cu atât ți-i mai greu !“ (G. Cătană, *Pitică*). Nevasta lui Trifon e „din neam bun“, iar el un hăbăuc, ca vai de el, care suferă dojaneele ei. Trifon face împăratului muștrare : „...eu nu asupresc pe nimeni cum asuprești tu țara“ (Ret., *Trifon hăbăucul*). Când nevasta lui Pahon, fată de împărat, fuge cu un arap, moșneagul, tatăl feciorului, zice : „Nu ți-am spus... să nu te ridici așa de sus pe la fete de crai și de împărați, că-ți vor mânca capul?“ Pahon se hotărăște și el : „Blăstămat să fie cel ce și-a lua nevastă, care să crede mai pe sus decît el !“ (Ret., *Povestea lui Pahon*). În mod curent, voinicii nu respectă acest precept, un fecior sărac putînd să ajungă împărat prin merit personal. Cîte un împărat liberal admite acest punct de vedere, al asimilării individuale, fără schimbarea contradicției de clasă. „E lung — zice împăratul către mama lui Furga-Murga — drumul de suit de la tine pînă la mine, dar vom vedea de va fi vrednic de fata mea“ (G. Cătană, *Povestea lui Furga-Murga*).

Împărat, boieri, fete de împărați capricioase, zmei, toți cei, în fine, care se simt tari au obiceiul de a su-pune pe cel sărac și slab, sau chiar și mai puternic, însă într-un moment temporar de inferioritate, unor munci absurde, cu neputință de îndeplinit fără intervenția unor factori miraculoși. Stăpînii au voluptatea perversă de a porunci și exaspera. Muncile impuse eroului sînt de soiul acesta :

Să slujească zece ani la un împărat în urma înfrîngerii tatălui.

Să fure pentru împărat pe Ileana Sîmziana din puterea zmeului de la smîrcurile mărilor.

Să aducă la porunca împăratului, după dorința Ileanei Sîmziana, herghelia de iepe năzdrăvane cu armăsarul lor.

Să aducă „vasul cu botez, care se păstrează într-o bisericuță de peste apa Iordanului“ (Isp., *Ileana Simziana*).

Să omoare balaurul cu douăsprezece capete din puț, mîntuind fata pe care trebuia s-o mănînce acesta, în schimbul unei găleți de apă (Fundescu, *Balaurul cu douăsprezece capete*).

Să aducă rața din aripa dreaptă a căreia căzuse o peană și care stă la marginea mării.

Să aducă pe Ileana Cosînzeana căreia i-a picat o coadă de aur (Ret., *Din fată-fecior*).

Să aducă din mare armăsarul și cele șapte iepe ale Ileenii Cosînzene.

Să fure de la Dumnezeu un feredeu pentru a face scaldătoare de lapte clocotit și de la Sfîntul Soare o ștergătoare.

Să se scalde în lapte clocotit (*ibid.*).

Să aducă cămașa dintr-un fel de pînză, de care nu se află pe lume decît un cot (T. Pamfile, *Zîna Stelina*).

Să aducă apă vie de unde se bat munții în capete.

Să mănînce piinea de la nouă cuptoare.

Să bea apa de la nouă scocuri.

Să aducă garoafa care miroase cale de nouă ani (Fundescu, *Spaima zmeilor*).

Să facă într-o noapte o casă ca cele împărătești.

Să învieze o slujnică moartă.

Să facă tot într-o noapte două poduri, unul de aur, și altul de argint de la curtea împărătească pînă la casa pețitorului și invers.

Să facă într-o noapte o grădină minunată, visată de o slujnică moartă (G. Cătană, *Povestea lui Furga-Murga*).

Să facă într-o noapte un pod de aramă de la casa lui pînă la curțile împărătești.

Să facă pînă dimineața o apă de argint de la el pînă la împărat, pe care să plutească corăbii de argint, să înoate păsări de argint și să aibă în ea pești de argint.

Să facă pînă dimineața dintr-un șes un deal tot cu viță-de-vie, vițele să fie cu struguri copti, în vîrfurile să cînte pasări de aur (Rét., *Povestea lui Pahon*).

Să aducă lapte de capră roșie sălbatică bun contra orbirii (Isp., *Făt-Frumos cu părul de aur*).

Să aducă „lapte de pasăre de peste apa Iordanului“ bun pentru aceeași suferință (Isp., *Făt-Frumos cel ră-tăcit*).

Să facă să înverzească într-o noapte o rădăcină, să înflorească și să dea poame coapte (T. Pămfile, *Tudorel*). Și altele de soiul acesta.

Nu rareori, printr-un efect de descurajare milenară, inegalitatea socială și sărăcia sînt explicate fatalistic, prin piază rea, prin încăpățînarea norocului. Unui împărat îi merge rău, din clipa cînd i se naște o fată. După chipul cum doarme aceasta, un filozof găsește că e piază rea. Împăratul pune un om s-o rătăcească în pădure. O bătrînă cerșetoare o adăpostește într-o colibă și-i mor o găină, un cățel și o pisică. Fata merge la niște ciobani. Mor oile. Fata nimerește la o arăpoaică bogată, care o duce să-și vadă norocul, bătrîn, trențaros, slab și pipernicit. Fata smulge niște gheme de la norocul arăpoaicei, și astfel scapă de piază rea și se mărită cu un împărat (Isp., *Fata cu pieze rele*). Lui Neagoe, om voinic și harnic, însurîndu-se, „o dată cu nevasta se strecură în casa lui și sărăcia“, făcîndu-și culcuș pe un tron. Muncesc amîndoi fără spor. Devine apa mare, le îneacă arăturile, piatra bate holdele lor, porumbul se umple de tăciune, lăcustele, ciorile le mănîncă semănăturile. Cînd izgonesc piaza rea cu un copil, cu lîna de la un miel și cu brînza de la o oaie dăruită de naș, scapă și de sărăcie (Isp., *Numai cu vitele se scoate sărăcia din casă*). Un luntraș pune în drumul fratelui celui mare o pungă cu galbeni. Acesta n-o vede. Pune apoi galbeni într-o azimă și o dă fratelui mijlociu, acesta o schimbă pe mălai, cu un țaran, care o dă unui țigan, ca să-i ascută plugul, țiganul dînd-o

luntraşului, ca să-l treacă Dunărea (Ret., *Azima mergătoare*). Doi fraţi asemănători ca Menechmii nu se aseamănă în noroc. Cel sărac e urmărit de piază rea. Fratele bogat îi dă în două rînduri bani, a treia oară însă numai o piine neagră, pe care nenorocosul o schimbă pe o jumătate de pită albă cu slugile domneşti la o vînătoare. În piinea neagră erau ca doi pumni de galbeni noi nouţi şi cu pajură împăratească. Pavel se duce să-şi caute norocul. Călăuzit de un moş bătrîn, alb ca oaia, suie un deal şi în vârful lui dă de o cîmpie mare, plină de lumînări aprinse, unele mai groase, altele mai subţiri. Dă de o lumînărică subţire, subţire ca o pană de gîscă, ce abia licurea şi, umblînd să-i ia mukul, o stinge de tot. Rămînînd fără noroc, pleacă în lume să cerşească (G. Cătană, *Omul fără noroc*).

Unele judecăţi sînt paseiste, reportîndu-se în trecut „pe timpurile cele frumoase şi blagoslovite“ toate fericirile (Fundescu, *Sora crivăţului*). „Bag samă — se spune — lumea asta n-a fost niciodată fără împăraţi; așa a rînduit D-zeu, ca unii oameni să fie mai mari, alţii mai mici, iar cei mai mici să se supună şi să asculte de cei mai mari. Apoi, precum bine ştiţi D-voastră; cîte ţări, atîţia împăraţi, așa era din bătrîni, toată țara își avea împăratul și tot satul popa și mergeau lucrurile strună de oable; astăzi, firește, nu mai poate fi așa, că lumea s-a viclenit și oamenii au sărăcit; la un împărat îi trebuiesc mai multe țări și la un popă mai multe sate, și tot nu-i mai vede omul sătui“ (Ret., *Crăiasa zinelor*). Eliminarea clasei țărănești din sfatul împărațesc e considerată ca o decădere de după timpurile fabuloase: „De atunci însă și pînă în ziua de astăzi nu a mai fost paore la curțile împărațesti, dar nici dreptate nu s-a mai făcut paorelui și nici cinste nu i se mai dă, ci toți îl asupresc și-l năcăjesc în feluri și chipuri. De atunci încoace i s-a zis paorelui: talpa țării, pragul țării, pe care totdeauna trebuie să-l calci“ (G. Cătană, *Povestea celor doisprezece miniștri*). Ba chiar se face

o teorie a degenerării culturii, prin introducerea proprietății individuale. Descoperindu-se un bob de grâu uriaș, împăratul întreabă trei generații de oameni și cel mai bătrîn zice : „Acum nu se fac grăunțele mari ca în tinerețele mele, pentru că astăzi oamenii nu mai trăiesc prin munca lor proprie, ci pizmuiesc pe vecinii lor. Pe timpul meu oamenii erau mai evlavioși, ei trăiau în frica lui D-zeu. Pe timpul meu fiecare își avea bunul său propriu «munca». Holda mea era pământul lui Dumnezeu. Unde aram, acolo era holda mea. Pământul era liber, iar de pământ propriu nimeni nu știa. Propriu al său, numea omul numai munca sa” (G. Cătană, *Grăunțele de grâu*). Aceste păreri mistico-primitive, cu aer de reminiscențe confuze ale obștei țăranilor liberi și mai degrabă a condițiilor din Dacia preromană, par să aparțină însă culegătorului.

PEISAJUL

Înțelegem prin peisaj decorul natural în care se mișcă eroii, înlăturînd antropomorfismele. Astfel luna ca femeie nu e un element peisagistic. O întîlnim rar, în funcție picturală : „...cătanele erau culcate pe jos, care unde apucase pe iarbă verde, că era vară și cald ca-n casă, iar luna lumina de-ai fi putut număra galbeni, numai să fi avut” (Ret., *Făt-Frumos zălogit*). Evident, se pune îndată întrebarea în basmele comunicate în scris, ce este autentic popular și ce, intervenție a culegătorului. În general, poporul e sobru, nu face descripție, urmărind efecte lirice, în sine, ci numai în scopul de a situa acțiunea. Din examenul unui număr de basme ne vom da seama ce este folcloric și ce nu.

Caracteristic în basm sînt vagul toponimic, lipsa de determinațiuni geografice precise, incomensurabilitatea,

distanța computată mistic (peste nouă țări și nouă mări). Peisajul în basm are particularitatea de a fi dublu, întrucît, în afară de priveliștea de la orizontul nostru, mai există una pe tărîmul celălalt. Luîndu-se după un zmeu, care venise să fure mere de aur, Prîslea ajunge după dîra de sînge la o pustietate și mai încolo la o prăpastie. Cu vîrteje și funii groase coboară în groapă. Pe tărîmul celălalt vede cu mirare toate lucrurile schimbate, pămîntul, florile, copacii, lighioanele altfel alcătuite și nici un pui de om. Cînd dă de fete, acestea sînt fete de împărat, furate de zmei, care locuiesc pe acest tărîm, unde mai trăiesc balauri, corbi, zgripșori (Isp., *Prîslea cel voinic și merele de aur*). Balaurul, care iese din puț, se poate presupune că vine tot din tărîmul celălalt, care ar fi izvorul apelor (Fundescu, *Balaurul cu douăsprezece capete*), precum poate fi sediul metalelor, aceasta fiind semnificația celor trei palate zmești de aramă, de argint, de aur. Există și un al treilea tărîm, aerian, la înălțimea vîntului turbat, care este însă insuficient descris.

Un element natural frecvent în basm este pădurea, locul vegetației mocnite, unde nu pătrunde lumina și în care se întîlnesc balauri de foc, zmei și alte ființe malefice, printre care cea mai inofensivă e Strîmbă-Lemne. Gheorghe cel viteaz mergînd la pădure să facă cărbuni dă de scorpia, care omoară pe oricine intră în codru (Isp., *Gheorghe cel viteaz*). Într-o pădure blestemată locuiește un bătrîn, care arătîndu-ți o oglindă îți ia puterile și frumusețea (Ret., *Aripă-frumoasă*). Sfînta Vineri are și ea palatul într-o pădure întunecoasă (Fundescu, *Sfînta Vineri*).

Copiii detestați de mașteră sînt duși la pădure (Isp., *Copiii văduvului*). Acolo se urcă seara într-un copac crăcos și frunzos și dorm. Băiatul vînează păsări cu arcul și le frige (Fundescu, *N-aude, n-avede*). Cei doi băieți și o fată, înlocuiți la naștere cu trei căței și găsiți de un cioban, cresc în pădure cu turmele de oi și se luptă cu urșii și cu lupii (Fundescu, *Sora crivățului*).

Tirion și Tiriana, izgoniți de mama vitregă, trăiesc mulți ani în pădure, „poate vreo nouă ani“, hrănindu-se cu mure, zmeură, alune și jir. Hainele rupându-li-se, Dumnezeu le dăruiește îmbrăcăminte ca la pești, adică solzi (Ret., *Cerbul*).

Fetele gonite de părinți, nevinovate sau fiindcă s-au iubit fără voia părintească, trăiesc tot la pădure. Cutare împărat, oropsind pe fie-sa, poruncește să fie pusă pe o corăbioară cu cinci piini lângă dînsa și cu un urcioraș de apă. Într-o noapte corabia se oprește la marginea unei păduri. Tînăra femeie, cu copilul născut pe corăbioară, rătăcește prin ea, apoi se așază în scorbura unui copac mare și gros ca butia. Stă în codru ani mulți, hrănindu-se cu ierburi, rădăcini și roadele unor copaci (Isp., *Voinicul cel fără tată*).

Prințesa „Nu știu“ naște și ea în pădure un băiat și o fată, locuiește într-o peșteră, învățîndu-și copiii să scrie pe scoarța copacilor (G. Cătană, *Prințesa „Nu știu“*).

Fata de împărat care se măritase cu porcul cel fermecat, mergînd în căutarea lui, dă de o poiană cu floricele și iarbă moale la marginea unei păduri, unde cîripesc păsări. Orbecăiește trei zile și trei nopți prin pădure, pînă dă de o casă fără ferestre și fără uși (Isp., *Porcul cel fermecat*).

Într-o colibă din pădure trăiește cerșetoarea la care se adăpostește fata cu pieze rele (Isp., *Fata cu pieze rele*). Petru Cenușotcă ajunge într-o seară într-o pădure mare de cer și cerulețe și luînd-o pe o cărărușă dă de un moșneag mai bătrîn decît pădurea, care-și usca la foc opincile și obielele (Frîncu și Candrea, *Petru Cenușotcă*). Fata cu degetul tăiat din pricina răutății mamei merge prin codrul întunecat și dă de niște curți mai frumoase decît cele împărătești, în care locuiesc niște zmei (Ret., *Mama cea rea*). Afîn și Dafin ajung la scăpătatul soarelui într-un loc unde „auziră un zgomot și un urlăt mare, apoi văzură o gîrlă mare de păcură

aprinsă, aruncînd pietre pînă la înaltul cer". Sînt în pădurea neagră și în mijlocul ei găsesc bușteanul ielelor, pe care, urcîndu-se și lovindu-l de trei ori cu pintenii, îl preface într-o căruță cu doisprezece cai de foc, cu care se înalță pînă la vîntul turbat (Fundescu, *DaŃin împărat*). Exemplele sînt nenumărate. În scurt, se adăpostesc în păduri oropsiții, solitarii, ființele care nu înfruntă deschis pe om, hoții. Pădurea este locul groazei și cînd într-un basm dăm de o descripție entuziastă putem s-o suspectăm ca o efuzie lirică a culegătorului, ca de pildă : „Apoi intrară în pădure. Cînd văzură frumusețile pădurilor, rămaseră cu gurile căscate... Cînd bătea vîntul și se mișca frunzele, asculta la fișitul lor și li se părea că împărăteasa umblă tîrînd după sine rochia cea de mătase..." (Isp., *Luceafărul de zioa și luceafărul de noapte*).

Frecvent în basm este cazul pădurilor de natură minerală. Cele douăsprezece fete de împărat, care dispar noaptea, trec printr-o pădure de argint, printr-una de aur și prin una „cu frunzele numai diamanturi și pietre nestemate, cari sclipeau de-ți luau ochii" (Isp., *Cele douăsprezece fete de împărat*). Cînd flăcăul care le urmărește rupe cîte o rămurea, pădurile freamătă puternic, însă fata cea mare crede că păsăruica ce-și are cuibul în turnul bisericii din palaturile împăratului a trecut prin frunze, căci numai ea poate răzbate (*ibid.*). Într-un caz asemănător, o fată, pierind noaptea, trece printr-o pădure de aramă, una de argint și alta de aur (Al. Antemireanu, *Ciobanul și fata de împărat*). În cîte o pădure de aramă, de argint, de aur, locuiește cîte un zmeu (M. Eminescu, *Călin nebunul*). Aceste priveliști sînt de pus în legătură cu obsesia în basm a metalelor. Fata-voinic întîmpină piedici (lup, leu, balaur) puse de tată-său metamorfozat la podul de aramă, la podul de argint și la podul de aur. Procesiunea este de la metalul cel mai puțin nobil la cel mai de preț, s-ar zice o conversiune de la teluric la astral, după metoda spagirică (Isp., *Ileana Simziana*). Dar și fără alchimie este înve-

derată cinstea de care se bucură regnul mineral. Pe tărîmul celălalt, trei zmei au respectiv palaturi de aramă, argint, aur (Isp., *Prislea cel voinic și merele de aur*). Sînt cai de aramă, argint, aur care vin cînd se scutură un căpăstru de aramă, argint, aur și dau voinicului haine, sabie, pîteni de aramă, argint, aur (G. Cătană, *Petru Cenușă*). Fata măritată cu feciorul împăratului face coconi de aur, care, aruncați în bălegar, se prefac în brazi de aur (Fundescu, *Înșir-te mărgărite*). Parsion seamănă grîu pe o coastă și iese o holdă de aur (Ret., *Voinicul Parsion*).

În cîteva basme mai puțin arhaice, muntele e înfățișat ca sediu pastoral. Aflatul crește la munte, hrănit cu lapte de oaie și legănat într-un leagăn de cetină de către ciobani și nu coboară de la turmă nicicînd (Ret., *Aflatul*). Fiiuțul oii stă și el în munți, unde are stîină, făcînd brînză și urdă și vînzînd-o negustorilor care vin acolo sus (Ret., *Fiiuțul oii*). Trei frați păcurari umblă cu turmele lor prin munți și codri „la izvoare răcoroase și poieni umbroase, pe unde picior de om nu mai călcase“. Femeile le aduc la stîină cele trebuincioase. Cîteodată pe lumina zilei merg și la oraș spre a-și cumpăra clopote pentru oi, ori încălțăminte și alte lucruri. Noaptea nu se încumetă, căci li „se putea întîmpla să lunece de pe plaiul, care nu era mai larg decît ca să poată omul merge pe el și cît luneca numai un pas în lături, era prăpădit, acolo îi putrezeau oasele“.

În termeni curat fabuloși, muntele e un loc inaccesibil, constituind un alt tărîm unde se petrec lucruri teribile sau sublime. Doi munți se bat în capete, iar între ei este o fîntînă cu apă vie și apă moartă (*Spaima zmeilor*). Doi munți mari, „mai mari decît Găira“, se bat și ei în capete. Aceștia nu se bat de voia lor, ci se joacă cu ei, ciocnindu-i, un năzdrăvan, Bate-munți-n-capete (Frîncu și Candra, *Agheran Viteazul*). Între munți mari și înalți, în alt basm, se bat de nouă ani doi zmei (Isp., *Ileana Simziana*). Un munte de fier nu e decît

stîrvul unei zmeoaice care a crăpat din pricină că a înghițit simulacrul de fier înroșit în foc al Greuceanului (Isp., *Greuceanu*). Soția porcului fermecat ajunge la munți înalți, colțuroși și scorburoși : „sărea din bolovan în bolovan și din colț în colț“. Colții de munte sînt tot de cremene, și nevasta suie în brînci pînă ce ajunge la palaturile soarelui (Isp., *Porcul cel fermecat*). De la soare, care e fiul Sfintei Duminici, Petru Păr-Frumos află că Ileana Costănțeană locuiește pe muntele de glajă. Acesta e descris ca un rai terestru și constituie în orice caz un alt tărîm, fiindcă voinicul e numit „om pămîntean“ ; „Pe vîrfurile muntelui nu era altă fără rai pămîntesc. Cîmpii întinse, codri frumoși și ape limpezi ca cristalul.“ „Petru plecă la drum și voios trecea din sat în sat, din cetate în cetate. În urmă a ajuns la o cetate frumoasă. Petru nu mai văise în viața lui așa curți frumoase ca aici ; dintre toate curțile însă una era mai pompoasă. În curtea aiasta locuia Ileana Costănțeană.“ Petru rămase „pirotit (înmărmurit) uitîndu-se la ziduri“ (Frîncu și Candrea, *Ileana Costănțeană*). Pentru a ajunge la „cetatea nevăzută și neauzită“, unde se află zîna, soția sa, care e porumbiță, voinicul Parsion intră în regiune muntoasă : „se puse la cale, peste rîpe, peste gropi, peste hîrtopi, peste munți și surpături, s-au tot dus trei luni de zile“ (Ret., *Voinicul Parsion*). Cam în aceeași situație se află feciorul de împărat care s-a înșurat cu o bufniță. „Trecu dealuri, văi, colnice, străbătu păduri întunecate și de picior neumblate, dete prin smîrcuri și lacoviște.“ „Uneori îl bătea gîndurile să-și facă seama singur, să se dea de rîpă, ori să-și sfărîme capul de colții de piatră de prin munți...“ Zîna zînelor e găsită în niște palaturi dintr-o peșteră, deci tot în zonă alpină (Isp., *Zîna zînelor*).

Sentimentul nautic, propriu-zis, nu se întîlnește în basmul românesc. Marea e un mediu suspect. Pe marginea ei dorm doi uriași cu capul pe un țarm și cu picioarele pe cel dimpotrivă, iar în smîrcurile mărilor trăiește

baba cu zece cămăși la țipătul căreia vin șerpi și balauri, iar munții și bolovanii se prăvălesc (Fundescu, *Sora crivățului*). Smîrcurile mărilor unde stă zmeul, care a furat pe Ileana Simziana, par a fi un fel de lagună. Și împăratul, care a poruncit să-i fie adusă Ileana trebuie să aibă o țară maritimă, altfel fata-voinic n-ar putea pleca cu douăzeci de corăbii (Isp., *Ileana Simziana*). În ostrovul mării viețuiește un arap, ibovnic al fetei de împărat (G. Cătană, *Povestea lui Furga-Murga*). În heleșteu de asemenea trăiește o zină, prefăcută în broască-țestoasă (Isp., *Broasca-țestoasă*). Frecvent este tăul de lapte, care întreține, se pare, viața, fiind o hrană vitală și face cu puțință învierea cadavrelor aruncate în el.

Cîmpul cu iarbă și flori are de foarte multe ori efect adormitor și e primejdios pentru cine se oprește. La mijloc e o cauză numenală, un zmeu, un împărat năzdrăvan, care încearcă astfel să pună o piedică în drumul eroului. Fata-voinic „se mira și sta în loc uimită, văzînd frumusețile cîmpului. Aci îi venea să descalece ca să adune cîte un mănunchi de flori din mulțimea aia ce acoperea văile și dealurile, flori de cari nu mai văzuse ea ; aci îi venea să se dea la umbră sub cîte un copac nalt și stufos, în care miile de păsări cîntau fel de fel de cîntece, așa de duioase, de erau în stare să te adoarmă...” (Isp., *Ileana Simziana*). Din fericire, calul îi dă ghes să meargă înainte. În țara Scorpiei, este o cîmpie, frumoasă pe de o parte, cu iarbă înflorită, pe de alta pîrlită, fiindcă Scorpia are trei capete și varsă, cînd e supărată, foc și smoală (Isp., *Tinerețe fără bătrînețe*).

Uneori tablourile rurale sînt foarte familiare și evocă climatul nostru agrar. Omul sărac se roagă „de chinezul din sat să-l îngăduie să-și îngrădească o «prinsoare» în izlazul comunal, în care să-și pună și el cît-a cucuruz, un cuib, două de păsulă ori de crumpi, un strat, două de ceapă...” „Și lucrau copiii omului nostru cu toată inima în grădină, că era grădina mare și se făceau bucatele

de poveste.“ După ce a semănat bucatele de sapă (cucuruz, păsulă, ludăi, cînepă, ceapă, sălată, crumpi), în anul al patrulea pune trifoi, avînd o văcuță și doi juncani : „Și creștea trifoiul lor de minune, parcă a ieșit din apă, și-ți era mai mare dragul a-ți paște ochii peste el ca peste un covor verde, ce se îndoia la suflarea vîntului în dreapta și în stînga ca valurile unui lac mare“ (G. Cătană, *Petru Cenușă*).

Parsion, feciorul mai mic al unui moșneag bătrîn și sărac, capătă, lucrînd o săptămînă la plug la alt moș, o coastă plină de spini ca s-o semene cu grîu. Parsion taie spinii cu toporul și-i scoate din pămînt cu rădăcină cu tot, iar un cîine al stăpînului îi ia în gură și-i cară într-un fund de pîriu. Crește o holdă cu spicele de aur, fac patru grămezi, și cei patru (bătrînul și feciorii) se așază să doarmă pe cîte o grămadă să le străjuiască (Ret., *Voinicul Parsion*). Un împărat are cea mai bună pășune de trifoi lîngă lacul zînelor. Din acest lac iese din cînd în cînd cîte o zînă și se arată oamenilor (Frîncu și Candrea, *Ileana Cosînziana*).

Pustietățile întrerup locurile fertile, reprezentînd goluri. Făt-Frumos în căutarea tinereții fără bătrînețe ajunge la o pustietate unde se desparte de ostașii săi (Isp., *Tinerețe fără bătrînețe*). Pipăruș nimerește și el într-o pustietate „de nu vedeai nimic numai cerul în sus și sub picioare pămîntul, nici o frunză, nici un fir de iarbă, dară nimica, ce-i nimica“ (Ret., *Pipăruș Pătru și Florea Înflorit*).

Împărații au în chip curent grădini. Unul „avea pe lîngă palaturile sale o grădină frumoasă, bogată de flori și meșteșugită, nevoie mare! Așa grădină nu se mai văzuse pînă atunci p-acolo. În fundul grădinei avea și un măr care făcea mere de aur.“ Merele se pîrguiau noaptea, deci la lună. Pe lîngă palaturile altui împărat e „o grădină foarte frumoasă. Și atît de dragi îi erau florile acestui împărat, încît însuși cu multă tragere de inimă le plivea și îngrijea de grădină. În fundul acestei

grădini crescuse un măr cu totul și cu totul de aur. Împăratul nu mai putea de bucurie că în grădina sa se afla un așa pom cum nu se găsea în toată lumea.“ Merele se pîrguiesc tot spre seară (Isp., *Lupul cel năzdrăvan*). Lupul cel năzdrăvan se furișează în grădina zînei crăie. Acolo nu vede nici un pom verde. Frunzele căzuseră, crăcile, rămurelele erau despuiate. Numai un stuf de trandafiri era înfrunzit și plin de boboci, unii deschiși, alții în floare (*ibid.*).

Din aceste exemple chiar se vede că grădina nu are aspect strict ornamental, ci conține un miracol vegetal, un numen, precum mărul de aur care indică o relație cu regnul mineral (Isp., *Prîslea cel voinic și merele de aur*). Pe de altă parte, grădina, mai ales cu mărul miraculos, e un fel de Eden. O împărăteasă fără copii visează o grădină foarte arhitecturală, un Versailles sau un Tivoli :

„Se făcea că eram într-o grădină frumoasă, frumoasă cum n-am mai văzut. Erau niște pomi înalți, stufoși și bine potriviți, de păreau că erau scriși, și așezați în trîmbă pe drumul pe care mergeam. În dreapta și în stînga era o pădure tot cu astfel de pomi de îți plăcea să-i privești. Tot mergînd și minunîndu-mă, m-am pomenit către mijlocul grădinii. Aici era, ce să-ți spui? frumusețea de pe lume. Niște cărări sucite și cotite, acoperite cu un fel de iarbă mărunțică, de părea că erau niște covoare așternute.“

„Din loc în loc și mai cît colea, se făcea că erau așezate niște stufiguri, unele rotunde și cu flori, altele lunguiețe și cu pomișori, iară altele făcute ca niște ascunzători. Flori cu fel de fel de fețe și cu un miros de te îmbăta. Mă rătăcisem căscînd gura în toate părțile, uitîndu-mă la poamele cu care erau încărcăți pomii și ascultînd la miile de păsărele ce cîntau pe rămurele și fără a se sfii de mine.“

„Mai către mijlocul grădinii se făcea că era o fîntînă de marmură albă ca laptele, și apa curgea pe de o sută de părți, limpede ca vioara și rece ca gheața.“

Și aci e un pom cu merișoare din care femeia care mănîncă, rămîne grea (Isp., *Ciobănașul cel isteț*). Nu departe de curțile unui împărat este o „grădină fermecată“, „de cumva cel ce trecea pe lîngă ea era tînăr, se făcea bătrîn, de era bătrîn se făcea tînăr, de era fată sau nevestă devenea împovărată“ (Ret., *Urmă-galbină*). Fiul de împărat însurat cu Tiriana are o grădină cu lac și nuferi fără flori pe care sînt luntri. Are și o livadă frumoasă, unde pune pe Tirion, cerbul cu coarne de aur, fratele Tirianeii (Ret., *Cerbul*). Palatul de sticlă în care un zmeu ține garoafa ce miroase cale de nouă ani pare a fi o seră (Fundescu, *Spaima zmeilor*).

Rozuna, doamna florilor, are firește grădini pline de flori de tot felul, ce te îmbătau cu mirosul lor, înconjurate de un rîu mare (G. Cătană, *Rozuna, doamna florilor*). Zîna Zorilor, de asemenea : „Lasă că arborii erau tot cu crăci de aur, că izvoarele curgeau mai limpede decît roua, că vînturile se mișcau cîntînd, și florile vorbeau vorbe dulci și frumoase, dar... în întregă această grădină, nu era nici o floare desfăcută, ci numai boboci...“ (Slavici, *Zîna Zorilor*). Împăratul cu douăsprezece fete posedă și el grădină, fiindcă are un grădinar, care își ia un argat. Acesta aduce, din cînd în cînd, flori domnițelor. Urmărindu-le prin cele trei păduri (de argint, de aur și de diamant) ajung întîi la o grădină cu ziduri de aramă și cu porțile de oțel (Isp., *Cele douăsprezece fete de împărat*). Argatul a devenit invizibil printr-o floare de la un dafin găsit în unghiul grădinii cel despre răsărit (*ibid.*). Falsul cheleş, care-și ascunde părul de aur sub o bășică de ciriviș, intră argat la un grădinar. Acesta îl învață să curețe pomii și brazdele de buruieni. Într-o zi argatul strică de trei ori grădina, mergînd călare prin ea, iar grădinarul cu mare trudă o drege (Fundescu, Isp., *Făt-Frumos cu părul de aur, Făt-Frumos cel rătăcit*).

Într-o grădină cîntă o păsărică, de fapt zîna din rodie, și pomii pe care se așază, se usucă. Împăratul are grădinar (Isp., *Cele trei rodii aurite*). Zîna zînelor are o grădină într-o peșteră (Isp., *Zîna zînelor*). Broasca-țestoasă cea fermecată și feciorul de împărat, după ce se îmbăiară „trecură prin grădină, unde mirosul florilor îi îmbată”. Însă grădina este într-un eleșteu (Isp., *Broasca-țestoasă*).

ARHITECTURA

Arhitectura în basm e din domeniul orfevreriei și al miracolelor lapidare, sclipirea astrală e senzația dominantă. Descripția e sumară, limitată la sentimentul de uluire. Au palate împărații, zmeii, zînele, uneori boierii. Îndeobște palaturile nu sînt operă de arhitect, ci de magie, putînd răsări și dispăre într-o noapte. Un împărat puternic are un palat cu cămări de unde nu se vede nici o pajiște, nici izvor, deoarece fata lui care nu ieșise din casă de cînd se născuse, e foarte uimită cînd vede cîmpul. Grajdurile sînt nelipsite (Isp., *Ileana Sîmziana*). Și zmeul, care dăruiește fetei-voinic pe Galben-de-soare, „telegar fără splină”, posedă grajduri, grădină cu flori, casă cu multe odăi, desigur, una cel puțin pentru musafiri, una a zmeului, una a zmeoaicei, alta în care ține armele. Celălalt zmeu de la smîrcurile mărilor are palaturi și se învîrtesc după soare. Alt împărat, căruia balaurul din puț era să-i mănînce fata, locuiește într-un palat cu multe săli. În sala cea mare se plimbă în toate părțile o mulțime de oameni (Fundescu, *Balaurul cu douăsprezece capete*). Trei zmei au pe tărîmul celălalt palaturi, respectiv de aramă, argint, aur. Cu un bici le poate vîrî în cite un măr de aramă, argint, aur (Isp.,

Prislea cel voinic și merele de aur). Spaima zmeilor și calul năzdrăvan „deteră peste o cîmpie cu păduri frumoase de chiparos, cu iarbă verde ca mătasea și cu mulțimea de fîntîni cu apă limpede ca vioreaua și rece ca gheața ; iar la capătul acelei cîmpii era un palat cu totul de argint“. E palatul unui zmeu. Mai departe dau de un palat de aur, apoi de un palat de topaz, care strălucea atît de tare, încît la soare te puteai uita, dar la dînsul ba. Și acestea sînt ale cîte unui zmeu (Fundescu, *Spaima zmeilor*). Am văzut apoi că alt zmeu are palat de sticlă (*ibid.*). Palaturi „cu totul și cu totul de sticlă“ care străluceau „de la soare te puteai uita, dară la dînsese ba“ are zmeoaica cu fiul ei (Isp., *Făt-Frumos cu carîta de sticlă*). O slujnică moartă din cauză că a fost palmuită de împărat, a visat o grădină mare, plină de cărări drepte și largi cu flori frumoase de toate colorile, pomi roditori „fîntîni ce aruncau apă în formă de raze drept în sus, din care se stropeau florile și pomii și iarba verde“. Pomii sînt înfloriți, păsările cîntă, albinele zbîrnîie. Acolo sînt biserici zugrăvite numai cu aur, și preoți, călugări făcînd slujbe. Un împărat mare cu împărăteasa „se prepurtau ținîndu-se de mîini și încotro priveau toți li se închinau și-i ascultau“. Bătea un vînt lin și din turnurile bisericilor la suflarea lui se auzeau clopoței de argint și se simțea miros de tămîie și smirnă. Moarta se pare că văzuse raiul. Grădina însă e prea în stil italian și se poate presupune intervenția culegătorului, spontană sau prin utilizarea unui text străin (G. Cătană, *Povestea lui Furga-Murga*). Un fecior de împărat e dus la palaturile unor zmei. Aci sînt grădini cu fel de fel de flori și de pomi ; case învălitate cu argint, care străluceau la soare ca oglinda, păreți împodobite cu chipuri și flori săpate, ciubuce poleite ; fîntîni care aruncau apa în sus. Aci se cunosc deci basorelieful, broderia în piatră, *jet-d'eau*-ul (Isp., *Pasărea măiastră*). În heleșteu zîna broască-țestoasă are „niște palaturi strălucite de po-

doabe, încît la soare te puteai uita, dară la dînsele ba“.

„Aurul cu care erau poleiți stîlpîi și ciubucele de pe lîngă streășină, licărea de-ți luau ochii.“ Feciorul „ră-măsese cu ochii bleojdiți ca unul ce nici dînsul, deși era fecior de împărat, nu mai văzuse asemenea scumpeturi“. Feciorul și zîna fac baie încropită de lapte de oaie, fiecare în altă cadă. Fiul împărătesc „nu cuteza să calce pe pardoseala băii și pe velințele cele mai de preț ce erau așternute prin palat, de milă să nu le strice frumusețea“ (Isp., *Broasca-țestoasă*). „Baia era pardosită cu tot felul de marmură lustruită și adusă din meșteșug așa, încît închipuia fel de fel de flori, de păsări și cîte nagode toate. Apa ciuruia din țeve aurite și o lua cu năstrape și căușe de aur. Ștergarele erau de mătase și în țesătură cu fir de cel bun și cu mărgăritare“ (*ibid.*). Trei fete de împărat se scaldă într-o baie cu totul și cu totul de marmură (Fundescu, *Spaima zmeilor*). Am văzut că niște zîne au o baie într-o cămăruță în care curge apă de aur (Fundescu, *Făt-Frumos cu părul de aur*). Un zmeu locuiește într-un palat mare și frumos, încît de strălucire îți lua ochii. Înăuntru la poartă, voinicul găsește un maldăr de chei. Intră în toate odăile, iar în cea mai mare și mai bogată găsește un zmeu legat cu trei cercuri de fier (Fundescu, *N-aude ! N-avede !*). Voinicul cel fără tată intră și el într-un palat zmeiesc : „era să-și iasă din minți de mirare și să-și piarză cumpătul dînd de atîtea lucruri“ (Isp., *Voinicul cel fără tată*). Locuința unui zmeu are înfățișare de „palaturi de domn“ albind de departe (Isp., *Copiii văduvului*). În bordeiul în care e oropsit cheleşul de către socrul său, împăratul, calul cu aripi îi aduce frumusețile lumii : „nu era în palaturile împăratului ceea ce era în bordeiul lui“ (Isp., *Făt-Frumos cu părul de aur*). Printr-un inel magic, voinicul cu cartea preface bordeiul părinților în „niște palaturi mărețe, împodobite cu de toate frumusețile, cu grădini falnice, cu izvoare limpezi, de să te tot fi uitat la dînsele și să nu te saturi“. „Cămărilor, lavițele,

așternuturile numai scumpeturi“ (Isp., *Voinicul cu cartea*). O fată de împărat e pusă într-un poloboc împreună cu un flăcău sub bănuiala că ar fi greșit ; polobocul mergînd pe Dunăre se lovește de un buștean, se sparge. Cei dinăuntru ies la uscat și într-un bunget de pădure dau de niște „case frumoase“ a căror bătătură e cîmpul cu fiorile (Isp., *Fata de împărat și fiul văduvei*). În aceeași situație, dar vinovați, băiatul cel bubos și fata de împărat fac, cu ajutorul cerut mental, al unui ghigorț „dintr-o păcătoasă de butie“, „un palat de nici împăratul, tatăl fetei, nu avea așa palat bogat și împodobit cu toate frumusețile lumii“. Palatul se ivește la marginea mării, însă feciorul îl strămută într-o pădure (Isp., *Băiatul cel bubos*). Într-o „cetate cu un palat minunat“, pe cît se pare pe tărîmul celălalt, locuiește „fața neagră“. Palatul are treisprezece uși succesive (Frîncu și Candrea, *Petru Cenușotcă*). Sora crivățului, așa se pare, face la doi băieți și o fată „două palaturi cari la soare te puteai uita, dar la ele ba“ (Fundescu, *Sora crivățului*). Cum este palatul de aer al zeitelor, pe alt tărîm aerian, la care zboară Ion Buzdugan, nu știm. Întors pe pămînt cu zeița, soția sa, își fac un palat frumos „de strălucea ca soarele“ (Fundescu, *Ion Buzdugan*). Pe alt tărîm se află și palatul Zînei zînelor, prefăcută în porumbel. „Trecu mări, pîrae și ape mari ca pe uscat, mai cutreeră țări și pustiuri, pînă ce ajunse la un munte mare, mare, al cărui vîrf da de nori. Aci văzuse el că se lăsase porumbeii. Se puse a se urca pe dînsul și, din văgăună în văgăună, din stei de piatră în colț, din rîpă în rîpă, cățărîndu-se cînd pe munți, cînd pe coame de munți, ajunse la o peșteră. Intrînd acolo, rămase ca lovit de trăsnet cînd văzu niște palaturi ca de domn și așa de măiestrit lucrate, cum nu se văd pe pămîntul nostru“ (Isp., *Zîna zînelor*). O cetate în regiune muntoasă este și aceea a soției lui Parsion, cu înfățișare temporară de porumbiță și ea (Ret., *Voinicul Parsion*).

Într-un basm ni se dau detalii de interior. Un ciobănaș și un boier sînt poftiți de împărat să doarmă într-o cameră cu două paturi. „Păreții erau albi ca laptele și cu niște vârgi de aur. La ferestre erau niște perdele de mătase d-aia bună și groasă, întinse pe niște drugi de aur. Pe lângă păreți, niște lavițe și o masă de lemn mirositor, lucrate cu meșteșug. Paturile erau de o parte și de alta ale cămării și cu un fel de oranist d-asupra numai de mătăsărie d-aia bună, înmuiate în fir, așezate pe patru stîlpi lucrați ca melcul și cu niște dungi de aur. Așternutul era de niște pînză albă ca zăpada și subțire de s-o spargi cu limba. Perina de cap era îmbrăcată în pînză de borangic de cea mai aleasă. Ciobanul se sfiește să calce „pe velințele și scoarțele alea scumpele ce erau așternute pe jos“ și se întinde binișor pe pat ca să nu mototolească albiturile (Isp., *Ciobănașul cel isteț*). Cămara de joc din palatul din mijlocul heleșteului unde joacă noaptea cele douăsprezece fete de împărat era „mare și largă de abia puteai să-i zărești căpățiul. Ea era împodobită numai cu aur, cu pietre nestemate și cu făclii de jur împrejur ce ardeau în niște sfeșnice de aur curat mai mari decît omul. Păreții albi ca laptele străluceau de-ți luau ochii și cu dungi de aur împodobite cu zamfiruri și rubinuri de licăreau ca focul“ (Isp., *Cele douăsprezece fete de împărat*). Curțile din codru ale zmeilor sînt mai modeste. În chilii sînt scaune, mese. Este și un cuptor, undeva, după care se ascunde fata cu mamă rea (Ret., *Mama cea rea*). Cînd cutare împărat face un concurs spre a găsi ginere fetei sale, aceasta se suie pe o masă lucrată cu multă măiestrie și scobită în marmură roșie, îmbrăcată toată în fir de aur și împodobită cu pietri scumpe; stă pe scaun de aur ținînd în mîna coroana împărătească. După aceste scule putem să ne facem o idee de rest (G. Cătană, *Petru Cenușă*). Trei feciori de împărat umblînd prin cămări: „într-una aflară arme fel de fel,

rămase de la moși-strămoși ; în alta află bani din toate țările și de peste toate mările : bani de aur și de argint, cum numai la împărați se pomenesc ; în altă chilie află haine împărătești nouă și vechi, rămase din moși-strămoși, toate numai posomanturi și pietri scumpe ; în altă chilie află scumpeturi și bogății, la soare parcă te puteai uita o leacă, dar la ele ba" (Ret., *Crăiasa zinelor*).

Stilul palatelor, oricît nu se dau amănunte, este feudal. Se vorbește adesea de apa care le înconjoară, de poduri. Ele au curți, deci ziduri împrejmuitoare, cînd nu sînt curate „cetăți" așezate în locuri abrupte. La porțile palaturilor Împăratului Verdeș stau slujitori (Isp., *Aleodor-împărat*). O cetate cu poartă este palatul Zînei Zorilor (Stlavici, *Zîna Zorilor*). Turnul nu lipsește adesea. Un împărat se suie cu feciorii săi într-un turn cu pălimar din grădină (Isp., *Zîna zinelor*). Alt împărat locuiește „la casa cu turn" (G. Cătană, *Povestea lui Furga-Murga*).

Amănunt arhitectonic : casele au o „talpă" ce se poate ridica (Fundescu, *Spaima zmeilor*). Curțile zmeiești, de pildă, în care locuiește mama lui Urmă-galbină și a lui Pipăruș Viteazul, au talpă, pe care Pipăruș, în vîrstă de patru zile, o ridică cu degetul mic (Ret., *Urmă-galbină și Pipăruș Pătru*).

Unele palate cu însușiri magice sînt semnalizatoare. Făt-Frumos trecînd pragul porții palatului unei zmeoaice, cu o fată furată de zmeu, curțile și palaturile încep a hăui. Zmeoaica aude și se ia după ei (Isp., *Făt-Frumos cu carîta de sticlă*). La fel se întîmplă și în palatul zinelor cu baia de aur. Făt-Frumos, intrat ca argat, e lăsat acasă cu porunca să rupă o șindrila din strașina casei și să le facă semn, cînd va auzi zgomot de apă curgînd în cămăruța cu baia. Voinicul însă se îmbăiază el, capătă păr de aur și, luînd o legătură cu haine, fuge. „Cum călcă peste pragul porții, începu casele, curtea și grădina a se cutremura și a urla așa de groaznic, încît se auzi pînă la zîne, și zînele îndată se întoarseră acasă"

(Isp., *Făt-Frumos cu părul de aur*). Și Făt-Frumos care scoate iapa pe ușa grajdului unui împărat o pățește la fel. Iapa nechează o dată „dă hăui văzduhul, urlă toată curtea și palaturile“ (Isp., *Lupul cel năzdrăvan*).

După unghiul de civilizație din care povestitorul ori culegătorul privește lucrurile, aspectul arhitectural e mai arhaic ori mai modern. Un împărat am văzut că locuiește într-un sat. De multe ori nu se pomenește nimic de viața citadină. Palatul se găsește într-o pădure, ori pe un colț de munte, și chiar palatul împărătesc pare solitar, pierdut într-o grădină. Totuși se vorbește și de orașe. Gheorghe cel viteaz merge la oraș. „Se ameți și se fistici, când se văzu încongiurat de o mulțime de lume, și-l asurzise zgomotul ce se făcea în acel oraș. Mergea, și nici el nu știa unde se duce. După ce-și veni în simțiri din ameteală, își ținu firea, și, luându-și inima în dinți, începu a umbla, uitându-se prin toate prăvăliile și mirându-se de toate celea ce vedea.“ În acest oraș dă de-o fierărie unde se vînd săbii și buzdugane (Isp., *George cel viteaz*). Alt Făt-Frumos, venit și el din pustiu la orașul cel mai de aproape, văzîndu-se „întru mulțimea aia de oameni, furnicînd în sus și în jos, se cam spăimîntă“ „de atîta zgomot și îmbla tot cu frică, mirîndu-se de frumusețea caselor și tot ce vedea“ (Isp., *Făt-Frumos cu părul de aur*).

Afară de problema apei potabile, se pune în basm problema focului. Foarte des ultima problemă constă în procurarea focului, cînd s-a stins. Mai rar în evitarea incendiului la oraș. Pe timpul unui împărat, tare și puternic, „se întîmplă ca în timpul împărăției sale să arză toate orașele celorlalte împărății vecine, din jurul său. Atunci, el temîndu-se ca să nu arză și ale sale, dete poruncă ca în tot cuprinsul ținutului său să nu se mai facă foc, nici luminare să se mai aprinză“ (Fundescu, *Sora crivățului*). De aici se poate intui că orașele sînt alcătuite din case îndesate una într-alta și probabil și de lemn.

VEȘMINTE

Ămănunte vestimentare se dau foarte puțin în basm. Cînd descripția e minuțioasă, e de bănuț intervenția literară a editorului. Astfel Furga-Murga vrea să trimită pe mamă-sa în peșit, îmbrăcată în „haine frumoase ca muierea chinezului de la noi“. Cu ajutorul mărgelii fermecate capătă „o ladă îndesată de haine frumoase cu poale ciurate, cu papuci cu copciu, cu mărămi de mătase, cu pieptar cu oglinduțe, cu mărgelile și zghiordane, cu salbă la grumaz, cu oprege și cătrînțe țesute numai cu fir și ibrișin, cu pui și perți de-ți fugeau ochii de pe ele“ (G. Cătană, *Povestea lui Furga-Murga*). Fata moșului capătă de la Sfînta Vineri într-o cutie mică și necioplită, pe care și-o alege singură, mărgăritare, pietre nestemate, mărgelile, ie numai cu fluturi de aur și catrențe de mătase (Isp., *Fata moșului cea cuminte*).

Frecvent se vorbește de hainele și armele împăratului din tinerețe, fără detalii (Isp., *Tinerețe fără bătrînețe*). Zeița care face nuntă cu Ion Buzdugan se îmbracă însă cu niște haine „numai de aur“ (Fundescu, *Ion Buzdugan*). Petru Cenușă vine pe rînd înveșmîntat cu haine de aramă ca para focului, de argint, de aur, în vreme ce craii și prinții sînt îmbrăcați „numai în fir și mătăsă“ (G. Cătană, *Petru Cenușă*). Falsul cheleş cutreieră grădina îmbrăcat o dată în hainele „cîmpul cu florile“, a doua oară cu hainele „cerul cu stelele“, a treia oară cu hainele „cu soarele în piept, luna în spate și doi luceferi în umeri“ și cu părul de aur despletit (Fundescu, *Făt-Frumos cu părul de aur*).

Deși simțul somptuoșității nu se poate tăgădui, atenția naratorului cade asupra materiilor rare și scumpe, metale (aramă, argint, aur), pietre prețioase, folosindu-le atît în arhitectură, cît și în înveșmîntare. Un împărat, un zmeu, o zîină sînt recognoscibili prin bogăția metalică și lapidară neînchipuită.

AUTENTICITATEA

Neautentic este un basm redactat, din pură imaginație, de un autor cult la masa lui de scris. Când însă basmul a fost auzit din gura unui om din popor, sau a fost combinat din elemente existente în culegerile anterioare, chestiunea autenticității e mai dificilă și reclamă o analiză atentă de conținut și formă. Avînd în vedere că un basm este cu adevărat folclor, cînd are o circulație largă și îndelungată, o primă operație critică constă în a căuta analogiile sau, cum se spune curent, variantele. Din punct de vedere critic, termenul de „variantă” nu-i practic, fiind prea absolut. Există basme aproape identice, precum *Făt-frumos cu părul de aur* de Ispirescu și de Fundescu, în altele analogiile sînt mai mult sau mai puțin parțiale. Combinația situațiilor primite, „amalgamarea”, precum cu drept cuvînt zice L. Șăineanu, e infinită, deși elementele sînt relativ mărginite, iar ideile și fantazia reduse aproape exclusiv la sfera cercetată în paragrafele de pînă aici. Feciorul cel mic e totdeauna mai isteț decît ceilalți doi mai mari, împăratul își încearcă cei trei feciori la un pod, fugarii aruncă în calea zmeoaicii obstacole, mama vitregă gonește fata moșului, ființele cărora li s-a făcut un bine ajută pe Făt-Frumos, voinicul se bate în luptă dreaptă cu zmeul, nevasta, care a aruncat pielea de jivină a soțului fermecat, își va căuta timp îndelungat bărbatul, robul mistificator va fi legat de cozile cailor, sancționarea fraților răi se va face prin ordalie, adică judecată divină, cîteșitrei frați aruncînd, de exemplu, cîte o săgeată în sus, cea a fraților răi căzîndu-le în creștet.¹ Acestea sînt de fapt șabloane. Dacă acum, după exame-

¹ Ispirescu, *Prislea cel voinic și merele de aur*. Despre ordalie, în tradiția noastră juridică, cf. Ion Sabău, *Judecata probei fierului roșu în Transilvania feudală*, în *Studii și referate privind istoria României*, I., Buc., Ed. Acad. R.P.R., 1954, p. 625 și urm.

nul unui număr limitat de basme, trecem la excerptarea altora, nu vom găsi din punct de vedere al conținutului, luat în abstracțiunea lui, nimic care să depășească convenționalul fabulos.

Iată, de pildă, culegerea fraților Arthur și Albert Schott (*Walachische Märchen*, Stuttgart u. Tübingen, 1845)¹. *Die Kaisertochter im Schweinestall* nu-i decît basmul pe tema incestului tată-fiică. Șablonul amînării prin cerere de lucruri crezute imposibile (rochie de argint, de aur, de diamante ; din piei de păduche) există și aici. *Der Zauberspiegel* tratează tema geloziei mamei pe frumusețea fetei, cu obișnuita oglindă, cu repetata încercare de ucidere a fetei (printr-un inel, printr-o pereche de cercei și printr-o floare vrăjită). *Die goldenen Kinder* e povestea copiilor de aur, substituiți prin căței, cu știuta metamorfozare, de astă dată în meri. *Trandafirul* cuprinde șablonul tînărului vrăjit care de astă dată în loc să fie porc sau șarpe este dovleac. Rău sfătuită, nevasta aruncă dovleacul pe foc. *Das goldene Meermädchen* e basmul merelor de aur, furate de către o pasăre a unui împărat vecin, cu obișnuitele munci impuse voinicului, cu lupul năzdrăvan și frații pizmași. În *Florianu* recunoaștem nașterea imaculată, prin simplul fapt de a se fi jucat cu niște flori ; izgonirea fetei într-un butoi, perversitatea mamei care se ține cu un căpcăun și se preface bolnavă ca să-și trimită fiul în expediții hazarde, spre a-i aduce creieri de zimbbru, o coapsă de urs, apă vie și apă moartă de la Muntele negru și Lacul alb. Și așa mai departe. Nimic inedit, nicăieri, însă detaliile și combinațiile sînt variate. *Sur Vultur* din *Basme* de D. Stăncescu (Buc., Haimann, 1892) cuprinde ideea vulturului recunoscător față de vînătorul care l-a cruțat și care dăruiește omului o nucă seacă dintre capătîie din

¹ Vezi și Al. Bistrițeanu, *Primii culegători de basme românești*, în *Studii și cercetări de istorie literară și folclor*, V, (1956), nr. 1—2, p. 13 și urm.

care cu un bici mic scoate turme de vite. Pierzînd biciul, Tarta-cot-barbă-d-un-cot îl ajută să vîre vitele la loc, în schimbul nădejdiei de acasă, care se întîmplă a fi un copil născut în lipsă-i. Fiul fuge cu fata dracului și scapă prin tipicele metamorfoze în bisericuță și călugăraș, în pieptene și pădure, în baltă și rățoi. *Cerbul de aur* conține șablonul copiilor goniți de mașteră, prefacearea fratelui în cerb, fiindcă a băut apă din urmă de cerb, încercarea de omorîre a fetei, devenită soția unui fecior de împărat, de către o țigancă. *Împărăția Arăpușchii* începe prin șablonul interdicției. Trei feciori de împărat sînt sfătuiți să nu calce împărăția acesteia. E tocmai ceea ce fac, mergînd pe rînd, cei doi mai mari spre pieirea lor. Arăpușca e o ființă între zîină și zmeoacă, zboară prin aer, ucide pe cei care-i intră în țară, puterea ei stînd într-un paloș. Feciorul întrebă de ea în împărăția sticleților, a corbilor, a vulturilor și cocorilor, a ciocîrlanilor, grangurilor și cucoșarilor. Un ciocîrlan șchiop duce în zbor pe feciorul cel mic, prefăcut în muscă, la casele năzdrăvanei, care sînt pe un deal. Feciorul îi fură buzduganul și o ia de nevastă. Nimic deci substanțial inedit. Descripția palatului din împărăție este în tradiționalul spirit fulgurant : „...strălucea ca soarele... Pe jos numai piatră, odăile mari și luminate de mii de lumini că era mai lumină ca ziua ; ciociovelele de la gîamuri și canaturile de la uși numai de stejar în chip de flori și cîte alea toate, iar ușa a mare era împodobită cu nestemate, de-ți lua vederile.“ Ce cuprinde *Șarpele moșului*, ghicim din titlu. E vorba de un șarpe luat de suflet de un moș și o babă, care, fiu de împărat vrăjit, cere de nevastă pe fata împăratului, pe care o capătă săvîrșind un număr de munci. Nevasta aruncă pieile în cuptor și șarpele se face nevăzut. După rătăcirii, izbutește să intre de trei ori în casa bărbatului, înduplecînd zîna cu care trăiește, cu o cloșcă de aur cu pui de aur dăruiți de Sfînta Luni, cu un purcel de aur dăruiți de Sfînta Vineri, cu doi porumbei de aur dăruiți de Sfînta Sîmbătă. A treia oară, bărbatul întinde în

somn mîna asupra pîntecelui femeii, ultimul cerc cu care aceasta e încinsă prin blestem plesnește. Fioriturile la tema canonică sînt minime, deși produc o impresie apreciabilă de originalitate. Șarpele are de la început cap de om, se dezbracă noaptea de nouă piei, nevasta e strînsă peste pîntece cu trei cercuri. Împăratul cere să i se facă un pod de fier (în alt loc se zice : aramă), unul de argint, în fine, în locul lor, un pod de aur și „o pereche de case în văzduh, care să se mute după soare“. Nevasta rătăcește prin toată lumea „avînd în cap o căciulă“. Așa cum zugravii de școală bizantină dar și pictorii Renașterii reprezintă un subiect religios după canon, diferențiindu-se totuși în chip decis prin detalii de fizionomie, gest, așezare în spațiu, ornament și culoare, basmele se deosebesc prin variații uneori inefabile. *Răsplata Sfintei Sîmbete*, de același D. Stăncescu, nu-i altceva decît istoria fetei cumiți a moșului, răsplătită pentru hărnicie, și a surorii vitrege, leneșe, pedepsite. Harnica e ținută în trențe, leneșa împopoțonată ca o coțofană. Această pasăre are reputația de a fi proastă. Într-un basm un voinic e tăiat, din îndemnul sorei lui, de un zmeu. Cățeii mortului sînt deznădăjduiți. Vine o coțofană, care le dă sfatul să prindă o coțofană faură „dar nu pe mine, ci alta ca mine“, să-i rupă gîtul în două și să pice trei picături de sînge peste mortăciune. Vulpea se face că n-a auzit bine, roagă pe coțofană să mai spună o dată și o prinde (*Isp., Copiii văduvului*). Fata harnică nu mai întilnește grădina părăginită, puțul, cuptorul, ci depănînd pe un ghem lînă, acesta alunecă. Fata, luîndu-se după el, intră în casa în care intră și ghemul, care nu e a Sfintei Vineri, ci a Sfintei Sîmbete. Din lada pe fundul căreia este bogăție mare, iese „o trăsură cu niște telegari de mîncău jăratîc“. Prin surpriza în monotonie, printr-un fantastic inedit fără imaginație desfrînată, prin simplitatea narațiunii, basmele citate mai sus fac o puternică impresie de autenticitate, oricît culegătorul, rezumînd, ar fi pus în ele un coeficient personal. Acesta este foarte mic, pentru că cu-

legătorii menționați n-au talent literar și flăcările fantaziei izbucnesc pe gura lor dintr-un izvor străin care-i depășește. Sau mai bine zis fantazia e curat obiectivă, subiectul editorului este cu totul mediocru.

Cazul lui N. D. Popescu e mai complicat. Autorul însuși nu dă indicații de unde a cules, mulțumindu-se a se referi la „colecțiunea inedită și corectată“ a sa, ori a spune „cules și prelucrat de“ sau „cules din gura poporului și corectat de...“ sau chiar „scrisă și corectată de...“ (*Carte de basme*, I, II, III [ediția a II-a], IV [ediția a III-a], Buc., H. Steinberg, 1892). Întîlnim toate locurile comune, fabuloase, încît s-ar zice că editorul a cules din popor, narînd liber.

Arăpușca conține în prima parte exact intriga din *Împărăția Arăpușchii* de D. Stăncescu cu amănuntul că femeia zburătoare are un buzdugan și o sabie năzdrăvană. Stilul e de roman-foleton și uzînd de dialog :

„— Ce vă dați voi cu socoteala de străjnice porunci ce ne dete tata la ceasul morții, adică d-a nu călca pe țărnițele Arăpușchii ?

— Ce să-mi dau ? răspunse feciorul cel mijlociu ; ia, spaime de bătrîn, care ne credea că sîntem tot copii de dus la școală.

— Și eu tot așa îmi dau cu socoteală, zise împăratul, dar ce credeți, bine e s-o ascultăm, sau să n-o ascultăm ?

— Eu sînt de părere s-o ascultăm, zise cel mic, ca să nu ieșim din cuvîntul dat unui părinte la ceasul morții, căci nu folosim nimic dacă l-om călca, pentru că muntele Arăpușchii este un loc sterp și nelocuit.

— Ba eu sînt d-o părere cu totul împotrivoare, zise fratele cel mijlociu, cu un viers cam arțăgos...“ etc.

Basmul nu se termină prin căsătoria dintre voinic și Arăpușca. Fiindu-i dor de casă, voinicul pleacă împreună cu soția, dau de un palat într-o pădure, găsesc pe stăpînul lui, care e fecior de împărat, acesta îi fură armele năzdrăvane și nevasta. În fine, răpitorul e aflat, voinicul intră grădinar la el, sapă un tunel de la o casă dintr-o uliță dosnică pînă la un chioșc din grădina îm-

părătească. Cei doi fug îmbrăcați mocănește. Un baci, un cîrciumar cer drept plată o sărutare de la mocănaș, un marfagiu e gata să le plătească, pentru același dar, cheltuiala la alte cîrciumi. Exemplu de dialog :

„— Seară bună, zise mocanul cel mare scoțindu-și căciula.

— Mulțămim dumitale, răspuse baciul răsucindu-și mustața craidonește.“

În fine, cu ajutorul unui portret al Arăpușchii în fața căruia leșină de emoție (astfel de probe psihologice sînt frecvente în basm), seducătorul e prins și invitat să spună unde a aruncat sabia și buzduganul, precum să se și însoare cu altă fată. *Cheleş-împărat* e în parte o variantă reală a basmului *Făt-Frumos cu părul de aur*. Părăsirea într-o pădure, adăpostirea lui la un bătrîn orb sînt atestate. Tumefierea narațiunii e însă proprie lui N. D. Popescu, iar intriga e bizară. Băiatul găsește șase capre roșii la care sughe (despre laptele de capră roșie, ca leac, pomenește Ispirescu) și după care luîndu-se se pomenește într-un palat, unde într-o odaie pe un divan un unchiaș orb sughe laptele caprelor. Băiatul e sfătuit să nu intre într-o anume cămară. Intră și dă de un cal în lanțuri. Acesta e de fapt zmeu și fratele mai mic al orbului. Calul povestește că bătrînul, zmeu firește și el, l-a prefăcut pe el în cal și pe surori în capre. Așa dar, bătrînul se hrănea cu laptele surorilor sale, iar băiatul cu lapte de zmeoaică. O zîină i-a luat zmeului cel mare vederile. Băiatul merge la ea, o prinde într-o despicătură de fag, ia ochii dintr-o cutie de argint și dă vederile zmeului. Dar apoi, sfătuit de zîină, vîră pe bătrînul fricos sub talpa casei și-l opărește cu lapte și cu plumb topit turnat pe gură. Calul duce pe băiat la un concurs împăratesc, spre a lua pe fata împăratului, și băiatul cu bășica de bou în cap învinge. Împăratul îl oropsește într-un bordei, cheleşul ajută pe împărat la război și pe urmă își scoate bășica de bou din cap, pe care o pusese ca să fie iubit pentru el, nu pentru podoabe. Caprele se prefac în femei, calul-zmeu se însoară cu zîna. Definiția

zmeului și a zmeoaicelor e, cum vedem, schimbată, există zmei oropsiți și de treabă. Basmul e interminabil, stilul comun. *Șearpele unchiașului* e o parafrază senzatională și violent feerică a basmului cunoscut. Un moș și o babă înfiază un șarpe care se face balaur și stă într-un butoi. Moșul e trimis la împărat să ceară fata de nevastă pentru șarpe. Împăratul recunoaște că inelul adus în dar e al Împăratului șerpilor cel făcător de minuni. În consecință, pretinde următoarele : să-i facă „un palat de aur, pardosit cu rubin și învelit cu smarald, ale cărei scări să aibă treptele de mărgean și stîlpii de zamfir“, apoi „să înconjoare ăst palat cu un zid de marmură de (sic !) toate fețele și cu o grădină în care să fie tot felul de flori, care să nu se ofilească niciodată și cu tot felul de copaci, care să nu se desfrunzească nici iarna, nici vara, ci mereu să fie plini de poame coapte și flori primăvăratice. În această grădină să curgă în scoici de mărgăritar douăsprezece havuzuri frumoase, în care apa cînd o cădea să se schimbe în diamante, și în copaci să cînte fără încetare, ziua și noaptea, tot felul de păsări măiastre care să nu îmbătrînescă niciodată, să nu năpîrlească niciodată și să nu moară niciodată. Curtea acestui palat să fie căptușită cu lespezi de argint. În curte să fie grajd pentru o sută de cai înaripați și douăsprezece calește cu totul și cu totul de aur, împodobite cu mătase și pietre scumpe, și de la curtea acestui palat pînă la palatul meu să fie o alee de argint umbrită de copaci de smarald în care să cînte fără precurmăre tot felul de păsări tăiate în cîte o piatră nestimată“ ; în sfîrșit, „o biserică mare săpată într-o singură piatră de matostat, cu turnurile de bălași și pardoseala de peruzele, în care să arză ziua și noaptea în loc de candelă o sută de briliante, a căror lumină să nu se stingă niciodată, și în loc de făclii o sută de nestemate, care să nu se topească niciodată. Într-astă biserică să slujească o sută de preoți și diaconi, care să nu se ostenească niciodată, și să cînte o sută de cîntăreți, care să nu răgușească niciodată. Icoanele să fie săpate în topaz și strănile în

profir, încît să nu aibă seamăn pe fața pămîntului.“ Șarpele face toate acestea și capătă pe fata împăratului. Nunta e descrisă cu amănunte din obiceiurile nupțiale boierești : „Rîndașii scosese trăsurile din șoproane și le curăța, vizitiii scosese caii din grajd și îi inhăma, feciorii și jupînesele curătau prin casă și așezau lucrurile pe la locul lor și bucătarii făceau fel de fel de bucate și de prăjituri împărătești. Pe la nămiezi, caii se inhămară la toate caleșcele și trase la scara palatului și îndată ieși din palat o mulțime de boieri și cocoane tot unul și unul, gătiți ca de nuntă și încărcăți cu fel de fel de odoare pentru mireasă, care de care mai mîndre și mai scumpe. Acest coconet abia încăpură în nouă căruțe.“ La palatul socrului ies oglindarii și oglindăresele cu odoarele. Ginerele apare ca un fecior frumos, însă în fiecare vineri pierе, și soția află unde se duce, lăsîndu-se cu el într-o pivniță, trecînd printr-o ușă deschisă la apăsarea unei pietre din zid într-o peșteră neagră. Aci bărbatul intră în butie și se face balaur întraripat. Soția se duce într-o zi și ia din butoi pielea de balaur, o arde pe un foc de vreascuri și bărbatul pierе pentru totdeauna. *Cei trei frați și zmeul* cuprinde elemente în spiritul basmului : trei feciori săraci, siliți să muncească, zmeu cu bici fermecat, avînd trei fete pe care le omoară din prostie, fiindcă voinicul le mută în patul lui și al fraților, sortiți pieirii, frați pizmași, care îndeamnă pe împărat să ceară fratelui cel mic munci grele sub cuvînt că s-a lăudat că le poate face. Însă palatul zmeului înconjurat cu apă de foc, mîncările cu sînge de oameni, robii din pivniță, descripția palatului împăratului (pereții cu oglinzi, tavani poleite, pardoseală cu chilimuri și catifele) par fantezii culte. Impresia generală, în majoritatea cazurilor, este că N. D. Popescu nu culege, ci combină și dezvoltă basme publicate.

Cum proceda I. Slavici ne spune singur. A cules într-adevăr din popor, dar s-a străduit „să privească povestea din toate punctele de vedere și să combine din

toate variantele un întreg frumos“ (*Convorbiri literare*, VI, 1872—1873, p. 90). Elementele de altfel sînt autentice, stilul prea personal și pe alocuri cu pretenții poetice asupra nivelului popular.

Chipăruș, feciorul babei de T. Pamfile tratează motivul copilului născut de o babă dintr-un bob de piper, după ce doi feciori au pierit, mergînd după sora lor furată de zmei. Prinsoarea între zmei și flăcăi de a mîncă oase și omorîrea celor dintîi doi feciori, fiindcă nu le-au putut roade, e un șablon cunoscut. Culegătorul face introduceri și repetiții pitorești insuportabile, vrînd să emuleze cu I. Creangă. Spre exemplu : „Doamne — mă gîndesc eu —, ce fel de cap trebuie să aibă și cutare om, cari știu și toața din cerul lui Dumnezeu ! Oamenii aceia, ori că-s plini de minte și au loc să-și scrie în debă toate comediile de pe lume, ori că li-s căpățînile pustii și largi, unde vîră, vrute și nevrute, și pe urmă, cînd vor, ridică stăvilarul și apa lunecă mînioasă pe lăptoc; să învîrtească roțile morii și să huruiască la depărtare de șapte poște ! Ori așa, ori așa — socot eu — dar mă-n-torc și mă gîndesc la mine și zic : multe aud și eu, cu multe umplu urechile multora, și slavă Domnului că-s om de treabă“ etc. Cu această metodă, cu toată arătarea povestitorului, bănuiala că editorul reeditează teme cunoscute, nu-i cu totul înlăturată. *Soarele, luna și lucefieri* e basmul copiilor de aur, înlocuiți de soacră cu doi căței. *Prepeleac, fiul cățelei* vorbește de trei băieți, al împărătesei, al bucătăresei și al unei cățele, care au mîncat un măr, cojile și semințele lui. Prepeleac slobozește Soarele prins de un zmeu, fiindcă dădea tîrcoale zînei Simina, apoi Lunii, care venise să scape pe frate-său. *Lencea, feciorul prescurăriței cel leneș și chiticul* e basmul cu ghiroțul, cu fata de împărat care naște fără păcat, cu alegerea lui Lencea ca soț prin mărul de aur aruncat dintr-un foișor, cu punerea lui Lencea, a nevestei și a pruncului într-un poloboc, cu lingurile ce se vîră singure în turetcele ciubotelor împăratului și ale

celor doisprezece bătrini din divan. *Povestea lui Petrea, feciorul de împărat, și-a Rujalinei-Linei* e pe tema pruncului care plînge în pîntece. Voinicul pornește după Rujalina, dă de un moș, stăpîn peste dobitoace, de un altul, stăpîn peste zburătoare, de un altul, stăpîn peste gînganii. O albină îl călăuzește în țara Rujalinei, cu care se cunună. Petrea, deschizînd o odaie interzisă, dă drumul unui zmeu. Se duce să slujească la o babă, pentru un cal năzdrăvan, și e ajutat de animale, cărorora le-a făcut bine și celelalte. În afară de stilul, chinuit sfătos, aceste basme pe teme și motive curente sînt cam alambicate, și par mai mult compilații și pastişe, deși pot fi autentice.

Al. Vasiliu (*Povești și legende*) dă el însuși indicații de variante la basmele lui culese în nordul Moldovei, care sînt, în orice caz, prea dialogate și pitorești sub raportul limbajului. Ele se caracterizează printr-o inflamație a șabloanelor obișnuite, prin stridentă și prin prolixitate. Intriga esențială din *Chiperiu, viteazul lumii, Vereea viteazul și Mucea-făr'de-moarte* e aproximativ aceea din *Pipăruș Pătru și Florea Înflorit* de Reteganul. O văduvă are trei fete, pe care le fură trei zmei, în chip de neguri. Văduva înghite un fir de „chiperi“ și naște pe „Ciperi“ viteazul lumii, care se face flăcău în patru săptămîni. Voinicul strînge țîța mamei sub talpa casei și o silește să spună că a mai avut fete. Pleacă apoi la cumnații săi, zmeii, află unde este Vereea viteazul, care avea o soră, dă apoi într-o pădure de o babă, care frige broaște, și o silește să dea înapoi inima lui Vereea viteazul, intră apoi pe moșiile lui Mucea-făr'de-moarte, care, tăiat bucăți cu paloșul, învie. Puterea lui e în trei gărgăuni, dintr-o tabacheră, dintr-o prepeliță, dintr-o rață, dintr-o capră, dintr-un porc din iezerul de lapte dulce de la muntele Didiodat etc. *Triști-copil și Iniia Diniia* e un basm bizar, în care, cu preocupări din afara psihologiei fabuloase, o fată de împărat, Iniia Diniia, cere tatălui să-i facă o mînăstire, în care voiește să viețuiască laolaltă cu douăsprezece fete. A douăsprezecea are un

frate mic, pe care fata de împărat îl botează Triști-copil, și-l dă la școală într-o țară străină. Împăratul de acolo ține băiatul la popreală, Iniia Diniia merge în zbor cu călugărițele sale, dă de băiat și drept pedeapsă că a pomenit de ea, cum fusese sfătuit să nu facă, îl pedepsește să rătăcească cu opinci de fier, pînă o va găsi la mînăstirea „Calu Gastru într-un pai razemă și într-un păr spinzură“. O zmeoaică se bate cu o drăcoaică pentru un copil născut de întîia și crescut de a doua. Băiatul zmeo-drăcesc îndrumează pe Triști-copil, care ajunge argat la o moară a Iniiei Diniiei. După făină, Triști e remarcat, chemat la mînăstire, unde face pe zugravul, e recunoscut și se drăgostește cu Iniia Diniia.

Zborul pe sus al zinelor, transferarea sediului conflictului între draci, remarcarea unui erou după calitatea pîinii sînt șabloane întîlnite. Dar totalul e lipsit de sens. Cazul ar intra la capitolul perversiunii, o mamă dîndu-se în dragoste cu fiul adoptiv. Naratorul, dacă n-are la îndemînă un model romanțios de origine cultă, pune însuși un coeficient prea mare de imaginație proprie, lipsită de intuiția omenescului. Dar mult pune și editorul, întrucît toate poveștile, indiferent de la cine culese, sînt tratate cu aceeași metodă, de roman foileton. „Noi să lăsăm pe Iniia Diniia acolo la mînăstire și să vedem ce-a mai făcut. Triști-copil“ zice în 1897 moșneagul Pavăl Bîrtea. Dar Toader M. Buchilă în 1902 zice și el : „Da' să lăsăm pe Grigoraș și să vedem ce-o mai fi fost cu fata cea frumoasă de la care luase și el cele șase semne“. Obsesia școlii oficiale (culegătorul e învățător) este excesivă, incompatibilă cu timpul nostru fabulos : „O fost, cică, odată un împărat ș-avea numai un fecior mic ca de șapte ani. Acolo unde locuia el, nu era școală, ș-o dat băietul la învățătură, în alt loc mai departe, peste o pădure. Amu, cînd o ajuns la pădure, ce spaimă ș-o făcut odrasla ast'împărătească, el știe : c-o venit într-un suflet acasă ș-o zis că el la școală nu se mai duce. Împăratului nu-i era de fel îndămînă, să-i crească băietul ca o

tufă, ia acolo, fără nici oleacă de carte etc." (*Povestea lui Paroliță*). Faconda e agasantă, veleitatea de a fi artist ca I. Creangă insistentă.

Din culegerea *Îngerul românului* (Buc., 1913) de C. Rădulescu-Codin, care este și teoretician folclorist, analizăm numai basmul *Fecioru' împăratului lighionilor*. Unui împăraț îi seacă noaptea un puț, un soldat pîn-dește și prinde un om de aur, îmbătîndu-l cu vin (deci șablonul lipsei de apă și șablonul furtului nocturn). Prin greșeala feciorului împărătesc, omul de aur scapă din odaia în care e închis, iar băiatul e trimis la pădure cu un țigan să fie omorît. Țiganul îi taie numai un deget și scoate un ochi unui cățeluș. După doisprezece ani, feciorul se întîlnește cu omul de aur, care e împăratul lighioanelor. Acesta îl înfiază. Omul de aur are trei fete, care, ca să înveselească pe fecior, îi dau pe rînd trei cai : ca luna cu stelele, ca ziua cu soarele, cîmpul cu florile (numirile potrivite la veșminte au fost reportate asupra cailor). Feciorul merge la Împăratul Roșu, cu trei fete, întră slugă la grădinar și se face mut. Urmează călcarea de călare a grădinii, ca în basmul cu „cheleșul“, apoi prezentarea simbolică a celor trei pepeni, în fine, alegerea soților cu un măr aruncat din foisor. Fata cea mică alege pe mut, ginerele e oropsit într-un bordei, se remarcă anonim într-un război, aduce lapte de căprioară roșie ca să redea vederea socrului, în vreme ce cumnații aduc lapte de rînd, lăsîndu-se însemnați cu fierul roșu. Toate acestea, auzite de culegător pe cînd era mic, apoi de la un mecanic la băile din Techirghiol, sînt lucruri întîlnite, însă dau un efect de monstruos și straniu. Indiferent din ce pricină, a editorilor sau a naratorilor, arta basmului degenerază prin mozaicare și semicultism într-un veritabil barochism. Există în basm un „bun-simț“ prin economia fantastică, prin observația elementară a umanului și valoarea simbolistică a viziunilor mitice, prin congruența tuturor factorilor în linii simple. Ebuliția imaginației, oniricul dezor-

ganizat suprarealistic, colorismul desfrînat, pitorescul excesiv, proprii de altfel și fabricatorilor de basme, duc la bizarerie și, în termeni literari vorbind, la demential.

FONDUL OMENESC

Acei care interpretează basmul ca o hierogramă, dintr-un punct de vedere esoteric¹, văzînd în el o rămășiță a unui mod incifrat de a introduce în arcele universale, ignorează esența basmului care este, evident, un tablou al vieții, uneori cu intenție umoristică explicită, prezentat ca o „minciună”. Interpretarea lui estetică trebuie să ia în considerare cele două planuri ale sale. Întîi este planul prozaic, mai exact „prosastic”, realist. Aci sînt studiate problemele cele mai acute ale vieții individuale, familiei, societății, și anume : nașterea, căsătoria, calitatea fizică și morală a copiilor, băieți și fete, calitatea femeii, a mamei bune, a mamei vitrege, a fetei vitrege, a fraților, surorilor, cumnaților și cumnatelor, a senililor, a babelor, a oamenilor cu anomalii fizice (uriași, pitici, spîni, muți, negri, cu părul roșu), psihologia fetei și a femeii măritate, virilitatea unor fete, pervertitățile taților și mamelor, gelozia femeii frumoase, ura fetei urîte, diferențele de clasă, prepotența împăratului și a boierului sau nemeșului, incompatibilitatea între soții din clase sociale distanțate, ridicarea prin merit a tînărului sărac, originea bogăției și a sărăciei, capacitatea de muncă (hărnicie și lene), dezvoltarea inteligenței (isteti și proști), îngîmfarea și modestia, norocul prostului real sau numai aparent, valoarea conduitei

¹ Cf. P. Saintyves, *Les contes de Perrault et les récits parallèles*, Paris, Librairie critique, 1923. Acesta insistă asupra originii sezoaniere și celei inițiatice (ritualistice).

morale și a practicii religioase, putința omului de a birui și înlănțui forțele animale și fizice, oricît de enorme, de a le afla legea mecanică și simplistă, incapabilă de adaptare prin reflecție unor condiții noi.

Al doilea plan este hieroglific sau simbolic, mai limpede, poetic. El se impune conștiinței prin sugestii. Astfel, oricît întîmplarea dintre soare și lună este o dramă sexuală, totuși nu putem înlătura adevărul astronomic al succesiunii soarelui și lunii. Serilă, Mezilă și Zorilă, care pleacă îndată ce se nasc și pe care mama lor, ca să-i adune laolaltă, îi îmbată și-i culcă într-un pat, iar ei se încaieră, deși se-nsoară cu trei fete de împărat și unul se urcă pe tron iar ceilalți doi îi devin sfetnici, nu pot fi înțeleși esteticeste numai în plan prozaic, fără ideea poetică a succesiunii a trei momente de cronologie diurnă. Zmeii apărînd ca nori, vârsînd flăcări, vîntul turbat, crivățul, cu toată psihologia lor antropomorfică, cîștigă în adîncime, interpretați ca forțe ale naturii fizice. Pomul cu mere de aur e greu de desfăcut de pomul magic al lumii, merele de aur sugerînd splendoarea firmamentului sau substanța vitală, care sînt în fond, gnostic, unul și același lucru. Trecerea prin pădurea de aramă, argint, aur, pe lîngă o evocare a bogățiilor minerale subterane, căci totul se întîmplă de fapt pe tărîmul celălalt, e și o transmutație spagirică de la o treaptă joasă a logosului precipitat pe una înaltă, care e aurul, soarele, macrocosmul. Fantaștii germani au resuscitat în creațiile lor fabuloase aceste noțiuni. Părul de aur al falsului cheleş, după care tînjesc zînele și care constituie suprema frumusețe a feciorului sau a fetei de împărat, inculcă ideea de lumină solară și voinicul e un Helios. Venustatea în basm e concurența cu soarele („că la soare te puteai uita, dar la dînsa ba“), în vreme ce în basmul arab o fată e frumoasă ca luna. Feciorul de împărat ia de nevastă îndată pe fata care-i făgăduiește coconi de aur. Aurul e distilarea supremă, elixirul vieții, și apa vie este cîteodată de aur. Chiar cînd

simbolurile nu sînt subliniate și cititorul, copil de obicei, nu poate raporta imaginile la sisteme complicate, se simte că basmul nu spune totul în plan psihologic, și farmecul provine pentru unii mai ales din misteriosul poematice, care însă e parțial descifrabil, o inteligibilitate totală fiind contrară regulilor artei.

Nu e de ignorat nici un al treilea plan, didactic, tolerabil cînd e absorbit în fapte fără nici o intervenție discursivă. Astfel satisfacerea fetei de împărat cu un mire șarpe ori porc, a feciorului de împărat cu o broască-țestoasă, o bufniță, sugerează observația morală că dragostea e oarbă și lipsită de criterii obiective.

STEREOTIPIA

Ceea ce izbește pe cercetătorul de basme este stereotipia lor, de unde și legitimitatea pînă la un punct de a proceda, ca în științele naturale, la clasificare. Ba unii chiar au restrîns studiul lor exclusiv la stabilirea universală a tipurilor. La noi, Lazăr Șăineanu, urmînd îndeosebi exemplul lui J. G. v. Hahn, autorul culegerii *Griechische u. albanesische Märchen* (1864), a încercat o clasificare pe cicluri și pe tipuri, pornind de la prototipuri: I. *Ciclul părăsirilor sau om-animal*; a) tipul Amor și Psyche, b) tipul Melusina, c) Tipul Neraida, II. *Ciclul femeie-plantă*; a) Tipul Daphne, b) tipul Cele trei năramze etc. Oricît de ingenioasă e o asemenea clasificare, ce are meritul în tot cazul de a demonstra stereotipia basmelor, ea rămîne arbitrară, întrucît fantazia creatoare nu admite fixități și absoluturi, dar mai ales pentru că infinita combinare de șabloane nu permite încadrarea unui basm la un singur tip și ciclu. Clasificatorul e nevoit să înscrie același basm în mai multe tipuri. Însă un urs nu poate să fie în același timp

garoafă și tot principiul clasificării cade din punct de vedere sistematic. Ceea ce se poate înregistra sînt șabloanele care consistă în simple formule (precum : „— Of ! Doamne ! greu somn mai dormii... — Puteai tu să dormi mult și bine, dacă nu eram noi“, cînd un om e înviat) sau în soluții, situațiuni și motive, luînd proporțiile unui mic basm : nașterea unui copil printr-un bob de piper, adoptarea unui pui de șarpe, fiul de împărat cu chip de animal trimițînd pe părinții adoptivi la împărat să-i pețască fata, intrarea ca slugă la o zmeoaică cu herghelie de cai năzdrăvani, care se ascund, împăratul care pune condiții năstrușnice pețitorilor, curiosul intrînd în odaia interzisă, zmeoaica urmărind pe flăcăul care i-a furat fata și încercînd a răzbate prin obstacolele aruncate de fugari, împăratul care e cît pe ce să uite de a aduce fetei darul cerut și se-ntoarce din drum etc. Toate aceste elemente stereotipice sînt dominate de alt șablon-temă, ce conferă un sens superior întregului. Clasificația Antti Aarne-Thompson, aplicată la noi de Adolf Schuller (*Verzeichnis der rumänischen Märchen und Märchenvarianten nach dem System der Märchentypen Antti Aarnes*, Helsinki, 1928), pare a ține seamă de combinația basmului din șabloane, mulțumindu-se a da un catalog de personaje și situații. Totuși acest indice dezamăgește pe un cercetător al substanței basmului (care e în fond creație literară), deoarece dă simple titluri abstracte fixate prin numere și pe categorii, din care e greu ca cineva să-și facă vreo idee concretă. La *Übernatürliches Können oder Wissen* găsim, sub numerele 670, 675, *Die Sprache der Tiere* și *Der faule Knabe (Der gestohlene Löffel. Vater beschämt und versöhnt)*. Cum toate animalele în basm vorbesc, căutătorul nu-și poate da seama îndată despre ce este vorba. *Povestea omului ce înțelege limba dobitoacelor (Tribuna, I, 1884, 760)*, ca și basmul lui Wuk St. Karagič, *Die Thiersprache*, tratează despre oameni care pricep limba animalelor. Cît despre „băiatul leneș“ e vorba mai degrabă de lucruri

năzdrăvane, proptea și linguri ce vorbesc, precum și de un ghigoț miraculos. Prin urmare un indice alfabetic clar și fără limitări categoriale și numerice e mult mai util. De pildă :

Șarpe, învățînd pe un păstor să ceară de la regele șerpilor darul de a pricepe limba animalelor.

Limba animalelor, înțeleasă de un păstor după ce a scuipat în gura regelui șerpilor.

Ghigoț, găsit de un băiat într-o ciutură și aruncat, la cererea lui, în puț; vindecînd un băiat de bube; făcînd un palat dintr-un butoi.

Butoi prefăcut în palat de un ghigoț.

Palat dintr-un butoi prin puterea unui ghigoț.

Binefacere. Ghigoț găsit de un băiat în ciutură și aruncat, la cererea lui, în puț.

Pește năzdrăvan v. și *Ghigoț*.

Lingură năzdrăvană, intrînd în tureatca cizmei unui împărat fără știrea lui și servind fetei împăratului drept pildă a nevinovăției ei.

Concepție imaculată, demonstrată prin lingura ce se vîră de la sine în tureatca cizmei împăratului.

Și așa mai departe. Prin astfel de indicații analitice clare putem să ne orientăm îndată asupra circulației șabloanelor.

Totuși un registru de soiul acesta ușurează căutarea materialului fără a fi de un folos capital în critica artistică, ideologică, sociologică, a basmului, care e un tot concret, indestructibil. Cui i-ar da în gînd să clasifice pe teme și motive teatrul sau romanul francez n-ar face istorie literară, Molière și Balzac nefiind niște abstracții. Oricît schematismul și stereotipia sînt note caracteristice în folclor, basmul rămîne o operă literară, care nu ia ființă reală decît prin specimene. Detaliul și inefabilul sînt principalul în basm, iar stereotipicul cade pe planul secundar. Nu privind scheletul lui Voltaire, interesant numai din punct de vedere abstract osteologic, ne putem face o idee despre portretul fizic și moral al au-

torului *Dicționarului filozofic*. Spre a ilustra cele de mai sus, vom analiza câteva basme din felurite timpuri și țări.

*Pantschatantra*¹ e o culegere de fabule într-un stil prețios oriental, de factură cultă. Tema unora s-a răspândit, precum aceea din *Măgarul cîntăreș*. Printre fabule sînt și câteva mici povești cu atmosferă indică familiară, impregnate de idei religioase și presărate cu parimii. Astfel *Fiul de brahman vrăjit* (*Der verzauberte Brahmanensohn*) e povestea șarpelui. Soția brahmanului Devasarman n-are copii. Prin efectul rugăciunilor naște un șarpe. Brahmanul incitat de brăhmăneasă pleacă să găsească o nevastă pentru șarpe, de-ar fi să meargă și în iad, la Vasuki, regele șerpilor, pentru că șerpii locuiesc pe tărîmul celălalt, infernal. Un brahman îi dă fata fără să știe cine e ginerele. Într-o noapte, șarpele iese din coșul lui și se așază pe patul fetei, în chip de tînăr frumos, împodobit cu diademă, inele, agrafe, brățări la mîini și la picioare. Brahmanul aruncă pielea șarpelui pe foc și fiul lui rămîne om. Benfey citează după *Dhermangada Cheritra* un alt basm buddhist. Nevasta unui rege din Cașmir naște un șarpe. Alt rege oferă fata de soție, necunoscînd pe ginere, vede șarpele, îl pune, după un sfat primit la locurile sfinte, într-un vas cu apă și șarpele devine om (I, p. 254). Mai este și un basm povestit în *Mahâbhârata*. Un rege întîlnește într-o pădure o fată, o vrea de nevastă, ea se roagă să nu vadă niciodată apă. Regele îi face un parc fără apă, dar odată, rătăcind, nimerește lîngă un lac. Nevasta sare în apă, regele găsește pe urmă o broască și crezînd că i-a mîncat nevasta dă poruncă să se omoare toate broaștele. Atunci vine Aju, regele broaștelor, și mărturisînd că *Suçobhanâ* era fata lui, cere iertare pentru ea, care de altfel păcălise astfel mulți regi. Prințesa-broască,

¹ *Pantschatantra*, fünf Bücher indischer Fabeln, Märchen und Erzählungen aus dem Sanskrit übersetzt mit Einleitung u. Anmerkungen von Th. Benfey, I—II, Leipzig, Brockhaus, 1859.

redevenită femeie, naște trei copii : Sala, Dală și Bala. Alt basm (*Der Weber als Wischnu*) vorbește despre un țesător îndrăgostit de o fată de rege, care venise la templu pe un elefant, înconjurată de slugi ale haremului și eunuci. Un dulgher îi face o pasăre mecanică de lemn, asemănătoare cu aceea numită Garuda pe care călărește Vișnu (zborul prin aer joacă un rol principal la buddhiști, observă Benfey, I, p. 159), țesătorul intră în odaia prințesei, care crede a avea de a face cu Vișnu. Și regele crede asta și vrea ca ginerele să-l ajute în agresiunile lui contra vecinilor și, în fine, în lupta împotriva acelorași care-i asediază orașul. Țesătorul e hotărât să se bată, fie ce-o fi, pe Garuda lui de lemn. Veritabilul Vișnu e nevoit să ajute pe țesător, să învingă dușmanii, pentru că astfel lumea văzînd pasărea picînd ar fi socotit că zeul însuși a fost biruit și n-ar mai fi crezut în el. Pasărea mecanică amintește de calul mecanic din *O mie și una de nopți* și de turnul zburător dintr-un basm de Ispirescu, iar ginerele combatant prin aer, luat drept un zeu, seamănă puțin cu cheleșul zburînd călare și crezut înger. Dar totul este, deși avînd aer de șablon, foarte îndepărtat de basmele noastre.

În narațiunea cu elemente fabuloase *Povestea celor doi frați*, copiată sub dinastia a XIX-a egipteană (Rameses II, Menephta, Sethos II), deci acum peste trei mii de ani, precum și în alte fragmente traduse de G. Maspero în *Les contes populaires de l'Egypte ancienne* (Paris, Maisonneuve, 1882), rămînem uimiți de a găsi șabloanele știute. Învinovățit pe nedrept de o cumnată lubrică de violență asupra ei, Bitiu e vestit de o vacă de intenția fratelui de a-l ucide. Deci iată vaca năzdrăvană. Rugîndu-se de soare să-l scape de mînia fratelui, Bitiu scapă printr-o apă imensă plină de crocodili ce răsare între frați. Iată un obstacol. Bitiu își ascunde inima în vîrfurile unui salcîm. Cînd ar fi căzut, ar fi murit. Ar fi înviat dacă cineva, găsind inima, ar fi pus-o într-un vas cu apă proaspătă. Acesta e șablonul disimulării puterii. (Un

erou fără inimă, ascunsă de mamă-sa, este în *Pruncul și călugărul* de Frîncu și Candrea.) Fratele cel mare găsește o boabă, care e inima lui Bitiu, o pune în apă proaspătă, Bitiu învie, bea apa și inima se așază la locul ei (în basmul nostru i-o vîră pe gură cu ciocul o pasăre). Bitiu se prefacă în taur (deci metamorfoză) și se duce la curtea faraonului, unde se afla o femeie, care îl trădase, acum favorită regală, și care îndemnase pe faraon să trimită oameni să doboare salcîmul cu inima. Aflînd de prezența lui Bitiu, de la însuși taurul, femeia cere să-i mănînce ficatul. Din gîtul taureului curg două picături, de sînge, de o parte și de alta a porții celei mari a faraonului. Din ele răsar doi copaci (perséas). Doi meri ieșiți din două picături de sînge ale unui cal sînt în *Balaurul cu douăsprezece capete* de Fundescu. Favorita cere să fie tăiați copacii și să se facă din ei două scînduri. O așchie sare în gura favoritei, care naște un prunc (iată în fine și șablonul nașterii printr-un agent extern). Pruncul e Bitiu însuși, soț și fiu totodată. Ajuns faraon, osîndește la moarte femeia perversă.

Alt fragment de narațiune (*Prințul predestinat*) debutează cu șablonul regelui mîhnit că n-are progenitură masculină. Capătă în cele din urmă un băiat, însă cele șapte ursitoare (Hathor)¹ îi prevestesc că va muri sau de crocodil, sau de șarpe, sau de cîine. Faraonul, îngrijorat, închide pe copil împreună cu cele de trebuință într-o casă de munte. Copilul, devenind mare, nu vrea să mai stea ascuns de vreme ce, zice el, destinul s-a pronunțat. Dumnezeu să facă după voia sa. Și întîlnește și un cîine, cu care se împrietenește, și un crocodil, de care îl scapă un uriaș. Pe șarpe îl omoară nevasta. În *Psaltirea* de I. Pop-Reteganul, ursitoarele prevestesc feciorului că la douăzeci de ani va fi amenințat să fie

¹ Cf. și J. H. Breasted, *Geschichte Aegyptens*, deutsch von Prof. Dr. H. Ranke-Heidelberg, Zürich, Phaidon Verlag, 1936, pag. 43, 50,

lovit de trăsnet. Împăratul pune să se facă o casă de fier de șapte stînjeni de groasă. Băiatul nu intră în casa de fier care e făcută ferfeniță de trăsnet, ci se plimbă în grădină, cu *Psaltirea* în mînă. Nu știm dacă în basmul egiptean s-a produs o astfel de mîntuire, pentru că lipsește sfîrșitul. Tot în aceeași narație găsim concursul ca mijloc de a mărita o fată. Prințul de Naharanna, care are o fată, clădește o casă cu șaptezeci de ferestre, înaltă de la pămînt de șaptezeci de coți. Devenea ginere cine putea să atingă fereastra sărind. Mulți fii de prinț încearcă, numai fiul de faraon izbutește, însă el se dă drept fiu fugar de ofițer. Prințul se supără: „Să dau fata unui fugar din țara Egiptului?...“ Fata amenință că se va lăsa să moară de foame și de sete. *Istoria lui Rampsinitos*, mai mult anecdotă decît poveste, amintită și de Herodot (II, 122), e de o circulație universală și o regăsim în *Hoț-împărat* de Ispirescu.

Aceste istorii sînt localizate în peisaj și civilizație egipteană, oglindind realist și nuvelistic mediul social. Mitologia e cea oficială, dedusă din religie, în vreme ce în basmul nostru ea e strict fabuloasă, operînd într-un climat arhaic. Stilul este cel al unei literaturi scrise, ajunsă la complicații formale ca și în *O mie și una de nopți*, ceea ce dovedește că însușirea de folclor nu rezultă din oralitatea textului ci numai din stereotipie, fapt ce nu infirmă circulația orală a șabloanelor. În literaturile antice, folclorul și literatura cultă își confundă sferile, unind impersonalismul celui dintîi cu maturitatea formală a celei din urmă.

O mie și una de nopți e o culegere de nuvele și istorii fabuloase așa de artistice, încît analogia cu *Decameronul* lui Boccaccio este izbitoare. Basmelor propriu-zise cu elemente stereotipice nu lipsesc. În *Farizada cu suris de roză*¹ avem de a face cu basmul promisiunilor de copii.

¹ *Le livre des mille et une nuits*, traduction par le dr. J. C. Mar-drus, t. XII, p. 13 și urm., Paris, Fasquelle, 1903.

Sultanul Hosru Şah și cu vizirul său se plimbă într-o noapte prin mahalaua săracilor. Într-o ulicioară aude glasurile a trei fete. Cea dintâi zicea : „Eu, dragi surori, dacă e vorba să-mi exprim o dorință, aş dori să mă mărit cu cofetarul sultanului. Ştiți că-mi plac la nebunie prăjiturile, mai ales minunatele, delicatele, delicioasele baclavale, numite «baclavalele sultanului». Și numai cofetarul-şef le nemerește !“ A doua, nu mai puțin pofticioasă, s-ar mărita cu bucătarul sultanului, specialist în castraveți umpluți la cuptor. „Oh ! Ce-aș mai mânca !“ A treia și cea mai mică ar dori să se mărite cu sultanul spre a-i face doi băieți frumoși ca „luna nouă“ și o fată cu păr de aur într-o parte și de argint în cealaltă. Căsătoriile se fac, surorile pun, succesiv, băieții și fata în câte un coș, înlocuindu-i cu un cățel mort, un pisoi și un șoricel orb și le dau drumul pe apa unui canal. Intendentul grădinilor sultanului, neavînd copii, îi ia și-i crește, iar sultana e închisă într-o cămăruță în fundul palatului. Fata cu păr de aur și de argint, numită și „suris de roză“, e crescută ca o amazoană. Călărește, merge la vînat, trage cu arcul, aruncă lancea, se remarcă prin eleganța manierelor, prin cunoștințele de poezie și splendoarea părului. Rămînînd văduv, grădinarul își dă demisia. Sultanul îi dăruiește un domeniu magnific, în apropierea orașului, cu un palat „richement meublé“, cu o grădină de o artă desăvîrșită, după planurile intendentului însuși, precum și un parc vast înconjurat cu ziduri înalte și plin de păsări de toate culorile și de animale domesticite. Intendentul moare, copiii rămîn singuri. Urmează șablonul nostalgiilor. O bătrînă cere voie fetei să se odihnească puțin, e omenită cu roade, prăjituri, fructe zaharisite și dulceturi, toate aduse pe o tupsie de porțelan. Bătrîna vîră în sufletul fetei dorința de a avea pasărea-vorbitoare, copacul-care-cîntă și apa de culoarea aurului, din care dacă arunci o picătură într-un havuz gol, se umflă și se ridică în jerbe de aur. Fratele mai

mare, Farid, văzîndu-și sora tristă, pleacă, lăsînd celui mai mic, pe nume Faruz, un cuțit cu mînerul împodobit cu perle care, cînd s-ar umple cu sînge, ar vesti că a murit. Farid dă de un șeic bătrîn, acoperit în întregime de părul capului, al genelor și sprîncenelor și cu o barbă prodigioasă. Cu un foarfece îi taie din păr. Șeicul îi dă o minge de granit, care, rostogolîndu-se, avea să-l ducă la poalele unui munte. Ajuns acolo, Farid urcă spre culme și vede o mulțime de blocuri de bazalt, în chip de oameni împietriți. Se aud glasurile teribile ale Nevăzutului, întoarce capul în ciuda sfatului primit și rămîne împietrit. Faruz, plecînd și el, pățește la fel. Farizada află de pieirea lui după niște perle care se lipesc una de alta și pornește ea însăși la drum, ca o adevărată fată-fecior, nu face greșelile fraților, capătă de la șeic pe lîngă mîngă de granit și un smoc de lînă și ia din vîrfurile muntelui colivia cu pasărea-vorbitoare. Găsește copacul-care-cîntă : „Nici zefirul din grădinile Persiei, nici lăutele indiene, nici țiterile Egiptului“ nu scoteau o armonie comparabilă cu concertul miilor de guri nevăzute din frunzele aceluia arbore muzicant. Farizada rupe o creangă, apoi într-o urnă de cristal ia apă de culoarea aurului, înviază cu ea statuile de piatră, nu mai găsește pe șeic, în locul căruia aude un glas precum că a astupat cu lîna gurile rele și pline de ură, fiind aptă de aci încolo de a nu mai da nici o însemnătate întîmplărilor exterioare, ce nu există decît în măsura în care le iei în serios. Farizada, ajunsă acasă, sădește creanga și iese un pom-care-cîntă. Sultantul întîlnește băieții, admiră copacul, fata îi dă parabolic de mîncare, consiliată de pasărea-vorbitoare, castraveți umpluți, nu ca de obicei cu orez și fistic, ci cu perle, adăugînd că sultantul nu trebuie să se mire, el care a crezut că o femeie poate să nască jivine. În fine sultantul află întîmplarea, scoate pe nevastă din ascunzătoare, iar surorile mor de ciudă.

Motivul însoțirii unei fete cu un prinț-animal este în *Istoria unui țap și al fetei de rege*¹. Un sultan dintr-un oraș din India, ca să-și mărite cele trei fete, face strigări publice și le pune să arunce fiecare la întâmplare batista, de la fereastră, asupra mulțimii de pretendenți, printre care sînt fii de emiri și de „grands seigneurs, voire même de simples particuliers et d'hommes du commun“. Batista fetei celei mici se agață de coarnele unui țap. Sultanul, iritat, pune fata cea mică să repete încă de două ori experiența, care dă același rezultat. Fata se roagă de tată s-o lase cu norocul ei și nunta se face. În odaia fetei, țapul aruncă pielea și devine un adolescent mai frumos decît îngerul Harut. Roagă pe fată să nu destăinuie nimănui ce a văzut, iar dimineața își ia înfățișarea de țap. Sultanul dă un mare „tournoi“, în care un tînăr cavalier răstoarnă pe ginerii fetelor mai mari. Acestea sînt pline de ciudă, fata cea mică recunoaște pe soțul ei. În ziua a treia, fata aruncă soțului o floare de tamarin. Toți sînt indignați, sultanul vrea să izbească pe fată, crezută infidelă, cu capul de dușumeaua de marmură; fata, înfricoșată, spune cine e cavalerul. Țapul însă dispăre. Fata clădește un „hammam“ splendid în care este admisă să facă baie gratis orice femeie cu condiția de a povesti cea mai mare supărare din viața sa. O babă spune cum a văzut o catircă bătînd din copită și intrînd în pămînt, cum a urmat-o într-o subterană, unde era o bucătărie cu oale roșii, care au împiedicat-o să ia de mîncare din ele, zicînd că totul e pentru stăpîna lor, într-o sală cu prăjituri pe tăvi, care la fel au împiedicat-o să mănînce, apoi trecînd din galerie în galerie, într-o sală boltită, cu un bazin cu apă vie, unde erau patruzeci de tronuri și printre ele unul mai înalt. Sala nu părea locuită decît „de răcoare și armonie“. Atunci intrară patruzeci de țapi, ultimul călare pe precedentul.

¹ Op. cit., XIV, p. 177 și urm.

Fiecare se așază în fața unui tron, cel din urmă în fața tronului mai mare. Se scutură de trei ori, rămaseră în chip de tineri frumoși și se scăldară în bazin. Apoi, așezați pe tronuri, începură să se vaiete : „O, stăpîna noastră ! suverană a grației și a frumuseții... Cînd vei veni oare ?“ Fata, înțelegînd cine e țapul văzut de bătrînă, coboară în subterană și-și regăsește soțul.

*Istoria fiului de rege și a broaștei-țestoase*¹ este în substanță *Broasca-țestoasă cea fermecată* de Ispirescu. Un sultan, consultîndu-și vizirul, „un homme sage, intègre et plein de prudence“, hotărăște să-și însoare cei trei băieți, punîndu-i să tragă cu arcul de pe terasa palatului. (Așa fac și feciorii din *Zîna zînelor* de Ispirescu, în acest caz mireasa feciorului celui mic fiind o bufniță.) Săgeata celui mai mare cade pe locuința unui „grand seigneur“, a celui de-al doilea pe terasa căpeteniei principale a trupelor, a celui de-al treilea, Schater-Mohammad, pe o casă unde trăia singuratică o broască-țestoasă. Sultanul îndeamnă pe fiu să nu ia o ființă care „n'est ni de notre race, ni de notre espèce, ni de notre religion“. Fiul stăruie să-și urmeze destinul. Sultanul slăbește, pierde aproape de tot vederea, nurorile hotărâsc să-i gătească de mîncare și, auzind că broasca-țestoasă le cere murdăria de șobolani și șoareci, precum și găinațul găinilor și porumbeilor, fac mîncări rău mirositoare cu astfel de condimente. În schimb, de pe tablaua cu bucatele gătite de broască se ridică un miros delicios. Vindecat, sultanul dă un festin, broasca cere cumnatei celei mari să-i dea o gîscă spre a veni călare pe ea, iar celei mijlocii un țap. Cumnatele refuză, vin ele însele călare pe gîscă și pe țap, iar broasca-țestoasă sosește ca o prințesă frumoasă într-un palanchin purtat pe umeri de negri. Fosta broască-țestoasă varsă tablaua cu pilaf pe părul ei, orezul se preface în perle, varsă o

¹ *Op. cit.*, XIV, p. 196 și urm.

fiertură verde care se face smaralde. Cumnatele imi-tînd-o se murdăresc.

Șabloane cunoscute se află și în alte narațiuni, de pildă în *Istoria prințului Ahmed și a zinei Pari-Banu* (versiunea Galland) : obiecte năzdrăvane (covor fermecat, măr artificial care vindecă, tub de fildeș prin care vezi ceea ce dorești să știi), munci imposibile (să aducă un cort acoperind o armată și încăpînd într-o mîină, apă vindecătoare de la Fîntîna leilor, un pitic de un picior și jumătate cu barba de treizeci de picioare).

Poveștile din *O mie și una de nopți* se caracterizează printr-o simbolistică lipsită de esoterism, redusă la parabolă. Farizada cu suris de roză e de fapt demonstrația propoziției : izbutește, cine nu ia în seamă bîrfelile. Fatalismul e ideea dominantă. Atmosfera e a unei civilizații superioare, de tip feudal-oriental, cu localizări precise și fără golurile mitice, cu un sistem administrativ indicat în amănunte, sultanul fiind îndeobște un prinț înțelept și îngăduitor, lipsit de prepotența și absurditatea împăratului din basmul nostru. Discernămîntul estetic, gustul pentru fast, voluptăți gustative și olfactive, pentru muzică, poezie și arhitectură ating culmea rafinementului. Într-un poem dedicat rodiilor, este o astfel de imagine : „Cupole, cînd vă privesc, învâț arhitectura...”¹.

În basmele grecești traduse de Émile Legrand (*Recueil de contes populaires grecs*, Paris, E. Leroux, 1881) întîlnim o istorie din legendele mariale, *La belle sans mains* : „Il était, au pays franc, un roi veuf de sa première femme avec laquelle il avait eu une fille de la plus grande beauté, nommée Marie. Ce prince contracta un second mariage et épousa la plus jolie personne que l'on put trouver dans le pays. Mais autant le corps de cette femme était beau, autant son âme était difforme.” Tema este ura mașterii împotriva fiicei vitrege, din

¹ *Op. cit.*, XI, p. 15.

gelozie. Mama vitregă trimite o slugă să omoare fata și să-i aducă mîinile, sluga cruță pe Maria, însă îi retează totuși cele două mîini de la încheietură. Băiatul unui duce, mergînd la vînătoare, o vede, o ia de nevestă. Maștera află lucrurile și pe cînd tînărul e la curtea soțului, trimite ducelui o scrisoare mincinoasă ca din partea tînărului soț, precum că copiii născuți de ciungă nu sînt ai lui, drept care îl roagă să omoare pe mamă și pe prunci. Maria e părăsită într-un pustiu, Sfînta Fecioară o vindecă de betesuș, adevărul iese la lumină, regele arde pe rug pe soția criminală. Textul nu e de circulație orală, pentru că îl aflăm întocmai în *Minunile Precestii*¹: *Împărăteasa țării frîncești ale cărîia mîini tăiate le-au tămăduit puternica stăpînă. Minunea 11*: „Era în țara frîncească un împărat vădov de muierea cea dintîi, cu care făcuse o fată foarte frumoasă, puindu-i numele Marie, și viind împăratul la a doaa însurare au luat o muier frumoasă de ale locului aceluia, care cu totul era frumoasă la trup, și cu atîta era grozavă la suflet“. De observat că îndată Franța, care este regat, devine, în tălmăcire română, împărăție.² În basmele noastre tăierea mîinilor, a unui deget ori scoaterea ochilor ca semn, precum și gelozia mamei frumoase sînt, cum am văzut, curente. Exemplul poate instrui asupra raportului dintre literatura cultă și cea populară și a felului cum climatul fabulos preface istoria de aspect didactic. *La Tzitzinaena* e basmul promisiunilor de copii. Regele dă ordonanță, interzicînd de a se aprinde lumina seara din lipsă de untdelemn. Trei fete ale unui bătrîn astupă găurile ușilor și ferestrelor și lucrează. Le e foame. „Dacă aș lua de bărbat pe plăcintarul regelui, aș mînce o plăcintă caldă, caldă.“ A doua ar dori un bucătar, ca să mănînce bucate regești. A treia ar dori pe rege, „spre a avea

¹ Ne slujim de un ms. din Jina, 1769, în posesia noastră.

² Vezi în L. Șăineanu, răspîndirea încă din evul mediu a acestei teme, clasificată de el la *Tipul fetei cu mîinile tăiate*.

toate comorile“. I-ar face trei copii : „Soare, Lună și Stea“. Regele, deghizat, aude, o ia de nevastă și pleacă la război. Regina naște pe Soare, soacra pune pe moașă să-l ia. Copilul e așezat într-o ladă și aruncat pe mare, în locu-i e adus un câine. Regina naște Luna, soacra îi substituie o pisică. Al treilea copil, o fată, Stea, e înlocuită cu un șarpe. Regina e zidită în latrină. Un călugăr găsește pe rînd copiii și-i hrănește cu pești. Mari, cu bani de la călugăr, copiii închiriază o casă la oraș. La bazar un evreu vinde o lădiță : „celui qui prendra ce coffret s'en repentira, et celui qui ne le prendra pas s'en repentira également“. Băiatul cel mare o ia. Acum fata (instigată de moașă, care aflase că trăiește) dorește mărul de aur, păzit într-o grădină de către 40 de dragoni, cu care s-ar face și mai frumoasă. Băiatul deschide besacteaua, găsește un cal verde și înaripat, care vorbește : „Bonjour, maître ; où allons-nous maintenant ?“. Calul face un fulger și un tunet și iau mărul. Baba iar trece, învață pe fată dacă vrea să fie mai frumoasă să ceară creanga de aur, pe care se adună toate păsările din lume. Fratele, călare, i-o aduce. Baba o învață să ceară pe Tzitzinaena, ca să-i explice ce spun păsările. Fratele se duce, strigă pe Tzitzinaena de trei ori și de fiecare dată aceasta răspunde „Marmură“ împietrindu-l pînă la genunchi, pînă la coapsă, pînă la mijloc. Băiatul cu cîțiva peri din barba călugărului aduce pe bătrîn. Tzitzinaena, supusă, vine cu o sticlă de apă de nemurire și despietrifică pe băiat. Merg cu toții la rege, regina e scoasă din latrină, soacra și moașa sînt legate de patru cai, care le fac bucăți. Cu unele schimbări și combinări, subiectul e acela din *Sora crivățului* de Fundescu. Toate elementele schematice, inclusiv dilema, există în basmele noastre. *L'homme sans barbe* e povestea spînelui. Un rege face un copil cu o văduvă dintr-un sat. Îi lasă un pistol de argint. Copilul, mare, întreabă de tată-său, mama îi spune cine e, îi dă pistolul spre a fi recunoscut și-l sfătuieste să se ferească de un om fără barbă. De două ori copilul ocolește pe

acel om, întorcându-se, a treia oară vorbește cu el. Omul „en âme perverse“ pune o lespede mare peste puțul unde copilul se coborîse să bea apă și-l scoate cu condiția să se dea drept fiul lui adoptiv. Regele crede. Spînul spune regelui că-i lipsesc numai trei lucruri, camera de fildeș, privighetoarea și rîndunica din perete și cea mai frumoasă fată de pe lume și se oferă să trimită pe fiul său adoptiv să i le aducă. O bătrînă „qui était sa fée“ învață pe băiat să îmbete pe elefanți cu vin și să le ia fildeșele. Pasărea e păzită de 40 dragoni adormiți. Băiatul se suie în pom, îi apucă picioarele cu dinții și sare pe cal. Aruncînd carne leilor, grîu furnicilor, miere albinelor, capătă un fir de păr leonin, o aripă de furnică și una de albină. La castelul frumoasei lumii, paznicii îl supun la trei probe : să mănînce 40 de căldări de fiertură, un hambar de grîu, orz, porumb, 40 de chiupuri de miere. Leii, furnicile, albinele fac, la chemare, aceste isprăvi. Sosind călare cu fata, băiatul e aruncat de spîn de pe meterezele castelului. Cu cîteva vorbe magice și apă de nemurare, fata îl învie. Copilul arată regelui pistolul, spînul e legat de patru cai. Subiectul e în fundament acela din *Harap Alb* de I. Creangă.

Gelozia pe o fată frumoasă e tratată în *Rodia*. Două fete ale unui moș consultă soarele în credința frumuseții. Soarele zice : „Sînt frumos, și voi sînteți frumoase ; dar sora voastră mai mică vă întrece în frumusețe“. Fetele cele mari rătăcesc pe sora cea mică. Trece Nycteris, zeița nopții, cu cortegiul său, vede fata, o adoptă. De la soare, surorile află că sora cea mai mică trăiește. Ele se duc la ea și-i dă „une écharpe ensorcelée“ pe care cînd o pune la gît, moare. Nycteris îi scoate legătura, fata învie. Surorile o omoară apoi cu „une pastille de gomme enchantée“. Fata e așezată într-un sicriu de argint, pe un cal care, mergînd la întîmplare, e întîlnit de un prinț. Regina, mama prințului, mirată de tristețea fiului, intră în odaia lui, trage pe fată de păr, bomboana cade, *Rodia* învie. Prințul o ia de nevastă. Surorile vin ca moașe și

înfig un ac vrăjit în capul Rodiei, care se preface în pasăre. Grădinile pe unde trece pasărea se usucă. Prințul o prinde, găsește acul în capul ei, pasărea redevine femeie. Surorile mor de gelozie. Subiectul corespunde combinării cu variații a unor șabloane din *Mama cea rea* de Reteganul și *Cele trei rodii aurite* de Ispirescu, în ultimul fiind vorba de zîna omorîată cu un ac de o țigancă, prefăcîndu-se în păsărică și uscînd pomii. Procreația prin agenți externi, peștele miraculos, balaurul din puț, le găsim în *Le petit rouget sorcier*. O roșioară, recunoscătoare față de un pescar sărac, că a cruțat-o, îl îmbogățește din pescuit. Nevasta, incitată de cunoscuți, smulge secretul pescarului și cere să mănînce peștele, sub cuvînt că e un vrăjitor. Roșioara sfătuiește pe pescar să-l taie în trei bucăți egale, să le dea de mîncare soției, iepei și cățelei, iar coada s-o sădească în grădină. Femeia, iapa și căteaua fac fiecare gemeni, iar din coadă ies doi chiparoși. Băiatul cel mare pleacă, drept mijloc de telecomunicație lăsînd nu o năframă, ci unul din cei doi chiparoși. Cînd s-ar fi ofilit și uscat, era semn că e aproape de moarte. Într-un oraș, flăcăul vindecă, apucînd-o de păr, pe fata regelui, care înnebunea oamenii stînd seara într-un balcon și invocînd stelele. La porunca regelui, fata arată pe flăcău, aruncînd un măr, tînărul nu vrea însă să se însoare, merge în alt oraș, unde un monstru, păzind un izvor, mîncă în fiecare an o fată, în care timp locuitorii își făceau provizii de apă. Voinicul taie capul monstrului și-i retează cele șapte limbi. Un cărbunar găsește capul, silește pe fata regelui să spună că el este omorîtorul, pe urmă, cum regele era amărît de a da fata unui „homme grossier, noir, et tout-à-fait inconvenant pour la fille d'un roi“, tînărul arată limbile. Cărbunarul e numai exilat.

Plimbîndu-se prin apartamentele castelului și deschizînd o ușă dintr-un coridor, tînărul descoperă „une plaine très vaste, rempli de marbres portant une forme humaine“. O bătrînă îi întinde o baghetă, pe care

luînd-o, împietrește. Fratele rămas acasă vede chiparosul veștejindu-se, pornește la drum, ajunge în locul cu pricina și, în loc să pună mîna pe baghetă, asmute cîinele împotriva bătrînei, și cu apă de nemurire, găsită în castel, învie „une nation entière“ de statui.

E de la sine înțeles că multe situații izolate din schematica basmelor se regăsesc și aci : o regină îndrăgostită de un negru, o fată de rege care nu vrea să se mărite decît cu cel care i-ar pune o întrebare la care ea n-ar putea răspunde, în caz contrar sancțiunea fiind pierderea capului, cenușăreașa aleasă după pantof și (în același basm) a mamei omorîte și mîncate de fetele mai mari, din ale cărei oase, păstrate, ies aur și diamante pentru cenușăreasă (în basmul românesc mama e o vacă neagră), trei băieți născuți din trei mere date de un derviș și mîncate de mamă, a căror putere stă într-un dovreac, un negru tăind dovleci și intrînd într-un puț, unde băiatul cel mic dă de saloane multe cu lustruri de diamant și, într-o sală, de trei fete, părăsirea fratelui mic de către cei mari după ce a urcat fetele, o nucă, o migdală, o alună, patruzeci de slugi care ies din nucă și îndeplinesc orice muncă, mulțumită căroră fratele mic apare la nunta primelor două fete cu veșmînt de aur și cu măr de aur, pe cal alb, și apoi pe un cal roșu, fata cea mică cerînd, ca să se mărite, trei veșminte : cerul cu stelele, cîmpul cu florile și marea cu peștii și pe care feciorul cel mic, ucenic la croitor, le face prin slugile lui miraculoase etc.

Aceste basme se remarcă printr-o perfectă claritate psihologică și prin motivarea tuturor actelor, caracterile, în limitele basmului, fiind neted definite. Monstruosul însuși e rațional. Civilizația cea mai exactă este sugerată cu sobrietate, lipsește haoticul, indeterminatul. Pomul local fiind lipsitul de crengi mari chiparos, sicriul cu fata moartă e pus pe un cal. Aflîndu-ne în Grecia, evident un veșmînt trebuie să se numească „marea cu peștii“. Viziunea arhitectonică e peste tot prezentă. Regele interzice aprinderea luminii, din economie, lipsind

untdelemnul, nu din frica de incendiu, ceea ce înseamnă că piatra abundă în edilitate. Un rege vrea odaie de fildeș, statuile de marmură sînt în număr imens. Prînzurile enorme sînt mai puțin indigeste, fierturi, grîne, miere ; fata frumoasă e omorîtă cu o bomboană. Climat-ul general e un amestec de Grecie antică, de feudalism din vremea cruciadelor și de Orient mijlociu, văzut fără exces de culoare.

În anii 1634—1636 a apărut la Napoli, în dialect napoletan, o culegere de basme *Lo cunto de li cunti, overo lo trattenemiento de' peccerille*, denumit apoi *Pentamerone*¹, al cărui autor era Giambattista Basile (n. la Posilipo, c. 1575). Unele din aceste basme au fost dramatizate de venețianul Carlo Gozzi. În ele găsim numeroase paralelisme cu basmele noastre și firește cu cele europene, inclusiv cele de frații Grimm. Sînt basme care se apropie uimitor de acelea pe care le cunoaștem, altele cuprind numai șabloanele fundamentale în combinații, pentru aria noastră, inedite. Începem cu primele. Un băiat nerod, pe care mama îl ceartă mereu, fuge de acasă, nimerește la un „huerco“ (orco, ogre, wilder Mann, un fel de zmeu), un monstru de urîțenie care ar fi speriat pe Roland însuși sau pe Skanderbeg (Basile are obiceiul de a face comentarii erudite mitologice și istorice, introducînd și citate latine). Antonio intră în slujba monstrului și „în mai puțin de patru zile devine gras ca un turc, rotund ca un boloboc, viteaz ca un coeș, roșu ca un rac, verde ca usturoiul, slab ca o balenă, într-un cuvînt gros și gras, că nu se mai vedea singur cu ochii“ (astfel de repetiții burlești sînt frecvente). Zmeul îi dă drept plată un măgar, sfātuindu-l să nu-i

¹ *Der Pentamerone oder das Märchen aller Märchen* von Giambattista Basile, aus dem Neapolitanischen übertragen von Felix Liebrecht, I—II, Breslau, 1846. V. și *Giambattista Basile e il „Cunto de li cunti“* în Benedetto Croce, *Saggi sulla letteratura italiana del seicento*, Bari, Laterza, 1924.

zică „arre cacaurre“. Tocmai acest lucru îl face Antonio și măgarul se balegă perle, rubine, smaralde, safire și diamante. Antonio trage la o osteria și interzice birtașului să spună măgarului „arre cacaurre“. Firește, birtașul află taina, îi înlocuiește măgarul. Zmeul îi dă apoi un șervet vârgat, cu care nerodul o pățește la fel, în fine, o bită, care bate la poruncă și cu care își recapătă lucrurile furate (*Dell huerco*). Povestea e comună. *Doi frați* de G. Cătană reprezintă o variantă. Pervonto, o poamă rea, merge la pădure să aducă lemne, face bine la trei băieți ai unei zine, întocmindu-le o boltă de crengi, și aceștia îi hărăzesc puterea de a i se îndeplini orice dorință, strânge un mănunchi grozav de vreascuri pe care nu-l poate ridica pe umeri, se așază pe el călare și strigă : „Tare aș vrea ca legătura asta să mă poarte ca un cal“. Îndată și pornește. Vastolla, fata regelui, îl vede și râde, Pervonto îi zice : „Vastolla, să rămii grea cu mine“. Și într-adevăr fata devine însărcinată prin agent oral. Regele cheamă sfatul, îi împărtășește că luna onoarei lui a căpătat *cornua*, îl consultă asupra pedepsei. Sfatul e de părere să se procedeze *cum grano salis* și mai întâi să se aștepte ușurarea fetei. Aceasta naște doi copii ca două mere de aur. Sfatul e de părere să se aștepte încă șapte ani. Atunci, regele dă o masă la nobilime, pe urmă, una la pungași, golani, răufăcători, haimanale, cerșetori, la care vine și Pervonto¹. Îndată ce-l văd copiii, se dau pe lângă el și regele cunoaște că el este tatăl. Îi pune pe cîte patru într-un butoi pe mare. O slugă a fetei aruncă înăuntru un butoiăș cu stafide și smochine. Pervonto cere să mănince din ele, face din butoi corabie și din corabie, cînd ajunge la țärm, palat. Mergînd la vînătoare, regele e recunoscut de copii, intră

¹ După Johannes Bolte u. Georg Polfvka, *Anmerkungen zu den Kinder- u. Hausmärchen der Brüder Grimm*, IV, p. 193, regele dă încă o masă, a doua orășenilor și negustorilor. Traducerea lui B. Croce nu ne e la îndemînă.

în pãlat, o masã se umple de bucate, apoi îi rãsare înaintea un pat în care se culcã, în fine ies și Pervonto și Vastolla. Pedepsa aruncãrii pe apã în butoi sau corãbioarã o gãsim în *Bãiatul cel bubos și ghigorțul, Fata de împãrat și fiul vãduvei, Voinicul cel fãrã tatã*, cîteșitrele de Ispirescu. În *La cerva fatata* dãm de regele fãrã copii, Giannone, care e în stare sã dea „jumãtate din regat“ cui l-ar învãța cum sã devinã tatã. Dupã sfatul unui bãtrîn pune pescari sã-i prindã un balaur de mare și dã inima monstrului unei femei de la curte sã i-o gãteascã. Din cauza fumului cad însãrcinate, nu numai frumoasa „dammeccella“, dar și mobilele din casã. „E, ncapo de poche iuorne, figliattero, tanto che la travacca fece un letecciulo, lo forziero fece no scrignetiello, le seggie facettero seggiolelle, la tavola no tavolino, e lo cantaro fece no cantariello...“. Acest exces de virtute conceptivã îl gãsim și în *Țugulea, fiul unchiașului și al mãtușei*. Împãratul Stririlor cere lui Țugulea sã facã astfel încît într-o noapte sã nascã cincizeci de femei sterpe. Vrãjitorul, care însoșește pe flãcãu, atinge femeile cu toiagul și toate nasc, atinge și pe împãrat, care venise mirat sã vadã, și acesta se pomenește cu boboci de rață mãcãind dupã el.

Mai departe, șabloanele sînt iarãși curente. Canneloro, bãiatul curtencei-bucãtãrese, pleacã persecutat și lasã lui Fonzo, fiul regal, ca și geamãn, un pumnal, care aruncat la pãmînt se preface în izvor ce spune, cînd e secat, cã viața lui Canneloro e în primejdie. Canneloro dã de o cerboaicã vrãjitã, care-l roagã sã-și lege cîinii și sabia. Cerboaicã este însã un „huerco“, un wilder Mann antropofag, care aruncã pe Canneloro într-o groapã, spre a-l mîncã mai tîrziu etc. În basmul românesc avem de-a face în acest șablon cu o zmeoaicã.

Lo Serpe e cunoscutul basm al prințului-șarpe. Spatella n-are copii, bãrbatu-sãu îi aduce de la pãdure o legãturã cu gãteje în care gãsește un pui de șarpe. „Doamne! — zice femeia — pînã și șerpilor nasc pui, nu-

mai eu sînt năpăstuită pe lume să am un bărbat așa de nepricopsit, încît, deși e grădinar, nu-i în stare să facă să dea o mlădiță.“ „Dacă n-ai copii — vorbește șarpele — ia-mă de suflet.“ Cînd e mare, șarpele trimite pe Cola Matteo la rege să-i pețescă fata. Regele zice, cu umor : „Spune-i șarpelui că-i dau fata cînd mi-o preface în aur toate roadele din grădină“. Șarpele trimite pe grădinar în grădină să semene toate semințele de fructe cîte le găsește în oraș : piersici, caise, cireși etc. Semințele încolțesc, dau pomi și roade de aur. Regele pretinde atunci să preschimbe zidurile și bătătura grădinii în pietre prețioase, ceea ce șarpele face, presărînd prin grădină hîrburi. Regele, lacom, vrea să-i aurească reședința pe dinafară de jos pînă sus. Șarpele pune pe Cola Matteo să spoiască palatul cu un mănunchi de verdețuri. Deodată palatul lucește ca o pilulă aurită. „Dragă Grannonia — zice regele, fetei — ca să-mi bat joc de un pretendent care te cerea de nevastă, i-am pus condiții ce mi se păreau cu neputință de îndeplinit, dar m-a tras pe sfoară, nici eu nu știu cum“, și o roagă, spre a nu-și călca cuvîntul, să primească a fi soția șarpelui. Grannonia e bucuroasă. Șarpele apare la curte într-o caretă de aur, trasă de patru elefanți de asemenea de aur. Înspăimîntați, părinții strigă la fată : Fugi, Grannonia ! Dar fata stă locului, șarpele o îmbrățișează cu coada, o sărută. Intrați în odaia nupțială, șarpele se preface într-un june frumos cu plete de aur. Regele, indiscret, se uită pe gaura cheii, crezînd că șarpele o să-i mănînce fata, vede pielea reptilei pe jos, dă buzna împreună cu regina în odaie și aruncă pielea pe foc. Tînărul se preface în porumbel și zboară pe fereastră. Grannonia pleacă în căutarea lui, într-o pădure o întîmpină o vulpe, care-i spune chiar istoria șarpelui. Acesta e un fiu de rege, fermecat de o vrăjitoare, fiindcă n-a luat în seamă dragostea ei. Acum prințul e bolnav, fiindcă s-a tăiat la cap cu cioburi de geam, cînd a zburat ca porumbel. Vulpea învață pe fată să-l ungă cu sînge de păsări, dar adaugă că totul e în zadar dacă nu amesteacă

și sîngele ei, al vulpii. Se repetă istoria coțofenei proaste din basmul nostru. Grannonia omoară vulpea, ia sînge, apoi își găsește soțul. *L'orza* este basmul incestului. O regină recomandă, pe patul de moarte, regelui să nu se însoare decît cu o femeie frumoasă ca și ea. Regele convoacă toate femeile din lume la concurs, nu găsește nici una mai frumoasă ca Preziosa, fata lui. „De ce să caut departe — meditează el — ceea ce am lîngă mine?” Preziosa disperă, o babă, admițînd că regele e un măgar, îi dă o așchiuță, cu care, cînd o ține în gură, se preface în ursoaică. În pădure, ursoaica e văzută de un fiu de rege, care o duce acasă în grădina palatului. De la geam, prințul zărește însă o fată frumoasă, fiindcă Preziosa, vrînd să se pieptene, și-a scos așchiuța din gură. Coborînd jos, prințul dă iarăși de ursoaică. Se îmbolnăvește. „Mamă — zice el — dacă nu sărut o dată ursoaica îmi dau duhul.” I se face voia, prințul și ursoaica se sărută de foc, fetei îi pică din gură așchia și rămîne cu chip omenesc. Șabloane din *Harap Alb* (monștrii frați de cruce și fata năzdrăvană) sînt în *Lo gnorante* (Prostul). Moscione e trimis în lume de către tată-său și pe drum se întilnește cu Furgolo, care aleargă ca fulgerul și ajunge căprioara din doi pași, Aurechia a lleparo care, punîndu-și urechea la pămînt, aude totul, cu Ceca deritto, care ochește cu săgeata un bob de mazăre, Sciosciariello, care suflă vînt pe gură și Forteschena, care ridică un munte în spinare ca pe un fulg. Moscione îi ia în slujba lui și cu toți merg la un rege. Acesta are o fată, care aleargă ca vîntul și străbate o holdă fără să îndoaie spicele. Regele face cunoscut că dă fata cui o întrece în goană. Moscione vestește că-l doare burta și întrebă dacă poate să delege pe altul în locu-i. „Vie cine o vrea — zice fata — mi-e tot una.” Fulger învinge, dar, înainte de a doua probă, fata îi dă un inel vrăjit, care îi taie puterile. Urechi-de-iepure a auzit însă convorbirea dintre fată și tată, cheamă pe Ochește-drept și acesta cu arbaleta sfărîmă piatra de la inel, iar Fulger își recapătă iuțeala. Prostul se mulțu-

mește să ia bani în locul fetei, și cere cât poate lua el și tovarășii săi pe umeri. Tare-n-spinare ia toate bogățiile regatului. Regele se căiește, trimite armata după ei. Sufălătorul îi mătură scoțînd un crivăț pe gură. *Nennillo e Nennella* e basmul copiilor moșului, pe care îi persecută maștera. Tatăl îi duce la pădure, presărîndu-le pe cărare cenușă, ca să poată să se întoarcă. A doua oară presară tărîțe, pe care le mănîncă un măgar. Un prinț trece prin pădure, băiatul auzind lătrat de cîini se urcă într-un copac, fata fuge la țarmul mării, e luată de niște pirați. Corabia se sfărîmă, un pește năzdrăvan înghite fata, în pîntecele lui e un palat. Peștele pune capul pe uscat, fata iese, regele, care găsisese și pe băiat, o ia la palat. Tatăl e descoperit, vine și mama vitregă, și, întrebată ce pedeapsă merită cine s-a purtat rău cu copiii, zice : să fie pus într-un butoi și rostogolit de pe un munte. I se aplică această pedeapsă. *Le tre cetre* este, cu deosebiri de detalii, *Cele trei rodii aurite* de Ispirescu. Un fiu de rege visează o fată albă precum cașul și roșie ca sîngele (altă dată cașul e înlocuit cu marmura). Merge în lume, navighează la Gibraltar, de aci în India, ajunge într-o insulă, dă de o bătrînă, care îl sfătuiește să se ducă ca să nu-l mănînce cele trei fete ale ei și să-și afle catafalcul într-o tigaie și mormîntul într-un pîntece. Cu a doua babă i se întîmplă cam la fel. O a treia babă, care-și hrănea o turmă de măgari cu plăcinte și zaharicale, îi dă trei lămîi și un cuțitaș și-l trimite înapoi în Italia, într-o pădure, la un izvor, învățîndu-l ce să facă. Prințul taie lămîia, iese o zîină care zice : „Dă-mi să beau !“, el însă nu-i dă iute, zăpăcit cum e, apă din rîu, și fata se mistuie. La fel se întîmplă cu a doua. Celei de a treia îi dă repede apă și are în fața lui o zîină albă precum cașul și roșie ca sîngele. Prințul pleacă să-i aducă veșminte. O sclavă sarasină (la noi, o țigancă), venind la rîu, vede zîina, o îmbie s-o pieptene, îi înfige un ac în tîmplă și zîina se preface în porumbel. Prințul găsește în pădure roaba maură pe care o ia, crezînd că

e zîna. Porumbelul vine la fereastra bucătarului, întrebă de rege, bucătarul îl prinde, îl taie, îl opărește, aruncă apa cu cîteva pene. Iese un lămîi, care dă trei lămîi. Din a treia iese zîna. Sarasina e arsă, iar cenușa ei aruncată în vînt.

În multe basme găsim șabloane comune, totuși într-altele, păstrîndu-se spiritul schematic, basmul ne duce într-o lume fabuloasă nouă. Pare evident că există basme de circulație universală, în vreme ce altele au curs pe o arie mai restrînsă, fiind mai puțin accesibile altor geografii. *Lo polece*, conținînd elemente curente, este totuși de un colorit extraneu. Un rege, mușcat de un purece, nu se îndură văzîndu-l așa de frumos, să-l pună „pe eșafodul unghiei sale“. Îl ține într-o sticlură și-l hrănește cu sîngele său. După cîteva luni, puricele crescînd cît un berbec, regele îl omoară, îl juipoaie și promite fata de nevastă cui îi ghicește ce animal a fost. Numai un zmeu știe și Porziella e dusă într-o casă împodobită cu oase. Zmeul i-aduce din cînd în cînd ciozvirte de om. O bătrînă vine în ajutorul fetei cu băieții ei năzdrăvani. Mase, punînd urechea la pămînt, aude la treizeci de poște de jur împrejur, Nardo face, scuipînd, o mare de săpun, Cola aruncă un fier și iese o holdă de brice, Micco, azvîrlind o așchie, face o pădure deasă, Petrullo, vărsînd puțină apă, face un rîu mare, Ascaddeo, dintr-o piatră zvîrlită, scoate un turn, Ceccone nimereste cu arbaleta, la o milă depărtare, ochiul unei găini. Fata e luată de la zmeu, acesta se ia după răpitori, care îi pun obstacole. În cele din urmă se urcă toți în turnul făcut de Ascaddeo, antropofagul vine cu o scară, Ceccone îl ochește și-l doboară.

Cum vedem, imaginația plastică este excesivă. Basmele lui Basile sînt bufone, iar intriga este carnavalescă, bombastică, o adevărată mascaradă.

Analizăm pe scurt dintre basmele palermitane, culese de Giuseppe Pitrè de la persoane „vergini affatto d'istruzione“ (*Novelline popolari sciliane*, Palermo, 1873), *Lu re di li setti muntagni d'oru*. Un rege, cu un

băiat și trei fete, căzînd la pat, cheamă pe rînd fetele : „Pippina... tē ccā stu buchē ; a li sei misi chī sugnu mortu io, jetta stu buchē a lu chianu di lu palazzu ; lu primu chi passa e si lu pigghia, chissu è to maritu“. Termenul celorlalte două e mai lung. Fetele aruncă buchețele, le ridică un porcar, un vînzător de păsări și un chitarist. Unul din mai-marii curții vîră în cap regelui cel tînăr să ceară fata cea mai mică a regelui de la cei șapte munți de aur. Regele trece pe la cumnații săi ; găsește pe sora cea mică într-un palat regal : „E tu rigina ? cci spija iddu“. „Si, fratuzzu mio. Mē maritu è'nfatatu, e li fati lu cunnannanu a fari a certi uri lu sunaturi e iddu avi a sunari la citaṛra.“ Regele chitarist dă cumnatului său trei bucăți de coardă de chitară. Regele găsește pe vînzătorul de păsări, care și el e rege și care-i dă trei pene de păsări. Porcarul e mai mare. „Cca cci nn'è re ?“ „Re ? ccā fa' imperaturi“, i se spune. Porcarul îi dă trei peri de porc și-l povățuiește ce să facă. Regele celor șapte munți de aur e un mehenghiu. Cînd eroul nostru îi cere fata, răspunde : „Circatila a mē figghia, e si la truvati vi la pigghiati“. Pretendentul caută, cum fusese învățat, în odaia regelui. Sub pat e un covor, sub el patru cărămizi albe. Tînărul le scoate, vede o scară, uși de fier. Tatăl fetei zice : „vorbim miine, prinsoarea nu-i cîștigată“. A doua zi, tînărul găsește un morman de chei, deschide, dă de treisprezece fete. „Lasă, vorbim noi miine“, spune tatăl cîrcotaș. În zilele următoare, stau patru ici, patru colo și cinci în mijloc ; trei ici, trei colo și șapte la mijloc ; două într-o parte, două într-alta și nouă la mijloc. De fiecare dată tînărul nimește pe fata cea mică. „La spusa è mia, l'aju vinciutu !“ Dar tatăl : „Basta, ca ancora cci nn'e“. Îi dă să aleagă felurite grăunțe amestecate într-un hambar, să mănînce toate dulciurile dintr-o cămară. Tînărul arde penele și perii și vin păsări și porci care fac cele de mai sus. Regele nu se lasă : „Io a mē figghia vi la dugnu, ma sapiti quannu la sira di maritarivi aviti un picciriddu ch'avi a diri : Nannu, pappu, e'mprua“. Pretendentul udă coar-

dele, se ivește un copil care strigă : „Bunicule, papă și apă.“ Regele nu mai are încotro. Atmosfera, mereu bufonă, evocă prin civilizație, ceremonie și profesii populare regatul celor două Sicilii. În basmul foarte fantastic *Li tri belli curuni mei*, eroina este fata unei spălătorese care moare la spital.

Basmele sîrbești ale lui Karacič au unele o surprinzătoare asemănare schematică cu basmele române, nu numai în șabloanele izolate, ci în totalul rezultat din combinarea lor. Unui împărat cu o fată și trei băieți îi fură un zmeu fata, pierind într-un nor. Frații pornesc la drum și dau de un castel care era clădit în aer (*Das Luftschloss*). Fratele mai mic omoară calul, își face o curea din pielea lui, aruncă un capăt cu săgeata și se urcă pe curea în castel. Găsește pe soru-sa care căuta în cap zmeului. Îl izbește cu ghioaga, zmeul abia simte o pișcătură. Dar izbind a treia oară, îl omoară. Sora duce pe frate într-o odaie unde e un cal negru cu șa de argint, în alta cu un cal alb cu șa de aur, în alta cu un cal cenușiu cu șa împodobită cu nestemate, pe urmă în alte trei odăi cu câte o fată, una brodînd cu fire de aur la un gherghef de aur, a doua torcînd fire de aur, a treia înșirînd perle și avînd înaintea ei o găină de aur cu pui, care ciugulesc perle într-un lighean de aur. Pe cea din urmă gîndește voinicul s-o ia el de nevastă. Le coboară pe toate și pe soră pe pămînt, însă frații taie cureaua cînd e rîndul lui și duc un păstor în locul fratelui. Voinicul descinde pe rînd pe cei trei cai în zilele nunților, pe frați îi izbește numai cu ghioaga, pe păstor, care se cunună cu fata a treia, îl omoară. Unui împărat cu trei fii îi fură cineva merele de aur ce înfloresc și dau roade în fiecare noapte. Păzesc pe rînd frații cei mari, al treilea doarme pe un pat sub pom pînă la miezul nopții. Vin nouă păunițe de aur, opt fură mere, a noua se face fată și așezîndu-se pe pat se drăgostește cu voinicul, căruia îi dă două mere, unul pentru el și unul pentru împărat. După cîteva nopți, frații invidioși se învoiesc cu o babă, care se ascunde sub pat și taie o șuviță de păr din capul

fetei. Aceasta se preface în păuniță și nu mai revine. Feciorul leagă pe babă de coada cailor, iar el merge cu o slugă în căutarea păuniței. O împărăteasă știe de ea, însă, vrînd să-și mărite propria fată cu voinicul, dă slugii acesteia niște foale. La amiază opt păunițe se lasă asupra unui lac, a noua pe cal lîngă prinț, silindu-se în zadar să-l deștepte, căci sluga îi suflase în ceafă cu foalele și-l adormise. Întîmplarea se repetă însă de două ori și voinicul, mînios, taie capul slugii. Pe un munte, un pustnic îl îndrumază spre orașul cu castelul păunițelor. A noua, care era împărăteasa, îl primește bucu-roasă, îi dă cheile de la douăsprezece odăi cu sfatul de a nu intra în cea din urmă. Băiatul intră, dă de un zmeu care-i cere apă de trei ori. Cercurile buții plesnesc. Zmeul fuge cu păunița. Voinicul face bine unui pește, unei vulpi, unui lîp, dă de orașul împăratului zmeilor, pune pe fată să întrebe de unde are zmeul calul, apoi intră slugă la obișnuita babă cu pari în curte care cer cap. Restul, ca în basmele noastre (*Der goldene Apfelbaum und die neun Pfauinnen*). Unui alt împărat trei zmei veniți în chip de furtună îi fură cele trei fete la kolo (horă). Împărăteasa, rămasă văduvă, naște un băiat, Stoîșa, și-i mărturisește, cînd acesta are optsprezece ani, că a mai avut fete. Stoîșa pleacă în lume cu trei năframe dăruite de mamă-sa. Întilnește pe rînd surorile care îl recunosc după năframele brodate de ele. Zmeii aruncă buzduganele pe acoperișul castelelor, întîiul mănîncă un bou fript, un cuptor de pită și un butoi de vin. Ceilalți de două și de trei ori mai mult. Stoîșa le mănîncă bucatele și se împacă un timp cu ei. Aceștia se tem însă de împăratul zmeilor și Stoîșa se duce la castelul celui din urmă, pe care șade un iepure. Cînd cineva l-ar da jos, iar iepurele s-ar spinteca singur, s-ar jupui, s-ar tăia bucățele și s-ar frige singur, atunci acela nu s-ar mai teme de viața lui. Stoîșa ia iepurele care face cele de mai sus, se împrietenește cu zmeul, care, fiind și el cel mai mic, se cheamă Mladen, pornesc la cei trei zmei ce se ascund într-o peșteră, îi

afumă cu paie. Stoișa își ia surorile și comorile, castelul și celelalte dându-le fratelui de cruce (*Stojscha und Mladen*). Doi fii de împărat urmărind succesiv un iepure care intră într-o moară de apă sînt mîncați de acesta, care nu-i decît un zmeu (*Drache*). Al treilea fecior nu intră în moară, la întoarcere întrebă pe o babă, pe care o găsește acolo, unde este iepurele lui. Baba îi spune despre zmeu și voinicul o pune să-l descoasă în ce-i stă puterea. După ce minte de două ori, zmeul destăinuie că puterea lui zace în altă împărăție și anume într-o vrabie dintr-un porumbel dintr-un iepure dintr-un porc mistreț dintr-un balaur dintr-un lac dintr-o cetate împărătească. Voinicul găsește cetatea, se bagă păstor de oi la împărat, care îl roagă să nu se ducă la lac cu oile de unde nu s-a mai întors nici un păstor, merge totuși acolo și se bate cu zmeul din apă de două ori, fără a-l birui, dar și fără a fi învins, zicînd că dacă l-ar săruta pe frunte fata împăratului l-ar răpune. Doi călăreți trimiși de împărat aud aceste cuvinte, a treia oară, mînată de tată-său vine fata și sărută pe păstor, care zvîrle zmeul în nori. Acesta căzînd se face bucăți, din care răsare un porc mistreț etc. Cînd voinicul scoate vrabia, aceasta îi dezvăluie că în moară sînt trei nuiete care scoase din rădăcini deschid ușile de fier ale unei pivniți unde sînt mulțime de oameni și frații săi. Voinicul sucește gîtul vrăbiei (*Der Drache und der Kaisersohn*). E de ghicit ce cuprinde *Der Schlangenbräutigam*. O femeie săracă, rugîndu-se de Dumnezeu, naște un șarpe care fuge și se întoarce peste douăzeci de ani, mîinînd pe mamă-sa în peșit. „Mărite împărate, aci ți-e paloșul și aci e capul meu. Am fost multă vreme fără copii, și Dumnezeu m-a binecuvîntat și am născut un șarpe etc. Acum după douăzeci de ani vine șarpele la mine și mă mîină să-ți cer fata pentru el.“ Împăratul rîde și zice: „Dacă fi-tu îmi face de la curtea lui pînă la a mea un pod de perle și nestemate, îi dau fata“. Pe urmă împăratul îi cere un castel ca al lui și a treia oară scule pe dinăuntru așijderi. Se face nuntă, șarpele apare

ca flăcău, mama lui se uită pe gura cheii și sfătuiește nora să arunce pielea pe foc. Șarpele rămîne, fără alte întîmplări, printre oameni, după ce suferă de puțină aprindere potolită cu apă. Există și varianta (*Wieder vom Schlangenbräutigam*), după care nevasta rătăcește și nu poate să nască pînă ce soțul nu întinde brațul drept asupra mijlocului ei. Într-un basm (*Wem Gott hilft, dem kann niemand schaden*) dăm de un șablon asemănător cu cel din *Voinicul cel cu cartea în mînă născut* de Ispirescu. Un împărat, care e năzdrăvan și se preface în vampir, sperie pe pretendenții fetei sale și-i omoară. Un flăcău înnoptează la fata lui într-o odaie verde, într-una galbenă și într-una roșie și scapă teafăr, nu citind din psaltire, dar rugîndu-se neîncetat. În *Der goldwollige Widder* un fecior de vînător nevrînd să dea împăratului lîna de aur a unui berbec ucis, acesta îl pune să-i facă sub pedeapsa tăierii capului o vie pe rod, un castel de fildeș, apoi să-i aducă pe fata unui împărat. Sfătuit mereu de o fetiță ce-i iese în cale, băiatul făptuiește isprăvile. A treia oară cumpără un vultur, un crap și un porumbel, ia cîte o pană și un solz, pornește pe o corabie cu marfă spre țara suspomenită, atrage pe fata împăratului pe corabie. O pasăre de pe umărul fetei pornește să dea de veste tatălui, voinicul arde pana de vultur, vulturii prind pasărea. Fata aruncă o piatră în mare, voinicul arde solzul, crapii împing corabia. Ajung între doi munți, corabia împietrește, fata vrea „apa vieții“, voinicul arde pana porumbelului, acesta aduce apă într-o sticlucă, corabia pornește. Ajunși la împăratul cel rău, voinicului îi taie capul un călău, fata îl înviază cu apa vieții. De reținut că voinicul îmbată elefanții ca să le ia fildeșele. În *Das Schicksal* (Soarta) regăsim șabloane familiare: rîul, între altele, ce pune pe om să întrebe Soarta de ce n-are pești și căruia i se răspunde: fiindcă nu s-a înecat nimeni în el. Motivul e în *Zîna apelor* de Reteganul, unde eroul merge însă la Dumnezeu. Fratele sărac din basmul sîrbesc merge la Soartă și vede cum aceasta hotărăște

norocul noilor născuți, după cum e o noapte de bogăție sau de sărăcie pentru el. Motivul îl aflăm în *Ioan Pripilă* de I. Broju (C. L.). În *Wer wenig verlangt, dem wird am meisten gegeben*, îngerul Domnului cere de pomană pe rînd la trei frați săraci, care moștenesc numai un păr și fiecare cinstit îi dă pere numai din partea lui. În *Azima mergătoare* de Reteganu vin Iisus și Sf. Petru și frații mai mari le vînd mere din partea celui mic, care îi omenește cu mere din partea sa. Dumnezeu le dăruiește la fiecare ce vor : turmă, pămînt și boi și o luntre. Îngerul hărăzește de asemenea celor trei preschimbarea unei ape în vin, a unor porumbei în oi și o nevastă cu frica lui Dumnezeu. Frații mai mari nu vor să miluiască îngerul-cerșetor cu vin și cu brînză și pierd darurile. La fel, *mutatis mutandis*, în basmul retegănesc. *Gerechtigkeit und Ungerechtigkeit* este aidoma *Dreptatea și Strîmbătatea* de T. Pamfile. Doi frați fac prinsoare : care e mai bună dreptatea sau nedreptatea și unul scoate, după învoială, ochii celuiilalt. Sînd sub un brad, orbul aude „die Wilen“, un fel de „vîje“ și de iele, destăinuind cum și-ar recăpăta vederile și-ar vindeca pe fata craiului. Celălalt frate, invidios, își scoate și el ochii, dar „vilele“ îl fac bucăți. Un fiu de împărat (*Das höllische Blendwerk und die göttliche Macht*) visează o fată „albă ca zăpada și roșie ca sîngele“. Trei bătrîne îi dau o pîine, o alună, o nucă, cu care potolește pe baba, mama fetei din pădure, și-i pune obstacole, scoțînd o apă curgătoare din alună și flăcări din nucă. Pe babă o trăsnește Dumnezeu. Un împărat preface în miei sau omoară pe pețitorii care nu pot spune ce semn are fata lui și unde. Un băiat sărac, sfătuit de un om cu aripi, cu un ochi în frunte, află, dînd haine scumpe fetei și făcînd-o să se dezbrace, o stea de aur la genunchiul drept (*Schöne Kleider vermögen sehr viel*). O fată năzdrăvană și vicleană, făcută din zăpadă de către „vile“ vara, la Sf. Ilie, care nu vrea să se mărite decît cu cel care o întrece la alergat, este în *Von dem Mädchen, das behender als das Pferd ist*. Voinicii merg călare, ea, care

are mici aripi la subsuoară, e pedestră. Feciorul împăratului scoate un păr din cap și face o pădure, lasă o lacrimă care se face riu, în fine se roagă de Dumnezeu și oprește fata. Cei trei țipari (*Die drei Aalfische*) țin locul roșioarei din basmul grecesc *Le petit rouget sorcier*. Unul din ei, tăiat în patru bucăți și mâncat de femeie, cățea, iapă, dă naștere la tot atîția gemeni. Din partea îngropată ies două paloșe. Un geamăn pleacă cu un cal, un cîine și un paloș și lasă ca semnal o sticlă cu apă care se turbură cînd e în primejdie. Voinicul se însoară cu fata unui împărat, merge pe un munte sclipitor, unde o babă îl împietrește. Vine frate-său geamăn, care, luat drept celălalt, pune paloșul de aur între el și cumnată, se urcă pe munte, asmute cîinele, fără a vorbi babei, capătă de la ea pe frate și despietrește cu buruienile babei și pe alți voinici. Un împărat (*Das wunder-tätige Messer*) nu-și dă fata decît cui i-aduce un cal alb fără pete, un cal roșu cu cap negru și unul cu cap și picioare albe. Fata dă unui flăcău un cuțit cu care ducîndu-se în pădurea „vilelor“, și ținîndu-l în soare, cîi vin la sclipire. Cu tăișul cuțitului izbind la rădăcina unui chiparos cu rădăcina de aramă, crengile de argint și foile de aur, dă de o grămadă de galbeni. *Aschenzettel* e povestea cenușăresei cu pantoful potrivit pe picior și cu cocoșul care denunță că fata a fost ascunsă sub covată, însă cu elemente din *Fata unchiașului cea fără noroc*, de T. Pamfile. Un moș cu barbă lungă o sfătuieste să se ferească de a-i cădea fusul într-o groapă, lucrul se întîmplă, și mama fetei se face vacă. *Die böse Stiefmutter* vorbește despre mama vitregă care a trimis sluga să omoare pe fata soțului, aducîndu-i inima și brațele. Sluga taie brațele, zicînd că a pierdut inima pe drum. Cu trei fire de la trei cai, de care îi vorbește un om în vis, probabil Dumnezeu, tatăl face să crească la loc mîinile fetei. *Die Stiefkinder* este istoria văduvului cu trei copii, însurat din nou, căruia nevasta a doua, cu o fată, îi gonțe copiii „altfel pîine împreună nu mai

mîncăm“. Însemnarea drumului prin pădure cu cenușă și tărîțe, tigva nu lipsesc. Niște păgîni iau în casă pe copii, dau poruncă mamei să-i frigă. Copiii roagă pe bătrînă să le arate cum să se așeze pe lopată, o frig și fug ș.c.l. O suprapunere a basmului cu Sf. Vineri și acela al fetei care mătură în casa zmeilor sau a hoților din pădure este în *Wie sie es verdient haben, so ist es ihnen auch ergangen*. O fată gonită de mașteră găsește o colibă murdară în pădure, mătură, îngrijește de foc. Vine ceva ca o furtună, copacii trosnesc și se arată un zmeu căruia îi miroase a om și care strigă fetei să iasă din ascunzătoare că nu-i face nimic. Zmeul roagă pe fată să-i caute în cap care e plin de viermi și miroase urît (fata însă zice că are iz de busuioc), o pune să-i hrănească jivinele și-i dă simbrie o ladă. Însă fata alege pe cea mai ușoară, care e plină de galbeni. Merge și fata babei și ia o ladă grea, din care ies șerpi. În fine, *Minciuna și prinsoarea (Die Lüge und die Wette)* e *Basmul cu minciunile* al lui Fundescu, cu deosebirea că morarul e spîn. Un tată sfătuiește pe băiat să nu se ducă la moară cu spîn, băiatul schimbă trei mori zadarnic, fiindcă spînul vine pe furis și la celelalte două. Morarul face o azimă din făina băiatului și propune să fie a aceluia care va spune o minciună mai mare. Cînd îi vine rîndul, băiatul începe: „Cînd în tinerețea mea eram bătrîn, aveam mulți stupi; îi număram în fiecare dimineată și mi-era ușor să țin socoteala albinelor, dar cu numărul stupilor n-am scos-o niciodată la capăt. Într-o dimineată, numărînd stupii, îmi lipsește cea mai bună albină. Pun eu repede șeaua pe un cocoș, pornesc călare și încep să caut albina. Alergai pe urmele ei pînă la mare, ea trecuse marea. Pe cînd mă lăsam dincolo, văd un om, care înjugase albina mea la plug...“ etc., etc.

Basmele lui Wuk, deși așa de asemănătoare schematic cu ale noastre, au totuși specificul lor mai greu de definit. Aci (fie ecou al Imperiului roman de națiune austriacă, fie al împărăției turcești) aveam de-a face cu

împărați. Condițiile de civilizație fabuloasă sînt asemănătoare cu cele din aria românească. Fetele caută în cap pe zmei, așa cum fata moșului caută în capul Sfintei Vineri (Fundescu, *Sfînta Vineri*). Sîntem în materie de fantazie între goticul fraților Grimm și Orientul basmelor grecești și arabe. Apare chiparosul ca pom, iar marea și corabia sînt descrise ca fenomene văzute cu ochii. Tărîmul celălalt, ca și în folclorul cercetat pînă acum, n-are caracterul abisal și de dublet din basmele noastre. Lumea meridională nu trece cu imaginația de pivniță, boltă, palat subteran sau submarin. Zmeii mănîncă oameni, nu fură soarele și luna. Tendința etică și exemplificarea este accentuată și Dumnezeu rezolvă situațiile care în basmele noastre sînt soluționate magic. Predilecția pentru viteazul colosal este sensibilă. Fiul făcut de o femeie cu un urs își face o ghioagă enormă strîngînd fierul de la plugurile țărănilor. Îmbucă mîncarea mai multor sute de oameni, și totuși, amestecat cu sămînță în săculețul unui om și mîncat, intră în dinții aceluia și e scos cu o frigare. E o „minciună“, cum se spune la sfîrșitul basmului, dar Novac e un erou din aceeași familie, încît s-ar putea vorbi în Oltenia, Banat și Serbia de un gasconism.

Totuși astfel de judecăți nu sînt fără risc, mai ales pe baza unui material insuficient. Gasconismul în basm e universal. Ceea ce rămîne indiscutabil este că un popor asimilează anumite șabloane, cu predilecție, traducîndu-le diferențial. Coborînd în Epir, Albania, Asia Mică și insulele grecești, prin basmele lui J. G. v. Hahn (*Griechische und albanesische Märchen*, I—II, Leipzig, W. Engelmann, 1864), constatăm o accentuare a canibalismului existent în toate basmele. Dar la noi mănîncă oameni zmeul, și nu încă în mod curent. O femeie, furîndu-i pisica un porumbel, dă bărbatului să mănînce din sînul ei. Omului îi place, îi vine gust să-și mănînce copiii. Asterinos și Pulja fug de acasă, mama, care vrea să-i gătească, aleargă după ei, copiii aruncă obstacole,

un cuțit, un pieptene, o mînă de sare, respectiv pustiu, pădure, mare. Băiatul bea din urmă de oaie și se face miel (*Vom Asterinos und der Pulja*). Două fete omoară pe mamă-sa și o mănîncă, a treia strînge oasele și le îngroapă. Găsește în locul lor trei veșminte: Cerul cu stelele, Primăvara cu florile și Marea cu valurile. Restul e basmul cenușăresei, inclusiv șablonul pantofului (*Aschenputtel*). Lemonitza, fata unui rege, merge la școală (apare învățămîntul public), vede pe „Lehrer“ mîncînd un copil. Acesta venind ca o negură o fură din palat (*Lemonitza*). De observat că regele are un sfat compus din douăsprezece persoane. Emm. Cosquin (*Les contes indiens et l'Occident*, Paris, E. Champion, 1922, p. 112 și urm.), află variante în *Sicilianische Märchen*, trad. Laura Gozenbach, în Kúnos, *Türkische Volksmärchen aus Adakale*, într-un basm din Arabia de sud. Der Lehrer este la musulmani un cadîu. Un derviș dă unei regine trei mere, cu care aceasta face trei copii. Dervișul reclamă unul din ei. Acesta fuge. Trei zmei, mîncători de oameni, plăcîndu-le pîinea făcută de neveste după sfatul băiatului, îl cruță, trei lei omeniți de băiat cu pesmeți ies dintr-un izvor și-l ajută (*Vom eisernen Derwisch und dem Prinzen mit den drei Zwiebäcken*). Un Drakos cere și el copilul pe care mama sterilă i l-a făgăduit. Băiatul împarte cinstit un hoit unui leu, unui vultur și unei furnici, și aceștia îi dau putere să se facă leu, vultur, furnică (*Vom Prinzen, der dem Drakos gelobt wurde*). O regină mănîncă un măr, iapa cojile. Se nasc un băiat și un mînz. Regina se îndrăgostește de păgînul care-i dăduse mărul, se face bolnavă, cere să mănînce ficatul copilului. Regele consimte și comunică băiatului, venit de la școală, hotărîrea. Acesta vrea trei veșminte. Cerul cu stelele, Primăvara cu florile și Marea cu valurile și fuge cu ele. Intră grădinar la un rege. Urmează șablonul cu pepenii simbolici, alegerea soților cu mărul, repetarea experienței, aducerea apei de viață. Calul grădinarului e șchiop de un picior (*Vom Prinzen und*

seinem Fohlen). O femeie vrea să aibă un copil, măcar de-ar fi o jumătate de om. Se naște un băiat cu toate pe jumătate (cap, trup, nas, gură), cu o mână și un picior. Fata regelui râde. Un pește pe care îl aruncă înapoi în lac îi dă puterea să aibă ce pofteste, zicînd „bei dem ersten Worte Gottes und bei dem zweiten des Fisches“ (dovadă că aci peștele e un cifru al lui Iisus). Jumătatea de om dorește ca fata de rege să rămînă însărcinată. Vin apoi șablonul butoiului pe mare, al lingurilor care vorbesc (*Der halbe Mensch*). Un căpcăun ia pe rînd trei fete ca nurori pentru fiul său, le dă să mănînce nasuri, urechi, oase. Întiile două refuză, și căpcăunul le mănîncă. A treia roade jumătate din oase, care vorbesc din stomac, iar o jumătate o dă unui porumbel. Pe urmă se ascunde într-o cutie de nuiele (*Der Hundskopf*). O femeie naște o sămînță de dafin, o îngroapă, răsare un dafin lucind ca soarele, o fată iese din el, sărează mîncările unui prinț poposit cu cortul alături, acesta o prinde, o sărută, fata nu mai poate reintra, merge în căutarea prințului în haine de derviș (*Das Lorbeerkind*). Un pescar prinde un pește, nevasta îl taie în șase bucăți, una pentru ea, una pentru bărbat, una pentru cățea, una pentru iapă, două spre a fi îngropate. Se nasc doi copii, doi căței, doi mînji, doi chiparoși. Unul din copii cîntă din țiteră și vrea pe Frumoasa țării (există și Frumoasa lumii). Regele îi pune condiții : să sfărîme un buștean gros, să alerge călare cu două cupe în mînă fără să verse apa, să biruie un negru, care e chiar fata. Chiar aceasta îl învață ce să facă, iar la ultima probă cum să învelească calul cu douăsprezece piei de bivol (Cosquin dibuie : „le cheval au manteau de peaux de buffles“ la tătarii musulmani din Siberia, *op. cit.*, p. 419). Băiatul scapă altă fecioară de un monstru de la un izvor, o babă îl împietrește, vine geamănul în ajutor (*Die Zwillingbrüder*). Sora lui Ianni se dă în dragoste cu un Drakos și rămîne însărcinată. Ianni, după ce omoară șase frați cu cîte două capete, apoi nouă frați cu cîte trei capete ai zmeului, pune pe soră să întrebe în ce stă

puterea acestuia. Stă în două degete și piere dacă i se leagă laolaltă (*Ianni und die Drakos*). Trei fii de rege își mărită surorile cu un leu, cu un tigru, un vultur, doi se-nsoară, al treilea intră într-o odaie de cristal la o „Elfin“ (nereidă, la turci peris), care fuge invitându-l „zu den Ilinen Bilinen Alamalakusen“ (numele burlești sînt obișnuite. De pildă : Sinzirlis Minzirlis Mikrosinzirlaki) la munții de marmoră și cîmpul de cristal (*Der Schwager des Löwen, des Tigers und des Adlers*). Un zmeu duce o fată de rege pe un munte înalt, cel mai mic dintre frați ajută un șarpe alb să omoare un șarpe negru, cel alb îl suie pe munte, intră argat la un păstor și duce lapte fetei. O pune să afle puterea zmeului, care stă în trei porumbei dintr-o odaie a cărei ușă se deschide cu trei fire de păr de aur din capul monstrului. Frații îl lasă sus, băiatul zboară jos călare, intră ucenic la un giuvaergiu, unde mîncînd castane se preface a lucra noaptea la niște scule cerute de fete pe care le are din castel, un ogar de catifea urmărind un iepure, o rață de aur într-un lighean de aur, o cloșcă cu pui de aur (*Vom jüngsten Bruder, der seine geraubte Schwester vom Drakenberge holt*). Un rege vrea să ia de nevastă pe fată. Aceasta cere două veșminte de aur, un pat și o groapă de zece stînjeni, în care se ascunde, ieșind pe altă parte (*Allerleirauh*). *Gilt Recht oder Unrecht?* e prinsorea între frați cu scoaterea ochilor, dracul instigînd ca monah și ca arhiepiscop. *Das Schlangenkind* este basmul femeii care a născut șarpe, cu aruncatul pielei pe foc și înlocuirea fetei vitrege, soție a fostului șarpe, prin fata soacrei. O babă blestemă pe un prinț, care i-a spart cu o chitră oala de pe foc, să se însoare cu o chitră. E basmul lămiilor tăiate cu cuțitul, din care iese cîte o fecioară, ce trebuie stropită cu apă (*Die Cedercitrone*). Reîntîlnim copilul mărunt ca o mazăre (*Vom Halberbschen*), ca un bob de piper (*Das Pfefferkorn*), pe fetele care vor să ia pe bucătar, pe vistiernic, pe rege, ultima făgăduind să nască pe Soare, Lună și Luceafăr. Fata vrea ramura care cîntă, oglinda în care vezi orice și pasărea

Dikjeretto, care vorbește toate limbile (*Sonne, Mond und Morgenstern*). Merele furate, pasărea rănită de feciorul mai mic, care și-a luat și o carte să citească, urmărită după dîra de sînge pe un munte, apoi ridicînd o piatră într-un puț adînc, sînt în *Der Goldäpfelbaum und die Höllenfahrt*.

Între basmele albaneze, *Das Schlangenkind* aduce varietatea că șarpele are paisprezece piei și fata pune tot atîtea cămăși și nu le scoate pe ale ei decît pe măsură ce șarpele și le aruncă pe ale lui (aluzie la înnoirea pielii la șerpi). Gelozia mamei vitrege, fostă învățătoare (*Lehrerin*) și devenită regină, față de fata regelui o reaf_lăm în *Schneewittchen*, basm de astădată mai complicat.

Spîinii sînt frecvenți în basmele balcanice (v. și André Mazon, *Contes slaves de la Macédonie sud-occidentale*, Paris, E. Champion, 1923), precum și strigoii, vilele, un fel de zîne-iele, jucînd în horă noaptea, la cîntec de cimpoi, care iau copiii, dar nu le fac rău (Dr. Fr. Krauss, *Tausend Sagen und Märchen der Südslaven*, I. Leipzig, 1914). La bulgari le corespunde Samovila și Samodiva, care au aripi și caracter irascibil și fug, ca și zîna noastră căsătorită, cu un voinic de la horă, după ce prin lingușiri își recapătă veșmintele (Stoilov, *op. cit.*, nr. 528). Numele ființei supranaturale intră în fizionomie și ca factor sugestiv, și asimilările totale între eroii fabuloși de același fel nu-i cu puțință. Mai ales cînd un nume trece întocmai la alt popor, el aduce o imagine nouă. Într-o mică poveste din Dolj (Cătană), se vorbește de „satul cu Samodiva, unde șed samodivoaicele“, iar samodivoii ară. Samodivoiul e de treabă, acoperă cu țărînă un om plecat să caute capul pămîntului. Dar Samodivoaia miroase omul și-l soarbe, ca zmeoaicele sau scorpiile noastre (*Snoave și povești hazlii*, Iași, Socec). Turcii balcanici amestecă printre slavi aduc atmosferă orientală. Basmul cu broasca-țestoasă (*Prinzess Schildkröte*) are o versiune bosniacă. Băieții aleg nevasta cu lancea, a băiatului cade

într-un lac. Împăratul pretinde un cort care să acopere Stambulul (Krauss, *op. cit.*, nr. 69).

Lumea din basmele lui Charles Perrault e remarcabilă prin „politesse“ și prin „le savoir-vivre“. Șabloanele n-au nimic inedit pentru aria noastră. *La belle au bois dormant* e istoria fetei, care s-a înțepat într-un fus și doarme o sută de ani. *La barbe-bleue* este basmul cu odaia interzisă și semnul neascultării (aci pată de sînge). *Le chat botté* e cotoiul care căpătuiește pe stăpînul său. În *Les fées* se vorbește de fata cumsecade și de cea rea, una răsplătită, alta pedepsită de o zîină. *Cendrillon ou la petite pantoufle de verre* e basmul cenușăresei. *Riquet à la houppe* conține tema fiului pocit, care se face frumos. *Le petit poucet* e un Prichinduță, *Peau d'âne* (în versuri) tratează tema tatălui îndrăgostit incestuos de fată, *Le petit chaperon rouge* îl vom regăsi la frații Grimm. Toți se poartă ca la curtea lui Ludovic al XIV-lea și vorbesc racinian și uneori ca marchizii lui Molière și ca prețioasele ridicule. Regele dă la botez „un grand festin“, zînele avînd „un couvert magnifique“. Cînd zîna bătrînă menește, „il n'y eut personne qui ne pleurât“. Regele și regina merg „à une de leurs maisons de plaisance“. La „bonne fée“ sosește îndată „dans un chariot tout de feu, trainé par des dragons“. „Le roi alla lui présenter la main.“ Un prinț, peste o sută de ani, găsește palatul adormit, un adevărat Versailles. „Il passe une grande cour pavée de marbre ; il monte l'escalier ; il entre dans la salle des gardes... Il traverse plusieurs chambres, pleines de gentilshommes et de dames“... Barbe-bleue, care e un „ogre“, roagă galant pe soție, fata unei „dame de qualité“ „de se bien divertir pendant son absence ; qu'elle fit venir ses bonnes amies ; qu'elle les menât à la campagne, si elle voulait ; que partout elle fit bonne chère“. Cotoiul merge la un Ogre, care „le reçut aussi civilement que le peut un ogre“. O prințesă „commença... une conversation galante et soutenue avec Riquet à la Houppe ou elle brilla d'une

telle force, que Riquet à la Houppé crut lui avoir donné plus d'esprit qu'il ne s'en était réservé pour lui-même". „La femme de l'Ogre" pregătește „un mouton tout entier à la broche, pour le souper de l'Ogre" ¹.

Trecînd la basmele moderne franceze culese de Emm. Cosquin (*Contes populaires de Lorraine*, I—II, Paris, F. Vieweg, 1866), atmosfera se schimbă, rămînînd totuși „gauloise". Spiritul cazon e considerabil. Jean de l'Ours, fiul unei femei și al unui urs, e dat la școală, apoi la trei fierari. Ultimul îi face o bită de fier de cinci sute de livre. Voinicul se întovărășește cu Jean de la Meule, care aruncă piatra de moară ca pe o minge, cu Appuie-Montagne, cu Tord-Chêne. Intră într-un „beau château" unde găsește o masă „magnifiquement servie", omoară un uriaș, coboară într-o hrubă unde dă de trei prințese, care-i dau fiecare cîte o „petite boule ornée de perles, d'émeraudes et de diamants". Tovarășii îi taie frînghia și-l lasă în hrubă, o zîină îl scoate pe altă parte, intră la un „forgeron", căruia regele îi comandă „trois petites boules", făgăduind „un milion". Jean de l'Ours scoate din buzunar bilele lui, regele, tatăl fetelor „le salua" și cu „force compliments, force remerciements" îl invită să-și aleagă o fată (*Jean de l'Ours*). Regele Angliei merge în Franța să vîneze, botează un copil sărac, într-un sat, îi lasă o scrisoare sigilată și „une somme d'argent" „déposée pour lui chez le maître d'école". La șaptesprezece ani, băiatul pleacă la regele Angliei. Un cocoșat (corespondentul spînului nostru) îl amenință să nu spună că e fiul regelui și îl însoțește, se dă el drept fiu. Din gelozie, cocoșatul îndeamnă pe rege să pună băiatul la munci grele, sub cuvînt de a se fi lăudat că le face: să ia

¹ Din alte culegeri existente la noi semnalăm *Les contes des fées* par Madame D*** [d'Aulnoye], I, A Amsterdam, MDCCXXVI (îndeosebi *Gracieuse et Percinet: La belle aux cheveux d'or; L'oiseau bleu*) și *Les fées, Contes des Contes* par Mademoiselle de*** [Charlotte-Rose de Caumont de la Force]. A Amsterdam, MDCCXXVI (în d. *Persinette*).

catîrca uriaşului, în stare de a străbate o sută de leghe dintr-un pas, mierla uriaşului, un felinar al aceluiaşi, luminînd toată ţara pînă la o sută de leghe de jur împrejur, de a găsi pe fata regelui. Hrănind peştii din ţara peştilor, furnicile din ţara furnicilor, şoarecii din ţara şoarecilor, corbii din ţara corbilor, uriaşii din ţara uriaşilor, băiatul capătă, de la regii acestor jivine, un os, un picior de furnică, un păr din mustaţă, o pană, un păr din barbă. Găseşte fata. Regina cu picioare de argint, care o păzeşte, pretinde şi ea ca în patruzeci şi opt de ore un munte să fie făcut şes şi să se sădească în el grădina cu pomi pe rod, apoi să aducă apa care învie şi apa care omoară. Cu ajutorul jivinelor, tînărul îndeplineşte muncile. Dar apoi fata însăşi mai vrea alte isprăvi, pînă ce fiul e împuşcat de cocoşat. E înviat, din fericire, cu apa „qui ressuscite“ (*Le roi d'Angleterre et son filleul*). Şervetul ce dă bucate, măgarul făcînd galbeni şi bîta care bate cînd i se porunceşte „tapalapautau“ reapar şi ele (*Tapalapautau*). De asemenea, peştele din care mănîncă un pescar şi nevasta, punîndu-se oase sub căţea, sub iapă şi în grădină. Acum ies trei copii, trei căţei, trei mînji, trei sulii. Singele pus în trei fiole este semnal, cînd fierbe. Băiatul cel mare omoară „une bête à sept têtes“, salvînd pe fata regelui, ia limbile într-o batistă, trei cărbunari taie capetele şi merg împreună la Paris, la Louvre, „Le roi, transporté de joie, déclara qu'il donnerait sa fille à l'un d'eux“. Fata amînă. „Le jeune homme“, mergînd la un castel în flăcări, e prefăcut de o zîină bătrînă într-un smoc de iarbă, mijlociul, venind după semnalul singelui din fiolă, o păţeşte la fel, al treilea răpune baba (*Les fils du pêcheur*). Doi soldaţi de şaizeci de ani, părăsind serviciul, trag la sorti, care să-şi scoată ochii şi să cerşească. Orbul află la miezul nopţii în pădure, de la o vulpe, un mistreţ, un lup şi o căprioară, cum să recapete vederea, să dea apă Lyonului şi să vindece pe fata regelui. După ce se spală la ochi într-un rîu, „il se rendit près du maire de Lyon et lui

dit que, s'il voulait avoir de l'eau, il n'avait qu'à faire arracher l'arbre de la liberté" (aluzie la revoluția franceză) etc. (*Lex deux soldats de 1689* [sic !]). Trei frați „le sergent, le caporal et l'appointé" (soldat mai bine plătit înainte de revoluție) sînt, pe rînd, de gardă într-o pădure. O babă îi roagă s-o lase se se încălzească la foc și le dă, începînd cu „l'appointé", o pungă în care se găsesc mereu cinci ludovici, un fluier la care vin cincizeci de mii soldați de infanterie și cincizeci de mii cavaleriști și o pălărie care te duce unde vrei. „L'appointé" pierde, jucînd cu cîte o prințesă, obiectul lui și cele împrumutate de la frați. Apoi cumpără mere cu care ies coarne și apă care le face să cadă. E întocmai *Doftorul Toderăș* al lui Reteganu (*La bourse, le sifflet et le chapeau*). Ideea se repetă în *Les trois frères*, unde trei soldați sînt puși de gardă la un turn cu duhuri. Obiectele sînt o raniță din care ies soldați, o manta de invizibilitate, o sabie care te poartă prin aer, dă de mîncare și împlinește orice dorință. Prințesele sînt fetele regelui Angliei, și frații se însoară cu ele. Cu toată interdicția regelui, un prinț intră într-o odaie unde este o fîntînă de aur ; „il y trempa le doigt", care se aurește. „Montrez votre doigt", zice regele întors acasă. A doua oară băiatul își vîră hainele și capul ; „aussitôt ses habits furent tout dorés et ses cheveux aussi". Băiatul fuge pe calul Bayard, regele, ca un zmeu, se ia după el pe calul Moreau. Bayard dă băiatului un burete, o țesală și o piatră care se fac pădure, rîu, munte de brice. (Povestitorul n-are imaginație analogică.) Ce urmează e ca în basmul cheleşului ; cu bășica, cu aruncarea merelor. Cele două fete mari se mărită mai rău, cu un cocoșat, cu unul cu picioarele strîmbe. „Un tortu, un bossu, un teigneux" — se supără regele — „voilà de beaux gendres !" Regele, bolnav, vrea „trois pots d'eau de la reine d'Hongrie". Calul cheleşului are trei picioare, iar regele, ca să poată recunoaște pe eroul cu păr de aur, înfige sulița în coapsa lui (*Le prince et son cheval*). Pedepsa celor doi gineri inapți e în stil Courteline : „On leur donna à chacun un coup de pied et

on les mit à la porte“. *Les trocs de Jean Baptiste e Dănilă Prepeleac* al lui I. Creangă. Pentru o împărțeală bună a unui măgar mort, un cîrpaci primește de la un leu, un vultur și o furnică darul de a se metamorfoza în leu, vultur, furnică. Astfel omoară „la bête à sept têtes“, a cărei putere stă în trei ouă din ultimul cap. Din al treilea ou, izbit de perete, iese „un beau carosse, attelé de quatre chevaux, avec trois laquais“ (*Les dons des trois animaux*). Copiii (băiat și fată), înlocuiți cu un cîine și o pisică și aruncați într-o cutie pe mare, sînt în *L'oiseau de vérité*. Crescuți de un negustor, ajung din întîmplare la curtea regelui, tatăl lor. Băiatul e trimis, la insistența reginei-mame, să aducă „l'eau qui danse“, „la rose qui chante“ și „l'oiseau de vérité“. Pasărea destăinuie manopera reginei-mame, care e aruncată în apă clocotită. Al treilea fiu, cocoșat, al unui rege, capătă de la un păstor „un flageolet“, la care oricine e nevoit să joace. O vulpe, cruțată, îl învață să ia de la castelul unui „ogre“ o pasăre verde, catîrca de șapte mile și „une fiole de l'eau qui rajeunit“. Frații, invidioși, îl aruncă într-un puț (*Le petit bossu*). *Le taureau d'or* este *Peau d'âne*. Fata mai cere un taur de aur în care se ascunde și pe care un prinț bolnav îl vrea. În *L'homme de fer* apare un erou cazon popular „La Ramée, qui était toujours ivre“. Făcîndu-i-se observație, scoate sabia și omoară colonelul. Căpitanul și caporalul îl duc „à la salle de police“, zicîndu-i că a doua zi „il passerait en conseil de guerre“. La Ramée fuge într-un castel cu lei, șerpi, balauri, urși, leoparzi și un om de fier, îndărătul căruia e o lumînare, un fel de lampă a lui Aladin. Trece Canalul Mînecii. „Arrivé à la capitale, il se logea à l'hôtel des princes, ou il payait cinquante francs par jour.“ Omul de fier e chemat cu lumînarea : „— Maître, que désirez-vous ? — Je désire, que la princesse, fille du roi d'Angleterre soit cette nuit dans ma chambre“. Regele izbutește să-l pună la închisoare, La Ramée vede de la fereastră un soldat francez, pe care îl trimite la hotel să-i aducă lumînarea. Scăpat, merge pe un munte, așază, prin omul de fier, o baterie de două

sute de tunuri și declară război regelui Angliei, cu care se împacă apoi, înviindu-i soldații cu o vioară cumpărată de la un orb. În fine „comme il commençait à se faire vieux“, regele „prit sa retraite“ și ginerele său, La Ramée, devine rege al Angliei : „Il fallut bien alors que le roi de France lui pardonnât sa désertion et ses autres méfaits“. Un păstor dă de mâncare și de băut la trei uriași, unul cu haine, casă și cal de oțel, altul cu haine, casă și cal de argint, al treilea cu haine, casă și cal de aur. Un rege face un concurs pentru măritarea fetei, premiu fiind trei ghivece de flori și fata. Păstorul vine succesiv îmbrăcat în fier, argint și aur și dovedește, cu ghivecele, că el e învingătorul (*Le petit berger*). Prințul Franței, fiind refuzat de prințesa Angliei, se duce în Anglia ca peruchier și e agreat ca atare. Aducându-și nevasta în Franța, peruchierul, înainte de a-și declina calitatea regală, o pune să vîndă rachiu, să văcsuiască ghetetele și să vîndă vase de faianță, pe care le fac hîrburi niște soldați : „c'était le prince de France qui leur en avait donné l'ordre“. Totul se regăsește în partea din urmă a basmului retegănesc *Crăiasa zinelor*. *Blancpied* este în esență *Povestea celor trei năzdrăvăni* a lui P. Pamfile, *Le sorcier* corespunde *Poveștii unui vrăjitor* de G. Cătană.

În basmele englezești (*English Fairy Tales*, Collected by Joseph Jacobs, sec. ed. London, D. Nutt, 1892) apar instituțiile tradiționale britanice și amintirea regelui Arthur al Mesei Rotunde. Pe vremea acestuia „the country of Cornwall“ e bîntuită de un uriaș, numit Cormoran, locuind în hruba unui munte. „The magistrates“ se întrunesc „at the town-hall“ „in council about the Giant“ și promit omorîtorului comoara uriașului. Jack, fiul unui fermier, răpune uriașul, apoi un altul cu două capete, care încearcă să-l omoare în somn, lovind în patul din care acesta a fugit. „The Giant“ invită pe Jack la „breakfast“, oferindu-i, natural, „pudding“. Cu o haină de invizibilitate, o căciulă care spune tot ce vrei să afli, o sabie care taie în două, și încălțăminte care te duce

repede, Jack intră nevăzut într-un castel vrăjit, păzit de doi grifoni, sună dintr-o trâmbiță de la poartă și eliberează din puterea uriașului Galligantua fata unui duce, prefăcută în ciută albă (*Jack the Giant-Killer*). „The stepmother“, maștera, geloasă pe frumusețea fetei vitrege, o trimite să-i aducă în sită apă din puțul de la capătul lumii. Acolo o broască învață pe fată cum să astupe sita cu mușchi, dar îi cere să doarmă o noapte cu ea. După cîtva timp, broasca se prezintă, se urcă în pat și devine „a handsome young prince“, care fusese vrăjit de un „magician“ (*The Well of the World's End*). Regele de la Bamborough Castle se însoară cu o „lady of great beauty“. Dar aceasta e geloasă pe frumusețea fetei și, fiind vrăjitoare, preface pe Princess Margaret într-un șarpe grozav care, de foame, mănîncă oameni. I se dă lapte de la șapte vaci, și fata se potolește. Vine fratele ei Childe Wynd pe o corabie și cînd, după multe piedici magice, intră în port, puterea vrăjitoarei asupra fetei încetează. Fratele sărută șarpele de trei ori, și Margaret iese cu făptura ei omenească (*The Lady Worm of Spindleston Heugh*). Băiatul cît degetul se numește aci Tom Thumb și merge călare pe un șoarece. Există, se-nțelege, istoria măgarului vârsînd bani pe gură cînd zbiară, a mesei și a ciomagului (*The Ass, the Table and the Stick*), precum istoria proștilor care plîng la ideea că un ciocan poate cădea copilului, nenăscut încă, în cap, ori urcă vaca pe casă să pască niște iarbă, sau vor să scoată luna căzută în heleșteu etc. (*The Three Sillies*). Și toate astea, luînd o culegere la întîmplare.

În Nord, basmele sînt puse la climat boreal (P. Chr. Asbjørnsen og J. Moe, *Norske folk-eventyr*, Christiania, 1842—44¹). Un urs alb cere de nevastă fata cea mică a unui om sărac. Fata se urcă pe spinarea lui, se lasă dusă

¹ După selecțiuni în l. engleză, *East of the Sun and West of the Moon*, Old Tales from the North. London, Hodder and Stoughton.

la un deal rîpos, într-un castel, unde, sunînd dintr-un clopoțel de argint, are tot ce pofteste. Dar nu vede la față niciodată bărbatul care noaptea e om. Mama o învață să-l privească cu o luminare. Ursul alb e dezolat. Prinț blestemat de mama vitregă, era acum nevoit să meargă la castelul Răsăritului soarelui și Apusul lunii spre a trăi cu prințesa Nas-lung, cu nasul de trei coți (culmea monstruoziității la nordici este lungimea și pluralitatea nasurilor). Tînăra soție merge la Vîntul de răsărit, la Vîntul de apus, la Vîntul de miazăzi, la cel de miazănoapte, toți frați. Ultimul o lasă la castelul amintit. Prințesa Nas-lung e ademenită, după șablon, cu un măr de aur, cu un darac, cu o vîrtelniță, de asemenea de aur, date de trei vrăjitoare (*East of the Sun and West of the Moon*). Zmeul se cheamă Troll. E politicoș, mănîncă un bou întreg la tavă, cu coarne și cu copite, încearcă în toate chipurile să scape de voinic, punîndu-l, bunăoară, să-i aducă lapte de leu (*The Blue Belt*). Istoria șarpelui e nelipsită. O regină fără copii e sfătuită de o babă să pună jos pe pămînt, la colțul de nord-vest al grădinii, două cupe întoarse sub care vor ieși dimineața doi trandafiri, unul roșu (pentru a avea băiat) și altul alb (spre a avea fată). Și să nu mănînce amîndouă rozele. Regina, zăpăcită, le înghite pe amîndouă și face băieți gemeni, dintre care unul șarpe cu zece piei. Acesta, cînd e mare, vrea să se însoare cel dintîi, două mirese fug, a treia, fată de păstor, învățată de o babă, își pune zece cămăși albe ca zăpada, și cînd, rugată de ea, șarpele aruncă cîte o piele, fata o acoperă cu una din cămășile ei. Apoi într-un lighean cu leșie și în unul cu lapte spală niște bice, și șarpele rămîne cel mai frumos prinț de pe lume (*Prince Lindworm*). Reaflăm și întîmplarea cu caii năzdrăvani în trifoi din *Petru Cenușă* de G. Cătană. Un om are o fineață, pe un deal, însă în noaptea de Sf. Ioan vine cineva și i-o mănîncă. Doi din băieții lui mai mari stau de pază și fug de frică, fiindcă aud zgomot, cutremur. Al treilea merge în trei rînduri, dă de cîte un cal gras, cu șa, frîu și armură cavaleriească de aramă, argint,

aur, care furau fin printr-o crăpătură a șurei. Se suie călare pe ei și-i duce într-un loc pe care nimeni nu-l știe. Regele vestește pe toate ușile bisericilor că-și dă fata de nevastă și jumătate din regat cui poate urca călare povârnișul de sticlă și lua trei mere de aur din poalele prințesei așezate în vârful dealului (de natura asta e și concursul pentru fata faraonului). E de la sine înțeles că voinicul nostru cu armură de aur va ajunge sus și va lua merele după două încercări în armură de aramă și de argint.

În basmele lapone, cu stranii reminiscențe de mitologie nordică (I. C. Poestion, *Lappländische Märchen, Volkssagen, Räthsel und Sprichwörter*, Wien, 1886)¹, cu o lume a duhurilor care pescuiește în ceață, șabloanele familiare răsar înainte. Fata uriașului Kaleva duce în șorț, ca și Fata Novacului, un țaran cu calul și cu plugul său (p. 37). Trei fete ies din mare, își lasă veșmintele pe țarm, un băiat prinde pe una, luându-i îmbrăcămintea, se însoară cu ea. Nevasta își regăsește veșmintele și fuge în mare. Pe urmă, cu anume tactică, soțul își readeuce soția de origine marină (*Das Mädchen aus dem Meere*). O fată laponă nimerește la casa unui Baednag-njudne, un fel de zmeu ori căpcăun, cu nas de ciine. Nevasta monstrului o ascunde, căpcăunului îi miroase a om. Urmărește fata pînă îi pierde urma (*Baednag-njudne*). O femeie s-a măritat cu un uriaș, care i-a omorît soțul. Fiul vrea să se răzbune și pune pe mamă să-l întrebe în ce-i stă puterea. Pe marea de foc e o insulă, în ea un butoi, în el o oaie, în ea o găină, în găină un ou, în ou viața uriașului (*Der Riese, dessen Leben in einem Hühnerei verborgen war*). Un băiat intră slugă la un uriaș, îl sperie cu lăudăroșiile, ca Stan Bolovan al lui Reteganul. „Du-te și fă focul!“ zice gigantul. „Dacă suflu în el, zboară acoperișul de pe casă“, răspunde băia-

¹ Volumul de la B.A. R.P.R., II, 191225 a aparținut lui G. Coșbuc, care a făcut însemnări marginale.

tul. Uriașul preferă să facă singur treaba. Calul din grajd e năzdrăvan, dă sfaturi băiatului. Puterea uriașului e într-o vacă, inima aeestuia trebuie tăiată bucățele. Uriașul moare, apoi înviază și se ia după băiat, care aruncă obstacole : pucioasă (apă mare), cremene (munte), pieptene des (pădure). Trec apoi prin pădurea de aramă, cea de argint și cea de aur. Băiatul clatină din greșeală o ramură în fiecare, calul trebuie să se bată cu uriașii respectivi, domni ai pădurilor. Fugarul ia de la ultimul platoșa și tichia de aur. Urmează șablonul cheleşului. Băiatul intră grădinar la un rege cu trei fete și-și acoperă tichia de aur cu o căciulă, zicînd că are chelbă. Prințesa cea mică i-o zărește puțin cînd se scărpină în cap. Fetele mari iau bărbați de neam, fata cea mică preferă pe grădinar. Ginerii merg la vînătoare, chelbosul vînează peste măsură de mult și dă vînatul cumnaților, în schimbul darurilor primite de la logodnice. Clarificarea lucrurilor e uitată. Calul nechează afară, cere să i se reteze capul și devine un tînăr frumos. Nimic nou în materie de basm nici măcar în Laponia ! (*Der Riese und der kleine Junge*).

Basmele fraților Grimm sînt romantice, nocturne și sentimentale, cu naivități și cu păduri inspirînd melancolii. Teribilul și oniricul nu depășesc stilul aspru și meticolos al lui Dürer.

Într-o pădure întunecoasă, de lîngă un castel, sub un tei bătrîn, este un izvor în care unei fete de rege îi cade o minge de aur. O broască i-o scoate, o roagă s-o ia în castel, doarme în patul ei. Desigur „war er kein Frosch, sondern ein Königsson mit schönen und freundlichen Augen“. Fusese blestemat „von einer bösen Hexe“. Dimineata vine într-o caretă trasă de opt cai albi (*Der Froschkönig oder der eiserne Heinrich*). Die Jungfrau Maria cere unui tăietor de lemne, care trăia lîngă o pădure mare, pe fetița lui s-o crească. O urcă în cer unde fata mănîncă „Zuckerbrot“ și bea „süsse Milch“, jucîndu-se cu îngerășii. Curioasă, intră în odaia a trei-sprezecea, care îi fusese „verboten“ și unde se află Sfînta

Treime. (Fecioara trăiește într-un castel, nici vorbă, gotic.) Punînd degetul fata rămîne cu poleială pe el și cu toate acestea neagă, pășind la fel ca fata din *Nu minți* de Reteganul, unde protectoarea e o zină (*Marienkind*). Un băiat ar vrea să știe ce e fiorul de frică, primește să stea de veghe trei nopți într-un castel vrăjit, unde un pat umblă singur, un om iese din horn în două bucăți și șase oameni poartă un coșciug. Regele îi dă fata, iar aceasta îl învață ce-i fiorul, turnînd peste el o găleată de apă rece (*Märchen von einem, der auszog, das Fürchten zu lernen*). Cu imagini variate este Ioaneș măsarul al lui Reteganul. Un fiu de rege, cutreierînd toate odăile, sălile, hrubele castelului intră în odaia interzisă, vede portretul „so herrlich gemacht“ al unei fete, leșină și nu mai are pace pînă ce n-o găsește. O răpește pe o corabie, atrăgînd-o cu mărfuri rare. Servitorul prințului ședea pe punte „und Musik machte“. De la trei corbi aude ce nenorociri așteaptă pe stăpîni și cum îi putea mîntui. Faptele lui supără pe tînărul rege, servitorul se disculpă povestind istoria cu corbii, împietrește. Totul se petrece ca în *Omul de piatră* a lui Filimon (*Der treue Johannes*). Alt basm e în stil negru. „Es war einmal ein König und eine Königin, die lebten in Frieden miteinander.“ Însă au doisprezece băieți și regele e hotărît, dacă se naște o fată, să-i omoare, spre a da acesteia toată averea. Face dinainte băieților douăsprezece sicrie (*Die zwölf Brüder*). Brüderchen și Schwesterchen fug de răul mamei vitrege „in einen grossen Wald“. Băiatului îi e sete. Maștera, care era vrăjitoare, fermecase toate izvoarele, ce totuși, îndatoritoare, vestesc pe fată : „wer aus mir trinkt, wird ein Tiger“. Băiatul bea din unul și se face căprioară. Cu voluptăți forestiere, animalul cutreieră pădurea. Cînd e urmărit de vînătorii unui rege „das Rehlein“ vine la Schwesterlein și bate în a ei Türlein. Istoria e aceea din *Cerbul* de Reteganul, cu Tirion și Tiriana. Amănunt familiar feudal-germanic : Frau Königin stă în castel, iar „in dem Schlossgarten herum“ zburdă frate-său, căprioara (*Brüderchen*

und Schwesterchen). Era o fată leneșă care nu voia să toarcă, mamă-sa de rușine spune reginei că n-o poate urni de la virtelniță. Regina o ia la castel, îi dă de tors, trei bătrîne vin și-i fac treaba, feciorul cel mare al reginei o ia de nevestă. Fata pofteste pe bătrîne la nuntă. Acestea sînt monstruoase, uneia îi atîrna buza de jos. Mirele o întrebă de ce „Vom Lecken... vom Lecken“, răspunde bătrîna, „de udatul firului“. Fiul de rege nu vrea ca nevasta să-i rămînă pocită și-i interzice torsul (*Die drei Spinnerinnen*). Reteganul repovestește aproape întocmai basmul în *Toarceți, fetelor, c-a murit Baba-Cloanța*. Lîngă „*einem grossen Walde*“ locuiește un tăietor de lemne sărac, care-și duce copiii la pădure și-i lasă, amăgindu-i cu un lemn care sună în pom ca toporul. Băiatul a ochit de cu seară niște pietricele lucind la lună, ca niște bani. „*Da schien der Mond ganz helle, und die weissen Kieselsteine... glänzten wie lauter Batzen*“. Hănsel și Gretel așteaptă să iasă luna și se întorc acasă după sclipirea pietricelelor presărate pe drum etc. (*Hänsel und Gretel*). *Aschenputtel* e cenușareasa pe care o găsește fiul de împărat după pantoful de aur. Surorile vitrege sînt „*schön und weiss von Angesicht*“, dar urite și negre la suflet (contrastul psihofizic apare în societatea evoluată și ipocrită). Ele pun pe fată să le facă ghetele. Una are degetele mari, alta călcîiele. Cenușăresei îi dau saboți de lemn. *Frau Holle* e povestea fetei harnice, care s-a dus la Sfînta Vineri, aci un fel de babă Dochia, cu dinți mari, căreia, cînd fata îi mătură patul, ninge. Pîinile cer să fie scoase din cuptor, perele să fie scuturate. Drept răsplată a slujitului la *Frau Holle*, plouă cu aur asupra ei. Cealaltă fată e soră bună și se varsă asupra ei o căldare cu smoală, care nu se mai ia după piele cît trăiește. Un tată supărat că băieții întîrzie zice : „*ich wollte, dass die Jungen alle zu Raben würden*“ și toți șapte devin corbi. Sora lor se duce să-i caute. Soarele e fierbinte și mănîncă copii, luna e rece și rea, simte mirosul de carne de om, stelele însă sînt milostive, stau pe scăunașe (*Die*

sieben Raben). Mama-mare se topește după nepoțică, îi dă o scufiță de catifea roșie, lupul o mănîncă, se îmbracă cu hainele ei și se pregătește să mănînce și fata ; vine vînătorul și o scoate pe Grossmutter din pintecele lui (*Rotkäppchen*). (Acestea sînt basme în vederea copiilor, pentru care povestitorul român nu are nici o atenție deosebită.) Băieții unui croitor sărac capătă de la meșterii lor, un tîmplar, un morar, un strungar, pentru bună purtare, o masă care se umple de bucate, un măgar care scuipă bani și un rețevu cu care obișnuitul Wirt e silit să dea înapoi lucrurile furate. Sîntem în plină societate de meseriași (*Tischchen deck dich, Goldesel, und Knüppel aus dem Sack*). Cît-un-deget este Pitică al lui G. Cătană în ambianța tipic germană. Daumesdick intră în urechea calului și mîină căruța, merge cu hoții la Herr Pfarrer și deșteaptă bucătăreasa, e înghițit de vacă o dată cu finul și strigă din măruntaiele ei. „Ach, Gott — țipă slujnica — Herr Pfarrer, die Kuh hat geredet!“ „Ești nebună ! — zice pastorul, căutînd a-și păstra simțul critic (Daumesdick). Un om sărac preferă drept naș pentru al treisprezecelea copil, în locul lui Dumnezeu și al dracului, Moartea, care face pe băiat doctor, interzicîndu-i să vindece pe bolnavul la picioarele căruia stă. Cînd se îmbolnăvește fata regelui și Moartea apare la picioarele patului, doctorul îndrăgostit și ingenios, întoarce bolnava. Așa făcuse și cu regele. Moartea îl duce, didactic, într-o încăpere subterană, îi arată mii de lumînări aprinse, unele mai mari, altele mai mici, și pe a lui pe sfîrșite, și-i dovedește filozofic că nu poate aprinde una nouă, pînă ce nu se stinge alta (*Der Gevatter Tod*). Înlocuindu-se Moartea cu Arhanghelul Mihail găsim șablonul la Ioan Broju (*Ioan Pripilă*). Un rege vînînd „in einem grossen Wald“ și neputînd să găsească drumul e silit să se însoare a doua oară cu fata unui vrăjitor. De frica mamei vitrege, regele își ține copiii într-un castel dintr-o pădure încurcată în care intră cu ajutorul unui ghem. Mama vitregă preface cu niște cămășuțe pe cei șapte băieți în

lebede. O soră îi mîntuie (*Die sechs Schwäne*). O broască vestește unei regine că va avea o fată. A treisprezecea „weise Frau“, nepoftită, îi menește să moară la cincisprezece ani înțepată de fus. Regele poruncește să se ardă toate fusele în împărăție. Fata se urcă în turnul castelului, dă de o babă care toarce, se înțeapă cu fusul, cade adormită cu tot castelul (*Dornröschen*). O bucătăreasă vrea să fiarbă un copil găsit de pădurar într-un pom, acesta și cu fata pădurarului fug de acasă. Bucătăreasa trimite după ei trei slugi, care nu-i găsesc, fiindcă copiii se prefac în tufiș și trandafir, biserică și coroană; copiii se fac apoi baltă și rață, și bucătăreasa, vrînd să-i soarbă, se-neacă (*Fundevogel*). Sub aspecte civilizate, canibalismul e în floare în aceste basme de speriat copiii. O mamă vitregă se uită într-o oglindă vrăjită și o întrebă :

Spieglein, Spieglein an der Wand,
Wer ist die Schönste im ganzen Land ?

O vreme oglinda răspunde că ea, dar pe urmă :

„Frau Königin, Ihr seid die Schönste hier,
Aber Schneewittchen ist tausendmal schöner als Ihr.“

Acesta e basmul amintit la § *Gelozia maternă*, fata se cheamă însă „albă ca zăpada“, e născută sub impresia unei ninsori de iarnă. Hoții sînt înlocuiți cu șapte „Zwerge“ (*Schneewittchen*). Într-o pădure mare unul găsește un munte de argint, într-altă pădure frate-său găsește un munte de aur, al treilea frate nu se mulțumește cu aur și argint, găsește șervetul care dă bucate, îl schimbă cu un cărbunar pe ranița din care iese un căprar cu șase soldați prin care își ia înapoi șervetul, pe care apoi iar îl schimbă și-l ia înapoi printr-un corn, care dărimă zidurile, cetățile, orașele. Instrumentele sînt formidabile, ieșite din ingeniul german. Încolo șablonul îl găsim în *Trifon hăbăucul* de Reteganul. Sistematică și cu aspecte militare este istoria merelor de aur furate de o pasăre de aur, care se află, păzită de soldați,

la un rege, pretinzînd, drept pedeapsă pentru furt, să i se aducă calul de aur etc. (*Der goldene Vogel*). Este *Lupul cel năzdrăvan* și *Făt-Frumos* de Ispirescu, în care vulpea e înlocuită cu lupul. Un om sărac are doi gemeni care găsesc o pasăre ce face ouă de aur. O vinde fratelui său, giuvaergiu, care o taie să-i mănînce inima și ficatul. Le mănîncă însă copiii, care găsesc acum sub pernă, în fiecare dimineață, cîte un galben etc. (*Die zwei Brüder*). Șablonul e în *Cei trei frați împărați* de Ispirescu. Un Dummling (*Die Bienenkönigin*) scapă niște furnici, niște rațe și niște albine de frații săi. Ajungînd la un castel, unde dormeau vrăjite trei fete de rege, care nu puteau fi mîntuite decît dacă cineva găsea sub mușchi în pădure o mie de perle în cap, cei doi frați răi cu jivinele sînt împietriți, regele furnicilor ajută pe prostănac să găsească perlele, rațele scot din lac cheia odăii și regina albinelor recunoaște, după mierea pe care o mîncase, pe fata cea mică. Celelalte două gustașeră, înainte de a cădea adormite, una zahăr și una sirop (sîntem într-un spațiu unde plac dulciurile). O regină pe moarte spune regelui „wenn du nach meinem Tode dich wieder vermählen willst, so nimm keine, die nicht ebenso schön ist, als ich bin, und die nicht solche goldne Haare hat, wie ich habe“. Fata regelui îndeplinește aceste condiții și regele o vrea de nevastă, deși sfatul e de părerea contrară. Fata cere un veșmînt „so golden wie die Sonne“, unul „so silbern wie der Mond“ și al treilea „so glänzend wie die Sterne“, precum și o mantie din blănurile a o mie de soiuri de animale. Regele le face și fata fuge (*Allerleirauh*). Un pescar capătă de două ori un castel de la un pește de aur, pe care l-a aruncat la loc în apă și-l pierde fiindcă s-a destăinuit nevestei. A treia oară, peștele îl sfătuiește să-l taie în șase bucăți. Două să le mănînce nevasta, două calul și două să le semene în pămînt. În locul chiparoșilor grecești ies doi crini de aur. Femeia naște doi copii de aur, iapa doi cai de aur. O vrăjitoare împietrește pe unul, fratele vine în ajutorul lui, văzînd crinul vestejit (*Die Goldkinder*).

O fată cere tatălui să-i aducă în dar „ein singendes, springendes Löweneckerchen“ (o barză). Barza e păzită de un leu, care nu o dă decît cu făgăduiala că-i va acorda „was dir daheim zuerst begegnet“ și care se în-tîmplă a fi chiar fata cea mică. Leul e un prinț vrăjit, ia fata de nevestă, o roagă să nu lase să pătrundă lumina în casă șapte ani. Porunca e călcată, leul se face porumbel, nevasta merge să-l caute, întreabă soarele, luna, vîntul de miazănoapte, vîntul de răsărit și cel de apus, numai vîntul de miazăzi știe că porumbelul, rede-venit leu, locuiește la Marea Roșie cu un balaur, care e o fiică de rege. Urmează ademenirea acesteia cu obiecte rare, printre care cloșca cu pui de aur (*Das singende, springende Löweneckerchen*). Un țăran capătă un băiat cît un deget, un uriaș îl ia, îl lasă să sugă la pieptul său. Băiatul crește, smulge copacii din rădăcină (*Der junge Riese*). Un fecior de rege merge să aducă pentru tatăl său bolnav „das Wasser des Lebens“, un Zwerg, fiindcă spre deosebire de frații săi, se poartă bine cu el, îi dă sfaturi, viteazul ia apa, frații i-o înlocuiesc cu apă de mare, regele pune pe vînător să împuște pe fiul cel mic (ceea ce acela nu face), trei regi, cărora prințul le împrumutase pîinea care hrănește o țară întregă și spada care omoară o armată, trimit trei căruțe cu aur și pietre scumpe, adevărul iese la lumină (*Das Wasser des Lebens*). Un țăran zisese : „ich will ein Kind haben, und sollt's ein Igel sein“ și nevasta naște un copil, la partea de sus arici și la cea de jos om, care, stînd călare pe un cocoș, suflă dintr-un cimpoi „und machte Musik, die war sehr schön“. Rătăcindu-se prin pădure un rege, nu-l scoate decît promițîndu-i-se fata de nevestă. Fi-rește, ariciul scoate pielea cu țepi noaptea, regele pune să i-o arunce pe foc, tînărul rămîne cu pielea cam neagră pe care i-o albește cu alifii medicul regal (*Hans mein Igel*). Un vînător cu o pușcă cu aer se întovără-șește cu trei uriași, fură pentru ei o fată de rege dintr-un castel fermecat, omoară apoi uriașii, tăindu-le capul pe cînd aceștia căutau să intre printr-o gaură a

porții, le taie limbile. Un Hauptmann chior se dă drept omorîtorul balaurilor și celalalte (*Der gelernte Jäger*). Fata cu doi ochi e urită de surorile ei, una cu un ochi și alta cu trei ochi, și pîndită spre a se vedea de la cine capătă de mîncare. Capra, care e omorîtă, înlocuiește aci vaca din basmul nostru (*Einäuglein, Zweiäuglein und Dreiäuglein*). Douăsprezece fete ale unui rege fug noaptea, stricînd pantofii. Regele taie capul cui se oferă să le prindă și nu izbutește. Un soldat le urmărește cum se lasă printr-o deschizătură în dușumea, rup cîte o ramură din aleile de argint, aur, diamant, trec o apă cu bărcile la un castel luminat, unde se aude o muzică veselă de timpane și trompete etc. Regăsim aproape totul în *Cele douăsprezece fete de împărat și palatul cel fermecat* de Ispirescu. O regină, care e vrăjitoare, pune un fiu de rege la munci grele, ca să-i dea fata : să-i aducă un inel din Marea Roșie, să mănînce trei sute de boi grași, cu păr, piele, coarne și oase, să nu-i scape din brațe fata, care are obiceiul de a se ascunde, să stea în foc. Șase tovarăși, Der Dicke, care e un fel de Flămînzilă, unul care aude totul cu urechea pe pămînt, un lung, un soi de Ochilă și unul care tremură de frig îl ajută (*Die sechs Diener*). Un rege are o pădure, din care nimeni nu mai iese. Un vînător, secînd o mlaștină cu butoaiele, dă de un wilder Mann, cu părul pînă la genunchi, care scotea mîna din apă și apuca vietățile. Regele îl pune într-o colivie, de unde scapă prin imprudența băiatului, căruia îi picase mîngia în colivie. Monstrul sfătuieste băiatul, pe care îl luase cu el, să nu stea la marginea unui izvor de aur. Băiatul vîră îndată degetul, altă dată părul, care se auresc, își pune o tichie în cap, intră argat de grădinar la un rege. Urmează șablonul cheleşului, ca și în *Fecioru' împăratului lighionilor* de C. Rădulescu-Codin (*Der Eisenhaus*). Altădată, e prinț vrăjit măgarul și i se aruncă pielea în foc (*Das Eselein*), dar, trăind în mediul muzical germanic, are mare „Lust an der Musik“ și cîntă din lăută.

De remarcat că în afară de regi și fii de regi, eroii aparțin burgheziei mici a meseriașilor : croitori, cizmari, fierari, potcovari, bărbieri, muzicanți, morari, tăietori de lemne, soldați concediați din cauza încetării războiului, bucătari, bucătărese. Tărîmul abisal lipsește, aproape toate întîmplările se petrec într-un castel dintr-o pădure sau într-un turn.

Basmele rusești ale lui A. N. Afanasiev (*Narodnîie russkie skazki*, I—III, Moskva, 1957)¹ sînt grandioase, eroice, pline de fast slavo-bizantin, cu o geologie vastă și de o fantezie adesea sublimă. Încolo schemele sînt cele curente. *Ivan Popialov* e un Cenușotcă. Deși prostănac, își face o măciucă de cincisprezece puzi și pornește la zmeul care furase lumina zilei. („Zmei“ la ruși e policefal ca balaurul, însă viața lui familială seamănă cu a zmeului nostru.) Semnalizarea primejdiei se face prin apariția singelui pe o pereche de mănuși atîrnată în copac. Ivan omoară un zmeu cu trei capete, unul cu șase și pe al treilea cu douăsprezece capete. Apare și corbul, solicitat de combatanți, și care cheamă pe frații eroului în ajutor, făgăduindu-i-se stîrvul zmeului. Lumina se reivește pe cer. Ivan se preface în pisică, află ce vorbesc zmeoaica cea bătrînă și fetele zmeului. Urmează metamorfozarea acestora în perne de mătase, în măr, izvor, uciderea bătrînei, trăgîndu-i-se limba cu clești de fier înroșite. Un țar dă jumătate din împărăție cui omoară o fiară care-i mănîncă animalele dintr-o grădină. Merg cei doi frați mari să păzească, petrec noaptea la tractir, al treilea, socotit prostănac (durac),

¹ O parte sînt traduse în englezește de W.R.S. Ralston, *Russian Folks Tales*, London, Smith, Elder, and Co., 1873 și după aceasta în franțuzește de Loys Brueyre, Paris, Hachette, 1874. Unul *The water king and Vasilissa the wise (Morskoi țar i Vasillissa premudraia)* în *Green Magic*, a collection of the world's best fairy tales... edited and arranged by Romer Wilson, London, Jonathan Cape. V. Ciobanu ne-a tradus cîteva din rusește, restul l-am colaționat cu textul rus.

își pune armele în așa chip, încît să se înțepe cu ele dacă adoarme, rănește fiara care dispăre „pe cea lume“ (na toi svet). Ridicînd o piatră mare cît un munte, țareviciul se lasă pe o frînghie de piele împletită pe tărîmul celălalt; dă de un palat de aramă, unul de argint și altul de aur și de trei fete, surori ale monstrului, care doarme pe o stîncă în mijlocul mării albastre. Cu apă de putere și o spadă, căpătată de la fete, ucide namila, urcă fetele pe pămînt, păstrînd palatele vîrîte în cîte un ou, frații taie frînghia, un corb, căruia țareviciul i-a ferit de ploaie puii cu haina, îl suie sus, țareviciul intră slugă la un croitor și trimite trei veșminte cerute de fete și scoase din palatele din ouă (*Norka-zver*). Șablo-nul cumnaților-animale este în *Maria Morevna*. Trei voinici se ivesc prin tavanul palatului, în chip de șoim (socol), vultur (orel) și corb (voron) și cer lui Ivan-țarevici pe cele trei surori, Maria, Olga și Ana, de neveste. Mai tîrziu, mergînd să-i vadă, Ivan se însoară cu Maria-țarevna zisă Morevna. Însă pășește într-o odaie interzisă, dă trei vedre de apă lui Coșcei Bessmertnii, un zmeu, care fuge cu Maria pe fereastră ca un vifor strașnic. Semnele lăsate de Ivan la cumnații săi sînt o lingură, o furculiță și o tabacheră, toate de argint, care se innegreau în caz de primejdie. Cînd Ivan fură întîia dată pe Maria, de la zmeu, calul îl liniștește pe acesta după tipic : că poate să semene grîu, să aștepte să fie cosit, treierat, măcinat etc., și tot va sosi la vreme. A treia oară, tăiat bucăți de Coșcei și aruncat pe marea albastră într-un butoi, Ivan e înviat de cumnați cu „mertvaia voda“ și „jivaia voda“. Peste de trei ori nouă țări, în a treizecea împărăție, trăiește Baba Iaga cu herghelia de iepe. Cu una face zilnic înconjurul lumii. Are și ea doisprezece pari dintre care unul numai fără cap. Ivan înfometat se înduplecă a nu mînca puiul unei păsări de peste mare (zamorscaia ptița), mierea unor albine și un pui de leu. Desigur, păsările, albinele, leoaica îl ajută să strîngă iepele. Ivan alege mînzul cel mai prizărit. Baba Iaga se ia după el călare pe o piuliță de

fier lovind cu pisălogul. Ea și apoi Coșcei sînt omorîți. Altă dată Coșcei Bessmertnii fură pe țarină. Ivan-țarevici merge s-o caute, sapă, după sfatul unei babușca și găsește sub pămînt un cal năzdrăvan, legat cu douăsprezece lanțuri. Fraților le lasă drept semn un pahar cu sînge, care se înnegrește. Țarina întrebă pe Coșcei în ce-i stă moartea : într-un loc e un stejar, „pod dubom iascic, v iascike zaiat, v zaițe utca, v utke iaițo, v iaițe moia smert“ (ladă, iepure, rață, ou). Animalele pe care nu le mănîncă Ivan sînt un pui de lup, o cioară, o știucă. Frații, invidioși, taie și aci o scară, țareviciul se dă pe față, prin trimiterea unui veșmînt de nuntă, a unui inel și a unor pantofi fără cusături (*Coșcei Bessmertnii*). Baba Iaga are cîini și un cotoi. Vrînd să mănînce o nepoată, baba se ia după el. Obstacolele, date de cotoiul ademenit cu o bucată de slănină, sînt : un ștergar (rîu), pieptene (pădure). Boii zmeoaicei sorb apa, copacii nu pot fi roși (*Baba Iaga*, 103).

Pe Vasilisa cea frumoasă (*Vasilissa precrasnaia*) o scapă de Baba Iaga, care mănîncă oameni și la care o trimite să ceară foc surorile vitrege, o păpușă năzdrăvană. Baba are gospodărie rusească, pivniță cu cvas, mied, vin, bere, mănîncă purcel la cuptor. Îi miroase a om rus : „Fu, fu, Russkim duhom pahnet!“ Pentru cele trei momente ale zilei : zori, amiază, seară sînt imagini superbe. Un cavaler (*vsadnic*) alb, cu cal alb, haine albe, hamuri albe, altul roșu, altul negru. Altă dată avem de-a face cu o vrăjitoare, antropofagă, *vedma* (*Vedma i solnșeva sestra*). Ea este sora lui Ivan-țarevici, care fuge la nașterea ei, la sora soarelui. El ajută pe Sucește-stejari (*Vertodub*) și Turtește-munți (*Vertogor*), făcînd o pădure dintr-un pieptene și munți înalți pînă la cer, dintr-o perie, pentru ca namilele să aibă de lucru și să nu moară. Aceștia pun piedici în calea vidmei, pînă ce Ivan, urmărit, intră pe fereastra palatului sorei soarelui. Există Vinerea și Miercurea răzbunătoare (*Ralston*). Ana precrasnaia cere, ca să se mărite, o ghicitoare indescifrabilă, pune pe Ivan-țarevici să încalce pe un

cal năzdrăvan legat cu douăsprezece lanțuri și ținut sub douăsprezece lacăte, îi strânge mâna, de-i intră ochii în fundul capului, orbește un bogatîr și ologește pe „Catoma-diadca dubovaia șapca“, moș Catoma cu căciulă de stejar, însoțitorul țareviciului, îl pune pe Ivan paznic la vaci. De la Baba Iaga, amenințată cu moartea, voinicul află fântîna „s țeliușcei i jivușcei vodoiu“, cu apă vindecătoare și dătătoare de viață, după ce baba i-a mînat întîii la un puț a cărei apă ardea craca (*Beznoghii i slepoi bogatîr*). Ca și fata faraonului, Elena precrasnaia face un templu cu doisprezece stîlpi și se așază pe un tron înalt, hotărîtă a fi nevasta cui o va săruta sărind călare pînă la ea. Țarul mort scoate din pămînt un cal, țareviciul, cam pipernicit, intră și iese pe urechile lui, încalecă și învinge (*Sivco-Burco*, 180). Emelia e și el neghiob. O știucă, pe care n-o mănîncă, îi dă puterea să aibă ce dorește, merge într-o sanie fără cal, pe o sobă, ia pe fata unui rigă de nevestă, acesta îi pune pe amîndoi într-un poloboc (v bocicu) etc. (*Emelia-durac*, 166). „Durac“ este și băiatul al treilea al unui „ded“ și al unei „baba“. Învățat de un bătrîn, omenit, face cruce asupra unui copac din pădure, lovește cu piciorul și iese o corabie zburătoare pe care tocmai o voia un țar ca să-și dea fata de nevestă. Pe drum întîlnește pe unul care, cu urechea la pămînt, aude ce-i pe lumea cealaltă, pe unul într-un picior, alt picior fiind legat de o ureche, ca să nu sară prea tare, pe un țintaș grozav, pe Obedalo (Flămînzilă), pe Opivalo (Setilă), pe unul care din gîteje face o armată, pe altul care cu niște paie îngheață totul. Îi urcă în corabie. Țarul îi pune pe munci, le cere apă de tămăduire și de viață, să mănînce și să bea peste fire, să intre într-o baie de tuci, să aducă un polc de oaște (*Letucii corabl*). Șabloanele revin în *Ivan crestianskii sîn i mujicioc sam s përst, usî na sem verst* : alegerea unui mînz rîios, „zmei“ cu 3, 6, 12 capete, lighean plin de sînge ca semnal, surorile zmeoaicei făcîndu-se măr, fîntînă, pat, un mujic cît degetul cu mustață de șapte verste, care-l trîntește și-i ia calul, țarul care poștește

musafiri în baia înroșită, dîndu-le mîncare excesivă, Gerilă (Studenet), Mîncăciosul (Objora). „Ne v cotorom țarstve, ne v cotorom gosudarstve jil-bîl“ un mujic și o hăzaică (*Ilia Muromet i zmei*). Aceștia capătă un băiat fără picioare, care, bînd apă de la un bătrîn, prinde putere de smulge copacii din rădăcini. Baba Iaga vrea să-l taie, pe urmă îl cinstește, îl poștește la feredeu, îl trimite la soru-sa. Ilia dă de Solovei-războinic, cu cuibul pe șapte stejari și, șuierînd de te asurzește, îl pune în sac. Un rigă roagă pe Ilia să-l scape de un „zmeu“ cu douăsprezece capete care-i bîntuie fata. Împărțind drept un stîrv de cal la fiare, păsări, tîrtoare și furnici, Ivan-țarevici se poate preface în șoim ori furnică. Astfel omoară doi „zmei“ cu trei și cu șase capete, intră ca furnică în muntele de cristal, unde dă de fata furată a țarului și o scapă de „zmeul“ cu douăsprezece capete, în care e o ladă, în ladă fiind un iepure, în iepure o rață, în rață un ou, în ou o sămînță. Arzîndu-se sămînța, muntele se topește (*Hrustalnaia gora*). Ivan Bîcovici este, traducînd în spiritul nostru, un „Făt-Frumos, fiul vacii“. Țarina mănîncă un ghigorț (êrș), bucătăreasa linge talerele, și vaca lăturile, și nasc fiecare cîte un băiat. Ridicînd o piatră grozavă din grădină, Ivan găsește într-un beci (podval) trei cai bogatîrești, omoară trei ciudo-iudo cu 6, 9 și 12 capete (semnal este un ștergar umplînd de sînge un lighean), intră ca vrabie în casa vidmei, soacra zmeilor, care-l duce „v podzemele“, pe tărîmul celălalt, la bărbatu-său, bătrîn, căruia douăsprezece bogatîri îi ridică sprîncenele și genele cu furcile, după ce Ivan se ferise de ipostazele zmeoacelor tinere (măr de care crăpi, fîntînă încătoare și pat arzător). Moșul vrea țarina cu părul de aur. Ce urmează e știut (flotă de corăbii scoase din stejar, Obedalo, Opivalo, unul care îngheață baia, un cititor în stele zvezdocet, unul care plutește pe apă, prinderea fetei năzdrăvane). În fine, dăm și de cele douăsprezece fete de rigă, care rup în fiecare noapte cît o pereche de ghete și îmbată pe voinici cu somnoroasă în vin. Un dvoreț, cu o

căciulă de invizibilitate de la o babușca, se lasă după ele „v podzemnoe țarstvo“, spre împărăția subpământeană, printr-o gaură sub crivat, trec printr-un crîng cu flori de aur și ajung la curtea țarului vrăjit, unde joacă. Dvorețul aduce drept dovadă o creangă de aur și un pocal (*Nocinîie pliaski*).

Al. Chodzko (*Contes des paysans et de pâtres slaves*, Paris, Hachette, 1864¹) a extras, obsedat de originea indiană, un număr de basme mai ales din A. Gliniski (*Baiarz Polski*, Vilna, 1853), care însă sînt bieloruse din gub. Minsk, și Božena Nemțova (*Slovenske Pohadki a Povesti*, Praga, 1858).

Nu ne putem aștepta la nici o surpriză. *Soarele sau cele trei fire de păr de aur ale lui moș Vede-tot* (ceh) este în prima parte Aflatul lui Reteganul, găzduitul fiind un rege și decizia ursitoarei fiind ca băiatul să ia pe fata regelui. Neputîndu-l răpune, monarhul trimite pe Plavacek să-i aducă trei fire de păr din capul lui Ded-Vseved, adică trei raze, căci moșul e Soarele, bătrîn seara și copil dimineța, și căruia îi miroase carnea de om ca și zmeului. Un barcațiu și doi regi roagă pe voinic să pună Soarelui trei întrebări, în spiritul celor din *Zîna apelor* de Reteganul. Furnici, care se roagă de voinic să le scape de un pomișor aprins, pui de corb hrăniți cu calul lui, un pește cu solzi de aur aruncat din nou în mare, ajută pe servitorul unui rege să îndeplinească muncile cerute de tatăl frumoasei cu păr de aur : strîngerea unor perle risipite prin iarbă, scoaterea inelului din mare, aducerea apei moarte și apei vii (mrtve a give vody). Fata însă trebuie găsită printre douăsprezece fete și o muscă înviată o dibuie. Servitorul duce fata stăpînului său, care, necăjit că acesta a mîncat și el din șarpele cu care înțelegea graiul animalelor, îi taie capul, pe care fata cu păr de aur îl lipește cu apă moartă, înviind pe voinic cu apă vie. „Ah ! că bine am

¹ Volumul a aparținut lui Al. Odobescu.

dormit!... — Fără mine ai fi dormit de veci!“ (*Dieva zlato vlaska* sau *Fecioara cu părul de aur* — ceh). Epilog inedit: bătrînul rege pune să i se taie capul ca să întinerească, se varsă zadarnic apă vie, apă moartă, cu care capul se lipește, dar nu mai e apă vie, ca regele să învieze. Un inel fermecat dat de un pește scăpat de la moarte (în care Chodzko vede o reminiscență a unei ipostaze a lui Brahma), un covor zburător, o căciulă de invizibilitate și o bită care bate, un rege ingrat, dau un basm complicat, probabil făcut și cu multe infiltrații clericale (*Le tapis volant* etc., Glinski): „literarisch stark überarbeitete Märchen“ spun Bolte și Polívka, V, 155. Însoțit de Pîntecosul, de Lungilă, de unul cu ochi de jărat, care aprinde totul, cîteșitrei îmbrăcați în veșminte somptuoase, prințul Mathias merge la fata de rege care se ascunde trei nopți. A treia oară se face peștișor, omul cu ochi de jărat înfierbîntă apa puțului și fata iese. Regele trimite pe urmele fetei fugite cu Mathias un escadron de cavalerie, întîrziat de un voal (pădure), o lacrimă (rîu) și de întunecarea soarelui, pe care Lungilă îl acoperă cu scufia, înghițit apoi cu totul de Pîntecosul, a cărui gură e luată drept porțile orașului. Sîntem într-o parte a Europei, cu tradiția luxului aulic și miliar (*La veillée* etc., Božena). O slugă se poartă ca spînul din *Harap Alb*, nu scoate din puț un prinț pînă ce nu-și schimbă rolurile. Un cavaler nevăzut a cărui față, prefăcută în lebădă, prințul a scăpat-o de uriașul Costey, prefăcut în vultur, îl ajută să bată, în numele slugii impoastore, pe dușmanii regelui. Adevărul iese la lumină, sluga e legată de cozile a patru cai (*Histoire du prince Slugobyl et du chevalier invisible*, Glinski). Viforul fură o prințesă cu părul de aur și o duce într-un vîrf de munte, într-un castel stînd pe o labă de cocoș, un prinț care la trei zile sare din scutece, la o lună mînuiește spada, la două luni călărește și la trei, are mustață de aur, ajunge sus, bea apă ce dă putere, omoară viforul, ia apă „qui ressuscite“ și „de celle qui ranime“ și învie frații înghețați, trece pe la Baba

Iaga, care-i dăduse un ghem călăuzitor și o întinerește cu apă de tinerețe, în fine, dezleagă niște ghicitori puse de fata cu părul de aur (*Le prince à la main d'or*, Glinski). Un moș și o babă plîng la 75 de ani că n-au copii. Dumnezeu, pe care îl miluieră, îi face să găsească douăsprezece ouă, din care ies tot atîția băieți. Unul din ei, zis Nu-piere, face isprăvi grozave, cosește cu o coasă cu douăsprezece cuțite tot finul, prinde o iapă albă, care îi mănîncă stogurile cu cei doisprezece mînji, capătă mînjii. Pe al lui îl regenerează, omorîndu-l, îngropîndu-l, semănînd deasupra grîu, presărînd o baniță asupra oaselor lui. Toți frații merg la Baba Iaga să-i ceară fetele de neveste, aceasta pune paloșul să le omoare, crezînd că sînt băieții, care însă au schimbat paturile, un rege, îndemnat de frații invidioși, dă lui Nu-piere munci grele etc. (*Impérissable*, Glinski). Un rege are un măr, ale cărui roade se coc noaptea și le fură cineva. Feciorul cel mic rănește pasărea de foc, o fură cu colivia de la alt rege, acesta îl pune să-i aducă calul cu coamă de aur de la un rege, care pretinde să-i aducă pe fecioara cu păr de aur din castelul de aur din Marea Neagră. O vulpe ajută pe voinic și se preface în fecioară, păcălînd pe regele cu calul. Fecioara e distinsă de alte două asemănătoare printr-o muscă (*Ohnivak*, ceh). Cu mici deosebiri, este *Lupul cel năzdrăvan și Făt-Frumos* al lui Ispirescu.

Cu basmele săsești ale lui Iosef Haltrich (*Deutsche Volksmärchen aus dem Sachsenlande in Siebenbürgen*, Wien, Hermannstadt, 1885) dispar pompa, colosalitatea, teribilul. Cădem în oarecare platitudine amestecată cu moralități evanghelice. Se face adesea aluzie la valahi. Lipsește pe de altă parte arhaismul basmelor române, mediul fiind o organizație civică înaintată, dar mărunță. *Die beiden Goldkinder* e *Înșir-te mărgărite* cu deosebirea că sînt două fete și nici una nu promite copii de aur, iar sora, care a dorit să fie numai bucătăreasă, înlocuiește copiii cu un cățel și un pisoi. *Der goldne Vogel* este în esență *Pasărea măiastră* de Ispirescu. Un rege a

ridicat o biserică, dar cineva îi spune că-i lipsește pasărea de aur, căreia îi pică perle din gură când cîntă. Un băiat se bate cu trei balauri (Drache) cu 3, 6, 12 capete, regăsiți ca tineri morți la Buschmutter, Mama-Pădurii, pe care o ucide cu spada căpătată de la tată-său, care îi mai dă un cal cu opt picioare. Regele îi cere, îndemnat de alții, să aducă trei păsări de aramă, argint, aur, de la care băiatul găsisese cîte o pană, apoi pe Fecioara mării și herghelia de iepe cu armăsarul ei. Calul cu opt picioare se luptă, învelit cu douăsprezece piei de bivoliță, cu armăsarul. În sfîrșit, regele poruncește băiatului să mulgă iepele cărora calul le îngheață picioarele și el însuși moare scaldîndu-se în lapte clocotit după dorința Fecioarei mării (*Das Zauberross*). Regăsim episodul în *Din fată-fecior* de Reteganul. Păscînd capra unui orb, un băiat sărac capătă spada care retează orice. Omoară trei balauri din pădurea de aramă, de argint, de aur și ia din palatele lor trei frîie de aramă, argint, aur, la scuturarea cărora vin armate și soldați cu echipament de aramă, argint, aur. Își spală capul la un izvor, și părul i se face de aur. Și-l acoperă cu o căciulă, zicînd că are chelbă, și intră argat la bucătăria unui rege. De aci încolo urmează istoria cheleşului (*Goldhaar*). *Der Federkönig* este în variantă *Cotoșman năzdrăvan*. Vaca se bucură de multă atenție, lucru firesc la un grup etnic iscusit în economia rurală. Un băiat suge șapte ani, încît tată-său, supărat, spune mamei : „Fire-ai vacă !“ Ceea ce se întîmplă. Băiatul e trimis s-o pască, căpătînd cîte o turtă de cenușă, el se întoarce sătul fiindcă suge, lucru pe care îl vede una din surorile vitrege cu încă doi ochi în ceafă. Vaca, amenințată cu tăierea, își ia băiatul în coarne, îl duce la pădure, îi mai dă să sugă de două ori șapte ani, pînă ce acesta smulge un stejar din pămînt și-l înfige cu vîrfurile. Plecînd în lume, băiatul se întovărășește cu Steinerreiber, Baumdreher, Langmann, vîră în despicătura unui copac „ein kleiner Mann mit einem sieben Ellen langen Bart“, omoară cu ghioaga, pe tărîmul celălalt, un zmeu

(Drache), cu douăsprezece capete, ia comori și trei fete de rege, tovarășii dau drumul frîngheii, dar băiatul, ca să-i încerce, a pus întii un pietroi. O zgriptoroaică ai cărei pui i-a scăpat de un balaur (gewaltige Schlange) îl duce pe tărîmul nostru (*Der starke Hans*). O mamă vitregă, cu o fată cu trei ochi, un taur torcînd pentru fata oropsită sînt și în *Das Zauberhorn*. Taurul e un prinț. *Der Knabe und die Schlange* e basmul șarpelui recunoscător, care duce pe băiat la tatăl său, regele șerpilor, și-l pune să-i ceară calul cu opt picioare și rubinul din coroană.

În *Die beiden Mädchen und die Hexe* recunoaștem pe fata care slujește la Sfînta Vineri (aci e vrăjitoare). O fată dificilă, care nu se mărită decît cu cine se poate ascunde ca să nu fie găsit, și care stă în observație în vîrfurile unui castel, într-o odaie cu douăsprezece ferestre e în *Von der Königstochter, die aus ihrem Schlosse alles in ihrem Reich sah*. Un corb, un pește, o vulpe vin voinicului, recunoscători, în ajutor, vulpea îl face „Meerhäschen“, care se ascunde chiar în coada fetei. Povestea porcului lui I. Creangă, cu un preambul e în *Das Borstenkind*. Fiindcă un copil de regină a mîncat coji de mere, regina i-a zis : „Fire-ai porc !“ Un cenușotcă devine rege prin ordalie. Coroana regală, plutind prin aer, se lasă asupra lui, ascuns în poiana porcilor (*Das Aschenputtel wird König*). Întrecerea în minciuni („...tata avea atîția stupi că nu i-ar fi putut număra, de ar fi trăit cinci sute de ani...”) e în *Lügewette*. Basmul *Der Tausendfleckige, starke Wila* duce cu gîndul la „vilele“ slave. Însă e o simplă potrivire de sonori, fiind vorba de un băiat cu acest nume, născut cu o mie de pete din cauză că, mamei sale, soacra i-a dat să bea sînge de la o mie de jivine. Mama și copilul trăiesc într-o prăpastie, și băiatul scapă de pete fiind lins de animalele respective. Totuși „il existe dans une partie de l'Autriche — scribe Heine în *De l'Allemagne* — une tradition... d'origine slave : c'est la tradition de la danseuse nocturne, qui est connue, dans les pays slaves, sous le nom de Wili. Les

wilis sont des fiancées qui sont mortes avant le jour de noces. Les pauvres jeunes créatures ne peuvent demeurer tranquilles, dans leur tombeau. Dans leurs coeurs éteints, dans leurs pieds morts est resté cet amour de la danse qu'elles n'ont pu satisfaire durant leur vie ; et, à minuit, elles se lèvent, se rassemblent en troupes sur la grande route, et malheur au jeune homme qui les rencontre ! Il faut qu'il danse avec elles ;...” (II, *Traditions populaires*). Vilele sînt deci mai degrabă niște strigoaice și e întrebarea dacă fetele care merg noaptea să joace, stricînd încălțămîntea, nu sînt din familia lor. E drept că ele se duc pe tărîmul infernal, unde trăiesc de altfel toate fetele furate de zmei, în fond inaccesibilul fiind așezat în basm în zona morții.

Basmul maghiar *Pielea de șarpe (Die Schlangenhaut)*¹ este basmul șarpelui înfiat de moș și babă. Femeia se roagă lui Dumnezeu să-i dea un copil, rugăciunea e împlinită și copilul e născut („brachte die Frau ein Kind zur Welt“), însă jumătate șarpe, jumătate om. La optsprezece ani vorbește, trimite pe mamă-sa la rege să-i ceară fata. Regele dă femeia pe ușă afară. Șarpele, devenit un tînăr frumos, scutură pielea de șapte ori (șapte, sau de șapte ori șapte, e numărul mistic în locul lui nouă), spune cîteva cuvinte magice, apar niște duhuri cărora le cere un coș cu mere de aur. Le trimite regelui, care pretinde să-i facă un pod de aur. Cu ajutorul spiritelor, șarpele săvîrșește mai mult : un pod de aur peste o apă de argint cu pești de aur etc. Apoi dăruiește un palat cu coloane de diamant și cu atîtea ferestre cîte zile are anul și alte minunății înăuntru : o besactea de sidex de la regina zînelor din fundul mării, cu douăsprezece cutii pline cu lucruri miraculoase. În una de pildă este o apă care face părul de aur. Îi dă apoi în trei găoci de nucă o rochie de mireasă adusă din cămara Soarelui, un vâl de argint luat

¹ *Ungarische Volksmärchen*, ausgewählt u. übersetzt von Elisabeth Sklarek, mit einer Einleitung von A. Schullerus, Leipzig, 1901.

din cortul lunii, o cingătoare din cîmpul stelelor, iar pasărea de foc i-aduce în ziua nunții, de pe vârful muntelui, pe care se sprijină cerul, o cunună de flori de lotus. În fine, tot cu ajutorul duhurilor, mirele vine într-o caleașcă de sticlă, trasă de șase cai, care au supt lapte de iapă năzdrăvană. În treacăt fie zis, fata rîde cu un ochi și plînge cu celălalt cînd se gîndește la pielea de șarpe. Sub jurămint că va păstra taina, soțul mărturisește că e om ca toți oamenii, dar a fost blestemat de regina zînelor, pe care a crezut-o pe nedrept necredincioasă, să poarte pielea de șarpe, pînă cînd soția va păstra taina un an, o zi și un ceas. Fata spune totul mamei, care aruncă pielea cu solzi de aur pe foc. Din fiecă solz iese cîte o pasăre de aur. Sînt duhurile slujitoare. După tipic, cu încălțăminte de fier, nevasta rătăcește șapte ani, șapte luni, șapte săptămîni, șapte zile și șapte ceasuri, străbătînd de șapte ori șapte regate și de șapte ori șapte oceane, ajunge la trei palate, pe tărîmul celălalt. În unul stă doamna David, mama Lunii zis și David. Sosește acesta, care simte un miros străin. Nu știe de Jumătate-șarpe—Jumătate-om, trimite femeia la tată-său, Soarele, în palatul vecin. Acolo pribeaga dă de mama Soarelui. Acesta nu știe nici el de șarpe și o trimite la fiul său, Vîntul, a cărui mamă, n-are cunoștința de șarpe. Vîntul o lasă însă peste un gard de foc în grădina șarpelui, învelind-o cu mantaua sa și cîntîndu-i un cîntec. Cu doi pești de aur, o furcă și două fuse de aur, pe care le primise de la cele trei femei, precum și spălînd cu lacrimi trei picături de sînge de pe cămașa șarpelui, adusă la rîu de două slujitoare, atrage atenția soțului, pe care îl blestemase și ea să n-o vadă pînă ce nu-i va curăți ea cămașa. Maiestatea-sa poruncește ca regina să fie adusă la castel într-o caleașcă de aur, îmbrăcată și așezată în pat. Fostul șarpe întinde mîna asupra ei și pribeaga naște un băiat cu soarele în frunte și o fată cu stea în frunte, amîndoi cu părul de aur. În *Argatul de grădinar cu părul de aur* (*Der goldhaarige Gärtnerbursche*) recunoaștem ușor pe *Făt-Frumos cu părul de aur*. Jancsi,

băiatul mai mare al unui om sărac cu doisprezece copii, intră slugă la morarul dracului, care-i dă munci grele și de la care apoi fuge pe un cal năzdrăvan. Urmărirea e cea tipică. Băiatul simte fierbințeală în obrazul drept, în cel stîng și în toată fața, aruncă peria de cai, cîrpa de șters caii, țesala, care se fac pădure, mare și codru de oțel. Morarul se spînzură de un pom de fier, care-l duce pînă la poarta iadului. Merg peste de șapte ori șapte regate, peste ocean, peste munți de sticlă, ajung într-o grădină, unde e un măr cu flori de diamant, frunze de argint și mere de aur. Băiatul ia trei mere, iar cu pălăria bea din izvorul cu șapte culori al soarelui, care țîșnește din rădăcina copacului. Atunci prinde putere și capătă păr de aur. Calul îl duce la palatul cu acoperiș de aramă al regelui Spaniei, care are trei fete. Maiestatea-sa îl ia ca argat al grădinarului. Băiatul își acoperă părul cu o scufie, își vede de treabă, iar duminica se joacă cu un măr de aur prin grădină. Cele trei fete îl văd, întîiele două vor să-i dea bani pentru măr, el îl dă celei de a treia pe trei sărutări. A doua și a treia duminică, lucrurile se repetă cu celelalte mere, băiatul se lipsește de sculele scumpe, făgăduite de surorile mari și dă merele pe cîte trei sărutări celei mici. Regele hotărăște să mărite fetele, punîndu-le să aleagă prin aruncarea unui măr de aur. Întîia lovește un Herzog, a doua un Graf, a treia pe argat. Regele oropsește pe argat și prințesă, care-și fac o colibă din crengi verzi. Argatul găsește o pușcă ruginită, ce țintește fără greș și cu care aduce mult vînat, spre ciuda cumnaților, cărora le dă vînatul după ce le pune pe spate pecete de osîndiți. Regele Prusiei declară război regelui Spaniei. Cheleșul cere calului năzdrăvan să-i aducă un regiment de husari, pe cai așa de lucitori, încît aceștia să se vadă ca într-o oglindă. Cu părul de aur răsfirat, voinicul bate pe dușman, taie capul regelui Prusiei, dar se rănește la picior. Regele Spaniei îl leagă cu o năframă. Urmează recunoașterea. Și alte basme, firește, conțin șabloanele știute. *Feciorul de rege, care tînjea după nemurire* tratează în fond ideea din *Tinerețe*

fără bătrînețe și viață fără de moarte. În *Aschen-Jörge*, Gyurka e un cenușotcă, *Schön-Ilonka* (Szép-Ilonka) e Ileana Cosânzeana. Basmul unguresc e somptuos, pompos, plin de ornamente aproape rococo, situat însă într-o civilizație mai apropiată, stil secolul XVIII european. Mediul social este feudalismul austro-ungar.

Este de prisos a mai excerpta alte colecții. Stereotipia basmelor este evidentă. De altfel, comparații au făcut paralele vaste, mulți din ei dau la culegerile lor variantele la felurite popoare, Johannes Bolte și Georg Polívka în *Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm* aduc, în acest sens, un material imens, deși abstract. Reinhold Köhler era un mare cunoscător de folclor și a urmărit un șablon din *Der getreue Johannes*, care e și în *Omul de piatră* al lui N. Filimon, la boemi, grecii moderni, italieni, cataloni, precum a comparat variantele temei „Meșterului Manole” pe ideea „eingemauerte Menschen” sau acelea pe tema „cămașa fericitului” (*Aufsätze über Märchen und Volkslieder*, Berlin, 1894). Răspindirea unor șabloane e așa de imensă, nu numai în literatura propriu-zis populară, încît multitudinea variantelor produce un sentiment de spaimă cerebrală, cercetarea devine curată statistică și îndepărtează atenția de la fenomenul fundamental, care e din domeniul gândirii și al artei. Alții au folosit, în chip interesant, basmul în studiile de mitologie comparată (Otto Henne-Am Rhym, *Die deutsche Volkssage im Verhältnis zu den Mythen aller Zeiten und Völker*, zweite Auflage, Wien, 1879). După basmele lui H. C. Andersen, de pildă, calul morții, cu trei picioare, merge șchiopătînd spre casa celui care urmează a muri. În Nord, Sleipnir, calul lui Odin, are opt picioare. Am întîlnit în studiul nostru cai cu trei și cu opt picioare, dar fără a nega puterea reminiscenței mitologice, este clar, în virtutea libertății de a crea în basm în limitele șabloanelor, că în exemplele noastre calul cu trei picioare e un animal intenționat ridicul, în vreme ce acela cu opt picioare înfățișează o mare izbîndă tehnică de ordin fabulos. Nimic n-ar fi împiedicat ca el

să devină un miriapod. Însă sentimentul de economie plastică s-a mulțumit cu aripile. O locomotivă cu 48 de roți e monstruoasă și nepractică. Loki, zeu nordic al lumii infernale, „a fost opt ierni sub pământ vacă cu lapte și mamă“ (J. G. von Hahn, *Sagwissenschaftliche Studien*, Jena, 1876, p. 132). Dar asta nu are de-a face cu femeia din basm, prefăcută în vacă, unde ideea este iubirea maternă, vaca fiind luată ca exemplu de mamă desăvârșită. În schimb, mitologia însăși capătă un sens, descifrată uman.

Andrew Lang a reproșat lui Emm. Cosquin, care pe urmele altora găsește că toate drumurile basmului duc în India (Cosquin, *Études folkloriques, recherches sur les migrations des contes populaires*), excesul de preocupare genetică. Lang, punîndu-se din punct de vedere antropologic, acorda mult „identității imaginației omenеști în felurite locuri“. „Mult se poate datora identității imaginației în primele ere; ceva transmisiei.“ Migrația și persistența uimitoare a șabloanelor fabuloase este de netăgăduit. Prin transhumanță, pe cale nautică, prin deplasarea și compenetrația grupurilor etnice sau numai a indivizilor, prin mediile plurilingve și de graniță, basmele circulă pe distanțe mari. Francezii au dus în Canada basmele lor (v. *The round castle of the red sea in Green magic*), probabil la fel românii în Statele Unite. Cartea joacă un mare rol și multe șabloane sînt în aparență căderi „aus höherer Sphäre“ cum zice Hans Naumann despre Volkslied (*Grundzüge der deutschen Volkskunde*, zweite Auflage, Leipzig, Quelle u. Meyer, 1929, p. 114). Un experiment prin aruncarea în popor și urmărirea destinului oral al unui prototip, cercetări limitate pe regiuni și pe grupuri de state vecine, o anchetă atentă cînd e cu puțință, a transmisiunii unui basm de la individ la individ pot să aducă o lumină asupra creării și publicității orale a basmului.

Un fapt este clar, și în privința asta Andrew Lang are dreptate. Dacă am descoperi o populație într-o insulă, ce n-a avut niciodată un contact cu lumea cunoscută, am

găsi acolo șabloane de basm, dacă nu material, dar desigur spiritual identice. Tocmai conformația morală și imaginativă a oamenilor de pretutindeni fac cu puțință migrația istorică a unor ficțiuni, în vreme ce altele sînt sufocate în fașă. Indiferent în ce mediu s-au zămislit, dacă sînt romane din ciclul Mesei Rotunde, cărți de colportaj de tipul *Genoveva de Brabant*, ori povești sătești, anume istorii plac umanității, prin metoda lor didactic-mistică de a răspunde la problemele vieții, în vreme ce plictisesc, în cele din urmă, pe intelectual. Basmul este tendențios, impasibilitatea flaubertiană displace masei. Studiul rece al omului, propriu romanului, nu e în gustul mulțimilor, care vor o soluție practică. Răii trebuie denunțați, eroii buni ajutați pînă la izbîndă, morții înșiși, cînd n-au meritat moartea, înviați. Gustul tragicului în basm este inexistent și basmele veritabile au toate happy-end. Fatalismul, cînd nu e optimist, e o infiltrație de ordin religios.

Esteticeste, stereotipia ne lămurește asupra chestiunii originalității. În nici un caz, aceasta nu e de ordin schematic. Accidentul constituie în basm esența. Așezarea în timp și în spațiu, detaliul senzorial și moral conferă fără sforțări de invenție a treia dimensiune. Ca și literatura clasică, basmul e un plagiat sincer și total, și geniul se revelă în arta copiatului. Ajunși la șablonul unde voinicul trebuie să adoarmă, cauza somnolenței poate fi diversificată neprevăzut : efluviile fîneței, adierea nopții, suflul cald al cailor, răcoarea umbrei. Vegetația care se naște, o dată cu copiii sau din ei, pot fi brazi, chiparoși, crini etc. Zmeul e italian din Seicento, aristocrat din vremea lui Ludovic al XIV-lea, insular englez, prinț german, boier rus. Primejdia se vestește prin trei picături pe o năframă, prin vestejirea unui chiparos, printr-un lighean cu sînge, pahar cu sînge, prin tacîmuri de argint înnegrite, prin însîngerarea unei săbii bătute cu nestemate etc. Eroul se deplasează pe covorul fermecat în patria covoarelor, în corabie cu aripi în vasta Rusie, cu fluvii lungi și mări, cu opinci în România, cu

botfori în Occident. Prințul fermecat e măgar ori țap în Orient, porc și șarpe la noi, urs alb în Scandinavia. Amănuntul nu este rezultatul artei personale, ci interpretarea obiectivă și sobră a schemei. În această privință, felul în care desenatorii ilustrează basmele străine este foarte caracteristic, totul fiind adus la orizontul civilizației căreia îi aparține artistul. Un basm care colorează în mod insolit schemele, scoțându-le din geografia și timpul respectiv sau încărcându-le cu prea multă culoare locală, calcă regulile artistice ale folclorului. I. Creangă e genial, basmele lui sînt autentice și trebuie să fie luate în considerare în studiile folclorice, însă prin excesul de clasificare și portret moral, prin expoziția teatrală, prin evocarea prea plastică a realității, nu pot să fie retransmise ca atare poporului, care în cel mai bun caz ar elimina tocmai ceea ce este genial-artistic, păstrînd schemele ce duc fără întîrziere la soluționarea problemelor de viață.

Cunoașterea șabloanelor, după gradul lor de circulație și vechime, ne înlesnește determinarea critică a valorii unui basm. Un unicat nu e un produs folcloric. Numai ceea ce există prin multe și diseminate variante constituie un document literar. Ceea ce nu se regăsește vertical și orizontal, adică retrospectiv și spațial, e o simplă fantazie. Șabloanele nu sînt geometric identice, și se pot schimba. Totuși, umanitățile folclorice, care stau la baza lor, sînt stabile și n-au nimic de-a face cu anume simboluri, persistente sau întîmplătoare. E posibil ca peștele să fi fost odată semnul știut al lui Christ (ICHΘYS) sau simbol phallic-sexual¹. Povestitorul de azi nu e conștient de acest lucru, preocuparea lui este de a rezolva problema sterilității. Un basm în care împăratul nu vrea copii, în care frații se au „ca frații“, în care mama vitregă își urăște fata bună fiindcă e leneșă, și

¹ Osw. A. Erich u. Rich Beitzl, *Wörterbuch der deutschen Volkskunde*; E. Hoffmann-Krayer, II, Fisch.

o iubește pe cea vitregă, pentru că e harnică, în care voinicul se lipsește, mizantrop, de ajutorul altora și totuși învinge, în care zmeul rămîne în veci biruitor și Făt-Frumos nu se mai scoală din morți, contrazice regulile genului.

Că basmul se înnoiește e un fapt ce s-a observat și va fi instructiv ca pe temeiul materialului cules recent, prin stenografiere sau înregistrare magnetofonică, să vedem cum evoluează în noile condiții de civilizație. De dispariția lui vreodată nu poate fi vorba, dar ce credibilitate fantastică mai poate întîmpina cu vremea calul năzdrăvan? Mecanica și armamentul modern au pătruns și în basmele din culegerile existente. Va veni vremea, probabil, în care voinicul va fi prevăzut cu racheta care omoară zmeii și se va transporta cu avionul din tinerețe — avînd grai și 99 de motoare — al împăratului, sau luat din herghelia de aeroplane năzdrăvane a unei zmeoaice sau a Babei Iaga.

CRITICA BASMULUI

Analiza basmului din punct de vedere artistic și implicit folcloric este posibilă numai cu o bună pregătire specială. Simplul gust personal poate să ne rătăcească, pentru că el e gustul sferei culte, nu al masei. Dăm cîteva exemple :

Făt-Frumos și uriașii (A. L. Pop, II) extras din *Zmei și Zîne* de Artur Gorovei, nu intră în preocupările folcloristului. Autorul a făcut, intenționat, un fel de rapsodie fabuloasă, prin compilație liberă de șabloane, pe cale livrescă.

Șperlă voinicul de Tudor Pamfile conține în cea mai mare parte o introducere și comentarii ale culegătorului.

Șablonul iepelor năzdrăvane și al armăsarului păcînd ogorul e strivit între aceste ornamente. Basmul e auzit de culegător de la fratele său. De nu e o falsificație pe șablon cunoscut, este în orice caz „überarbeitet“ (A. L. Pop, II).

Craiovisin e autentic și tratează șablonul fiului de vacă, cu o frumoasă demonstrare a devotamentului matern. Introducerea cu doi frați, intrați ca servitori la un popă să păzească vaca năvășă, este de prisos, însă astfel de prolixități și părăsiri ale drumului inițial sînt proprii basmului și produc o excitație a interesului. Simetria absolută nu-i folclorică (A.L.Pop, II).

Frumos este basmul cules de Artur Gorovei, *Cei trei feciori ai babei* pe șablonul *Sărilă-Mezilă-Zărilă*. Cei trei sînt îmbătați cu vin de nouă ani (băutură normală și totuși sugestivă prin cifra interpretată mitic 9), și adunați de mama lor laolaltă. Feciorii, natural, se bat reprezentînd trei momente succesive. Pe urmă se împacă și se duc să scoată de pe tărîmul celălalt cele trei fete de împărat. Sărilă, jucînd rolul fratelui voinic, se lasă la zmei, ceilalți frați, cînd e să iasă, dau drumul frînghieii. Iată o contradicție. Cei trei sînt congenital adversari, deci împăcarea a doi din ei contra celui de al treilea e absurdă. Adevărul este că povestitorul ignoră sensul simbolic al basmului și se transferă pe plan pur uman, în șablonul invidiei fraților mai mari, încurcînd chiar numele și vîrstele, căci fratele cel mic este Zărilă. În basmul lui G. Cătană, *Serilă, Mezilă și Zorilă*, eroii sînt solidari, și Zorilă, ajuns împărat, face pe frați „miniștri“. Altă incongruență în basmul analizat este că baba înghite două fire de „chiperi“ și naște trei copii. Astfel de amnezii și absurdități psihologice nu strică însă farmecul unui basm, care e bun cînd copiază cu naivitate un șablon esențial, făcîndu-l inteligibil în plan fabulos. Un procent de eroare în compoziție și de stîngăcie caligrafică este tolerabil și chiar necesar. Remarcabil e că din lumea

neagră, Sărilă e scos pe cea albă nu de enorma pajură, ci de un „coșcogea corb“, care își înfige ciocul în pieptul lui, adevărat corb al lui Edgar Poe.

Complicația excesivă este dizgrațioasă. În basmul *Nu cînta băiete* de D. Furtună (A. L. Pop, II), colaborarea artistică a culegătorului, intolerabilă, este evidentă mai ales în stihurile inepte, cu ecouri din balada Meșterului Manole :

Nu cînta, moșnege,
Rău capul mă doare,
Copilașu-mi plînge
Cu lacrimi de sînge...
Și n-are credință
De la măiculiță...

Presupunînd că restul e în adevăr cules de la o bătrînă, aceasta n-are geniu. Fata oropsită a moșului se duce „la cei doi nucușori din grădină, răsădiți de mînuța ei, resfirați a plîns“ (stil melo-romantic) și zicîndu-le : „Descuieți-vă, nucușorilor !“ capătă straițe scumpe, trăsura și oai. De unde ies straițele ? Din pomi, sau din nuci ? Fără îndoială se face confuzie între nucile, merele, ouăle strîngînd în ele lucruri de dimensiuni mari, și copacii fabuloși. Fata gătește pentru mama vitregă ca pentru lighioanele Sfintei Vineri, mîncare „nici prea rece și nici prea fierbinte“. Mergerea de trei ori la biserică, feciorul craiului căutînd fată după ciuboțică, cocoșul denunțător, sînt scheme banale, exceptînd nunta moldav-sămănătoristă ca „la noi, la Moldova lui Ștefan“. Curent e și șablonul aruncării tinerei neveste în puț, cu creșterea unui soc, din care un băiat cu oile, un moșneag, mai mulți își taie fluiere și triști, ce spun pățania mamei, cu versurile părintelui D. Furtună :

Nu cînta, drăguță,
Rău capul mă doare,,

Dar asta nu e de ajuns, fluierarii merg la clacă, împăratul pune și el un fluieraș la gură, apoi îl rupe în două și iese, vie, împărăteasa. Interdicția de a cînta este ilogică, fiindcă socul a crescut tocmai spre a se tăia din el un fluier din care ar fi trebuit să cînte însuși copilul, care însă e de țîță. Cît despre învierea împărătesei prin ruperea în două a fluierului, ea este, în spirit magic, ininteligibilă.

C U P R I N S U L

	<u>Pag.</u>
<i>Introducere</i>	5
<i>Zmei</i>	9
<i>Șerpi</i>	36
<i>Balauri</i>	42
<i>Uriași</i> : Novac, Strimbă-Lemne, Sfarmă-Piatră, Bate- munți-n-capete, Flămînzilă, Setilă, Gerilă, Ochilă, Fugilă	49
<i>Alți monștri</i> : Gheonoaia, Scorpia, Muma-pădurii, Ciută-nevăzută, Vijbaba, Jumătate-de-om, Bătrî- nul-din-pădure, Moșul-orb, Barbă-cot, Agerul-pă- mîntului	59
<i>Draci</i>	69
<i>Simboluri meteorologice și cronologice</i> : Mama crivă- țului, Mama vîntului turbat, Mama vîntului de pri- măvară, Crivățul, Vîntul turbat, Vîntul de primă- vară, Vîntoase, Serilă, Mezilă, Zorilă	73
<i>Zîne</i>	78
<i>Sf. Miercuri, Sf. Joi, Sf. Vineri, Sf. Duminică, Marțoa- lea, Sf. Luni</i>	93
<i>Ursitoare</i>	98
<i>Iele</i>	99
<i>Strigoii</i>	100
<i>Dumnezeu și Sf. Petru</i>	103
<i>Cal năzdrăvan</i>	105
<i>Caii morții</i>	122
<i>Boul năzdrăvan</i>	124
<i>Sgripsoroaică, pajură, vulturoaică</i>	131
<i>Vultur</i>	133

	<u>Pag.</u>
Corb	135
Impărăția păsărilor	137
Impărăția peștilor, a broaștelor, a racilor	140
Tara șoarecilor, a sobolilor, a rîmelor	142
Impărăția fiarelor pădurilor	143
Ursul, lupul, vulpea	143
Leul	148
Porcul	148
Cerbul	150
Ciinele	151
Motanul	153
Cocoșul	155
Oi, berbeci	156
Alte viețuitoare: porumbiel, rață, tăune, țînțar, rugace etc.	157
Metamorfoze	159
Obiecte năzdrăvane	166
Procreația	186
Precocitatea pre- și postnatală a voinicului	191
Fratele mai mic	195
Binefacerile. Auxiliile lui Făt-Frumos	198
Esența morală a lui Făt-Frumos	210
Hăbăucul	220
Împăratul	222
Psihologia senilului	240
Fata cu purtări rele	243
Fata năzdrăvană	245
Amazoana	247
Portretul fetei	249
Perversitatea	252
Gelozia maternă	254
Gelozia paternă	256
Mama vitregă	258

	<u>Pag.</u>
<i>Sora vitregă, surori rele</i>	261
<i>Fata neagră</i>	262
<i>Malignitatea femeii senile</i>	267
<i>Misoginismul</i>	268
<i>Incestul</i>	273
<i>Ideea de clasă</i>	276
<i>Peisajul</i>	285
<i>Arhitectura</i>	295
<i>Veșminte</i>	302
<i>Autenticitatea</i>	303
<i>Fondul omenesc</i>	315
<i>Stereotipia</i>	317
<i>Critica basmului</i>	388

Redactor responsabil : IORDAN DATCU
Tehnoredactor : IDA MARCUS

Dat la cules 12.06.1965. Bun de tipar 03.11.1965.
Apărut 1965. Tiraj 15.180 ex. Broșate 13.080 ex.
Legate ¹/₁ 2.100 ex. Hîrtie tipar înalt tip B de
63 g/m². Format 540 × 840/16. Coli ed. 19,87. Coli
tipar 25. A. nr. 6.888/1965. C. Z. pentru biblio-
tecile mari 8R. C. Z. pentru bibliotecile mici
8R — 09F.

Tiparul executat sub comanda nr. 50.483 la
Combinatul Poligrafic „Casa Științei” — Piața
Științei, nr. 1, București — Republica Socialistă
România